

სერგო ვარდოსანიძე

დაიბადა 1956 წლის 3 დეკემბერს ზაქარიაშვილის სახელში. საშუალო სკოლას დამთავრების შემდეგ 1974-1979 წწ. სწავლის სამართლის სახელმწიფო სახელმწიფო ტბილისის სახელმწიფო პედაგოგურ უნივერსიტეტში, ისტორიის ფაკულტეტზე. 1986-1989 წწ. გაიარა ასპროაცეურის კურსი საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ივ. ჯავახიშვილის სახელმწიფო ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის ასპირანტურაში საქართველოს ისტორიის სპეციალობით. სამეცნიერო ხარისხი და წოდება: ისტორიის მეცნიერებათა კანდიდატი (1988), ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი (2002), პროფესორი (2004). ოფიციალური სტატუსი მცხოვრებია: 1979-1990 წლებში მუშაობდა თბილისის კ.დ. უმანისკეს სახელმწიფო №1 რესპუბლიკურ უსტარიმნებულ სკოლაში ისტორიის

მასწავლებლად, 1983-1985 წწ. დირექტორის მოადგილედ სასწავლით აკადემიასა და სემინარიამ საქართველოს ისტორიის კათედრის გამედე. 1988 წლიდან დაუმდე თბილისის სასწავლით აკადემიასა და სემინარიამ საქართველოს ისტორიის ლექ्चირად, 1994 წლიდან საქართველოს ისტორიის კათედრის გამედე. 1990 წლიდან 1993 წლამდე სულხან-საბა ორბელიანის სახელმწიფო კუდაგოგიური უნივერსიტეტის საქართველოს საუცხოურო კათედრის დოკტორი, 1993-2003 წლებში მავრე უნივერსიტეტის ისტორიის ფაკულტეტის დეკანად და საქართველოს ისტორიის კათედრის პროფესორად. 2003-2004 წლებში სულხან-საბა ორბელიანის სახელმწიფო უნივერსიტეტში პრორექტორად. 2005-2007 კავკასიის უნივერსიტეტის სამართლის სკოლის სრული პროფესორი. 2010 წლიდან ანდრია პირამიდულებულის სასკოლის ქართულ უნივერსიტეტში შე ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის დეკანად, აკადემიური საბჭოს თავმჯდომარედ, რექტორად. 2013 წლის 6 იანვარის სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, მცხოვარის თბილისის მთავრპირობელის, ბიჭინთისა და ცხომაფეხურის მიტრიანდობების, უწინდებასა და უნეტარესის იღია II-ის მრავალით დაჯილდოვდა საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესის უმაღლესი ჯილდოთი – წმიდა გორგავი იღია რღონით. კულტურული გამოცემებული აქვს 19 წელი, 103 პუბლიკაცია, მათ შორის ბოლო ათი წლის მანილურ საქართველოში 18, უცხოეთში 10.

გამოქვეყნებული წიგნი:

სრულიად საქრითველოს კათოლიკოს-პატრიარქი უწმიდესი და უნეტარესი კირიონ II. გამომც. ორთოდოქს-კაპერები (საბერძნო) 1993 წ. გვ. 30.

საქრითველოს ეკლესია (ინგლისურ ენაზე) თბ. 1999 წ. გვ. 14.

საქრითველოს ეკლესია (გერმანულ ენაზე) თბ. 1999 წ. გვ. 15.

საქრითველოს ისტორიის სასკოლო სახელმძღვანელო რ. მეტრეველისა და ი. ანთელვას თანავატორობით, 1999.

ისტორიის სწავლის მფლოდიკა (ლექციების კურსი ზ. ჩიმაკამისა და ე. ცქიტიშვილის თანავატორობით), 1999წ.

სრულიად საქრითველოს კათოლიკოს-პატრიარქი უწმიდესი და უნეტარესი ლეონიდი. თბ. 2000წ., გვ.45.

საქრითველოს მართლმადიდებელი სამოციულო კლესია 1917-1952 წწ. თბ. 2001. გამომც. მეცნიერება გვ.323.

ზესტაფანის რაიონის სოფ. ზოვრეთის საშუალო სკოლა. თბ. 2002წ. გვ.31.

ქრისტიანობის ცი საუკუნეს საქართველოში (გზამკლევ ქრისტულ და ინგლისურ ენებზე) თბ. 2004, 18 გვ.

ქართული ეროვნული ცნობიერების პრობლემები თბ. 2004, გვ.125.

სრულიად საქრითველოს კათოლიკოს-პატრიარქი უწმიდები თბ. 2007 წ. გვ.148.

სრულიად საქრითველოს კათოლიკოს-პატრიარქი უწმიდესი და უნეტარესი იღია II. თბილისი, 2008 წ., გვ.486.

სრულიად საქრითველოს კათოლიკოს-პატრიარქი უწმიდესი და უნეტარესი ამბროსი. თბილისი, 2009 წ., გვ. 210 გვ.

სრულიად საქრითველოს კათოლიკოს-პატრიარქი უწმიდესი და უნეტარესი კალისტრატე. თბილისი, 2009 წ., გვ. 208 გვ.

სრულიად საქრითველოს კათოლიკოს-პატრიარქი უწმიდესი და უნეტარესი ქრისტეფორე. თბილისი, 2009 წ., გვ. 200 გვ.

ქართველი მცენარეებისა და მუსიკოსების გარემონტივრები (XX-XXI საუკუნეებში), თბილისი, 2010 წ., 513 გვ.

XX საუკუნის საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციულო ეკლესის საჭერალობები და მათი თანახმები. თბილისი, 2011 წ., 220 გვ.

სერგო გარდოსანიძე, პატრიარქები ქვერმები II და დავით V. თბილისი, 2013 წ., 190 გვ. გვ. 214 გვ.

სერგო ვარდოსანიძე

უმაღლესი და უნიტარესი
სრულიად საქართველოს
პათოლიკოს-პატრიარქი
კირილ II
(1917-1918 წ.წ.)

თბილისი
2014 წ.

**საქართველოს საპატრიარქოს
წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის
ქართული უნივერსიტეტი**

რედაქტორი: აკადემიკოსი როინ მეტრეველი

რეცენზენტები: პროფესორი გახტანგ გურული
პროფესორი ზაზა აბაშიძე
პროფესორი ელდარ ბუბულაშვილი

ISBN - 978-9941-9049-0-5

გამოცემლობა
„ნათლისმცემელი“
www.ph-natlismtsemeli.ge

„ჩემთვის მარად საღმრთო იქნება ის ლტოლვილება, რომელ-საც მივისწრაფოდი. ჩემს სიცოცხლეში ჩემი წარმატებისათ-ვის არ მიზრუნია: არც ოქრო იზიდავდა ჩემს გულს და არც ჯილდო, პირადი ჩემი ინტერესები დიდი ხანია უარვყავ... და-ვიდგი თავზედ „ბაბილონის გოდოლი“, შევუდექ საქმეს და საარაკო თავგადასავალი გადამხდა...“

ჩემი აქ ყოფნა ხომ მეტად მძიმეა, მაგრამ მით უფრო დამიმ-ბიმდება, როდესაც გულსაკლავი და არასანუგეშო ამბები მო-მივა სამშობლოდან... მომავალი ჩვენს ხელშია, კეთილსინდის-იერი შრომაა მისი დამაგვირგვინებელი... წინ ფიანდაზის ნაცვლად მართალია ეკლიანი გზა გვიდევს, მაგრამ ვარდიუებ-ლოდ ვის მოუკრეფია, სიყვარულით უნდა ავიტანოთ ტანჯვა, ვინაიდან ტანჯვა სიყვარულის ნაყოფია, ძალა ტანჯვაშია... თავისუფლება ის წმიდა და ტკბილი დედის ძუძუა, რომელ-მაც გამოგვზარდა ჩვენ და კაცად გვაქცია. მონობისთანა მწარე ხვედრი დედამიწამ არ იცის. თავისუფლებას ბინა აქვს თავისუფალი კაცის გულში. იგი დამაგვირგვინებელია ჩვენი ცხოვრებისა, თავისუფლება ღვთიური ნიჭია...“

სამშობლოზედ მზრუნველი მამულიშვილი უშიშრად ეგა-ბება სიკვდილს.

კირიონ II

წინათქმა

გასული საუკუნის 80-იან წლებში შემთხვევით ჩემთვის უცნობი ქართველი მდვდელმთავრის სურათს წავაწყდი. სურათიდან მთელი ისტორიის აღდგენა შეიძლებოდა, საოცრად მეტყველი თვალები, უერმკრთალი სახე, რომელიც თავის თავში დიდ სულიერ და ფიზიკურ განსაცდელებს იტევდა, მაგრამ ეს არ იყო ამ განსაცდელებით დაღლილი კაცის სახე, პირიქით იგი მხნეობასა და დიდ სულიერ ძალას გადაცემდა მნახველს. როგორც შემდგომ დაგვადგინე, სურათი ეკუთვნოდა XIX საუკუნის II ნახევრისა და XX საუკუნის პირველი მეოთხედის დიდ საეკლესიო მოღვაწეებს და მეცნიერ ეპისკოპოსს, შემდგომში ავტოკეფალიაადგენილი საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის პირველ საჭეომპყრობელს კირიონ საძაგლიშვილს. დავიწყე ამ პიროვნებაზე მასალების ძიება, მაგრამ, სამწუხაროდ, თითქმის ვერაფერი ვნახე შემდეგ „მრავალთავის“ 1971 წლის ნომერში წავიკითხე ქალბატონ ელისო აბრამიშვილის „კირიონის პირადი საარქივო ფონდის“ აღწერილობა, გაზეთ წიგნის სამყაროში ვახტანგ გურგენიძის „კირიონ II-ის ცხოვრება და მოღვაწეობა“. ამ მასალების გაცნობამ დამარწმუნა, რომ უწმიდესისა და უნეტარესის კირიონ II-ის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის შესახებ კიდევ ბევრი მასალის მოძიება შეიძლებოდა, როგორც ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში, სადაც მისი პირადი არქივია დაცული, ასევე საქართველოს საისტორიო, საქართველოს უახლესი ისტორიისა და საპატრიარქოს არქივებში, გიორგი ლეონიძის სახელობის ლიტერატურის მუზეუმში, სადაც საინტერესო დოკუმენტები მიიტანა ჩიტო (ქრისტეფორე) კაპანაძემ. ამ მასალების ანალიზის საფუძველზე დაიწერა პატარა წიგნი უწმიდეს პატრიარქზე, უფრო ვრცელი გამოკვლევა კი სადოქტორო დისერტაციაში „საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესია 1917-1952 წ.წ.“. მაგრამ რაღაც უკმარისობის გრძნობა მრჩებოდა, ვგრძნობდი, რომ კიდევ ბევრი იყო სათქმელი... თავს ბედნიერად ვთვლი, რომ მომეცა შესაძლებლობა, წარმომედგინა უტყუარი მტკიცებულებანი იმ ცილისმწამებლების წინააღმდეგ, რომელნიც საუკუნის

დანაშაულის დასაფარავად ავრცელებდნენ ჭორებს იმის შესახებ, თითქოს უწმიდესმა და უნეტარესმა კირიონ II-ებ 1918 წლის 27 ივნისს, გამოთხისას მარტყოფის მონასტერში თავი მოიკლა. სინამდვილეში იგი მედროვე, ანგარებიანი ადამიანების მსხვერპლი გახდა. უწმიდესმა და უნეტარესმა სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქმა იღია II-ებ 2002 წლის 17 ოქტომბერს, საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის წმიდა სინოდის განხინებით მარტყოფის მონასტერში მოწამებრივად აღსრულებული უწმიდესი და უნეტარესი კირიონ II წმინდანად შერაცხა... დასრულდა ამ დიდი საეკლესიო მოღვაწის მიმართ გაორებული დამოკიდებულების ხანა. მომავალში წმინდა მღვდელმოწამე კირიონზე კიდევ ბევრი და უფრო სრულყოფილი ნაშრომები დაიწერება. ჩვენ ამით ვცადეთ იმ დიდი ვალდებულების ტვირთის შემსუბუქება, რომელიც უკელა ქართველს უნდა ჰქონდეს დიდი წინაპრების მიმართ.

**სერგო ვარდოსანიძე
2013/2014 წ.წ**

სარჩევი

1. I. გიორგი საძაგლიშვილიდან – სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქ უწმიდეს და უნეტარეს კირიონ II-მდე	7
2. II. უწმიდესი და უნეტარესი კირიონ II, მამულიშვილი და მეცნიერი	43
3. III. მშვიდობა და კაცთა შორის სათნოება	76
4. IV. ქართველი და უცხოელი მეცნიერები და საზოგადო მოღვაწენი უწმიდესი და უნეტარესი კირიონ II-ის შესახებ	87
5. V. ტრაგიკული 1918	99
6. VI. XX საუკუნის I მეოთხედის ქართველი მღვდელმთავრები	139
7. VII. XX საუკუნის დასაწყისის საქართველოს ეპლესიის დოკუმენტები	177
8. დამოწმებული ლიტერატურა	282

I. გიორგი საძაგლიშვილიდან – სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქ უწმიდეს და უნეტარეს კირიონ II-მდე

XIX საუკუნის 80-90-იანი წლებიდან ქართულ და რუსულ კურნალ-გაზეთებში ხშირად იქცევდებოდა „ივერიელის“, „ნიქოზელის“, „ლიხველის“ ფსევდონიმებით საინტერესო წერილები, გამოკვლევები, რომლებიც შექებოდა საქართველოს ისტორიის, საქართველოს ეკლესიის ისტორიის, ეთნოლოგიის, წყაროთმცოდნეობის, ხალხური სიტყვიერების ისტორიის, ნუმიზმატიკის საკითხებს. ავტორი გამოირჩეოდა საკვლევი საპიოთხების ღრმა ცოდნით, სამშობლო ქვეყნის დიდი სიყვარულით. ამ წერილების ავტორი იყო გიორგი იერონიმეს ძე საძაგლიშვილი, ჯერ არქიმანდრიტი, შემდეგ ეპისკოპოსი და ბოლოს სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი, უწმიდესი და უნეტარესი კირიონ II.

უწმიდესი და უნეტარესი კირიონ II, ერში გიორგი იერონიმეს ძე საძაგლიშვილი, დაიბადა 1855 წლის 10 ნოემბერს გორის მაზრის სოფელ ნიქოზში. მისი მამა, იერონიმე მოსეს ძე საძაგლიშვილი, სასულიერო პირი იყო, მსახურობდა მთიულეთში, დედა, დარია დავითის ასული, განათლებული ქალი იყო და შვილებს სამშობლოს სიყვარულით ზრდიდა. გიორგის წინაპრებიც სასულიერო პირები იყვნენ და მოდვაწეობდნენ ჩრდილო კავკასიაში ოსების, დიდოელების, ინგუშების ქრისტიანობაზე მოსაქცევად. პატარა გიორგი მამამისმა ანანურის საეკლესიო სკოლაში მიაბარა, რომლის დამთავრების შემდეგ, 1862 წელს, სწავლა გააგრძელებინა გორის სასულიერო სასწავლებელში. ამ დროს უკვე გამოიკვეთა ახალგაზრდა უმაწვილის მამულიშვილური მისწრაფებანი. როგორც მისი თანაკლასელი მწერალი სოფრომ მგალობლიშვილი იხსენებდა, გიორგი საძაგლიშვილმა შექმნა სემინარიელების პატარა ჯგუფი, რომელიც თვეში ოთხჯერ გადიოდნენ შიდა ქართლის ისტორიული ადგილების მოსანახულებლად. არ დარჩენილა არცერთი ეკლესია-მონასტერი, ციხე-სიმაგრე, სადაც ამ ჯგუფის წევრები არ ყოფილან. 1869-1876 წლებში გიორგი საძაგლიშვილი სწავლობდა თბილისის სასულიერო სემინარიაში.

თბილისის სასულიერო სემინარია, რუსეთის საიმპერატორო ხელისუფლების აზრით, ქართველთა გარუსების მძღვრი საყრდენი უნდა ყოფილიყო. სემინარიის სასწავლო გეგმები გამორიცხავდა ეროვნულის მცირე გამოვლინებასაც კი. პედაგოგები ერთგულად ემსახურებოდნენ რუსეთის კოლონიურ ინტერესებს, დევნიდნენ ეროვნული სულისკვეთების ახალგაზრდობას. ამ დროს თბილისი ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის მთავარ ცენტრად იქცა. „ოერგდალეულები“ ილია ჭავჭავაძის ხელმძღვანელობით ებრძოდნენ რუსეთის კოლონიურ პოლიტიკას, ცდილობდნენ „მამული, ენა, სარწმუნოების“ დროშის გარშემო ქართველი ერის გაერთიანებას, დაცემული ეროვნული დირსების აღდგენას. სემინარიის კედლებს გარეთ არსებული სულისკვეთება აისახებოდა პატრიოტულად განწყობილ სემინარიელ სტუდენტთა აზროვნებაზე. გიორგი საძაგლიშვილი „ოერგდალეულთა“ იდეების ერთგული დამცველი გახდა. მან მიზნად დაისახა, თავისი დაჩაგრული სამშობლოსა და დამონებული ეკლესიის ინტერესების დასაცავად ყველაფერი გაეკავეთებინა. ამ სულისკვეთებით გაემზავრა იგი კივის სასულიერო აკადემიაში, რომელიც წარჩინებით დაასრულა 1880 წელს და დაინიშნა ოდესის სასულიერო სემინარიის ინსპექტორის თანაშემწედ. ამ დროს მას უკვე პქონდა დვოისმეტყველების კანდიდატის ხარისხი. მიუხედავად იმისა, რომ უკრაინაში თანამდებობრივი წინსვლისათვის ყველა პირობა პქონდა, მას გული მაინც საქართველოსკენ მოუწევდა. 1883 წელს გიორგი საძაგლიშვილი დაბრუნდა საქართველოში და შეუდგა პედაგოგიურ საქმიანობას. 1883 წელსვე დაინიშნა თელავის სასულიერო სასწავლებელში ზედამხედველის თანაშემწედ. 1885 წელს გადავიდა გორის სასულიერო სასწავლებელში, 1885-1891 წლებში მუშაობდა ქუთაისის სასულიერო სასწავლებელში, 1891 წლიდან კი თბილისის სასულიერო სასწავლებელის პედაგოგია, სადაც ასწავლიდა ქართულ და რუსულ ენებს, საღმრთო ისტორიას, გეოგრაფიას. ამ დროს ის უკვე მდვდელი იყო.

1896 წელს მას ოჯახური ტრაგედია დაატყვდა თავს – გარდაეცვალა ცოლი და შვილები. ამის შემდეგ მან მიიღო გადაწყვეტილება ბერად აღკვეცის შესახებ. 1896 წლის 6 ნოემბერს

ეგზარქოსმა ვლადიმერმა აღკვეცა ბერად. ბერად აღკვეცის შემდეგ ეწოდა სახელად კირიონი და დაინიშნა ქათახევის მონასტრის წინამდგვრად. 1897 წელს მამა კირიონი დაინიშნა კავკასიაში ქრისტიანობის აღმდგენელი საზოგადოების სკოლების ინსპექტორად და საქართველოს მონასტრების კეთილმოწევედ. მისი მზრუნველობითა და ხელშეწყობით საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში დაარსდა 19 სამრევლო სკოლა. მან ყველა სკოლას შეუქმნა ბიბლიოთეკები. პარალელურად ქართულ და რუსულ ჟურნალ-გაზეთებში აქვეყნებდა სერიოზულ პუბლიკაციებს საქართველოს ისტორიაზე, ეკლესიის ისტორიაზე, ქართულ ფოლკლორზე. ქვათახევის მონასტერში მოდვაწეობის დროს იღუმენმა კირიონმა დაიწყო ხალხური სიტყვიერების ნიმუშების შეგროვება, მონასტრის ახლო-მახლო სოფლებში ეცნობოდა ეკლესიებში დაცულ სიძეელებს. „მან განადგურებას გადაარჩინა არაერთი ისტორიული დირექტულების საბუთი, ხელნაწერი. შეგროვილი 96 ხელნაწერი, მათ შორის XI საუკუნის სახარება, 1494 წელს გადაწერილი „დავითნი“ და სხვა დოკუმენტები ჩამოიტანა თბილისში და გადასცა საეკლესიო მუზეუმს.“⁴ არქიმანდრიტმა კირიონმა დიდი წვლილი შეიტანა ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების სიძეელეთა მუზეუმის ისტორიული საბუთებით გამდიდრების საქმეში. იგი მიტოვებული ეკლესია-მონასტრების ნესტიანი სენაკებიდან, საოჯახო კოლექციებიდან მოპოვებულ მასალებს ყოველწლიურად უანგაროდ სწირავდა ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოებას. „მარტო 1891 წელს საზოგადოებას გადასცა ტრიოდიონი (მარხვანი), საბასულხან ორბელიანის ლექსიკონი, ცხოვრება და მოქალაქეობა ნეტარისა ანდრია სალოსისა, მსოფლიო ისტორია, ხუცური ასოებით ნაწერი სადღესასწაულო, ღვთისმშვენიერი თხრობით სულისა ფრიად სასარგებლო, რომელსაც ეწოდების „გვირგვინი“, საღვთო მარგალიტი ძველი საეკლესიო წიგნი ხუცური ეტრატზე ნაწერი, აპოკრიფი ყოვლადწმიდა მარიამის სახარებასა და იოსებზე, XVIII საუკუნის ხელნაწერი ლიტურგია ოქროპირისა რუსული ასამაღლებელი ქართული ასოებით, სხვა და სხვა ხელნაწერი წიგნების ფურცლები, ის-

ტორია გინა მოთხრობა საღმრთო წერილისა ძველისა და ახლისა – ნაპოვნი თელავში, ოთხი ძველი ვერცხლის მონეტა. მან მეცნიერულად შეისწავლა ძველი ქართული აპოკრიფების უცნობი ხელნაწერი, რომელიც დაცული ყოფილა გორის თავადაზნაურობის წინამდობლის ივანე რატიშვილის ოჯახში.¹²

1898 წლის 10 მაისს იღუმენი კირიონი აღყვანილ იქნა არქიმანდრიტის ხარისხში. იმავე წლის 22 აგვისტოს არქიმანდრიტი კირიონი გამორჩეულ იქნა აღავერდის ეპისკოპოსად. 23 აგვისტოს სიონის საპატრიარქო ტაძარში საქართველოს ეგზარქოსმა ფლაბიანემ (გოროდოცკი) გურია-ოდიშის ეპისკოპოსის ალექსანდრეს (ოქროპირიძე), იმერეთის ეპისკოპოსის ბესარიონის (დადიანი), გორის ეპისკოპოსის ლეონიდეს (ოქროპირიძე) თანამწირველობით შეასრულა კირიონის ეპისკოპოსად კურთხევის წესი. ეპისკოპოსად სახელდებისას არქიმანდრიტმა კირიონმა შემდეგი სიტყვა წარმოთქვა: - „მე სრულებითაც არ წარმოვიდგენდი ამ თვრამეტი წლის წინათ, როცა კიევის სასულიერო აკადემიის კურსი დავასრულე, თუ ჩემთვის ასეთი ბედნიერი და დიდმნიშვნელოვანი დღე დადგებოდა... კურსის შესრულების შემდეგ დავიწყე სამსახური სასულიერო სასწავლებელში ახალი თაობის აღმზრდელის ასპარეზზედ. მმიმე ზნეობრივი საოჯახო განსაცდელი მომუვლინა მე, და უფალმან დმერთმან, რომელსაც თავისს მარჯვენაში უპყრია კაცის სვებედის ხვედრი, არა მცირე განსაცდელთა საშუალებით მიმივანა მე წმიდა ტრაპეზის წინ, რომელსაც ორას წელზე მეტს ემსახურებოდნენ ჩემი წინაპრები. მას უკან ბევრ რასმეს ვფიქრობი, ბევრ გეგმას ვაწყობდი ჩემი მომავლის მოღვაწეობისას, ბევრს ადგილს ვარჩევდი სამსახურისას, მაგრამ უფლის განგებულებამ დღეს ნაჩვენებ გზაზე დამაყენა: სხვებსავით მეც ვფიქრობდი მომეპოვებინა მყუდროება და ბედნიერება ოჯახურს ცხოვრებაში, მაგრამ ბედმა აქაც მიმუხლთა, და ამის გამო სამსახური ეკლესიის მიმართ მონაზონის წოდებაში ჩემთვის აუცილებელ აუშორებელი შეიქმნა. სწორედ ოცი თვის წინათ ამავე ადგილას, სადაც ახლა ვდგევარ, ვიდექი მონაზონის უბრალო ტანსაცმელში და ვაძლევდი აღოქმას მონაზენური ცხოვრებისას.... ამის გამო ახალი უმაღლესი დანიშნულება ჩემთვის სრული-

ად მოულოდნელი იყო. არა რომელთამც ქველმოქმედებათა, არა გონების და ზნეობის თვისებათა და ამით უმეტეს არა მრავალმხრივა და ნაყოფიერმა მოქმედებამ სამსახურის ას-არეზედ ღირს-ჰყო სიგლახაკე ჩემი უმაღლესი სამდვდელო მსახურებისა, არა, არამედ „უძლურთა მკურნალმან და ნაპლულევანთა აღმაგებელმა“ ფრიად უხვმან საღმრთო მადლ-მან. მაგრამ, ვინაიდან გამოცდილებამ და სამსახურში ყოფნაშ შემასწავლა მორჩილება და ქედ-მოდრეკა საღმრთო განგების წინაშე, რომელიც ყველაფერს შეიქმს არავისგან, კეთილმოწ-იწებითის ძრწოლით და სიმდაბლით ვემორჩილები საღმრთო განგებულებას, ჩემს შესახებ გამოუთქმელს ზრუნვას და და-დუმებული ჩემს თავს მივანდობ უფლის ნებას. დიდი მად-ლობელი ვარ იმ ჩემი მოდგვრისა, რომელმაც ამ ჭეშმარიტ გზაზე დამაყენა. დღეს უმაღლესის ბრძანებით უნდა ვიტ-ვირთო მძიმე მოვალეობანი მწყემსთავრისა და ვიქნე ალა-ვერდის ეპისკოპოსად – იმ ალავერდისა, სადაც მოღვაწე-ობდა, სადაც ქადაგებდა და სადაც განისვენებს წმიდა მამა იოსებ ალავერდელი. ალავერდის კათედრაზე მოღვაწეობდა მრავალი ღირსი მდვდელმთავარი, რომელთაც მის წიაღში იგემეს საუკუნო განსასვენებელი. ალავერდის ტაძარი ისეთი სიწმიდეა, რომელსაც დიდ პარივს სცემენ არათუ მხოლოდ მართლმადიდებელნი, არამედ არამართლმადიდებელნიც და თვით მთიანი დაღესტანის მკვიდრნიც – ლეკები და სხვა მაჰმადიანებიც კი, რომელთაც ჩვენი წინაპრები ხმლით ხელ-ში ეომებოდნენ თვისთა სარწმუნოებრივ სიწმიდეთა დასაცა-ვად და ბოლოს ქედი მოადრეკინეს თვისი სიწინდის წინაშე. საღმრთო განგებამ მარგუნა ამ სიწმიდეთა სამსახური. ვმად-ლობ საღმრთო განგებულებას ამ ხვედრისათვის მით უმეტეს რომ ხელმძღვანელად მეყოლება ეკლესის სასარგებლოდ მოღვაწეობის საქმეში გამოცდილი მღვდელმთავარი მეუფე ფლაბიანე. დასასრულ გთხოვთ წმინდანნო მღვდელმთავარნო, წარმომადგენელნო ივერიის ეკლესისანო, იღოცეთ ჩემთვის, რათა ქვეყნის მწყემსთავრულის ლოცვის მეოხებით უფალმან მომცეს შეძლება, ძალა და სიბრძნე მისის ეკლესის სასარგე-ბლოდ მოღვაწეობისა.¹³

ქართველი საზოგადოება დიდი სიხარულით შეხვდა არქი-

მანდრიტ კირიონის ეპისკოპოსად კურთხევას. მათ დიდი იმედი ჩაესახათ, რადგან კარგად იცოდნენ ახალი მღვდელმთავრის განათლებისადა ეროვნული სულისკვეთების შესახებ. ილია ჭავჭავაძის გაზეთი „ივერია“ წერდა: „22 აგვისტოს, შაბათს, შუადღისას საქართველოს ეგზარქოსის დარბაზში მოხდა სახელდება ეპისკოპოსად არქიმანდრიტ კირიონისა, რომელიც უმაღლესის ბრძანებით დაინიშნა ალავერდის ეპარქიის მდგდელმთავრად. სრული იმედია, ყოვლადსამდგდელო კირიონი, კარგად ცნობილი საქართველოში, როგორც განმაახლებელი მრავალთა ნაშთთა ჩვენის ძველის ხუროთმოძღვრებისა და სასულიერო განათლების თანამგრძნობელი, შეძლებისდაგვარად იმოღვაწებს კახეთის სულიერ მოთხოვნილებათა დაგმაყოფილების ასპარეზზედ.“⁴

ალავერდის ეპარქიაში ჩასვლისთანავე კირიონმა განაგრძო დაუცხომელი საქმიანობა. ალავერდის დიდებული ტაძარი მოუვლელობისგან განადგურების პირას იყო მისული, სახურავი გამოსაცვლელი, გალავანი შესაკეთებელი. ეპისკოპოსმა კირიონმა შეადგენინა პროექტი და თავისი ხარჯებით დაიწყო ტაძრის რესტავრაცია. ამავე დროს მან დაიწყო კახეთის ეკლესია-მონასტრებში დაცული სიძველეების შესწავლა-შეგროვება. მან საქართველოს საეკლესიო მუზეუმს გადასცა 68 ხელნაწერი, მათ შორის 1089 წელს გადაწერილი სახარება. ამ აღმოჩენით აღფრთოვანებული ისტორიული მოსე ჯანაშვილი წერდა: „მასში მრავალი საყურადღებო ცნობებია დაცული სახარების ქართულად თარგმნის, თემიურაზ I-ის და სხვათა შესახებ. სახარების ბოლოს კი ასეთი წარწერაა: „ქ. ადიდენ დმერთმან ძლიერსა და უძლეველსა ბაგრატ აფხაზთა და ქართველთა მეფემან და ყოვლისა აღმოსავლეთის ნოველისი-მოსმან.“⁵ ამ აღმოჩენამდე ქართულმა მეცნიერებამ არაფერი იცოდა ბაგრატ IV-ის დროინდელი სახარების შესახებ. ეპისკოპოს კირიონის სახით ქართულ ეკლესია-მონასტრებს და იქ დაცულ ძვირფას ხელნაწერებს ღირსეული დამცველი და პატრონი გამოუწნდა. „ამავე დროს კირიონმა ყურადღება მიაქცია XIX საუკუნის საქართველოში გაგრცელებულ ერთ სამწუხარო ტენდენციას. 1811 წლის შემდეგ, როცა რუსეთის მთავრობამ საეკლესიო სამართლის უხეში დარღვევით ქარ-

თული ეკლესიის ავტოკეფალია გააუქმა და რუსული წირვა-ლოცვა დააწესა, ხალხი პროტესტის ნიშნად ეკლესიებს სტროგებდა. ამით სარგებლობდნენ სომხურ-მონოფიზიტური ეკლესიის მესვეურნი და უკანონოდ იკავებდნენ ქართულ მართლმადიდებლურ ეკლესიებს. მათ ხელში ჩაიგდეს ქართული ეკლესიები თბილისში, გორში, თელავში, დუშეთში. ეპისკოპოსმა კირიონმა ამ საკითხთან დაკავშირებით ვრცელი დასაბუთებული მოხსენებითი ბარათით მიმართა საქართველოს ეგზარქოსს და მოითხოვა სომხებისაგან უკანონოდ მიტაცებული ქართული ეკლესიების დაბრუნება.⁴⁶ სომხური ნაციონალისტური ბურჟუაზია, რომელსაც დიდი ეკონომიკური შესაძლებლობანი გააჩნდა, ქართული ეკლესიების მიტაცებას ჩვეულებრივ მოვლენად მიიჩნევდა. უფრო მეტიც, ცდილობდა მოეძებნა დასაბუთება ამ უკანონობისა. ეპისკოპოსი კირიონი ი. ჭავჭავაძესთან და დ. ბაქრაძესთან ერთად აქტიურად ჩაება სომხებთან პოლემიკაში. სომხურმა გაზეომა „ნორდარმა“ გამოაქვეყნა წერილები, რომელშიც თავისი ერი ქბით ცაზე აიყვანა, ხოლო ქართველები კი უსაქმურ, მკვეხარა ხალხად მიიჩნია, რომელიც მხოლოდ სომხეთა მოსამსახურებად გამოდგებოდა თანაც საბუთად ქართული წყაროები მოიშველია. ეპისკოპოსმა კირიონმა თვით სომხური საისტორიო წყაროების მოშველიებით სომხის ერის ასეთი სურათი დაგვიხატა: „ერი ზვავი, გაუგონარი, დიდმეთქავი, უსამართლონი, ტრაბახანი, ზარმაცნი, მძარცველნი, მატყუარანი, მექრთამენი, ცრუმედიდურნი. და იქვე დასძინა, რომ საისტორიო წყაროებს ადამიანური თვალით უნდა შევხედოთ და არ უნდა ვეცადოთ მათ საფუძველზე სხვის დამცირებას!“⁴⁷

1900 წელს ეპისკოპოსი კირიონი გორის ეპარქიის მმართველად გადაიყვანეს, მაგრამ ერთი წლის შემდეგ იგი ჯერ კამენეც-პოდოლსკის, 1903 წელს – ხერსონესის, 1904 წელს – ორიოლის ეპარქიის, 1906 წელს – სოხუმის, 1907 წელს კოვნოს ეპარქიის მმართველად გადაიყვანეს. მაინც რა იყო მიზეზი მისთვის ეპარქიების ასეთი ხშირი ცვლისა? რუსეთის საერთო და სასულიერო ხელისუფლებამ გააცნობიერა ის საფრთხე, რომელიც ეპისკოპოს კირიონისგან შეიძლებოდა ჰქონდა. ეპისკოპოსი კირიონი საქართველოს მართლმადიდებელი

სამოციქულო ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენისათვის ქართველი სამღვდელოების აღიარებული წინამდოღლი იყო.

1905 წლის მაისში თბილისში ვერის წმიდა ნიკოლოზის სახელობის ეკლესიის ტერიტორიაზე შეკრებილმა ქართველ-მა სამღვდელოებამ იმსჯელა რა საქართველოს ეკლესიის უფლებრივ მდგომარეობაზე, ერთხმად დაადგინა, გაიგზავნოს პეტიცია იმპერატორ ნიკოლოზ II-ის სახელზე და კატეგორიულად მოითხოვონ საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალია. 31 მაისის კრების მონაწილე სასულიერო პირები გოლოვინის პროსპექტზე გამოვიდნენ და მეფისნაცვალ ვორონცოვ-დაშკოვის სასახლისაკენ გაემართნენ. მათ სურდათ იმპერატორისადმი გასაგზავნი წერილი მიერთმიათ მეფისნაცვლისათვის, მაგრამ გოლოვინის გამზირზე საქართველოს ეგზარქოს ალექსის (ოპოციი) ლოცვა-კურთხევით გამოსულმა „სამართალდამცველებმა“ (რუსმა პოლიციელებმა ს.ვ.) სასულიერო პირებს მათრახები დაუშინეს, დაუხიეს საეკლესიო დროშები და გაფანტეს ისინი. ამ აღმაშფოთებელი ინციდენტის შესახებ გულისტკივილით წერდა უურნალი „მწყემსი“. კავკასიის საერო ხელისუფლება უხერხულ მდგომარეობაში ჩავარდა, სასულიერო პირების დარბევამ არა თუ ჩააცხოო არსებული კრიზისი, არამედ კიდევ უფრო გაამძაფრა იგი. ხელისუფლებას პროტესტი გამოუცხადეს: ილია ჭავჭავაძემ, აკაკი წერეთელმა, იაკობ გოგებაშვილმა. საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენის მოთხოვნით ხელმოწერები გროვდებოდა როგორც აღმოსავლეთ, ასევე დასავლეთ საქართველოში. გაზეთი „ივერია“ 1906 წელს საგანგებოდ აღნიშნავდა: „აღარ არის დარჩენილი არც ერთი კუთხე საქართველოსი, რომლის სამღვდელოება ავტოკეფალიის მოთხოვნას არ მიჰკედლებოდეს.“ ახლადდანიშნულმა მეფისნაცვალმა ვორონცოვ-დაშკოვმა დაარწმუნა პეტერბურგის მთავრობა, რომ აუცილებელი იყო პეტერბურგში რუსეთის ეკლესიის სინოდის სხდომებზე განეხილათ საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენის მიზანშეწონილობის საკითხი.

სინოდის წინარე სხდომის დანიშვნამდე საინტერესოა შექნილი ვითარების შესახებ ეპისკოპოს კირიონის ჩანაწერები. 1905 წლის 30 ნოემბერს იგი წერდა: „გუშინ მიტროპოლიტმა

ვლადიმერმა სადილად არ გამომიშვა, დღეს ვნახე ფლაბიანვ, რომელმაც ბევრი ილაპარაკა ჩვენს ეკლესიურ საქმეებზეც. მე პირდაპირ ვუთხარი, რომ საქართველოს ეკლესიას ავტოკაზალია უნდა დაუბრუნდეს მეთქი. იმან სთქვა: თუ ეგზარქოსად ქართველს დაუნიშავენ, ქართველები უნდა დაშოშმინდნენ და დასჯერდნენო. პროფესორი სოკოლოვი ვნახე, რომელსაც მოუხერხებია მიტროპოლიტ ანტონისათვის, რომ უტყუარი და შეურყეველი საბუთებია ქართული ეკლესიის ავტოკაზალიისაო. 1905 წლის 3 დეკემბერს დეკანოზ იოსებ ჩიჯავაძეს წერს: „კარგი იქნება ივან ვასილიჩ სოკოლოვს მადლობის წერილი მისწეროთ და მით გაამხნეოთ იგი მომავალ მძიმე შრომისათვის. მას მიტროპოლიტ ანტონის კომისიისათვის მოუხესენებია ბერძნული წყაროების მოწმობით საქართველოს ეკლესიის ავტოკაზალია ეჭვგარეშეაო.“⁸ როდესაც გადაწყდა ქართველი ეპისკოპოსების კირიონისა და ლეონიდის მიწვევა პეტერბურგში, კირიონი წერდა: „კარგა უნდა აიწონ-დაიწონოს საქმე, თორემ შეიძლება იგი სამუდამოდ გავაფუჭოთ. „ზოგჯერ სიწყნარე გმობილი სჯობს სიჩქარესა ქებულსა.“⁹ „ქართველი ეგზარქოსის დანიშვნით უნდა დაგვაკმაყოფილონ, მაგრამ ვერ მივართვო.“¹⁰

1906 წლის 8 მარტს პეტერბურგში მუშაობა დაიწყო საეკლესიო კრების წინარე თათბირმა. მის სხდომებში მონაწილეობას იღებდა რუსეთის მართლმადიდებელი ეკლესიის 10 მღვდელმთავარი, რუსეთის წამყვანი უნივერსიტეტებისა და სასულიერო სასწავლებლების 21 დოქტორი-პროფესორი. სხდომებს ხშირად ესწრებოდა რუსეთის სინოდის ობერპროკურორი ა. ობოლენსკი. წინარე თათბირზე შეიქმნა 7 სამუშაო განყოფილება, რომელთაგან მეორეს უნდა განეხილა საქართველოს ეკლესიის მომავალი სტატუსი. საქართველოს ეკლესიის ინტერესებს იცავდნენ ეპისკოპოსები: კირიონი, ლეონიდე, პროფესორები: ნიკო მარი, ალექსანდრე ხახანაშვილი, ალექსანდრე ცაგარელი. რუსების მხრიდან სხდომებს ესწრებოდნენ: მოგილევის ეპისკოპოსი სტეფანე, დეკანოზები: ტ. ბუტევიჩი, თ. ტიტოვი, პროფესორები: ი. ბერდნიკოვი, მ. ოსტროუმოვი, ა. ალმაზოვი, ვ. ზავიტნევიჩი, ნ. გლუბოკოვსკი, ი. სოკოლოვი, ა. ბრილიანტოვი, პ. მანსუროვი. განსაკუთრებულ

ლი აგრესით გამოიჩეოდნენ დეპანოზი იგანე ვოსტორგოვი და რენეგატი ქართველი ეპისკოპოსები დიმიტრი აბაშიძე, და ექთიმე ელიაშვილი (გორის ეპისკოპოსი – ს. ვ.), რომელსაც კირიონი გულისწყრომით მელიაშვილს უწოდებდა. ეპისკოპოსმა კირიონმა თავის მოხსენებებში ნათლად აჩვენა საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის განვლილი დიდი გზა და დაასაბუთა ავტოკეფალიის აღდგენის აუცილებლობა. მისი პირველი მოხსენება, როგორც იგი აღნიშნავდა, იყო „საქართველოს ეკლესიის საკითხი“, რომელიც მირითადად საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის კანონიერების დასაბუთების საკითხს დაეთმო. „ქართულ, ბერძნულ, სირიულ (ასურულ) და არაბულ ენოვანი ისტორიული საბუთები აღასტურებენ იმ ფაქტს, რომ ქართველებმა ქრისტიანობა IV საუკუნეში მიიღეს, ხოლო იერარქია და საეკლესიო-ადმინისტრაციული დაწესებულებები ბიზანტიისაგან გადმოიდეს. შემდეგში საქართველოს ეკლესია შევიდა ანტიოქიის საყდრის იურისდიქციაში. მიუხედავად ამისა, საქართველოს ეკლესია ყოველთვის ცდილობდა გათავისუფლებულიყო მეტროპოლიის საეკლესიო ზედამხედველობისაგან და ორგანიზაციულად ჩამოეყალიბებინა დამოუკიდებელი, ეროვნული ეკლესია კათოლიკოსით სათავეში. ქართველების ასეთი, სრულიად ბუნებრივი, თავისთავადი მისწრაფება განხორციელებადი იყო იმიტომ, რომ ქართველები უკვე სრულიად განიმსჭვალენ ქრისტიანული რელიგიის მაცხოვნებელი სწავლებით. ერთის მხრივ, ივერიაში გამოჩნდა ეროვნული საეკლესიო-რელიგიური ცენტრები, სასულიერო-საგანმანათლებლო წიგნები. მეორეს მხრივ, საქართველოს სამეფოს თანდათანობითი გაძლიერება, განსაკუთრებით არაბების მიერ ანტიოქიის აღების შემდეგ 638 წელს, ქართველებში იწვევდა მისწრაფებას, რომ თავისი მშობლიური ეკლესია ექციათ ანტიოქიის პატრიარქისაგან სრულიად დამოუკიდებლად. ქართველების ეს წმიდა სურვილი თანდათანობით აღსრულდა. საქართველოს ეკლესიამ გაიარა განვითარების ყველა საფეხური მანამ, სანამ არ მოხდა სადღესასწაულო უწყება: VIII საუკუნის შუასანებში (751 წელს) ანტიოქიის საპატრიარქოს კათედრის (საყდრის) კრების განწესებით, ცნობილი იქნა ივერიის ეკლესიის სრუ-

ლი აგტოკეფალია. მცხეთის ეკლესიას ამ დროიდან აღიარებენ და მოიხსენებენ აგტოკეფალურ და საკათოლიკოსო კათედრად, როგორც დასავლეთის, ისე აღმოსავლეთის ეკლესიები და საეკლესიო კანონისტები თუ ისტორიკოსები. ასე, რომ VIII საუკუნის შუახანებიდან 1811 წლამდე საქართველოს ეკლესია სრულიად თავისუფალი იყო. კათოლიკოსები განაგებდნენ ეკლესიას რომელიმე გარე სახელმწიფოს ხელისუფლებისაგან დამოუკიდებლად, უფლის სიტყვის საფუძველზე, მოციქულთა კანონებისა და საეკლესიო კანონების გათვალისწინებით. საპუთარი ინიციატივით იწვევდნენ ადგილობრივ საეკლესიო კრებებს, სადაც ხდებოდა საეკლესიო გადაწყვეტილებების მიღება. მაგრამ მას შემდეგ, რაც საქართველოს სამეფო ნებაყოფლობით შეუერთდა რუსეთის სახელმწიფოს 1801 წელს, რუსეთის წმიდა სინოდი ვერ შეეცუა იმას, რომ საქართველოს ეკლესიას ჰყავდა დამოუკიდებელი კათოლიკოსი. თუმცა მანამდე გამოცემულ იმპერატორ პავლე I-ის რესკრიპტში კი ეწერა: „არ შეეხოთ საქართველოს ეკლესიის პრივილეგიას.“ დაიწყო ბრძოლა საქართველოს ეკლესიის იერარქიული დამორჩილებისათვის. სულ მალე წმიდა სინოდის განხრახვა წარმატებით დასრულდა.

საქართველოში რუსეთის ჯარების მთავარსარდლის, სამხედრო გენერლის ტორმასოვის მეოქებით კათოლიკოსი ანტონ II 1810 წელს გამოძახებული იქნა წმიდა სინოდში საქართველოს ეკლესიის საქმეების მოწესრიგების მიზნით. უკვე 1811 წლის 30 ივნისს, იგივე გენერალ ტორმასოვის სურვილისამებრ, მის ადგილზე, წმინდა მოციქულების 30-ე და 35-ე კანონებისა და ანტიოქიის კრების 22-ე კანონის საწინააღმდეგოდ, საქართველოს ეგზარქოსად და მცხეთის მიტროპოლიტად დანიშნულ იქნა ვარლამი (ერისთავი). მხოლოდ დიდსა და უძველეს ეკლესიას ძალუბს შეცვალოს მცირე ხელისუფლების განხინება. ასე, რომ დარღვეულია საეკლესიო კანონები. ჩადენილი იქნა ჯერ არ გაგონილი უსამართლობა, რომლის ანალოგი ეკლესიის ისტორიაში არ მოიძებნება. ისმის კითხვა: ჰქონდა კი კანონიკური უფლება წმიდა სინოდს ასე მოქცეოდა საქართველოს ეკლესიის აგტოკეფალიას?“ აღნიშნული საკითხის გასარკვევად ქართველმა მღვდელმთავარმა საქართვე-

ლოს ეკლესიის ისტორიიდან არაერთი მოვლენა გაიხსენა, რაც რუსეთის წმინდა სინოდის მიერ ჩადენილ არაკანონიერ ქმედებას ასაბუთებდა. ეპისკოპოსმა კირიონმა მოხსენებაში ჩამოთვალა ის აუცილებელი პირობები, რომელთა გათვალისწინებით უნდა მომხდარიყო საქართველოს ეკლესიის ოვითმწყემსობის გაუქმება. პირველი. ავტოკეფალიის გაუქმებისათვის აუცილებელი იყო მოქმედი სამღვდელოების ნებაყოფლობითი სურვილი, სხვა მხრივ კი, რომელიმე ეკლესიის ოვითმწყემსობის გაუქმება უნდა მომხდარიყო საეკლესიო კრების სანქციით. მსგავსი რამ საქართველოს ეკლესიასთან მიმართებაში სინოდს არ გაუკეთებია. მეორე, თუკი იარსებებდა საქართველოს ეკლესიის მხრიდან თავისი ავტოკეფალური უფლებების ნებაყოფლობით უარყოფის რაიმე სახის აქტი, მაშინ უკვე რუსეთის ეკლესიის წმინდა სინოდის გადაწყვეტილებას საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის გაუქმების თაობაზე ექნებოდა გამართლება. მაგრამ არანაირი მსგავსი აქტი არ ყოფილა. ეპისკოპოსმა კირიონმა დაასახელა მსოფლიო საეკლესიო კრებების მიერ მიღებული ის კანონები, რომლებიც იცავდნენ ცალკეული ეკლესიების დამოუკიდებლობას და მათ იურისდიქციას. რუსეთის ეკლესიის უწმინდესმა სინოდმა ხელადებით უარყო მსოფლიო საეკლესიო კრებების ეს დადგენილებები, რომლებიც მას სხვა ეკლესიის ოვითმწყემსობის შელახვას უკრძალავდა. რუსეთის ეკლესიის უწმინდესი სინოდის ეს გადაწყვეტილება თავისთვად ეწინააღმდეგებოდა კონსტანტინეპოლის კრების მე-2 კანონს, უფესოს კრების მე-8 კანონს, მოციქულთა კრების 35-ე კანონს და ა. ჭ.¹¹

ამ ერთი შეხედვით მცირე ნაშრომში ქართველმა მდგვდელმთავარმა დაასაბუთა საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის კანონიერება და ამავე დროს რუსეთის ეკლესიის სინოდის მიერ მისი უკანონოდ გაუქმების ფაქტი. ეპისკოპოსი კირიონი თითოეული მოხსენების დასასრულს ითხოვდა სამართლიანობის აღდგენას, რაც თავისთვად გულისხმობდა საქართველოს ეკლესიის ოვითმწყემსობის აღდგენას. ეპისკოპოს კირიონის მეორე მოხსენება იყო: „რა აიძულებს ქართველებს მიაღწიონ თავისი ეკლესიის ავტოკეფალიას?“ ამ კითხ-

ვაზე ქართველი მღვდელმთავრის პასუხი მაღარტივი იყო: საქართველოს ეკლესიას ჰქონდა ისტორიული და კანონიკური უფლება, მოეთხოვა ავტოკეფალიის აღდგენა; მით უფრო, ამ სურვილს ამბავრებდა საქართველოს ეკლესის მაშინდელი სავალალო მდგომარეობა. რუსეთის საეკლესიო კრების წინარე თათბირზე რუსი საერო და სასულიერო პირების მხრიდან არაერთხელ გაედერდა ის ფაქტი, რომ საქართველოს ეკლესის ავტოკეფალიის მოთხოვნას პოლიტიკური სარჩევლი ედო საფუძვლად, და რომ საქართველოს ეკლესის ავტოკეფალიის აღდგენის საკითხს რევოლუციურმა მოძრაობამ ჩაუყარა საფუძველი. მეორე განყოფილების სხდომაზე მყოფი რუსეთის ეკლესის წარმომადგენლების აზრით, 1906 წლამდე ქართველ საერო და სასულიერო პირებს არ გამოუთქამო უკმაყოფილება საქართველოში სინოდალური მმართველობის არსებობის გამო. სწორედ ეს მოსაზრებები გახდა საფუძველი უსამდგდელოესი კირიონისათვის დაეწერა მეორე მოხსენება, სადაც მთლიანად აბათილებდა ზემოთ აღნიშნულ ფაქტებს.

ეპისკოპოსი კირიონი აღნიშნავდა: „ჯერ კიდევ 1801 წლის აპრილის ნოტაში, რომელიც გადმოგვცეს ქართველმა სრულუფლებიანმა წარმომადგენლებმა, მოცემული იყო ქართველი ხალხის სურვილი, რომ შენარჩუნებულიყო კათოლიკოსის წოდება და მოვალეობა. საქართველოს რუსეთთან შეერთებიდან ერთი წლის შემდეგ, 1802 წელს კახეთის თავადაზნაურობამ განაცხადა: როცა მტრები ჩვენ გვიპყრობდნენ, არც მაშინ და არც შემდეგ, მათ ჩვენთვის არასოდეს გაუუქმებიათ სამეფო წოდება და არ გაუუქმებიათ მღვდელმთავრობა-პატრიარქობა. 1810 წლის 1 მარტს ურბნისის კარქიის მრევლმა იშუამდგომლა ა. პ. ტორმასოვთან, რათა აღდგენილიყო ურბნისის სამდგდელმთავრო კათედრა, მაგრამ რატომდაც ეს თხოვნა უადგილოდ იქნა მიჩნეული. 1817 წლისათვის, თელავის მაზრის თავად-აზნაურობამ მიმართა საქართველო-იმერეთის სინოდალურ კანტორას, რათა კახეთში გაუქმებული ექვსი ეპარქიის ნაცვლად დაენიშნათ ქორებისკოპოსი მაინც, რომელიც კახეთში იცხოვრებდა. ეს სრულებით კანონიერი თხოვნა უგულებელყოფილი იქნა. შემდეგ იყო 1820 წლის დასავლეთ საქართველოს სამდგდელოების პროტესტი, რომელსაც ოფი-

ციალურად საეკლესიო „ბუნტი“ უწოდეს. იმერეთიდან გადასახლებული ორი უხუცესი მიტროპოლიტი, რომელთაც არ სურდათ წმიდა სიხოდს დამორჩილებოდნენ, უკანასკნელ შესაძლებლობამდე იცავდნენ მშობლიური ეკლესიის უფლებებს. გურიის თავადები და აზნაურები 1841 წლს ეგზარქოს ევგენისადმი მიმართულ თხოვნაში იტყობინებოდნენ, რომ გურიის პროვინციაში სამღვდელმთავრო კათედრის დახურვამ გამოიწვია რწმენის დაცემა და გურულებიც, რომლებიც ცხოვრობდნენ მაჰმადიანური თურქეთის საზღვარზე, უშუალო სამღვდელმთავრო დარიგებას, შეგონებასა და მართლმადიდებლურ რწმენაში სიმტკიცეს საჭიროებდნენ. სწორედ ამიტომ ითხოვდნენ სასულიერო პირის დანიშვნას გურიაში. ისინი მზად იყვნენ გურიაში მივლენილი სასულიერო პირის შენახვისათვის გაეღოთ საკუთარი სახსრები, თუკი მას ხაზინიდან ჯამაგირს არ დაუნიშნავდნენ. ეს შუამდგომლობაც არ შეიწყნარეს... ეს განა, პროტესტი არ არის, განა ეს არ არის შედეგები საქართველოს საკათოლიკოსო კათედრის ასწლოვანი, მწარე ქვრივობისა?“¹²

ეპისკოპოსი კირიონის ეს გამოსვლაც კი საკმარისი უნდა ყოფილიყო სიმართლის გასარკვევად. ქართველმა მღვდელმთავარმა ამავე ნაშრომში მიმოიხილა არამართლმადიდებელი აღმსარებლობის ქართველობის მქონე პირთა მოღვაწეობა საქართველოში. ეპისკოპოსმა კირიონმა ისაუბრა 1905 წლის 14 აპრილს მიღებულ დადგენილებაზე, რომლითაც რწმენის შემწყნარებლობა ცხადდებოდა და ამით ხელ-ფეხი ეხსნებოდათ საქართველოში ისედაც აქტიურად მოღვაწე სექტებს. ეპისკოპოსი კირიონის მოხსენება კიდევ ერთხელ ასაბუთებდა იმ ფაქტს, რომ საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენა უნდა მომხდარიყო თავად სახელმწიფოს ინტერესებიდან გამომდინარე, და რომ ეს არ გულისხმობდა რაიმე ფარული პოლიტიკური მიზნების არსებობას. „დასასრულს უნდა ითქვას, რომ საქმის ნახევრად გაკეთება ვერ გვიშველის, აუცილებელია ერთიანი საქართველოს ეკლესია. ვიმედოვნებთ, რომ საეკლესიო სამყარო დაეხმარება ქართველებს ამ გადაუდებელი საპიოთხის კეთილად გადაწყვეტაში,“¹³ – ამ სიტყვებით დაასრულა ეპისკოპოსმა კირიონმა თვითი მეორე მოხსენება.

მესამე მოხსენება – „რომელ ივერიას ებოძა ავტოკეფალია XI საუკუნეში?“, რომლითაც უსამდვდელოესი კირიონი წარსდგა რუსეთის საეკლესიო კრების წინარე თათბირის მეორე განყოფილების სხდომაზე. „სანამ პირდაპირ საკითხის განხილვაზე გადავიდოდეთ, მართებული იქნება, თუ ორიოდე სიტყვას ვიტყვით იმაზე, თუ როდის და როგორ მიენიჭა საქართველოს მართლმადიდებელ ეკლესიას ავტოკეფალია, – დაიწყო თავისი გამოსვლა მან, საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალურობაზე საუკუნეთა მანძილზე გამოთქმული იყო განსხვავებული მოსაზრებები. ერთი თვალსაზრისის თანახმად, საქართველოს ეკლესია დააფუძნა იერუსალიმიდან ჩამოსულმა ანდრია პირველწოდებულმა და ამიტომაც ის ავტოკეფალური იყო დაფუძნებისთანავე (I საუკუნიდანვე), ისევე, როგორც მსოფლიოს სხვადასხვა კუთხეში მოციქულების მიერ დაარსებული ეკლესიები. აღნიშნულმა თვალსაზრისმა თავისი გამოხატულება პპოვა გიორგი მთაწმინდელის პასუხში ანტიოქიის პატრიარქთან კამათის დროს (1054-1056). მეორე თვალსაზრისის თანახმად, საქართველოს ეკლესიას ავტოკეფალია მიენიჭა ვახტანგ გორგასლის დროს, ე. ი. V საუკუნის მეორე ნახევარში.

ცნობილი კანონისტის თეოდორე ბალსამონის (1186-1203) ცნობით, საქართველოს ეკლესიამ თავისი ავტოკეფალურობის დასტური მიიღო XI საუკუნეში ანტიოქიის საეკლესიო კრების დადგენილებით პატრიარქ პეტრეს (1053-1057) დროს. ზემოთ თქმულიდან გამომდინარე, ლოგიკურად ისმის კითხვა: თუ საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესია ავტოკეფალური იყო V საუკუნეში, მაშინ რატომ გახდა საჭირო მისი თვითმწევემსობის დადასტურება ხელმეორედ XI საუკუნეში? ამ საკითხთან დაკავშირებით აზრთა სხვადასხვაობა არსებობდა, როგორც ქართველ მეცნიერებში (ნიკო მარი, ალექსანდრე ცაგარელი), ასევე რუს საერო და სასულიერო პირთა შორისაც. საბოლოოდ ივერიის ეკლესიის მიერ ავტოკეფალიის ორჯერ მიღების გამო, ვერავინ ვერ მისცა ასენა-განმარტება.

ივერიის ეკლესიისათვის ავტოკეფალიის ორგზის მინიჭების ფაქტს ადასტურებს მ. ბრეკის ცნობებიც. ეპისკოპოსმა

კირიონმა სიღრმისეულად შეისწავლა გ. ბრეკის მოწმობა და ასეთ დასკვნამდე მივიდა: „ვინც მ. ბრეკის მოყვანილ დამოწმებულ მასალებს დაკვირვებით გაუკეთებს ანალიზს, იგი დარწმუნდება, რომ ეს მოსაზრება ექუთვნის არა მცხე- ფის საკათოლიკოსო კათედრას, რომელსაც აღნიშნულ პე- რიოდში უწყვეტად ჰყავდა თავისი კათოლიკოსები, არამედ რომელიდაცა სხვა ივერიას. თვითონ ეს ფრაზაც: „როგორც ეს გააკეთა პირველმა კათოლიკოსმა, ხელდასხმულმა სხვა ივერიელებისათვის“ ნათლად გვიჩვენებს, რომ აქ საუბარია სხვა და არა ჩვენს ივერიაზე. მ. ბრეკის სიტყვებით XI საუკუ- ნეში ივერიის ეკლესიისათვის ავტოკეფალიის ხელმეორედ მინიჭების ფაქტს ადასტურებდა ბიზანტიული ისტორიკოსი გიორგი კედრინიც.

საქმე იმაშია, რომ გარდა უძველესი ივერიის სამეფოსი (ქართლი), სადაც ხან მცხეთა იყო დედაქალაქი და ხან თბი- ლისი, იყო მეორე ივერიაც, რომელიც შედარებით გვიან – VII-VIII საუკუნეებში ჩამოყალიბდა. ეს ახალგაზრდა სამეფო განსაკუთრებით გაძლიერდა VIII საუკუნეში, არტანუჯელი ქართველი ბაგრატიონის აშოტ კუროპალატის (787-826) პოლი- ტიკური ტაქტიანობისა და ბრძნული მმართველობის შედე- ბად. თავისი ადგილმდებარეობისა და კარგად გამაგრებული ციხე-სიმაგრის წყალობით, ქალაქი არტანუჯი სწრაფად გა- ძლიერდა და გამდიდრდა. ამ ადგილებში დღესაც მრავლად არის ქართული საეკლესიო ძეგლები, რაც აქ მართლმადიდუ- ბლობის ზეობას ადასტურებს. X საუკუნეში არტანუჯელი ბაგრატიონების სამეფომ თავისი ძლიერების ზენიტს მიაღწია, რაზეც ერთხმად მეტყველებენ ქართული, ბერძნული და სომხ- ური წყაროები. ამ სამეფოს შემადგენლობაში შედიოდნენ ზემო ივერიის ოლქები: კლარჯეთი და ტაო. აი, ზუსტად ძირ- ითადად ქართული ტომებით დასახლებულს ამ ივერიას, მიუ- კუთვნება მეორე ავტოკეფალია.¹⁴ ქართველმა მდვდელმთა- ვარმა ამ ერთი მცირე ზომის ნაშრომით პასუხი გასცა უკვე დიდი ხნის მანიძილზე არსებულ საკამათო საკითხს.

მეოთხე მოხსენება – „ეროვნულობის პრინციპი ეკლესიაში“ მთლიანად საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის არსებო- ბის კანონიკური არგუმენტების მიმოხილვას დაეთმო. ეს საკ-

ითხის სრულიად გამორკვევისათვის ფრიად მნიშვნელოვანი იყო. უსამდველოები კირიონი თავის მოხსენებაში მთლიანად დაეყრდნო მოციქულთა 34-ე კანონის მიმოხილვას და მისი მნიშვნელობის განმარტებას.

მოციქულთა 34-ე კანონში ეროვნულ თავისთავად ეკლესიებზე და „თითოეული ნათესავის“ ეპისკოპოსებზეა საუბარი. 34-ე კანონი ამ ეპისკოპოსების თანატომელებს ავალდებულებს „თავად შერაცხონ ეპისკოპოსი თვისი“ და მისი ნებართვის გარეშე არაფერი მოიმოქმედონ. მოციქულთა 34-ე კანონიდან ჩანს, რომ: 1. სანამ მთელი ეკლესია მოციქულთა სწავლების ერთგული რჩებოდა, საერთო მიწიერი ცენტრი, რომელსაც დაქვემდებარებოდნენ ადგილობრივი ეკლესიები, არ არსებობდა და არც შეიძლებოდა არსებულიყო. არც ახალ აღთქმაში და არც მოციქულთა კანონებში არ არსებობს მცირეოდენი მინიშნებაც კი ამის შესახებ. 34-ე კანონი ამბობს, რომ ადგილობრივი ეკლესიის ყოველი საქმე საბოლოოდ წყდება მის ეპისკოპოსთა მიერ, მათი პირველი ეპისკოპოსის მეთაურობით; 2. მოციქულებმა არა მარტო დააარსეს ავტოკეფალური ეკლესიები, არამედ მათი ავტოკეფალიის დაცვაზეც იზრუნეს. მითითებული კანონიდან ჩანს, რომ ადგილობრივი ეკლესიის ყოველგვარი საქმე წყდება სხვა ეკლესიის მხრიდან ჩარევის გარეშე, თვით ადგილობრივი ეკლესიის მიერ პირველი ეპისკოპოსის მეთაურობით.

ზემოთ აღნიშნულის გათვალისწინებით, ეპისკოპოსი კირიონი თვლიდა, რომ მოციქულთა 34-ე კანონის პირდაპირი გაგებით, ყველა ეროვნებას თავისი უმაღლესი სასულიერო ხარისხის წინამდოლი უნდა ჰყოლოდა: „ქრისტიანულ ეკლესიაში ყველა ხალხი თანასწორუფლებიანია და ამიტომაც მათ შორის არავის არ უნდა ჰქონდეს პრეტენდენტობის, განსაკუთრებული პრივილეგიების ქონის სურვილი. ეკლესიის და ხალხის ერთობა, თანასწორობის პრინციპზე უნდა იყოს დამყარებული...“

ლათინურმა ერებმა (კათოლიკებმა) თავისთან ჩამოაყალიბეს მკაცრი საეკლესიო ორგანიზაცია და შექმნეს მაღალმხატვრული ხუროთმოძღვრება (არქიტექტურა); ბერძნებმა, გამოცდილებმა დიალექტურ ზედმიწევნულობაში,

გამოიმუშავეს რთული და მკაცრი დოგმატიკა. რუსებმა ქრისტიანობის მიღების შემდეგ, ძირითადი ყურადღება მიაქციეს საეკლესიო წესდებასა და დისციპლინას. გარეგნული მხარე აიყვანეს უმაღლეს საფეხურზე. ქართველებმა კი, თავისი საუკუნოვანი ეროვნული რწმენა გააქრისტიანეს და ქრისტიანული სულიო აღივსენ მთლიანად. იგი შეავსეს თავისი ხასიათის თვისებებით: თავმდაბლობით, უბრალოებით, გულისხმიერებით, თავგამოდებით, უწყინარობით (უბოროტებით) და სიმტკიცით. ასე მხატვრულად ახასიათებს ქართველებს და მათ ეროვნულ ეკლესიას, ქართველი სწავლული, კათოლიკოსი ნიკოლოზ პირველი (1149-1160).

უსამდვდელესი კირიონის აზრით, კანონიკურად დადგენილი წესები, მსოფლიო საეკლესიო კრებების გადაწყვეტილებები და მოციქულთა 34-ე კანონი, მას სრულიად სამართლიანად აძლევდა უფლებას მოქოხოვა საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენა ძველი საეკლესიო საზღვრების გათვალისწინებითა და კათოლიკოს-პატრიარქით სათავეში.¹⁵

ეპისკოპოსი კირიონი საქართველოში მდვდელ იოსებ ჩიჯავაძისადმი გამოგზავნილ წერილებში დაწვრილებით აღწერდა პეტერბურგის ამბებს. „1906 წლის 4 იანვარს ვიყავი ობოლენციისთან, მაგრამ მითხვეს, რომ 12 საათზე მიგიღებთო. ავდექი და ოსტორუმოვთან წავედი. ვნახე, დავიწყეთ საუბარი. თავიდანვე დაიწყო აბდაუბდა ლაპარაკი. ჩემს სიტკებზედ შესახებ საქართველოს სამდვდელოების უკიდურესს სიდარიბისა, დაიწყო ხმამაღლა გულმოსულმა, გაცხარებით ლაპარაკი: ამოდენა ზღვა ფული გვზავნეთ საეგზარქოსოში, ზოგ მდვდელს 800-900 მანეთი აქვს ჯამაგირიო, თქვენ კი ჩივით, რომ გაღატაკდა ქართველი სამდვდელოებაო, თქვენ სიბნელეში იყავით, ჩვენ გაგიხსნით სასწავლებლები, დაუნახვები ხართ, ჩვენ დაგიხსნით მონობისაგან, თქვენ კი მხოლოდ ცუდ მხარესა ჰხედავთ რუსების მმართველობაშიო. მე დინჯათ შემდეგი პასუხი მივეცი: ჭეშმარიტება გულმოსულად და გაცხარებით არ წარმოითქმება, არამედ აუდელვებლად მეთქი და წყნარად გელაპარაკებით და არც იმისათვის მოვსულვარ, შეურაცხყოფა მივიღო მეთქი. ამის თქმა იყო და წახდა კაცი, უცნაურად დაეკარგა მედიდურობა, მოიკაკვა, ხმა დაუდაბლდა. მე ცოტათი

ავიმაღლე სმა და ვუთხარი, მიჩვენეთ ერთი მაგალითი, რომ
 ქართულ ეპარქიებში ამ ზომის კი არა, 500 მანეთს ჯამაგირს
 იღებდეს ქართველი მდვდელი წელიწადში. დიდი ჯამაგირე-
 ბი რუსის მდვდლებისათვის და მათის სამრევლოებისათვის
 არის მეთქი. რაც შეეხება სწავლა-განათლების შემოტანას,
 რუსეთთან შეერთებამდის, 1802 წლამდის ქართველები მაღლა
 თუ არა, დაბლა არ იდგნენ რუსებზედ მეთქი. ორი სემინარ-
 ია გვქონდა, ერთი თბილისში და მეორე თელავში, თქვენ კი
 ორივე დახურეთ და 17 წლის შემდეგ ძლივს-ძლივობით ერთი
 სემინარია გახსენით მეთქი და არა ქართული. მიკვირს ეგრე
 გაბედულად რომ მელაპარაკებით ჩემი სამშობლოს შესახებ
 და არავითარი ცოდნა არ გაქვთ საქართველოს ეკლესიის
 წარსულზედ... საუბრის დასასრულს არ იცოდა როგორის
 პატივისცემითა და მოწიწებით გამოვეცილებინე კარებამდის.
 იქიდან წავედი ობოლენსკისთან, რომელსაც დედა ქართველი
 ჰყოლია. ძალიან კარგად მიმიღო მეტად დარბაისელი კაცია.
 მან მითხვა, თქვენ როგორც მცოდნემ თქვენი სამშობლო-
 სი, უნდა გვიშესრულოთ, როგორ უნდა მოვაწესრიგოთ საეკლე-
 სიო საქმე საქართველოშიო. ხელმწიფებისთან თქვენ მე და-
 გასახელეთ და ხელმწიფე იმპერატორმაც მოისურვა თქვენი
 მოწვევათ. იმის აზრით ქართველი ეგზარქოსი დაინიშნება,
 კანტორა ძირიანად შეიცვლება, ყველა საქმე მანდვე გას-
 წორდება.“¹⁶ ეპისკოპოს კირიონის წერილიდან ეს კრცელი
 ამონარიდი კიდევ უფრო ამტკიცებს იმ აზრს, რომ საეკლე-
 სიო საკითხებზე მსჯელობა არა მარტო ოფიციალურ სხ-
 დომებზე ხდებოდა, არამედ სერიოზული კულუარული მუშაო-
 ბაც იყო გაჩაღებული. მეუფე კირიონს დიდი იმედი ჰქონდა
 საქართველოდან მხარდაჭერისაც. აი, რას წერდა იგი იოსებ
 ჩიჯავაძეს: „ძალიან გაგვიჭირდა საქმე. კრებებს ახდენენ ან-
 ტონი მიტოპოლიტის სახლში და ჩვენ კი ჯერ-ჯერობით
 არაფერს გვაგებინებენ. ვეცადე კერძოდ გამეგო, მაგრამ ვერც
 ამ მხრით გავხდი რასმეს. ეხლა აქ გვირჩიეს მანდიდან და-
 ვაჩქარებინოთ საქმე, თორებ აქ როგორდაც ყურებს არ იბერ-
 ტყამენ. უნდა შეიკრიბოთ, მოიწვიოთ ილია ჭავჭავაძე, იაკობ
 გოგებაშვილი, გრიგოლ დიასამიძე და სხვები გააცნოთ აქაუ-
 რი საქმის მდგომარეობა, შეადგინოთ დეპუტაცია ვორონცოვ-

დაშეოვთან და სოხოვთ მას საქართველოს ბედკრულ უკლიუ-
სიას უშველოს რამე. ეჭვი არ არის, რომ როგორც კეთილი
კაცი, რომელმაც სომხებს დიდი საქმეები გაუკეთა, ეცდება ამ
ბოლო დროს ჩვენთვისაც, რათა საქართველოს ეკლესიური
კითხვა სასურველად დააბოლოოს. ეს კითხვა მაგისგან, ვგონ-
ებ, აღძრული უნდა იყოს, ეხლა კიდევ საჭიროა მოაგონოს
მთავრობას, რომ დაბეზავებულ ქართველთაოვის ერთადერთი
სხინა მხოლოდ მათი ეკლესის ავტოკეფალიაა. ამგვარად მა-
გის წყალობით ჩვენი ეკლესია მიიღებს სრულ თავისუფლე-
ბას და აღმოაჩენს სახსარს, ჩვენი დაცემული ხალხი ფეხზედ
დააყენოს და გამოიყვანოს ამ გაჭირვებულ მდგომარეობიდან.
გვიყოს ეს სიკეთე და მაგის სახელს უკვდავ პყოფს ჩვენი
შთამომავლობა. სასურველია ვორონცოვ-დაშეოვის მიერ აღ-
ძრული შუამდგომლობის პირი იშოვნოთ და გამომიგზავნოთ.
ამ გვარსავე წერილს წერს ყოვლად სამღვდელო ლეონიდი
დეკ. მ. ტყემალაძეს, მაგრამ ვშიშობთ, რომ ამ საქმეში სიმხდ-
ლობა არ გამოიჩინოს. შენი იმედი კი გვაქვს. აბა, ვინძლო
საქმე გაჩარხოთ, სანამ ვორონცოვ-დაშეოვი მანდიდან არ წამ-
ოსულა, ვინძლო იერიში კარგად მიიტანოთ. ჩვენ აქ თავი გა-
დადებული გვაქვს, მანდ თქვენი უნარი უნდა გამოიჩინოთ.“¹⁷

ქართველი საზოგადოების საუკეთესო ნაწილისათვის
ეპისკოპოს კირიონის სახელი ძვირფასი იყო და გაიგივებუ-
ლი ავტოკეფალურ მოძრაობასთან. ასეთად აღიქვამდნენ მას
პეტერბურგში მოღვაწე ქართველი მეცნიერები: ალექსანდრე
ცაგარელი, ალექსანდრე ხახანაშვილი, ნიკო მარი, ივანე ჯავახ-
იშვილი, ზურაბ ავალიშვილი. ამ მხრივ საინტერესოა ეპისკო-
პოს კირიონის ერთი ჩანაწერი (1906 წ. 3 იანვარი) „დღეს
დამის 10 საათზე ცაგარელისგან მივიღე წერილი, რომელშიც
იწერებოდა, ეს არის ახლა გავიგე თქვენი აქ მობრძანებაო.
დღეს სადილად ჩემთან უნდა იყვნენ ი. ჭავჭავაძე და გ. უ-
რული. ხვალ მიდიან და თუ არ დაიზარებო აქ მობრძანებას,
ძალიან გვასიამოვნებოთ. თუმცა გვიანი იყო, მაგრამ დამის
თერთმეტის ნახევარზედ გავაღვიძებინე მეტლე და გავემზ-
ზავრე. ჩემი მისვლა ძალიან ესიამოვნათ. ილიას და გიორგი
ურულს ენახათ ობერპროკურორი ობოლენსკი, რომელსაც
ეთქვა მათოვის, რომ ერთ სამეფოში ორი ავტოკეფალური

ეკლესია მოუხერხებელიაო... ხვალ იღია და გიორგი ჟურული საქართველოში მიემგზავრებიან.“¹⁸

თავიდანვე ცხადი იყო, რომ პეტერბურგში მოწვეულ რუსეთის სინოდის წინარე სხდომების მონაწილეებს რეალურად არ აინტერესებდათ საქართველოს ეკლესის ავტოკეფალიის აღდგენის საკითხი. ხელისუფლებას სურდა ქართველი ავტოკეფალისტების დაშოშმინება. ამიტომ მათვის ქართველი მდვდელმთავრებისა და მეცნიერების არგუმენტები მიუღებელი იყო. სამაგიეროდ უსმენდნენ და უწონებდნენ პათოსს ცნობილ შავრაზმელ დეკანოზ ივანე ვოსტორგოვს, რომელმაც „დაასაბუთა“, რატომ არ შეიძლებოდა საქართველოს ეკლესის ავტოკეფალიის აღდგენა. აი, რა „არგუმენტებს“ იშველიებდა იგი: „გამტკიცებ და ამაში ღრმად ვარ დარწმუნებული, რომ საქართველოში საეკლესიო საქმე ავტოკეფალიის მინიჭების შემდეგ დაიღუპება. სპარსეთში საეკლესიო საქმე სრულ გაპარტახებამდე მივიდა მას შემდეგ, რაც საეკლესიო დისციპლინა სრულიად დაეცა და ეპისკოპოსს სამდვდელოებამ აშკარა დაუმორჩილებლობა გამოუცხადა... დაბეჯითუბით ვამბობ, რომ საქართველოს საკათოლიკოსოში მდვდლები შეწყვეტენ ეპისკოპოსისადმი მორჩილებას, ყველაფერი უთანხმოებაში გადაიზრდება. ასე რომ, ჩვენი ავტოკეფალიით მოვამზადებთ საქართველოში საეკლესიო ცხოვრების რღვევას, დასაბამს მიცემთ ოპოზიციას, შიდააშლილობას ეკლესიაში, რაც არ შეწყდება რუსეთის ეკლესიასთან ურთიერთობის მოგვარების შემდეგაც. ამის შეჩერება შეუძლებელი იქნება. ეს კი დაქუცმაცებას გამოიწვევს. ჩვენ ხელთ გვაქვს ერთი დღემდე საიდუმლოდ შენახული, მაგრამ მეტად ცნობილი ფაქტი: კავკასიის მეფისნაცვალმა გრაფმა ვორონცოვ-დაშკოვმა ზუსტად ნახევარი წლის წინ უწმიდეს სინოდს ტელეგრამით აცნობა, რომ იმერეთის სასულიერო დასმა, რომელიც აუცილებლად საჭიროებდა დახმარებას, ეპისკოპოს ლეონიდს მორჩილებაზე უარი განუცხადა. მე კარგად ვიცნობ იმერეთის სამდვდელოების ყრილობის დადგენილებებს, რომლებშიც წარმოდგენილია პროექტი ეპისკოპოსების შემდგომ უფლებებზე. იმერეთის სამდვდელოებას სურს ეპისკოპოს ლეონიდის უფლებების შეკვეცა, რომ მას შხოლოდ ხელდასხმა შეეძლოს.

ადსანიშნავია, რომ ამ კრების მუშაობაში სამღვდელო დასის გეერდით მრევლიც იღებდა მონაწილეობას. ეს ყველაფერი კი ავტოკეფალიის მინიჭებამდე ხდებოდა... საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალია, ვიმურებ, საქართველოში საეკლესიო ცხოვრების დაღუპვას გამოიწვევს. რაც შეეხება ავტოკეფალიის პოლიტიკურ მხარეებსა და მოტივებს (სხვა მოტივები, ჩემი შეხედულებით, ამ საქმეში სრულებით არ არის), მათ შეფასებას ამჯერად არ დავიწყებ.“¹⁹ „აქ, როგორც ვატყობ, საქმე საბოლოოდ ვერ გარიგდება“ – წერდა ეპისკოპოსი კირიონი, „საქართველო უბედურ ვარსკვლავზე გაჩენილა და უბედურადაც მიდის ჩვენი საქმე“ – ასეთი ჩანაწერები კირიონის წამიერი სისუსტის გამოვლენა იყო, შემდეგ კი ისევ ოპტიმიზმით იწერებოდა იგი – „ჩვენი ხანა შესანიშნავი მომენტია ჩვენს ისტორიაში. ახლა ჩვენ ამის აწონ-დაწონა არ შევვიძლია. მომავალი თაობა შეურის თვალით შემოგვხედავს ჩვენ, რომ ამისთანა დიდებული ჟამის მოწმენი ვართ. ჩვენ უნდა ვიმოქმედოთ, ხოლო ნამოქმედარის აღწერა მემატიანის საქმეა.“²⁰

ეპისკოპოსი კირიონი განსაკუთრებით განიცდიდა არა რუსი სასულიერო პირებისა და მეცნიერების ტენდენციურ დამოკიდებულებას საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის საკითხისადმი, არამედ რენეგატი ქართველების მოღალატეობას და გაუგონარ ნიპილიზმს. ერთი წუთით წარმოვიდგინოთ პეტერბურგში სინოდის წინარე სხდომა და იქ ეპისკოპოს დიმიტრი აბაშიძის გამოსვლა, რომელმაც ეპისკოპოს კირიონსა და ლეონიდეს სეპარატისტები უწოდა და დასძინა – დაიჭირეთ კირიონი და ლეონიდე, საქართველოში ეკლესიის ავტოკეფალია აღარავის გაახსენდებაო. ასევე დასაგმობი იყო ეპისკოპოს ექვთიმე ელიაშვილის მოქმედება. ეპისკოპოსი კირიონი მასზე წერდა: „ელიაშვი (ელიაშვილი) დმერომა დასწუყებლოს აქაც და იქაც, რომ მოგწერე, უარი თქვა ავტოკეფალიაზე... ელიაშვილი აქ არის და დაიარება ეგზარქოსთან. ეს ისეთი ყაიდის კაცია, რომ სამოთხეშიც არ დასტოვებს თავის ვერაგობას... ძაან შევთათხე, პირდაპირ გამოუცხადე, თქვენისთანა ქვეყნის გამყიდველი ადამიანი სამშობლოს არ უნდა მეთქი.“²¹

ეპისკოპოს კირიონის დევიზი იყო სამშობლოს მსახურება,

ამიტომ ფიქრობდა იგი – სამშობლოს სიუვარული უდიდესი ნეტარებაა, მიწა-წყლის გამყიდველი თავის თავს აძევებს სამშობლოდან, თავისუფლება ის წმინდა და ტკბილი დედის ძუძუა, რომელმაც გამოგვზარდა ჩვენ და კაცად გვაქცია. თავისუფლებას ბინა აქვს თავისუფალი კაცის გულში. თავისუფლება დათიური ნიჭია, სამშობლოზედ მზრუნველი მამულიშვილი უშიშრად ეგებება სიკვდილს. სადაც არ უნდა ყოფილიყო იგი ყველგან ქრისტიანულ სათხოებას და მამულის სიუვარულს ქადაგებდა. ამიტომ იყო, რომ რუსეთის საერო და სასულიერო ხელისუფლება მის დევნა-შევიწროებასა და მასზე ცილისწამებას ორგანიზებულ ხასიათს აძლევდა, შავრაზმელი დეკანოზი ივანე ვოსტორგოვი კი მის ჩამოხრიობას ნატრობდა. ეპისკოპოსმა კირიონმა გაზეთ „კოლოკოლში“ გამოქვეყნებულ ვოსტორგოვის წერილს უპასუხა და იგი სიცრუესა და ტენდენციურობაში ამხილა. ვოსტორგოვი გამოხატავდა რა ხელისუფლების პოზიციას, მეგრელებსა და სვანებს არაქართველებად მიიჩნევდა და იქაური სკოლებიდან და ეკლესიებიდან ქართული ენის გაძევებას მოითხოვდა. ვოსტორგოვი ეპისკოპოს კირიონს აბრალებდა სოხუმის ეპარქიაში რუსების დევნას, სამსახურიდან განთავისუფლებას და მათ ადგილზე გაუნათლებელი, უბირი ქართველების დანიშვნას, გრიგორიევის სახელმძღვანელოს უგულებელყოფას და მის ნაცვლად მისი მეგობრის იაკობ გოგებაშვილის სახელმძღვანელოს გამოყენებას, აფხაზებისა და ბერძნების დევნას, აფხაზების გაქართველებას. ამ ბრალდების პასუხად ეპისკოპოსი კირიონი წერდა: „ბრალმდებელმა უნდა იცოდეს, რომ აფხაზები თითქმის ორი ათასი წელია, რაც ქართველთა კულტურული გავლენის ქვეშ იმყოფებიან და, საკუთარი დამწერლობის უქონლობის გამო თითქმის ათასი წელია ქართულ ენაზე უხდებათ დათისმსახურება. ისინი ამდგნი ხნის განმავლობაში არ გაქართველებულან და როგორ შეიძლება ლაპარაკი იმაზე, თითქმის მე შემეძლო ერთ წელიწადში მათი გაქართველება?.. ნამდვილი ქართველი მოვალეა გაუფრთხილდეს აფხაზურ ენას და აფხაზი ხალხის ეროვნულ თავისებურებებს.“²²

ეპისკოპოსი კირიონი ყურადღებას იჩენდა საქართველოში

მცხოვრები ოსების მიმართ. მან შეკრიბა და უურნალ „მწყემსში“ გამოაქვეყნა ოსური ლეგენდები. მასვე ეკუთვნის საგანგებო წერილები იალღუზიძე-გაბარათის მიერ შედგენილ ანბანზე, ოსურ ენაზე საღმრთო წიგნების გადათარგმნაზე. აქედან კარგად ჩანს, რა პროვოკაციული მიზნები ჰქონდა დეკანოზ იოანე ვოსტორგოვს, როდესაც ეპისკოპოს კირიონს ბრალს სდებდა სომხების, აზერბაიჯანელების, აფხაზების, ოსებისა და ბერძენების სიძულვილში. კირიონის ავტორიტეტის ზრდა, ხალხის ნდობა და სიყვარული მიუღებელი იყო, ამიტომ რუსეთის საერო და სასულიერო ხელისუფლებამ ცილისწამებასთან ერთად გააძლიერა ქართველი ავტოკეფალისტების სასტიკი დევნა. ამის გამოხატულება იყო იმპერატორ ნიკოლოზ II-ის მიერ კირიონისათვის ეპისკოპოსის ხარისხის ჩამორთმევა და სანაქსარის უდაბნოში გადასახლება. ამ დევნა-შევიწროებამ მას მოწამებრივი გვირგვინი დაადგა. რუსეთის იმპერატორმა ნიკოლოზ II-მ საქართველოს ეგზარქოსად ავტოკეფალისტებისადმი უკიდურესად უარყოფითად განწყობილი ნიკონ სოფისკის გამოგზავნით დაადასტურა, რომ არ აპირებდა ქართველი ავტოკეფალისტებისათვის რაიმეს დათმობას. ხელისუფლებამ არ იღო ყურადილია ჭავჭავაძის წინადადება – ნიკონის თბილისში გამოგზავნა უკიდურესად გაამწვავებს ვითარებას და კიდევ უფრო დიდ უსკრულს წარმოშობს ეკლესიასა და საზოგადოებას შორისო. ეგზარქოს ნიკონს თბილისში რკინიგზის სადგურზე პოლიციის გაძლიერებული რაზმები იცავდნენ, ასე გრძელდებოდა 1908 წლის 28 მაისამდე, მაგრამ ამ დღეს სიონში წირვის დამთავრების შემდეგ ეგზარქოსის კანცელარიასთან ეტლიდან გადმოსული ეგზარქოსი ააფეთქეს. ეს ტერორისტული აქტი ჩაიდინა ნიკოლოზ ნამორაძემ, მაგრამ ეგზარქოსის მკლელობაც ქართველ ავტოკეფალისტებს და მათ მეთაურს ეპისკოპოს კირიონს დააბრალეს. ამგვარმა ცილისწამებამ, როგორც საქართველო, ისე რუსეთის საზოგადოების დემოკრატიული ნაწილი ადაშფოთა. როდესაც ამ ცილისწამების შესახებ პრესის წარმომადგენელი ევგენი გეგეტკორს, მაშინდელი სახელმწიფო სათათბიროს დეპუტატს შეეკითხენ, მან უპასუხა: ეს ველური და შეუსაბამო ბრალდებაა, ბრწყინვალე

პიროვნება ეპისკოპოს კირიონისა მის მტერთ მოსვენებას არ აძლევს, მის სახელს რომ ჩირქი მოსცხონ, საშუალებას არ ზოგავენ. ეპისკოპოს კირიონის დევნის ამბავი რუსეთიდან უცხოეთში გაიტანა ოლივერ უორდროპმა, რომელსაც 1909 წლის 2 აპრილს წერილი გაუგზავნა ალექსანდრე ცაგარელმა: „კირიონი გაგზავნეს ხარკოვიდან ერთ მონასტერში ტამბოვის გუბერნიაში საცხოვრებლად, ცოტა ავად არის, მაგრამ მოსკოვში საავადმყოფოში არ დაარჩინეს, ძალით წაიყვანა პოლიციამ რკინიგზით მონასტერში.“²³ ევროპაში კირიონის დაცვის საზოგადოებაც შექმნეს, რომელმაც დაიწყო ხელმოწერების შეგროვება კირიონის განთავისუფლების მოთხოვნით. ბელგიიდან ადამიანის უფლებათა დაცვის თავმჯდომარებელორე ლორანმა 1909 წლის 20 მარტს ყოფილ სახელმწიფო სათათბიროს თავმჯდომარეს ხომიაკოვს სოხოვა დაეცვა ეპისკოპოსი კირიონი დევნა-შევიწროებისაგან. აკაკი წერეთვალი იოსებ ჩიჯავაძისადმი გაგზავნილ წერილში აღნიშნავდა: „კირიონის ამბავმა ლახვარი გამიყარა!.. რაც იმედები მქონდა სულ გამიქარწყლა, მაგრამ ახლა ამაზე გლოვის დრო აღარ არის, თავს არ დაგზოგავ. წაგალ პეტერბურგში და თუ ჩემი არ გავიტანე, ცოცხალი აღარ დავბრუნდები და მტრებს კი აღარ გავახარებ.“²⁴ ეპისკოპოსი კირიონი სულიერად ვერ გატეხეს, უარი ვერ ათქმევინეს სამშობლოსა და დედა ეკლესიის სიყვარულზე.

„ტანჯვას კაცი ადვილად იტანს, როდესაც დარწმუნებულია, რომ მისი ტანჯვა თანამემამულეებს ბედნიერებას მიანიჭებს,“ იგი თანამემამულეებს, ავტოკეფალური მოძრაობის მიმდევრებს ამხნევებდა: „ჩემი აქ ყოფნა მეტად მძიმეა, მაგრამ მით უფრო დამძიმდება, როდესაც გულსაკლავი და არასანუგეშმო ამბები მომივა სამშობლოდან... მომავალი ჩემს ხელშია, კეთილსინდისიერი შრომაა მისი დამაგვირგვინებელი.... წინ ფიანდაზის მაგივრად მართალია ეკლიანი გზა გვიდევს, მაგრამ ვარდი უეკლოდ ვის მოუკრევია, სიყვარულით უნდა ავიტანოთ ტანჯვა, ვინაიდან ტანჯვა სიყვარულის ნაყოფია, ძალა ტანჯვაშია.“²⁵

სანაქსარის უდაბნოში გადასახლებულ კირიონს საგანგებო მეთვალყურედ ჰყავდა იღუმენი ავგუსტინი, რომელიც გაუტეხ-

ელი მღვდელმთავრის ყოველ ნაბიჯს გაფაციცხბით აკვირდ-ებოდა და ანგარიშს პეტერბურგში აგზავნიდა. ეპისკოპოს-მა კირიონმა განმარტოებაში ყოფნისას კიდევ უფრო დიდი სულიერი და შემოქმედებითი ძალა იგრძნო – განმარტოება მასწავლებელია სიბრძნისა, – წერდა იგი – განმარტოება მშო-ბელია გმირთა, განმარტოება კაეშანს აქარვებს, განმარტოება აკვანია მამულიშვილობისა, განმარტოება მყუდრო ნავთსაყ-უდელია, განმარტოება სამკურნალოა გულისა, განმარტოება კრაგს, ალომებს, განმარტოება მიზნის მიღწევას ააღვილებს“. ეპისკოპოსი კირიონი ქართველი ხალხისათვის სამშობლოსა და საქართველოს ეკლესისათვის წამებულ რაინდად იქცა. რუსეთის სხვადასხვა უმაღლეს სასწავლებლებში მყოფი ქართველი სტუდენტების თანადგომა კარგად ჩანს ხარკოვის ქართველ სტუდენტთა მიერ მისადმი გაგზავნილი წერილი-დან – „უფალო კირიონ! თქვენ ხართ სამშობლოს უსაზღვრო სიყვარულით აღგზნებული, ყოველი თქვენი მოქმედება აღ-ბეჭდილია ხალხისადმი განუზომელ მზრუნველობით, თქვენი განუშორებელი ფიქრია საყვარელი სამშობლოს პეთილ-დღეობა, რომლისთვისაც არ ზოგავთ ძალ-ღონეს, მზად ხართ შესწიროთ თვით სიცოცხლეც კი... სამშობლოს ტკივილი თქვენ ტკივილად გაქვთ მიჩნეული, მისი ნეტარება თქვენ ნე-ტარებად, ყოველ თქვენ მოქმედებაში, სურვილში თუ ლტოლ-ვილებაში მუდამ ის გამოსჭვივის თუ რა წვლილი შეიტანოთ ჩაგრულთა სანუგეშებლად და რა იღონოთ დამჩაგვრელთა დასამხობად, ხალხისადმი ამნაირ განუსაზღვრელ სიყვარუ-ლითა და მზრუნველობით აღჭურვილი დამორდით ამქვეუ-ნიურ ყველანაირ სიამოვნებას და აღიკვეცეთ ბერად, იმიტომ რომ უფრო მეტი დრო გქონოდათ ნაყოფიერი მუშაობისათ-ვის, როდესაც რევოლუციამ იფეთქა და ჩაგრულთა ხმა დაუ-მალაგად შეიქმნა, მაშინ თქვენ უაღრესად აღიმაღლეთ ხმა და თავისუფლების მოძრაობისაკენ სიხარულით გამოეშურეთ, რადგან მასში ხედავდით საერთოდ ჩაგრულ ხალხთა აღდგე-ნას და კერძოდ თქვენი ქვეყნის მძიმე მონობის უდლიდან გან-თავისუფლებას, მაგრამ რა ჩანელდა რევოლუცია, თქვენ რო-გორც ერთი საუკეთესო მფარველი ქართველი ერისა, გახდით მსხვერპლი გამძვინვარებულ რეაქციისა. გამლევთ პირობას,

რომ თქვენი მიწა-წყლის ახალგაზრდა შვილები, თქვენი უმცროსი ძმები, თქვენთან ერთად გაილაშქრებენ საერთო მტერზედ და მტრის შემუსვრით ააყვავებენ გათელილ კუთხეს და ჩაგრულ ერს, ვინატროთ, რომ მალე, სულ მალე, მტერი შემუსვრილიყოს, ჩაგრული ერი განთავისუფლებულიყვეს და ჩვენ ქართულ ეკლესიას ავტოკეფალია მინიჭებოდეს, თქვენ კი მის პირველ მმართველ კათოლიკოსად გვენახოთ.”²⁶

1914 წლის 23 მაისს კირიონმა რუსეთის იმპერატორ ნიკოლოზ II-ს ვრცელი წერილით მიმართა, რომელშიც აღწერა თავისი საქმიანობა. 1904-1905 წლების რუსეთ-იაპონიის ომის დროს მისი ინიციატივით შეგროვილ იქნა 67 000 მანეთი ფრონტის დასახმარებლად, ჩამოაყალიბა საავადმყოფო-ლაზარეთი დაჭრილი მეომრების სარეაბილიტაციოდ, მისი ძალის ხმელვით დახურვას გადაურჩა ორლოვის სასულიერო სასულიერო სემინარია. წერილში იგი კატეგორიულად უარყოფდა გეზარქოს ნიკონის მკვლელობასთან რაიმე კავშირს. კირიონი იმპერატორს სთხოვდა მოეხსნათ მისთვის პოლიციის მეთვალყურეობა, აღედგინათ ეპისკოპოსის ხარისხი და საქართველოში დაბრუნების ნება დაერთოთ. იმპერატორმა ნიკოლოზ II-მ 1915 წელს კირიონი აღადგინა ეპისკოპოსის ხარისხში, მაგრამ მას სამშობლოში დაბრუნების უფლება არ მისცეს, ჩააბარეს პოლოცკისა და ვიტებსკის ეპარქია, წმინდა ანას ორდენითაც დააჯილდოვა.

1917 წლის თებერვალში რუსეთის იმპერიაში შექმნილი რთული სოციალურ-პოლიტიკური ვითარების განსამუხტავად იმპერატორი ნიკოლოზ II ტახტიდან გადადგა. შეიქმნა დროებითი მთავრობა ჯერ რომიანკოს, ხოლო შემდეგ თავად ლვოვის თავმჯდომარეობით. ამ ცვლილებებით კარგად ისარგებლეს ქართველმა ავტოკეფალისტებმა და 1917 წლის 12 (25) მარტს მცხეთაში სვეტიცხოვლის საპატრიარქო ტაძარში ათასობით მორწმუნის თანდასწრებითა და ხელმოწერით მიიღო ისტორიული მნიშვნელობის გადაწყვეტილება, რომელიც წაიკითხა გურია-ოდიშის ეპისკოპოსმა ლეონიდემ (ოქროპირიძე). „1 ამ დღიდან, ე. ი. 12 მარტიდან გრძელდება საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ავტოკეფალია, 2. დროებით კათოლიკოსის ამორჩევამდე ეკლესიის გამგედ

ინიშნება გურია-ოდიშის ეპისკოპოსი ლეონიდე, ვ. საქართველოს ეკლესიის მმართველობა ევალება აღმასრულებელ კომიტეტს, რომელშიც შედიან როგორც სასულიერო, ისე საერო პირები²⁷. მცხეთაში მომხდარ ისტორიულ მოვლენას ვიტებსკიდან მიესალმა ავტოკეფალური მოძრაობის სულის-ჩამდგმელი ეპისკოპოსი კირიონი, რომელმაც საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის დროებით მმართველობას ასეთი შინაარსის დეპეშა გამოუგზავნა. „გილოცავთ ავტოკეფალიას, ხუნდები აეხსნა ივერიის ეკლესიას, რადგან დამონებული იყო ჩვენი ეროვნული სიწმინდე, მდაბიო ერად იყო ქცეული ქართველი ხალხი, იგი ტანჯვის ცრემლს დვრიდა, ახლა კი სიხარულის ცრემლს ვაფრქვევთ. გაუმარჯოს თავისუფალი ქვეყნის თავისუფალ ეკლესიას.“²⁷

საქართველოში მოვლენები სწრაფად იცვლებოდა, ავტოკეფალისტები, რომლებიც ეკლესიის დროებითი მმართველობის სხდომებში მონაწილეობდნენ, მრავალ საკითხს იხილავდნენ. ისეთი ვითარება შეიქმნა, თითქოს მათ უკვე ადარ ახსოვდა ეპისკოპოსი კირიონი. თუმცა ქართველი საზოგადოების დიდი ნაწილისათვის ეპისკოპოსი კირიონი ავტოკეფალური მოძრაობის მეთაურად და სამშობლოსათვის წამებულ გმირად იყო მიჩნეული, ამიტომ მორწმუნეთა ჯგუფმა, რომელსაც ქრისტეფორე კაპანაძე ხელმძღვანელობდა, ვიტებსკში ინახულა იგი, და მოუწოდა მას დაბრუნებულიყო სამშობლოში და ჩაბმულიყო საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის სამსახურში. როგორც იოსებ იმედაშვილი იხსენებდა, „კირიონმა უურადებისათვის დიდი მადლობა გადაიხადა, მაგრამ მან მტკიცე უარი შემოოვალა კათოლიკოზ-პატრიარქის არჩევნებში მონაწილეობაზე. ლეონიდი და მისი მომხრენი მოსვენებას არ მომცემენ.“²⁸ ბოლოს ქართველი საზოგადოების დაჟინებული მოთხოვნით გადაწყვიტა სამშობლოში დაბრუნება. მანამდე პეტერბურგში ჩავიდა, შეხვდა სინოდის ობერპროკურორს და ესაუბრა საქართველოს ეკლესიის უფლებრივი მდგომარეობის შესახებ, მაგრამ მისმა არაკეთილმოსურნებმა საქართველოს ეკლესიის დროებით მმართველობაში საქმის ვითარება ისე დახატეს, თითქოს ეპისკოპოსი კირიონი რუსეთის ეკლესიის ობერპროკურორს გაურიგდა საქართვე-

ლოს ეკლესიის საზიანოდ. სამშობლოში მომავალ კირიონს არაგვის ხეობაში შეეგება ასოცი ცხენოსანი გიგო ყარანგოზიშვილის ხელმძღვანელობით. იგი დიდი პატივით მიაცილეს დედაქალაქამდე, თბილისში კი ბრწყინვალე შეხვედრა მოუწეს. როგორც დეკანოზი ნიკიტა თალაპვაძე წერდა: „კირიონის მოწინააღმდეგე ბანაკი ცდილობდა მისი რეპუტაციის მოკვლას საზოგადოების თვალში. მას „რუსეთის მთავრობის აგენტს“ უწოდებდნენ... საქართველოში დაბრუნებული კირიონი მცირე ხნით დაბრუნდა რუსეთში, იქ ლიკვიდაცია უყო თავის სამსახურს, ჩამობრუნდა ისევ საქართველოში და ითხოვა სამმართველოში ერთ-ერთი მონასტერი კახეთში, მგონი „შუამთა“. დროებითმა სამმართველომ უარი უყო კირიონს ამ მონასტერში დაბინავებაზე – ეპისკოპოს პიროსის ეპარქიაშია ეგ მონასტერი და მას ეწყინებათ. ამ სახით იგი ჰაერში დარჩა გამოკიდებული! და დაბინავდა ნავთლუდის მღვდლის იოსებ ჩიჯახვაძის ოჯახში.“²⁹ დროებითი მმართველობის სხდომებზე მის გამოსვლებს ირონიულად უყურებდნენ. ჰოს საოცრებავ, ავტოკეფალიისათვის ნაწანჯი მღვდელმთავარი არა თუ დააფასეს თბილისში, არამედ გაინაპირეს იგი. ამ სავალალო ვითარებამ ათქმევინა მას შემდეგი სიტყვები: „ოცი წლის განმავლობაში დაშორებული ვიყავი სამშობლოს, შორითგან თვალყურს გადევნებდით, ვფიქრობდი, ამ ხნის განმავლობაში თქვენ საკმარისად შეიგენით საქვეყნო მოვალეობები, მაგრამ როგორც ახლა ვრწმუნდები, თქვენ უფრო დაჭვითებული ხართ და დაქსაქსულხართ. თუ ხელახლა დაიბადებით, თორემ სხვაფრივ თქვენი გამობრუნება შეუძლებელია.“³⁰

1917 წლის 3 აგვისტოს ეპისკოპოსი კირიონი დაესწრო საქართველოს ეკლესიის დროებითი მმართველობის თაობირს, რომელმაც მიიღო გადაწყვეტილება 14 აგვისტოს განსაკუთრებული სხდომის მოწვევის შესახებ. 13 აგვისტოს მონაწილეობა მიიღო ს. გორგაძის მოხსენების „საქართველოს ეკლესია და თანამედროვე მომენტი“ განხილვაში. 14 აგვისტოს სხდომაზე მოისმინეს ეპისკოპოს ანტონ გიორგაძისა და დეკანზე კალისტრატე ცინცაძის ინფორმაციები პეტროგრადში ქართული ეკლესიის დელეგაციის საქმიანობაზე. მათ აღნიშნეს, თუ რა დიდი დახმარება გაუწიეს ირაკლი წერეთელმა,

კარლო ჩხეიძემ, პროფ. ზურაბ ავალიშვილმა. ამავე სხდომაზე მიიღეს გადაწყვეტილება საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის კრების 8 სექტემბერს გახსნის შესახებ.

16 აგვისტოს ეპისკოპოს კირიონის თავმჯდომარეობით გამართულ სხდომაზე მოსმენილ იქნა დროებითი მმართველობის კომისიის მიერ წარმოდგენილი პროექტი საქართველოს ეკლესიის რეორგანიზაციის შესახებ. ამავე დღეს მიიღეს გადაწყვეტილება დაარსდეს იურიდიული კომისია სამართლის პროექტის შესამუშავებლად.

1917 წლის 8 სექტემბერს თბილისში სიონის საპატრიარქო ტაძარში მუშაობას შეუდგა საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის პირველი კრება, რომელსაც ესწრებოდა 448 დელეგატი. კრება გახსნა თბილელმა მიტროპოლიტმა ლეონიდემ (ოქროპირიძე). კრების მუშაობის დასაწყისშივე აზრთა სხვადასხვაობა გამოიწვია კრების თავმჯდომარის კანდიდატურამ. კამათის შემდეგ არჩეულ იქნა კრების პრეზიდიუმი, სამანდატო კომისია, რომელშიც შევიდნენ როგორც საერო, ასევე სასულიერო პირები. პრეზიდიუმიდან კრებას თავმჯდომარეობდნენ: სპირიდონ კედია, ტრიფონ ჯაფარიძე, გიორგი უურული. კრებას დეპუშით მიესალმნენ ბერძნები, რუსები, ბაქოს მაკმადიანები.

9 სექტემბრის სხდომაზე წაკითხულ იქნა ამიერკავკასიის საგანგებო კომიტეტის მილოცვა საქართველოს საეკლესიო კრების მიმართ. საეკლესიო კრებას საგანგებო დეპეშით მიესალმა რუსეთის სინოდის ობერპროკურორი კარტაშევი, რომელიც, როგორც ფაქტს, აღიარებდა საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენას, მაგრამ ამავე დროს ქართველ ავტოკეფალისტებს შეასესენებდა, რომ ქონებრივი დავის საკითხები, რომელიც წარმოიშობოდა ქართულ და რუსულ მხარეებს შორის, პეტერბურგში საგანგებო კომისიას უნდა გადაეწყვიტა. საეკლესიო კრებამ მოისმინა სინოდის ობერპროკურორის დეპეშის ტექსტი და შექმნა ჯგუფი, რომელსაც უნდა ემუშავა კარტაშევისათვის გასაგზავნ პასუხზე. 10 სექტემბრის სხდომაზე დაამტკიცეს საქართველოს ეკლესიის მართვა-გამგეობის პროექტის შემმუშავებელი კომისიის შემადგენლობა, აგრეთვე საერო და სასულიერო განათლების

კომისია. ცხარე დისკუსია გაიმართა ავტოკეფალიაადდგენილ ეკლესიაში სამღვდელმთავრო ხარისხების შესახებ. დეკანოზ პოლიევქსტოს კარბელაშვილის აზრით, ისტორიულად ქართულ ეკლესიას ჰყავდა ეპისკოპოსები და მთავარეპისკოპოსები, მიტროპოლიტები კი ბერძნული და რუსული ეკლესიების მიბაძვით იყვნენ. მიუხედავად მისი არგუმენტების სიმყარისა, მაინც არ გავიდა დეკანოზ პოლიევქსტოს კარბელაშვილის ეს წინადადება. საეკლესიო კრებაზე ასევე განიხილეს სოხუმის ეპარქიის პრობლემები, რომელთაც ავტოკეფალიის აღდგენის შემდეგ იქ ქმნიდნენ რუსი სამღვდელოება და მათი შხარდამჭერნი. მათ სურდათ სოხუმის ეპარქია ჩამოეშორებინათ საქართველოსათვის. ამ საკითხზე საეკლესიო კრების პოზიციას ამაგრებდა ერთი წლის წინ, 1916 წლს, აფხაზთა შუამდგომლობის ტექსტი, რომლითაც მათ მიმართეს რუსეთის სინოდს: „ამჟამად დადის ხმა, რომ სინოდში პროექტია სოხუმის ეპარქიის გამოყოფისა საქართველოდან, რაც სამუდამოდ დააბრკოლებს საეკლესიო ინტერესებს აფხაზეთში. ქრისტიანობის აღდგენისათვის, რომელიც გაქრობის გზას ადგია და რომელიც მოხდა ზოგიერთ ეკლესიასთან სრულიად დაუკავშირებელ მიზეზთა გამო, საჭიროა ხალხისა და მოძღვართა დაახლოება, შექმნა ისეთი პირობებისა, რაც ხელს შეუწყობს ხალხის და სასულიერო მმართველობის დაახლოებას. სარწმუნოებრივ საკითხებში პოლიტიკას არ უნდა ჰქონდეს ადგილი... სარწმუნოებრივ ინტერესთა დაცვის გამო გთხოვთ არ გამოგვთიშოთ და არ გამოგვყოთ ძველადვე არსებული წყობილებიდან, რომლებიც შექმნილია საუკუნეების განმავლობაში ქართველებისა და აფხაზების ისტორიული და კულტურული ცხოვრების მიერ.“³¹ საეკლესიო კრებამ გაითვალისწინა აფხაზეთის დელეგატების თვალსაზრისი, კერძოდ, შექმნილიყო აფხაზეთის ეპარქია, რომლის მღვდელმთავარს ეწოდებოდა ბედიელ-ცხუმელი. ეპარქიის მღვდელმთავარს უნდა სცოდნოდა ქართული, რუსული, აფხაზური.

11-16 სექტემბერს საეკლესიო კრების სხდომებზე იხილებოდა საქართველოს ეკლესიის მართვა-გამგეობის პროექტი. კრებამ მიიღო გადაწყვეტილება 13 ეპარქიის შექმნის შესახებ. მართვა-გამგეობის დებულების მიხედვით, საქართვე-

ლოს ექლესია იყოფოდა ეპარქიებად, ეპარქიის უმაღლესი მმართველობითი ორგანო იყო საეპარქიო კრება, რომელსაც თავმჯდომარეობდა ეპარქიის მმართველი მღვდელმთავარი. მართვა-გამგეობის დებულების თანახმად, იქმნებოდა საეკლესიო სასამართლო, რომელიც იყოფოდა საკათოლიკოსო, საოლქო და საეპარქიო სასამართლოებად. საეკლესიო კრებაზე ცხარე დისკუსია გაიმართა იმის შესახებ, აუცილებელი იყო თუ არა საკათოლიკოსო საბჭოს წევრისათვის უმაღლესი განათლება, დისკუსიის შემდეგ დაადგინეს, რომ შესაძლებელი იყო უმაღლესი განათლების გარეშეც საკათოლიკოსო საბჭოს წევრობა.

საეკლესიო კრებამ მოისმინა დეკანოზ კორნელი კეკელიძის მოხსენება – „ღვთისმსახურება და სამღვდელოება“ (მოხსენება ქვეყნდება სრულად დამატებაში) საეკლესიო კრებამ დიდი ყურადღებით მოისმინა სასკოლო კომისიის მოხსენება და დაადგინა, საქართველოში არსებული ქალთა და ვაჟთა სასულიერო სასწავლებლები გადაკეთებულ იყო გიმნაზიებად. ამ სასწავლებლების სასწავლო პროგრამებში განსაკუთრებული ადგილი უნდა დათმობოდა ქართული ენისა და ლიტერატურის, საქართველოს ისტორიის სწავლებას.

საეკლესიო კრებაზე საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ეპარქიებაში მღვდელმთავრებად დაადგინეს: ქუთათელ-გაენათელად მიტროპოლიტი ანტონი (გიორგაძე), ჭყონდიდელად – მიტროპოლიტი ამბროსი (ხელაია), ურბიელად – ეპისკოპოსი დავითი (კაჭახიძე), ალავერდელად – ეპისკოპოსი პიროსი (ოქროპირიძე), თბილელად – მიტროპოლიტი ლეონიდე (ოქროპირიძე).

„17 სექტემბერს, საეკლესიო კრების ბოლო დღეს გაიმართა სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის არჩევნები. არჩევნებში მონაწილეობდა ორი კანდიდატი: მიტროპოლიტი ლეონიდი და ეპისკოპოსი კირიონი.

განმარტება: სანამ არჩევნებს შეუდგებოდა კრება, დეპუტაცია გაიგზავნა ტფილელ მიტროპოლიტ ლეონიდთან პართენ გოთუას მეთაურობით: დეპუტაციამ სთხოვა ლეონიდს – „მოხსენით თქმენი კანდიდატურა კათალიკოსობაზე უყაროთ კენჭი მხოლოდ ერთ კანდიდატს – ეპ. კირიონს! არ გვსურს

კენჭისურით გაშავდეთ ან თქვენ, ან კირიონიო!“

ტფ. მიტროპ. ლეონიძეს ეგონა, რომ ვინაიდან ის უკვე „ტფილელად“ გავიდა, მორჩა, გამარჯვებული ვარ! წინ ვედარ გაბედავს დამიდგეს კირიონი. დეპუტაციას თავხედად მიეგება „ტფილელი“ – „არა, არ მოვისნი ჩემს კანდიდატურას! მარწმუნებენ, შენ გახვალო!“ ალბად არწმუნებდა „ჩვენი დათიკო!“ (დავით დავიდოვი – ს. ვ.) და მართლაც კინადამ გავიდა! 12 ხმით ნაკლები მიიღო კირიონზე! ეგ 12 ხმა დავუკარგე ლეონიძეს, როგორც სამანდატო კომისიის თავმჯდომარემ! გავაბათილე მცხეთისა და საგურამოს ოლქების დელეგატთა მანდატები, როგორც არაკანონიერად ამორჩეულებისა – სწორეთ 12 დელეგატისა! ეს, რასაკვირველია, მოხდა, შემთხვევით და კანონიერად! არავითარი თაღლითობა მე არ გამიწევია, არც აგიტაციაში მიმიღია მონაწილეობა.

კენჭი ორთავე კანდიდატს უყარეს ცალ-ცალკე, რომ არც ერთი არ გაშავებულიყო! მართლაც, ცალ-ცალკე კენჭის ყრიო არც ერთი არ გაშავებულა კრების მიერ, მხოლოდ კირიონმა მიიღო 12 ხმით მეტი!

არჩევნების დროს კირიონიცა და ლეონიძიც სიონის ეზოში იყვნენ, ცალ-ცალკე ოთახში. რო გამოირკვა კენჭის ყრის შედეგები, შემოიყვანეს ჯერ ლეონიძი, რომელიც უნდა მიჰგებებოდა კარი-ბჭეში კირიონს! სულ მთელი ტანით ცახცახებდა ლეონიძი! ხელებიც უკანკალებდა. შეიმოსა და მიეგება კირიონს, რომელიც შემოიყვანა ტაძარში არქიმანდრიტებმა. ლეონიძმა მოკლე სიტყვით მიმართა კირიონს, არწმუნებდა თავის ერთგულებას მისდამი და პპირდებოდა გულწრფელ თანამშრომლობას! კირიონმა დინჯად, აუღელვებლად დაიჭირა ამბიონი და იქიდან კრებას მიმართა სიტყვით, მოკლედ, გარკვევით, თავისი დირსების დაცვით და ადთქმით თავდადებულ სამსახურისათვის. მადლობა შესწირა კრებას და ორივე ხელით ჯვარი გარდასახა. იგრგვინა კრებამ „აქსიოს! „აქსიოს! „აქსიოს!“ შემდეგ ვიგალობეთ „დღეს სამდვორმან მადლგან“... სიონიძან კათოლიკოსი ამ გალობით და ლიტანიობით, მთელმა კრებამ და ქუჩაში შემოერთებულმა ზღვა ხალხმა, ლეონიძოთან ერთად, წავიყვანეთ და დავაბინავეთ „საკათალიკოსო სასახლეში“ (ექსარხოსის ყოფილ სასახლეში). აქ.

გრ. დიასამიძემ სიტყვით მიმართა კირიონსა და ლეონიძს. მოუწოდებდა მათ მწყემსმთავრულ თავ-დადებულ მოღვაწეობისათვის თავიანთ პოსტებზე. შემდეგ მეც ორიოდე სიტყვით მივმართე ორთავეს, უსურვე დღეგრძელობა და ნაყოფიერი მოღვაწეობა! იმდენი საქმეა დღეს საკეთებელი აოხრებულ საქ. ეკლესიაში, რომ ორთავეს ძალ-ღონეს აღემატება ამ საქ მეების დამუშავება თქო! ამიტომ, მე დარწმუნებული ვარ, თქვენ დროც კი არ გექნებათ საკუთარ თავზე თუ თავ-მოყვარეობაზე ფიქრისათვის, თქვენ უნდა მოგვიწესრიგოთ, ორთავემ, ხელი-ხელ ჩაკიდებულებმა, სინოდისა და მისი აგენტ ექსარხოსების ხელში აოხრებული ივერიის ეკლესია თქო! თქვენ არავისგნით არა გესწავლებათ რა, თქვენ იყავით იმთავიდანვე ჩვენი საეკლესიო საკითხის მესვეურები და ასეთებად გიცნო ჩვენი ერის საეკლესიო კრებამაც თქო! თქვენ ორთავენი არჩეულნი ბრძანდებით კრების მიერ, ორთავენი ერთნაირად ნდობით მოსილნი! გიხაროდენ! გილოცავთ თქვენი დიდი ხნის სურვილის და მისწრაფების აგრე სახელოვანად დაგვირგვინებას, თქვენ უკვე აგზოკეფალური ივერიის ეკლესიის მესვეურნი ბრძანდებით! ისპოლლაიედი-დესპოტა! – გადავეხვიე და ორთავეს ვეამბორე...

ამით გულწრფელად მსურდა ამათი ერთმანეთთან დაკავშირება!.. მართლაც, რამდენი საქმე იყო გასაკეთებელი!.. ეყოფოდა ეგ „საქმე“ ათ კირიონსა და ოც ლეონიდსაც!“ - წერდა დეკანოზი ნ. თალაკვაძე

საეკლესიო კრებამ შეცდომა დაუშვა, როდესაც არ გააუქმა თბილელი მიტროპოლიტის კათედრა და თბილისის ეპარქია არ შეუთაგსა სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქს. ამის გამო დაირღვა საეკლესიო კანონები და ნიკეის კრების მე-8, ხოლო ანტიოქიის მე-18 მუხლი, რომელთა მიხედვით ერთ ქალაქში ორი ეპისკოპოსის მოღვაწეობა დაუშვებელია. საეკლესიო კრებამ შეიმუშავა „ძეგლისწერაი წმიდისა და ღვთივ განბრძობილისა კრებისაი“, რომელ შიც ნათქვამი იყო: „ჩვენ მღვდელმთავარნი, მღვდელნი და დიაკონი ქართველთა სანათესავოისანი და ჩვენივე წარმომავლინებელნიცა, სურვილისამებრ და აღრჩევისა ქართველისა ერისა, ვაცხადებოთ თავსა ჩუენს, მწყემსად და მწედ წმინდისა ივერიის ეკლესიისა.

აღვთქვამთ და ფიცს გსდებთ მსახურებად მისდა ყოველთა სულითა, ყოველთა აღმოფშვინვამდე ჩუქენდა, ამინ.“³²

საეკლესიო კრების შემდეგ 1 (14) ოქტომბერს მცხეთაში სვეტიცხოვლის საპატრიარქო ტაძარში საზეიმო ვითარებაში მოხდა უწმიდესისა და უნეტარესის, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის კირიონ II-ის ინტრონიზაცია (აღსაფ-დრება). სახალხი დღესასწაული იყო სვეტიცხოველში. ტაძ-რის გალავანში სასწრაფოდ დადგეს მშვენივრად მორთული კვარცხლბეკი. ეკლესიოდან გამობრძანების შემდეგ იქ ადგი-ლი დაიკავა უწმიდესმა კათოლიკოსმა მთელი კრებულით. აქ მან მოისმინა მრავალი მისალმება. უწმიდესსა და უნეტარეს კირიონ II-ს მიესალმებ: ქუთათელი მიტროპოლიტი ანტონი, ქართული ჯარის სახელით კაპიტანი ირაკლი ცაგურია, სა-ზოგადოების სახელით აქვსენტი აბესაძე, ტრიფონ ჯაფარიძე, ირაკლი ამირეჯიბი, ამის შემდეგ კათოლიკოსი კირიონი სტუმრებთან ერთად გაემგზავრენ სამთავროს მონასტერში, სადაც მას მიესალმნებ: სომებთა კათოლიკოს გეორქ V-ის სახელით ეპისკოპოსები: ხორენიდა მხითარი, დეპუტატი ხარ-ლამოვი. მცხეთობის დღესასწაულს დაესწრო 110000 კაცი. სპეციალურად ამ დღისათვის დაბეჭდილი მოსაწვევი იტუ-ობინებოდა: „მოწყალეო ხელმწიფევ! სრულიად საქართვე-ლოს საეკლესიო კრებამ 17 სექტემბრს ჩვენი ეკლესიის კა-თოლიკოს-პატრიარქად აღირჩია მისი უწმიდესობა კირიონ II. პირველ ოქტომბერს, მცხეთას, სვეტიცხოვლის ტაძარში მოხდება კურთხევა და საყდრად აყვანება მისი უწმიდესო-ბისა. იმედია ყველა, ვისთვისაც ცხოვრების განახლებისა და თავისუფლების პრინციპს მნიშვნელობა აქვს, სიხარულით შეხვდება ამ დღესა, რითაც საქართველოში იწყება ახალი ხანა საეკლესიო ცხოვრებისა.“

ქართველი ხალხის აღფრთოვანება და სიხარული კარ-გად ჩანს მოქალაქე კონსტანტინე სიმონიშვილის წერილიდან, რომელიც მან გაუგზავნა უწმიდესსა და უნეტარეს კირი-ონ II-ს, „დღეს, როდესაც ყველა ქართველი, ვისაც კი უდუდს ქართული სისხლი და ხარობს, მეც მათ შორის ერთი, ნე-ბას ვითხოვ სულითა და გულით მოგილოცოთ ეკლესიის ავ-ტოკეფალიის აღდგენა და მერე თქვენი უწმიდესობის არჩევა

სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქად. აგრეთვე გადმოგცეთ მიღოცვა მთელი დაობლებული ბორჩალოს მაზრის ქართველი ერისაგან. აქაური ქართველები არ კარგავენ იმედს, ახლა მაინც ამოვა მზე იმათი და იქაურ მრავალ გაპარტახებულ ეკლესიისა, რომელნიც უპატრონობის გამო სხვა ერებისაგან დაჩემებულ იქნა და ზოგიც ძალით წართმეული.“³³

სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქად დიდი საეკლესიო მოღვაწისა და მეცნიერის კირიონ II-ის არჩევით საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის ისტორიაში ახალი ერა დაიწყო.

II. უწმიდესი და უნეტარესი კირიონ II, მამულიშვილი და მეცნიერი

„საქართველოს წარსულზე თუ გინდა დაწერო, კალამი სისხლში უნდა ჩააწო და თვალი იალბუზს მიაპყრო” – ამ სულისკვეთებითა და გატაცებით დაიწყო ჯერ კიდევ გორის სასულიერო სასწავლებლის მოსწავლემ გიორგი საძაგლიშვილმა, ხოლო შემდეგ არქიმანდრიტმა, ეპისკოპოსმა და სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქმა, უწმიდესმა და უნეტარესმა კირიონ II-მ საქართველოს წარსულის მეცნიერული კვლევა-ძიება. მისი საინტერესო წერილები, გამოკვლევები იძებდებოდა „მწევმსში”, „ივერიაში”, „დროებაში”, „კვალში”, „ნოვოე ობოზრენიეში”, „ტიფლისკი ლისტოკში”, „ზაკავკაზი ვესტნიკში”. სამშობლოს სიყვარულმა, მისი უკათესი მომავლისათვის ბრძოლამ მას უკარნახა პირადულის უარყოფა და სამშობლოსათვის ყველაფრის შეწირვა. ამ სულისკვეთებამ ათქმევინა მას შემდეგი სიტყვები: „მე ქვეყანა და მასზე ზრუნვა ფეხებზედ როდი მკიდია... ჩემთვის მარად საღმრთო იქნება ის ლტოლვილება, რომელსაც მივესწრავოდი. ჩემს სიცოცხლეში ჩემი წარმატებისათვის არ მიზრუნია: არც ოქრო იზიდავდა ჩემს გულს და არც ჯილდო პირადი ჩემი ინტერესები დიდი ხანია უარყვავ“³³. კირიონისათვის ძვირფასი იყო საქართველოს ისტორია, საეკლესიო ისტორია, ძველი ქართული ხელნაწერები, ნუმიზმატიკა, სამონასტრო ცხოვრების ისტორია, ქართული ლიტერატურის ისტორია, ფოლკლორისტიკა, საეკლესიო ხუროთმოძღვრება. „საქართველოს ძველი ტაძრები, რომლებიც წარმოადგენდნენ ჩვენი წარსული ცხოვრების უტყუარ და ცოცხალ მატიანეს, ამ ნაშთების თვალით გვიცქერს ჩვენ წარსული დიდება ჩვენი სამშობლოსი. სწორედ ეს ძველი ტაძრები არიან გამომხატველი ჩვენი სამშობლოსი. სწორედ ეს ძველი ტაძრები არიან გამომხატველი ჩვენი სამშობლოსი... ჩვენი დაუდევრობა ძველი ნაშთების შესახებ იმიტომ ხდება, რომ ჩვენ ჯერეთ კიდევ ვერ შეგვიგნია მათი მნიშვნელობა... როგორც ისტორიული მონუმენტები, იგ-

ინი წარმოადგენენ სარკეს, რომელშიც ცხადად ვხედავთ წარსულის დროს, როდესაც საქართველო წარმოადგენდა ერთ დიდ სამსხვერპლოს, რომლებზედაც საუკუნეების მანძილზე ჩვენი წინაპრები თავიანთ სიცოცხლეს სწირავდნენ სამშობლოს: „თუ რა სანიმუშო იყო ეპისკოპოს კირიონის დამოკიდებულება ქართულ სამონასტრო ცენტრებისადმი, რომელთაც თავისებური წვლილი შეპქონდათ ქართული კულტურის განვითარებაში. სანიმუშოდ მოვიტანთ მის ნაშრომს „ღირსი სტეფანე და მის მიერ დაარსებული ხირსის მონასტერი“ (ნაშრომი გამოსცა პროფესორმა, დეკანოზმა მიქაელ ჭაბაშვილმა). ეპისკოპოსი კირიონი არსებული საისტორიო წყაროების ანალიზის საფუძველზე საინტერესოდ გადმოგვცემს მონასტრის ისტორიას. „ღირსი სტეფანე იყო მოწაფე ამბა იოანე ზედაზნელისა. თავისი მრავალჭირნახული დვაწლისათვის მან შეარჩია ცივგომბორის ქედზე მცირე ფერდო, რომელიც იმ დროს დაფარული იყო უსიერი ტყით. აქ მან ადაშენა თავისი ზეციური მფარველის წმ. პირველმოწამე სტეფანეს სახელზე მცირე ეკლესია, რომელიც, როგორც გადმოცემა მოგვითხობს, კახეთის მეფე კვირიკე I-ის შრომით შეცვლილა იმავე პირველმოწამის, რომლის ხსენებაც 27 დეკემბერსაა, სახელზე აგებული საკმაოდ მოზრდილი ტაძრით.

ჩვენ, არც თუ უსაფუძვლოდ, მზად ვიყავით ეს ტაძარი აგებულების მიხედვით მიგვეკუთვნებინა კვირიკეს მეფობის წინა დროისათვის, რომ არა მონასტრის გუმბათის საკმაოდ მოზრდილი კონუსი, რომელიც აშენებასთან შედარებით გვიანდელ ხანაზე მიგვანიშნებს, თუმცა, საგულისხმოა, რომ კახეთის გვირგვინოსანი კვირიკე იყო მხოლოდ ერთ-ერთი აღმდგენელი, რომელმაც მონასტერს მაღალი გუმბათი დაადგა თავისი ეპოქის გემოვნებასთან შესაბამისად. უკანასკნელი რესტავრაციის დროსაც (XIX ს.), როდესაც გუმბათი დახურეს თუნუქით, ალბათ საკმაოდ ამაღლდა მისი კონუსიც. საერთოდ, უნდა ითქვას, რომ მოგვიანებით რესტავრაციები ხანდახან მთლიანად ცვლიან ტაძრების პირვანდელ სტილს, რაც აიძულებს მრავალ ცნობისმოყვარე, მაგრამ არა მთლად კომპეტენტურ მეცნიერს ქართული ტაძრების ხუროთმოძღვრების შესახებ მსჯელობისას მიაკუთვნონ ისინი უფრო გვიანდელ

ხანას, ვიდრე სინამდვილეში ეგუთვნიან.

ჩვენმა მონასტერმა მიიღო სახელი ხირსისა, ხოლო თვით მისი დამარსებელი ღირსი სტეფანე იწოდებოდა ხირსელად. რომელი სიტყვიდან წარმოდგა ეს სახელი – უცნობია. მას ასენა არც ქართულ მატიანებში აქვს. თუმცა, ზოგს სახელი „ხირსა” გამოჰყავს ქართული სიტყვიდან „ღირსი”, რომელიც, ვითომდა, გარდაქმნილია ხირსად. ზოგნი კი მას უკავშირებენ მონასტრის ახლოს გამომავალ მდინარე ხირსას, რომელიც, იმ დროს, როდესაც გარშემო მთები დაფარული იყო ხშირი ტყით, საკამოდ წყალუხვი ყოფილა. დღესაც მასზე თავისუფლად მუშაობს ორდარიანი წისქვილი, აღარას ვამბობთ იმაზე, რომ აქედან გაედინება ბევრი წყალი ბაღების, მინდვრებისა და მდელოების მოსარწყავად.

ჩვენი ფიქრით, მეორე ასენა სიმართლესთან ახლოს უნდა იყოს, თუმცა ასევე შესაძლებელია ვივარაუდოთ, რომ მდინარეს შეეძლო მიეღო სახელი მონასტრისაგან.

მაგრამ ამ სახელის ასახსნელად არის სხვა გზაც – შესაბამისი სიტყვა ვეძიოთ მცირეაზიურ პროვინციებში, ძველად საქმაოდ დიდხანს რომ ბინადრობდნენ ჩვენი წინაპრები, საიდანაც სესხების მაგალითები ჩვენში ცოტა როდია. ასე მაგალითად, ქართლის ადგილის „სურამის” მნიშვნელობა უცნობია ქართულში, მაგრამ უეჭველია, რომ იგი ჩვენში შემოტანილია მცირე აზიდან., ძველი აღმოსავლეთის ისტორიიდან ცნობილია, რომ როდესაც ეგვიპტის ფარაონმა შიშოკმა სძლია იუდეველთა სამეფოს და დაიპყრო 133 ქალაქი, ერთ-ერთი მათგანი იწოდებოდა „სურამად”.

თუ მიყვებით ამ გზას, გნახავთ, რომ მსგავსი სიტყვა მართლაც მოიპოვება სამარიაში, რომელიც ძველად პალესტინის ნაწილს წარმოადგენდა იქვე მიანიშნებს მდინარე ხერსიზე პტოლემეოსი თავის გეოგრაფიაში. ვითვალისწინებთ რა სამარიის ახლო მეზობლობას სირიასთან, საიდანაც მოვიდა ჩვენთან ათცამეტი კაბადოკიელი მამა, მეტ-ნაკლები უეჭველობით შეიძლება ვთქვათ, რომ თვით დირს სტეფანეს შეეძლო გადმოეტანა ეს დასახელება სამარიიდან საქართველოში და ეწოდებინა თავისი განმარტოებული მოსაგრეობის ადგილო-სათვის. ვიმეორებთ, რომ სესხების მსგავსი მაგალითი ჩვენში

ბევრია და, მაშასადამე, შესაბამისად სიტყვა „ხირსა” ადგილად შეიძლებოდა შემოსულიყო ჩვენთან მცირე აზიდან.

ალბათ დასახელება ხირსიდან წარმოდგა სათავადო გვარი ხირსელი, რომელიც შემდეგ გადაკეთებულა „ხირსელოვად”.

ხირსის მონასტერი აგებულია ქართული სტილით, მაგრამ იგი სამამულო არქიტექტურის აუგვების ხანის მსგავსი ვერ არის. ადრე მას ქვეყანაში უდიდესი მნიშვნელობა ჰქონდა სამისიონერო-სარწმუნოებრივ საქმეში, იყო ერთ-ერთი საუკეთესო სამისიონერო ბანაკი. ამ სავანის მკვიდრნი დაუდალავად და ენერგიულად იღვწოდნენ ქრისტიანობის გასავრცელებლად პირქუშ ლეკთა შორის, რომლებიც იყვნენ იმ დროისათვის მიუდგომელი დაღესტნის ველური და თავისუფალი შევილები. ამ მონასტერის წინამდგვართაგან სამისიონერო სარბიელზე განსაკუთრებით იღვაწა XVIII საუკუნეში ქართული ეკლესიის ისტორიაში კარგად ცნობილმა წმ. იოანე მანგლელმა ეპისკოპოსმა, გვარად სააკაძემ († 28 მარტი, 1751 წ.), რომლის წმიდა ნაწილები განისვენებენ ტიფლისის სიონის საკათედრო ტაძარში სიონის ღვთისმშობლის თითქმის პირდაპირ (ცოტა მარჯვნივ). ეს ცნობილი და უშიშარი მისიონერი, რომელმაც საღვთისმეტყველო განათლება მიიღო დავით გარეჯის სკოლაში, ბერთუბნის უდაბნოში, მოციქულებრივი სულისკეთებით მოღვაწეობდა ქალაქებში: დერბენტში, ასტრახანსა და ჩრდილოეთ კავკასიაში, მრავალ ალაგას აარსებდა მონასტერებს, სკოლებსა და ეკლესიებს და ყველგან უხვად ავრცელებდა ქრისტიანული სიბრძნის სხივებს. განსაკუთრებით ბევრი იღვაწა მან ოსეთსა და ინგუშეთის მოსაქცევად, რის გამოც, სრულიად სამართლიანად უნდა ჩავთვალოთ იგი მათ ახალ განმანათლებლად. მცირე ხატი ამ მდგდელმთავრის ნაწილებით შემკული, რომელსაც ატარებდა გულზე უკანასკნელი კათოლიკოსი ქართველი ბატონიშვილი ანტონ II, ამჟამად ინახება ტიფლისის ანჩისხატის ტაძრის საკურთხეველში.

მონასტერის ტაძარს, რომელიც გვირგვინდება მაღალი კონუსის მსგავსი გუნბათით მაღალდასაჯდომლიდან დასავლეთის კარიბჭემდე აქვს სიგრძე 41 ადლი, 6 გოჯი, სიგანე – 23 ადლი, 10 გოჯი, ხოლო სიმაღლე ლავგარდანამდე –

15 ადლი, 1 გოჯი. შემოსასვლილი კარი ორი აქვს – დასაცლეთიდან და სამხრეთიდან, რომელიც ჯერ ნიკოლოზის ეპვლერისაკენ მიემართება, ხოლო იქიდან – მთავარ ტაძარში. მთავარ საკურთხევლში არის ქვისაგან ნაგები ტრაპეზე, ხიგრძით 21 გოჯი, სიგანით კი 21 გოჯი. მისგან მარჯვნივ, სამხრეთით, არის კამარიანი ეკვდერი დვთისმშობლის მიძინების სახელზე (აღინიშნება აღდგომის მეორე დღეს), მარცხნივ კი, ჩრდილოეთით, აგრეთვე ქვის საკურთხევლიანი ეკვდერია, რომელიც ახლა გადაუქცევიათ ჭურჭლის საცავად, რომლის შესასვლელშიც არის სამარხი ღირსი სტეფანე ხირსელისა, გაკეთებული მონასტრის ყოფილი წინამდგრის არქიმანდრიტ ლეონიდეს, ამ იმერეთის ეპისკოპოსის, მიერ მარმარილოს ქვეშ დაგებული ხით, რომელზეც ამ წმინდანის სრული გამოსახულებაა.

ხირსის მონასტრის სამრეკლო სამსართულიანია. იგი მდგბარეობს დასავლეთით, დახურულია თეთრი თუნექითა და აუგია იღუმენ ალექსანდრეს (საყვარელიძე), ძირითადად საკუთარი სახსრებით. მონასტრის შენობათა ირგვლივ გალავანი საკმაოდ ფართოა, მოიცავს დაახლოებით მეოთხედ დესეტინას. ძველად გალავანს უქველად ჰქონდა კუთხებში სიმაგრეები, ახლა კი ჩრდილო-დასავლეთის კუთხეში გადარჩენილია ერთი მრგვალი ერთიარუსიანი კოშკი, რომელიც მონასტრის გალავანზე მაღალი არ არის.

მონასტრის ტაძარს ადრე ჰქონია ოავისი გალავანი, რომლის განაც ამჟამად აღმოსავლეთისა და დასვალეთის ნაშთებიდაა დარჩენილი, სიმაღლით მონასტრის მოედნის დონემდე. მონასტრის ეზოში, ტაძრის წინ, ყოფილა მშვენიერი წყაროს წყალი, იგი გადმოდიოდა მონასტრიდან ორ ვერსზე აქამდე არსებული წყაროდან, რომელიც ატარებს კოდის წყაროს სახელს. სამწუხაროდ, ბერებმა ვერ შეძლეს თავის დროზე დაუცვათ დანაგვიანებისაგან თიხის მიღები, რომელშიც მოედინებოდა ცივი და გემრიელი წყალი. მონასტრის ეზოში წყალი შეწყდა, სარწყავი წყლის უქონლობის გამო მონასტრის ტერიტორიაზე კველა მცხნარე ზაფხულის პირველივე ცხელ დღეებში ხმება და მნახველზე საცოდავ შთაბეჭდილებას ტოვებს.

მონასტრის ეზოში მოთავსებულია განსაკუთრებული

ფლიგელი საეკლესიო-სამრევლო სკოლისათვის და მარანი, რომელიც აუშენებია ყოფილ წინამდღვარს არქინამდრიტ ლეონიდეს. აქვეა ორსართულიანი სახლი, რომლის მეორე სართულზე მოთავსებულია წინამდღვრის განსახვენებელი, ხოლო ქვედა სართულზე ცხოვრობს მმობა. გალავანს სამხრეთით აქვს ჭიშკარი, ხოლო ჩრდილოეთით მცირე კარი, გამავალი ერთი დესეტინის ფართობის მქონე ვენახში, რომელიც გაუშენებია მონასტრის ბერს გიორგის (შავიშვილი). იგი დაკრძალულია ეზოში, ნიკოლოზის ეკვდერის წინ.

მონასტერი ქიზიუის მოსახელობაში დიდი პატივით სარგებლობს. სავანის ტაძრის დღესასწაული, როგორც ზემოთ ვთქვით, 27 დეკემბერს არის და შემოიკრებს მრავალ ქართველს, სომებსა და თვით ლეგ-მაქმადიან მლოცველს. მაგრამ, ტაძრის დღესასწაულის გარდა, გარშემო ბინადარნი გულმოდგინედ დადიან მონასტერში კვირა დღეს, განსაკუთრებით კი ათორმეტ დღესასწაულზე.

აქვე საჭიროა აღინიშნოს თავისი სიძველით განსაკუთრებით შესანიშნავი ერთი ჩვეულება, რომელიც ქართველთა შორის ქიზიუშია შემონახული (სიღნაღის მაზრა). აღთქმის მიხედვით, ირგვლივ მოსახლე მამაკაცები მონასტერს სწირავენ თავის ფიზიკურ შრომას, ე. ი. მოდიან მონასტერში და მუშაობენ უსასყიდლოდ რამდენიმე თვე, საკუთარი აღთქმის პირობაზე. მონასტერი კი მხოლოდ კვებავს ამ უფასო მუშებს და აძლევს ქალამნებს. მონასტრისათვის თავისი შრომის უსასყიდლოდ შემწირველ მუშას ეწოდება კურატი. როდესაც კურატი დროს გაასრულებს, სოხოვს მღვდელმონაზონს, გადაუხადოს პარაკლისი და ბრუნდება შინ. ჩვენ ამ ჩვეულებას აღსანიშნავი იმად ვუწოდეთ, რომ მსგავსი სიტყვა ჰქონდათ ჩვენს თანატომელ ხეთებს, მათთან შესაწირ საქონელს ერქვა კურატი. ქართლში შესაწირ საქონელს, ხბოს, დღემდე შემორჩა სახლი კურატი.³⁴

ეპისკოპოსი კირიონი გატაცებით იკვლევდა საქართველოს გატერიალურ და სულიერი კულტურის ისტორიის პრობლემებს. იგი მრავალმხრივი მეცნიერი იყო. გამოქვეყნებული აქვს 50-ზე მეტი წიგნი და 100-ზე მეტი სამეცნიერო პუბლიკაცია. მისი ნაშრომების უმრავლესობა რუსულ ენაზეა. იგი იკვლევ-

და ანტიკური, შეა საუკუნეებისა და ახალი დროის საქართველოს ისტორიას, საეკლესიო ისტორიას, სამონასტრო ცხოვრებას საქართველოსა და რუსეთში, ხალხურ სიტყვიერების ისტორიას, ხუმიზმატიკას, წყარომცოდნეობას. მას საგანგებოდ უძებნია საისტორიო მასალები რუსეთსა და საქართველოს არქივებში. საოცარი პასუხისმგებლობით ეკიდებოდა წყაროთა მონაცემებს. მისი თხრობა იყო ლადი და აღმზრდელობითი მნიშვნელობის. ნათქვამის საილუსტრაციოდ მოვიტანთ ნაწყვეტს ეპისკოპოსი კირიონის მიერ 1899 წელს გამოქვეყნებულ „წმიდა მოწამე აბო ტფილელიდან:“ „წამებულ საქართველოს საეკლესიო ისტორია შებდალულია წმ. მოწამეთა და ქრისტეს აღმსარებელთა სისხლითა, იმ ყოვლად ქებულ ზეციურის მოძღვრებით მოსილთა კაცთა და ქრისტესათვის თავდადებულთა მებრძოლთა ყოვლად აღმატებულთა თავიანთ თანამედროვეთა შორის. მაგალითი და ცხოვრება ბევრად უფრო ძლიერად ჰმოქმედობს ჩვენზედა, ვიდრე სიტყვა, რადგან რა არის მართალთა ცხოვრება წმინდანთა, თუ არა მაჩვენებელი კეთილმსახურების დვაწლსა და მით მწვრთნელი ჩვენი? ცხოვრება წმინდანთა ძვირფასი სალაროა, საიდანაც ყველას შეუძლიან ამოიღოს, რაც-კი საჭიროა მის წარმატებისათვის სულიერს ცხოვრებაში, შესაფერისად მის ძალ-ღონისა, წლოვანებისა, წოდებისა და შეძლებისა... დვაწლმოსილება მათი ამაღლებს სულს, აღანთებს სარწმუნოებას და ქრისტეს მიმართ სიყვარულს, აღძრავს კეთილ-მსახურებით აღსავსე მეშურნეობის და წამბაძველობის სურვილს, ამხნევებს ადამიანებს, ხუგეშს სცემს, ძალას აძლევს ცხოვრებას უკუღმართობის ასატანად, ავსებს გონებას ქრისტიანობის მაღალისა და დიდებულის მოძღვრების ფიქრითა“. საინტერესოა მისი კომენტარი ტექსტის ისტორიულ ნაწილთან მიმართებაში. მაგალითად, „ზოგიერთი ძგალი წმ. აბოს სხეულისა გადარჩა დაწვას, ამბობს აღმწერი მისის ცხოვრებისა, წყლიდან ამოიღეს იგინი და დაპკრძალეს იმ ადგილას, სადაც მოწამებრივ განუტევა სული ნეტარმა, აქედან მერე, როგორც ამბობს ვახუშტი, ნეშტი წმინდანისა გადატანილ იქნა გორის მაზრაში, სოფ. არბოს, სადაც დაკალვილს ადგილას აშენებულა ეკლესია წმ. აბოს სახელობაზედო, (იხ. გეოგრაფიული აღწერა

საქართველოსი გახუმტისა, გვ. 250), მაგრამ ეს აზრი ჩვენის ისტორიკოსისა და გეოგრაფოსისა დამყარებულია მარტო ოდენ იმ მსგავსობაზედ, რომელიც არსებობს მოწამეს სახელს აბოსა და სოფელ არბოს შორის, არბოს შესახებ უნდა შევნიშნოთ, რომ სიტყვა არბოობა პნიშნავს ბაზობას და მაშასადამე სოფლის სახელწოდება არ არის წარმომდგარი მოწამის აბოს სახელისაგან. თვით არბოს ეკლესია აბოს სახელობაზედ არ არის აშენებული, არამედ წმ. მთავარმოწამისა და ძლევა-შემოსილის გიორგი სახელობაზედ”³⁵.

ეპისკოპოსი კირიონისათვის წმ. მეფე დავით აღმაშენებელი იყო პოლიტიკოსისა და მეფის იდეალი, რომელმაც „რაკი გაათავისუფლა სამეფო თურქთა მონობისაგან, შეუდგა ახლა ეკლესიისა და ერის მდგომარეობის გამართვას და განკარგებასა... ახლა, რაკი ცუდად თუ ბევრად აღამაღლა და განსპეციაკა ზნეობა თვისთა ქვეშევრდომათა, დაცემული მაჰმადის თაყვანისმცემელთა გავლენით, შეუდგა ეკლესიების განახლებასა და შემკობასა... ამ აზრით, პნიშნავდა ყველგან დგთისნიერ ეპისკოპოსებს, ამრავლებდა რიცხვს საკურთხეველის მსახურთა და მფარველობდა სასულიერო განათლებას... თუმცა, ასეთს გამუდმებულს ზრუნვასა და ფიქრში იყო დავით მეფე და ცდილობდა დგთისა და ეკლესიისა და ქვეყნის კეთილდღეობასა, მაინც იმდენ დროს კიდევ პპოვებდა, რომ ესაზრდოებინა თავისი სული საღმრთო წიგნებისა და მამათა ნაწერების კითხვითა... საღმრთო წიგნების კითხვაც უყვარდა და თვითონაც თხზავდა საგალობლებს. ერთი ამისთანა საგალობელი შედგენილია დავითის მიერ წმ. ანდრია კრიტელის შენანების საგალობელის მსგავსად. ამ საგალობელში სულ ცხრა მუხლია და თითოეულს მუხლს ზედ დართული აქვს: „მიწყალე მე, დმერთო მიწყალე მე”. ცხრა მუხლის საგალობლისას ცხრა სძლის პირიც ზედ მოსდევს. აღფრთვანებული პიიტური და ყვავილდასმული ენა საგალობლისა, ღრმა ცოდნა საღმრთო წერილისა, შიგ გამოხატული ჭეშმარიტი საქრისტიანო გრძნობა სიმდაბლისა სავსებით ახასიათებს დიდუნებოვანს მის შემოქმედს დავით აღმაშენებელს და ვითარებას მისის სულისას”³⁶.

ეხება რა შეა საუკუნეების საქართველოს ისტორიას,

ცალკეულ პროგინციულ სამეფო-სამთავროებად დაშლილ ქვეყანას, ერის სულიერ დაკნინებას, აღნიშნავს: “როცა ქვეყანა დაშლილია, მტერი ადვილად იპყრობს მას, ხოლო დაპყრობილი ქვეყნის თანამგზავრია გადაგვარებულ ადამიანთა მხრიდან მუდმივი დალატი, გაუტანლობა, უკანონობა და ბიწიერება.” ეპისკოპოსი კირიონი არასოდეს არ ცდილობდა საქართველოს ისტორიულ წარსულს ადვოკატურ-გამოსარჩლებით პრინციპებით შეხებოდა, პირიქით, იგი არ ფარავდა ჩვენს ნაკლოვანებას, მაგრამ განსაკუთრებულ პატივს მიაგებდა სამშობლოსათვის თავდადებულ გმირებს, რომელთა უმრავლესობამ „მოწამებრივი გვირგვინი” დაიდგა.

ეპისკოპოს კირიონზე, როგორც მკვლევარზე, სრულ წარმოდგენას გვიქმნის მისი კაპიტალური ნაშრომი „ივერიის კულტურული როლი რუსეთის ისტორიაში”. 1907 წელს იგი ფიქრობდა დაებეჭდა 140-გვერდიანი წერილი სათაურით: „საქართველოს კულტურული დამსახურებანი რუსეთის ისტორიაში”, მაგრამ მუშაობის პროცესში იმდენი საინტერესო მასალა დაუგროვდა, რომ გადაწყვიტა ჟკვე სხვა სათაურით გამოეცა. ამ წიგნზე კირიონი განსაკუთრებული სიყვარულითა და მონდომებით მუშაობდა. „თუმცა სუსტად ვარ, — წერს 1908 წლის 16 დეკემბერს ის დეკანოზ იოსებ ჩიჯავაძეს, მაგრამ ყოველდღე არანაკლებ 8 საათს ვმუშაობ. ჩემი თხზულება ძაან იზრდება. არცერთ ჩემ თხზულებაზედ იმდენი არ მიშრომია და არც ასე კმაყოფილი ვყოფილვარ შრომით.”³⁷ ამ წიგნზე მუშაობა მას განსაკუთრებულად რთულ ვითარებაში უხდებოდა. კირიონს როგორც მგზნებარე მამულიშვილს და ავტოკეფალისტს დაბრალეს ეგზარქოს ნიკონის მკაფელობაში მონაწილეობა და პოლიციის მეოვალეურეობის ქვეშ სანაქსარის უდაბნოში გადასახლეს, სადაც ზამთარში საშინელი სუსხი და ყინვა, გაზაფხულზე და ზაფხულში ჭაობების აშმორებული და მყრალი სუნი, გაუთავებელი წვიმები და აუარებელი კოდო იყო. ამას თან ერთვოდა საკვების ნაკლებობა, მაგრამ კირიონმა ამ ნაშრომზე მუშაობით ყველას დაუმტკიცა, რომ მისი სულიერად გატეხვა შეუძლებელი იყო. „მეტად დიდი ჯაფა მოუნდა ამ ჩემს უკანასკნელ თხზულებას, — წერდა იგი ტარასი კანდელაკს, — რომელსაც ბენია-

მენი ვუწოდე სახელად, რადგან ეს ჩემი ნაბოლარა შვილია”³⁸. კირიონმა წიგნის რედაქტორობა და დაბეჭდვა სთხოვა თავის ძელ მეგობარს ალექსანდრე ყიფშიძეს, რომელიც ჩვეული გულისხმიერებით მიუდგა ამ საქმეს და 1910 წლის სექტემბერში წიგნმა დღის სინათლე იხილა. წიგნი იმთავითვე შეირაცხა როგორც გამორჩეული მეცნიერული ნაშრომი, რომელიც სწრაფად გავრცელდა როგორც რუსეთში, ასევე საქართველოში. როგორც ტარასი კანდელაკი ეპისკოპოს კირიონს 1910 წლის 2 ოქტომბერს აცნობებდა: „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამარცველებელ საზოგადოებაში ვიკითხე: იყიდება თუ არა მეთქი და მითხვეს იყიდებაო. რუსეთში უფრო იწერენ. ძალიან დაინტერესებული არიან ყველანი ამ წიგნით და უპიროვ სად შეკრიბა ამოდენა მასალებით.”³⁹ ამ წიგნის გაცნობა მკითხველს არწმუნებს ავტორის ფრიად განსწავლულობაში, იმაში, რომ მას ზედმიწევნით შეუსწავლია მოსკოვის, პეტერბურგის, ხარკოვის, კიევის, კამენიც-პოდოლსკის, ხერსონის, ორიოლის, კონკორდის მონასტრების, მუზეუმების და სახელმწიფო არქივის მასალები, აღარას ვამბობთ ქართულ საარქივო და სამუზეუმო მასალებზე. ამ ნაშრომით იგი წარმოჩინდება როგორც თავისი ტანჯული სამშობლოს ჭეშმარიტი მოამაგე და მოყვარული ადამიანი „გინც სათანადოდ ვერ შეიგნებს თავის მშობლიურ სიძეველეს, – წერდა ეპისკოპოსი კირიონი, – და სიყვარულით არ მოუფრთხილდება თავისი წინაპრების კულტურულ მექანიზრებას, ის მათი არა ღირსეული მექანიზრება, შემთხვევითი რგოლია ცოცხალ არსებათა ჯაჭვში, ცუდი მეგზურია – ისევე როგორც შეუძლებელია ანბანის გარეშე ისწავლო კითხვა, ასევე მშობლიური სიძეველის ცოდნის და წინაპრების ანდერძის გარეშე შეუძლებელია ჩაწვდე წარსულს, გაიგო აწმყო და შეგნებულად იმუშაო მომავალი დიადი ნაციონალურ-კულტურული საქმისათვის”⁴⁰.

ნაშრომის წინასიტყვაობაში ეპისკოპოსი კირიონი ბრძანებს: „საკითხი, რომელსაც შევეხე სრულიად ახალია ეკლესიის ისტორიის მეცნიერებაში. წინამორბედი არ მყოლია, გაუკვალავი გზით მივდიოდი და ამიტომაც ეს ნაშრომი პირველი ცდაა ამ საქმეში. კინაიდან რიგი ქართული წერილობითი ძეგლებისა (რომელთა უმრავლესობას საბეჭდი დაზგა არა-

სოდეს უხილავს) ნაკლებადაა გამოკვლეული, ცხადია ამგვარი მოცულობის საქმე ერთი ადამიანის ძალებს აღემატება და მრავალთა მუშაკობას მოითხოვს". ნაშრომი თავდაპირველად ქართულად იყო შედგენილი, მაგრამ უმრავლესობის რჩევით ავტორმა მისი რუსული ვარიანტი შეადგინა და გამოსცა.

ნაშრომის დასაწყისში ეპისკოპოსი კირიონი სინანულით აღნიშნავდა: „საოცარია, მაგრამ რუსები დღეს ნახევრად-ველურ ვოგულებსა და ლოასრებს უფრო იცნობენ, ვიდრე ერთმორწმუნე ქართველებსა და მათ ისტორიას და ეს მაშინ, როცა ქართველები თავიანთი ქრისტიანული დვაწლით, მაღალი ეროვნული კულტურით იმსახურებენ უფრო დიდ-სა და რაც მთავარია სერიოზულ ყურადღებასა და შესწავლას... რუსულ ენაზე არ არსებობს კეთილსინდისიერი და საფუძვლიანი ნაშრომი საქართველოს ისტორიის შესახებ”.⁴¹ ეპისკოპოსი კირიონი მიმოიხილავს რა VIII-XII საუკუნეების საქართველოს ისტორიას, მის ოქროს ხანას როგორც პოლიტიკურ, ასევე საეკლესიო სფეროში, გამოთქვამს მოსაზრებას იმის შესახებ, რომ ქართულმა კულტურამ დიდი გავლენა მოახდინა რუსულ კულტურაზე. „ქართველობის სასულიერო განათლება რუსეთში ორი გზით შევიდა: შავიზღვისპირეთობან და ორი განთქმული მონასტრიდან – ათონის ივიორნიდან და პეტრიწონიდან... ივერია ანუ საქართველო, რუსებისათვის უცნობი ქვეყანა არ იყო, ის კარგად იცნობდა ყოვლადწმინდა დვთისმშობლის წილხვედრ მართლმადიდებელ საქართველოს, მართლმადიდებლობისათვის თავდადებულს და მამაც ჯვართმკურობელ ქართველებს, რომელთაც ქრისტესა და მისი წმ. ეკლესიისათვის მუსლიმურ სამყაროსთან გამუდმებული ბრძოლით გაითქვეს სახელი”.⁴² ეპისკოპოსი კირიონი ვრცლად მიმოიხილავდა იმ ქართველების დვაწლს, რომელთაც V-XII საუკუნეებში სახელი გაითქვეს ქრისტიანულ აღმოსავლეთში. კირიონის აზრით, საქართველო რაც უფრო იკრებდა ძალას პოლიტიკურად და წარმატებით და სწრაფად ფართოვდებოდა, მით უფრო იზრდებოდა მისი სულიერ-საგანმანათლებლო გაგლენა სომხებზე, მრავალეროვან კავკასიის მთიელებსა და სლავებზე... 1453 წელს კონსტანტინოპოლი, ერთ დროს ქრისტიანობის ბურჯი და საყდარი

დაუცა, რამაც, ბუნებრივია წარმოშვა კითხვა – „ვინ უნდა ყოფილიყო მისი მემკვიდრე მართლმადიდებლობის დამცველის როლში?“ კირიონი რუსული წყაროების და რუს მკლევართა ნაშრომების ღრმა ანალიზის საფუძველზე აკეთებდა იმ დროისათვის მეტად გაბედულ დასკვნას. ბიზანტიის იმპერიის მემკვიდრედ რუსეთის გამოცხადება „XV საუკუნის ბოლოს უსაქმურ მჯდაბნელთა მიერ მოხდა. ამ მიზანს ემსახურებოდა თხზულება ნოვგოროდული „თეთრი ბარტყულას“ შესახებ იმ მიზნით, რომ დაემტკიცებინათ „წაერთმევა რომს მადლი, დიდება და პატივი, ასევე აგარიანთა უდელს ქვეშ მყოფ ქალაქ კონსტანტინოპოლს სიწმინდის მადლი და ყოველი სიწმინდე დვოთისაგან რუსეთის მიწას მოემადლება. ამ დროიდან რუსეთში ამოძრავდა ყველა ცოტათი თუ ბევრად წერა-კითხვის მცოდნე. ყოველი მხრიდან გაისმა კალმის წრიპინი. გაცხოველებული მიმოწერა გაჩადდა, რათა მოეძებნათ საფუძველი იმ დიდი როლის გასამართლებლად, რუსეთს რომ მიაწერეს.“⁴³ თუ წარმოვიდგენთ XX საუკუნის დასაწყისში რუსეთის დიდ იმპერიულ ამბიციებს, რუსული საზოგადოების აზრის ამ ამბიციების რეალიზაციისათვის მზადყოფნას. ამ დროს გადასახლებაში მყოფი ეპისკოპოს კირიონისაგან ასეთი თამამი მხილება იმპერიული ამბიციებისა რაც ნიდაბს ხდიდა რუსეთის ცრუ მესიანიზმს, გმირობის ტოლფასი იყო. ეპისკოპოსი კირიონის აზრით, ისტორიული მონაცემები და თანამედროვეთა გადმოცემები ერთხმად ადასტურებს, რომ კონსტანტინოპოლის დაცემამდე და შემდეგაც ქართველები და მათი მეფეები იყვნენ ქრისტიანული აღმოსავლეთის, მისი სიწმინდეების მთავარი დამცველები. იგი გამოოქვამდა იმედს, რომ თავის დროზე უქველად დაიწერებოდა ჭეშმარიტი ისტორია აღმოსავლეთში ქართველთა თავდადებული მოდვაწეობის შესახებ და მაშინ ქრისტიანული სამყაროსათვის განმაცვიფრებელი იქნება ის მძიმე ისტორიული როლი, რომელიც დვოთის განგებამ ქართველებს მიაკუთხნა ქრისტიანთა და აღმოსავლეთ საქრისტიანოს წმინდა ადგილების მფარველობის საქმეში, საოცარია, როგორ შეძლო პატარა საქართველომ ამხელა მსხვერპლის მიტანა დვოთის საკურთხეველზე. ქართულმა ეკლესიამ მაღალი და წმინდა მისია შესრულა

კაცობრიობის ისტორიაში. ეპისკოპოსმა კირიონმა ამ ნაშრომით დაუმტკიცა რუსულ სამეცნიერო საზოგადოებას, რომ იგი ანგარიშგასასაწევი მეცნიერი იყო და ასწორებდა იმ ხარვეზებს, რომელიც რუს და ევროპელ მეცნიერებს ჰქონდათ, რომელნიც სათანადოდ ვერ ითვალისწინებდნენ ქრისტიანული აღმოსავლეთის ისტორიაში ქართველების, ქართული სახელმწიფოსა და საქართველოს ეკლესიის როლსა და მნიშვნელობას.

ეპისკოპოს კირიონს განსაკუთრებული წვლილი მიუძღვის ქართული მატერიალური და სულიერი კულტურის სიძველეთა გადარჩენის საქმეში. სადაც არ უნდა ედვაწა მას, ყველგან იწყებდა ძველი ხელნაწერების, საისტორიო საბუთების, სამონასტრო არქივების, ძველი ფულების შეგროვებას და მათ მეცნიერულ დამუშავებას. იგი 1897 წლიდან კიევის სასულიერო აკადემიასთან არსებული არქეოლოგიური საზოგადოების წევრია. კირიონი გატაცებით სწავლობდა საოჯახო არქივებში დაცულ ხელნაწერებს. მან გამოიკვლია ქართველ წარჩინებულ გვართა: თარხან-მოურავების, ფალავანდიშვილების, ჩოლოვაშვილების, ანდრონიკაშვილების, ამილახვრების, თუმანიშვილების, ერისთავების, ამირეჯიბების საოჯახო არქივებში დაცული მასალები. იგი საკუთარი სახსრებით იძენდა ძვირფას ხელნაწერებს და გადასცემდა საქართველოს საეკლესიო მუზეუმებს, ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოებას, საქართველოს საისტორიო საეთნოგრაფიო საზოგადოებას. „ერეკლე მეფის ნაწერი პატარა ჩარჩოში გააკეთე და ისე გადაეცი მუზეუმს, – წერდა იგი ტარასი კანდელაკს, – გარდა ჩემი საშინაო სურათების ალბომისა, ძველი სურათები, ხატები, ხელნაწერები და საზოგადოდ, რაც სამუზეუმო აღმოჩნდეს, ყველა წამოიდე მუზეუმისათვის გადასაცემად, მუზეუმს გადაეცი აგრეთვე ეგზარქოსის სახლისა და კანტორის შენობის კუპიები, იულონ ბატონიშვილის მარჯნის ტარიანი კოვზები... სტუდენტებს რომ გადავაწერინე ხელნაწერები პეტერბურგში ეგენიც გადაეცი”.

ეპისკოპოს კირიონს მიაჩნდა, რომ ნამდვილი ღირებული გამოკვლევის შექმნა საარქივო მასალების გარეშე შეუძლებელი იყო. „არქივის მასალას დიდი მნიშვნელობა აქვს მეცნიერულის მხრივ, ამას ჩვენ დროში არავინ არ უარყოფს.

არქივი არის მართალი მატიანე მოღვაწეებზედ და მათ მოქმედებაზედ. მისი პირით თვით ჭეშმარიტება დადადებს. ის მუზაა ისტორიისა, ნამდვილი ძალით წერს თავის განაჩენს საზოგადოებაზედ და მათ წარსულ მოღვაწეებზედ. არქივის თვალით გვიცერიან ჩვენ ჩვენნი წინაპარნი და მისი შემწეობით შეგვიძლიან თვალი გადავავლოთ ჩვენ მათ მოქმედებას და დვაწლს.”⁴⁴ ეპისკოპოს კირიონის მრავალმხრივი ინტერესი კარგად ჩანს მის ნაშრომებში: „ანანურის ტაძრის აღწერა”, „ბჭობა ისნის სასახლეში განდგომილების აღმოჩენის გამო 1492 წ.”, „1334 წელს გიორგი ბრწყინვალის დარბაზობა ცივზედ”, „ბაგრატ III-ის მეფობა”, „ლიპარიტ ორბელიანის განდგომა”, „ამირსპასალარ ივანე მხარგრძელის დალატი ჯალალ-ედ-დინის შემოსევის დროს”, „ქართველი მთიელები და გიორგი ბრწყინვალე დადგენილებათა განმარტებით”.

კირიონი დიდ ინტერესს იჩენდა ქართული ენის, ლიტერატურის, ხალხური ზეპირსიც გვიყვალისადმი. კირიონის პირად ფონდში, რომელიც ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრშია დაცული (საქმე №171) მრავალი საყურადღებო მასალაა. მისი ლოცვაკურთხევით საგანგებო ჯგუფს (გრიგოლ ყიფშიძე, დავით კარიჭაშვილი, გრიგოლ დიასამიძე, ტარასი კანდელაკი) დაუწყია მუშაობა, რათა შეეკრიბა ის ქართული სიტყვები, რომელიც ლექსიკონებში არ იყო დაფიქსირებული და მეტყველებაში იყენებდნენ. ყველა პირი, ვინც უცნობ სიტყვებს აღმოაჩენდა, მატერიალურად წახალისდებოდა. ეპისკოპოს კირიონის მიერ შეკრებილი მანამდე უცნობი ქართული სიტყვები დაიბეჭდა ექვთიმე თაყაიშვილის „ძველი საქართველოს” მეორე ტომში. მას გამოსაცემად ჰქონდა მომზადებული „ქართული ანდაზები და გამოცემები”, „ბრძნული აზრები”. წერილები ხატობაზე, სტუმარ-მასპინძლობაზე. ამ სფეროში მისი კონსულტანტი იყო მისი მეგობარი ვაჟა-ფშაველა. 1909 წელს იგი ტარასი კანდელაკს წერდა: „თუ ვაჟა-ფშაველა მანდ იყოს, ჰყითხე კოპალობა როდის მოდის? სად არის უმთავრესი მისი სადღესასწაულო ნაგებობა? როგორ დღესასწაულობენ? კოპალას სახით რომელ წმინდას სცემენ თაყვანს? მისი სალოცავები სად და რა ადგილას არიან? ხალხში რა გადმოცემაა კოპალაზედ? როდის შემოუღიათ ეს დღეობა საქართველოში?

ლეგენდა თუ რამ არის ამ ხატის შესახებ ხალხში დარჩენილი?”⁴⁵ თუმცა ეპისკოპოსი კირიონი უკრიტიკოდ არ იღებდა ვაჟა-ფშაველას მოსაზრებებს, ზოგჯერ მისგან განსხვავებულ ინტერპრეტაციებს გვთავაზობდა. 1913 წელს იგი ვაჟას წერილს „წაწლობაზე” გამოეხმაურა და აღნიშნა: „წაწლობაზე სწორე არა მგონია აზრი ვაჟა-ფშაველასი. წაწლობას არავითარი საერთო არა აქვს რაინდობასთან. წაწლობა ლაშა გიორგიზე ადრე უნდა ყოფილიყო ფშაველებში. სახელწოდება ლაშარის ჯვარი რომ მართლა იყოს წარმომდგარი ლაშასაგან, მაშინ ჩემი ერის კანონით, ლაშას ჯვარი იქნებოდა და არა ლაშარის ჯვარი. ლაშარის ჯვარი, ჩემი აზრით, სწარმოებს სიტყვიდან „ლაშქარი”. აქედან ლაშქარის ანუ ლაშარის ჯვარი, რომელიც ომიანობის წინ ლაშქარს წინ მიჰქონდათ და მშვიდობიანობის დროს იმ სალოცავში ესვენა, რომელსაც ხალხი უწოდებს ლაშარის ჯვრად. ქართლშიც არის სალოცავები: მცხეთის ჯვარი, გორის ჯვარი, გარეჯვარი”.⁴⁶

ეპისკოპოსი კირიონი მოხიბლული იყო ქართული პოეზიით, რომელსაც ანკარა მთის წყაროს უწოდებდა, ხოლო „გეფხისტყაოსანს” ქართული პოეზიის იალბუზს. მან 1904 წლის ქურნალ „მოამბეში” გამოაქვეყნა საინტერესო ტექსტობიური დაკვირვება „ვეფხისტყაოსნის” შესახებ. ეპისკოპოსი კირიონი მეცნიერულად სწავლობდა ქართულ აგიოგრაფიას, საზღვარგარეთულ ქართულ სამონასტრო ცენტრებს და მათ ისტორიას, ბიბლიის ქართულ თარგმანებს. მისთვის „ქართული ენა – დედაენა არის უფლის კურთხევით ჩვენ წინაპართაგან აღშენებული უწმიდესი ტაძარი, რომელსაც სვეტებად უდგანან სამშობლო ქვეყნის მოღვაწენი, დანგრევა მათი ადვილია, ხოლო აღდგენა ფრიად ძნელი. მხოლოდ იმ ერს აქვს უფლება ისტორიულ ასპარეზზედ ცხოვრებისა და მოქმედებისა, რომელიც მუდამ იცავს თაგის ერს, ზნეს და ჩვევას”.⁴⁷ ამ აზრს იცავს იგი იმ დროს, როდესაც ერთის მხრივ გადაგვარებული ქართველები კოსმოპოლიტურ ქურქში გახვეულნი „მცირე ერთა ენების” შესახებ გამოთქვამენ ვარაუდს ქართული ენის უპერსპექტივობის შესახებ, ხოლო მეორე მხრივ, ქართველი სოციალ-დემოკრატები გაშმაგებით ებრძვიან ყოველივე ქართულს. ამ მძიმე ვითარებამ ათქმევინა აკაკი

წერეთელს – მტერი იძახის ვინ გაიგონა ეხლანდელ დროში ეროვნებაო, მხოლოდ ერთია მუშაო საკითხი, გულს დაიჭედეთ მარქსის მცნებაო. ამას ჩვენ გვირჩევს და თავისათვის სულ სხვნაირად გაიყურება, ცდილობს კისერი მოგვატეხინოს და მით თავის ერს ემსახურება”.

ქართული ღირებულებების, ქართული მეობის უპირველესი დამცველი კირიონის აზრით ქართული ოჯახი და მისი ბურჯი – ქართველი ქალი იყო. „ძველად ქართველი ქალი დედაც იყო, დიასახლისიც და მასწავლებელიც – წერდა იგი. ქმარი მხედრობდა, ლაშქრობდა, ომობდა სარწმუნოების და მამულის დასაცავად. ცოლი შრომობდა შინ, უვლიდა სახლს, კარ-მიდამოს და ქმრის შინ არყოფნის დროს, ავაზაკად და საძარცვავად მოსულ ავგაცს, მტერს გმირულად უხვდებოდა, არ აკლებინდებდა სახლ-კარს... ამგვარი ქალები არ აკლდა სოფელს, იგინი იბადებოდნენ გლეხის სახლშიაც, კეთილშობილთა დარბაზშიც და მეფეთა სასახლეშიც”.⁴⁸

ეპისკოპოსი კირიონი გმირ ქართველ დედას „ქალთა მეფე“ უწოდებდა, ხოლო ქვეყნიერ სამოთხეს ბედნიერ ოჯახში ხედავდა. ეპისკოპოსი კირიონი ქართული გალობის, ქართული ხალხური მუსიკის დამცველი და პატივისმცემელი იყო. „მუსიკა წარმოადგენს სარკეს, როგორც ხალხის მხატვრული ისტორიის ცოცხალი მატიანე, – წერდა იგი, – რომელშიც რელიეფურადაა ასახული მისი შემქმნელი ერის განვლილი ცხოვრება, მისი ისტორიის სასიამოვნო და სამწუხარო ფურცლები, მისი მიღწევები და ჩამორჩენები. სიმღერა მოუსყიდველი მოსამართლე და მუდმივი თანამგზავრია სიმართლისა, მასში დაცულია ხალხის მთელი წარსული დროის თავდადება, მისი სურვილები, ტრადიცია, რომელშიც ერთ მთლიან თხრობადაა გადმოცემული ქართველი ხალხის უძველესი თაობებისა და მოვლენების დაუწერელი ისტორია, მშობლიური ხალხის თავგადასავალი”.⁴⁹

ეპისკოპოსმა კირიონმა გრიგოლ ყიჯშიძესთან ერთად შეადგინა „ქართული სიტყვიერების თეორიის სახელმძღვანელო”. „ჩვენი მუშაობა, წერდა იგი, – დამოკიდებულია იმაზე, თუ რა დარი დაუდგება საზოგადოდ ქართულ ენას ჩვენს საშუალო სკოლაში. და კერძოდ ამ სახელმძღვანელოს. საჭი-

როა სკოლამ მტკიცე ეროვნული ხასიათი მიიღოს და სწავლა საგნებისა ქართულად წარმოებდეს. ხოლო ეს მაშინ მოხდება, როდესაც მთლიანად საქართველოს ცხოვრება ეროვნულ საფუძველზე მოეწყობა და ქართული ენა უაღრესად საჭირო ჟეიქმნება ყოველ დაწესებულებაში. ამას კი ვინ იცის როდის მოვასწრებო და მოვასწრებით კი როდესმე... 1918 წელს გამოვიდა წიგნი, სადაც უწმიდესი კირიონის ტრაგიკული აღსასრულით შეწუხებული გრიგოლ ყიფშიძე წერდა: „მოვესწარით ჩვენი ნატერის აღსრულებას, მაგრამ ვაი, რომ ვერ მოესწრო ის, ვინც პირველმა ითავა ამ სახელმძღვანელოს შედგენა.“⁵⁰

ტერბურგის საიმპერატორო საზოგადოებრივ ბიბლიოთეკაში დაცული ქართული ხელნაწერები. აგრეთვე მეცნიერებათა აგადემიაში, საგარეო საქმეთა სამინისტროს მოსკოვის არქივში ქართული ეკლესიის, ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების ბიბლიოთეკასა და მონასტრებში დაცული ხელნაწერები. ეჭვი არ გვეპარება, რომ ივერიის ეკლესიის ისტორიის შესწავლა, მოყოლებული V საუკუნიდან, უაღრესად მნიშვნელოვანი საქმეა. ივერია ხომ თითქმის 16 საუკუნე იდგა მართლმადიდებლობის სადარაჯოზე.

რადგანაც თქვენთვის უმაღლესი საღვთისმეტყველო მეცნიერების გასაჟირი და ინტერესები კარგადაა ცნობილი. ქართული ეკლესიის მუზეუმი გთხოვთ თქვენს ქრისტიანულ განმანათლებლურ ხელშეწყობას, რათა სანკტ-პეტერბურგის სასულიერო აკადემიაში, სადაც უამრავი ხელნაწერი და ნაბეჭდი საუნჯეა, დაარსდეს საქართველოს ისტორიის დამოუკიდებელი კათედრა. ამასთანავე დავსძონთ, რომ თანდართულ ბროშურაში საქმაოდ დაწვრილებითაა საუბარი ქართული ეკლესიის წერილობითი ძეგლების უდიდესი მნიშვნელობის შესახებ.

წმ. სინოდის 1900 წ. 30 აპრილის №2665 ბრძანებით სანკტ-პეტერბურგის სასულიერო აკადემიის საბჭოს დაეგალა აღნიშნულ საკითხზე დასკვნა წარედგინა. საკითხის გარშემო მსჯელობისას, 1900 წ. 22 მაისის №1 მინაწერით შედგა კომისია ტ. ვ. ბარსოვის თავჯდომარეობით, რომელშიც შედიოდნენ: პროფესორი პოკროვსკი და დოცენტი ბრილიანტოვი.

საბჭოს სხდომის უურნალი № 9, 1902 წლის 18 მარტი. მოისმინეს: სანკტ-პეტერბურგის სასულიერო აკადემიაში საქართველოს ეკლესიის ისტორიის დამოუკიდებელი კათედრის დაარსების შესახებ კომისიის შემდეგი აზრი: აკადემიის საბჭოს დაგალებით კომისიამ იმსჯელა ქართული მუზეუმის კომიტეტის მიერ აღძრულ საკითხზე, სანკტ-პეტერბურგის სასულიერო აკადემიაში საქართველოს ეკლესიის დამოუკიდებელი კათედრის დაარსების გამო და შემდეგ წინადადებაზე შეჩერდა:

1. დღესდღეობით, როცა აკადემიაში არ ისწავლება საქართველოს ეკლესიის ისტორია, ზოგიერთი ცნობა, რომელ-

იც საქართველოს ეკლესიის ბედს, მისი დგომისმსახურების წესსა და ადმინისტრაციულ წყობას შეეხება, გადმოიცემა მწირად, საერთო საეკლესიო და რუსეთის ისტორიის მეცნიერებათა ზღვა მასალების განხილვისას, მაგრამ დასახელუბული მეცნიერების პედაგოგების საქართველოს ეკლესიის ისტორიის უმნიშვნელოვანესი და ღირსშესანიშნავი მოვლენების დეტალური განხილვა და გადმოცემა არ ძალუბთ. ამიტომაც იმსახურებს ყურადღებას საქართველოს ეკლესიის მუზეუმის შუამდგომლობა სანკტ-პეტერბურგის სასულიერო აკადემიაში საქართველოს ეკლესიის ისტორიის კათედრის დაფუძნების თაობაზე; განსაკუთრებით მხედველობაში თუ მივიღებთ იმ ნივთიერ, წერილობით, ისტორიულ, არქეოლოგიურ, სამართლებრივ ძეგლთა სიმდიდრეს, რომლებიც სხვადასხვა ბიბლოგეთეკებს, მუზეუმებსა და არქივებში ინახება, აკადემიაში ასეთი კათედრის დაარსება უდავოდ შეუწყობდა ხელს აკადემიური კურსის მეცნიერული ცოდნის გაღრმავებასა და, კერძოდ, მართლმადიდებლურ ეკლესიათაგან ერთ-ერთი უძველესი ისტორიის შესწავლას.

2. საქართველოს ეკლესიის ისტორიული ბედი, ისევე როგორც ბედი ქართველი ხალხისა, მჭიდროდ არის გადაჯაჭვული სხვა ქრისტიანული ეკლესიების – სომხურის, სირიულ-ქალდეურისა, და საერთოდ, აღმოსავლეთის ქრისტიანული ეკლესიების ისტორიასთან. ეს გარემოება გვავალდებულებს, ყურადღება გავამახვილოთ იმაზე, რომ საქართველოს ეკლესიის ისტორიის სწორად გაგება, შესწავლა და აღქმა მხოლოდ მთლიანობაშია შესაძლებელი. ამიტომაც, აღნიშნული კათედრის გამართული და უფასტური მუშაობისათვის აუცილებელია მეზობელი ქვეყნების ეკლესიების ისტორიის და არა მხოლოდ ეკლესიის ისტორიისადმი ყურადღების მიქცევა. საქართველოს ეკლესიის ისტორიის კათედრის ამ სახით ჩამოყალიბება, რომელიც ტომობრივი სეპარატიზმით არ შემოიზღუდებოდა, გაგვაცნობდა აღმოსავლეთის ეკლესიების ისტორიულ ცნობებს, რაც დღეს აკადემიაში სწავლების შესამჩნევი ხარვეზია.

3. მიუხედავად ამ ცნობის ღირებულებისა, აღნიშნული მასალა საკმაოდ სპეციფიკურია. არ შეიძლება აკადემიის

ჟველა სტუდენტისათვის საგალდებულოდ ჩაითვალოს ამ კათედრის ლექციების მოსმენა. ამას მსურველთა წება უნდა განაპირობდეს. ამიტომაც აღნიშვნული კათედრის გახსნა უნდა მოხდეს პირობითად, ექსპერიმენტის სახით, რათა ერთის მხრივ, დავრწმუნდეთ მისი არსებობის აუცილებლობაში; მეორეს მხრივ კი იმაში, რომ კათედრის მასალა სასარგებლობა და აკმაყოფილებს მსმენელთა ცნობისწადილს.

4. გარკვეულ ახსნა-განმარტებას მოითხოვს შემოთავაზებულ კათედრაზე საიმედო, მომზადებული და უნარიანი პედაგოგების დანიშვნა. უეჭველია, რომ ამ კათედრის მასწავლებლისათვის უცხო უნდა იყოს ნებისმიერი ნაციონალური სეპარატიზმის სულისკვეთება. ასეთი კათედრის საუკეთესო ხელმძღვანელი შეიძლება ყოფილიყო სასულიერო აკადემიის აღზრდილი, რომელსაც ღვთისმეტყველებასთან ერთად ეცოდანებოდა საჭირო ენები ძეგლების დამოუკიდებლად შესწავლისა და დამუშავებისათვის. ასეთი მასწავლებლების მიღება კი შესაძლოა მხოლოდ განსაკუთრებული მომზადებით და მის მიერ უნივერსიტეტის აღმოსავლური ენების ფაქულტეტზე ქართულის, სომხურისა და სირიული ენების შესწავლითა და კავკასიასა და აღმოსავლეთში მოგზაურობით; სათანადო ხალხის ენების, ძეგლებისა და ლიტერატურის ადგილზე გასაცნობად. ამიტომ შემოთავაზებული კათედრის გახსნისას ჩვენ აუცილებლობად მიგვაჩნია წინასწარ დავიწყოთ სასურველი ხელმძღვანელის მომზადება აკადემიის აღზრდილთა წრიდან.

კომისიას პატივი აქვს, ზემომოყვანილი მოსაზრებები, მათგან გამომდინარე ვარაუდებით, განსახილველად წარუდგინოს აკადემიის საბჭოს, მასზე დაკისრებული ვალდებულებების შესასრულებლად.

დააღინეს: განცხადების მიხედვით, სასურველია დაისვას საკითხი, დაარსდეს კათედრა არა მარტო საქართველოს ეკლესიის ისტორიის, არამედ აღმოსავლეთის ქრისტიანული თემებისა, ასევე, როგორც ბიზანტიის ეკლესიის ისტორიისა. ამ მიზნით შეიქმნას კომისია დამსახურებული ორდინარული პროფესორის ნ. ა. სკაბალანოვიჩის ხელმძღვანელობით, რომელსაც დაევალა საბჭოს წარუდგინოს თავის მოსაზრებები.

განხილული იქნა ადნიშნული საკითხი და ამავე დროს მხედველობაში იქნა მიღებული როგორც საქართველოს საეგზარქოს ეპისკოპოსთა მოხსენებითი ბარათი სანკტ-პეტერბურგის სახულიერო აკადემიაში საქართველოს ეკლესიის ისტორიის დამოუკიდებელი კათედრის დაარსების შესახებ, ასევე ამ საკითხის გამო ადრე შექმნილი კომისიის აზრი. კომისიას აქვს პატივი აკადემიის საბჭოს წარუდგინოს შემდეგი მოსაზრებები, დაფუძნებული აკადემიური მეცნიერების ფაქტობრივი მდგომარეობის განხილვაზე, მის მოთხოვნებსა და აკადემიის განაწესის მითითებებზე.

ქართული ეკლესიის ისტორიის სპეციალური დამუშავების სურვილი თავისთავად საკამათო არ არის, ისევე, როგორც საერთოდ შეუძლებელია უარყოფა ყოველგვარი სპეციალიზაციის სარგებლიანობისა სამეცნიერო მუშაობის სფეროში. მაგრამ რადგანაც მოცემულ შემთხვევაში აკადემიაში ახალი კათედრის დაარსების საკითხია წამოწეული. აუცილებელია ანგარიში გაეწიოს, ერთის მხრივ, საეკლესიო ისტორიული მეცნიერების ნამდვილ მოთხოვნილებას იმ სახით, როგორც ის მუშავდება და ისწავლება სახულიერო აკადემიებში ამჟამად; მეორეს მხრივ, საერთოდ აკადემიური სწავლების არსებულ პირობებს, რომლებიც განსაზღვრავენ რომელიმე ახალი საგნის შემოღების პრაქტიკული განხორციელების შესაძლებლობას, რისთვისაც დამოუკიდებელ კათედრის გახსნაა მიზნად დასახული.

ამ თვალსაზრისით საკითხის განხილვამ კომისია მიიყვანა დასკვნამდე, რომ აკადემიური მეცნიერების თანამედროვე მოთხოვნილებების ყველაზე უფრო დამაკმაყოფილებელ და პრაქტიკულად ერთადერთ განხორციელებად უნდა მივიჩნიოთ არა სპეციალურად მხოლოდ საქართველოს ისტორიის კათედრის გახსნა, არამედ საერთოდ ბერძნულ-აღმოსავლური ეკლესიის ისტორიისა, მისგან IX ს. დასავლეთის ეკლესიის გამოყოფის შემდეგ, ამ საგნის პროგრამაში, პირველ ყოვლისა, უნდა შევიდეს საბერძნეთის ეკლესიის ისტორია, დაწყებული მითითებული მომენტიდან, შემდეგ კი უკვე ქართული ეკლესიის ისტორია და აღმოსავლეთის სხვა თემებისა, რომლებსაც თავიანთ ისტორიულ წარსულში ბიზანტიასთან

პქონდათ შეხება.

ა) თუნდაც ერთ აკადემიაში განსაკუთრებული კათედრის დაარსება სწორედ ისეთი პროგრამებით, სადაც პირველ რიგში დადგებოდა ბიზანტიური და საერთოდ გვიანდიზანტიური ისტორია, გადაუდებელ აუცილებლობას წარმოადგენს ქართული ისტორიის დამუშავების საკითხის გარეშეც. თვისთავად საყურადღებოა ბიზანტიური ეკლესიის ისტორიის მნიშვნელობა აღმოსავლურ მართმადიდებლების თვალსაზრისით და ნაწილობრივ ის მნიშვნელობა, რომელიც ბიზანტიურ ეკლესიასა და კულტურას პქონდა რუსული ეკლესიასა და რუსი ხალხის ისტორიაში, რუსულ მეცნიერებას როგორც სასულიერო, ისე საეროს, ავალდებულებს ყურადღებით და ყოველმხრივ შეისწავლოს ბიზანტია, მისი ეკლესია, ერის ისტორია და კულტურა. ამჟამად ბიზანტიის ეკლესიის გვიანდელი პერიოდის ისტორიის, ისევე, როგორც თურქთა ბატონობის ქვეშ მართლმადიდებელი ეკლესიის შემდგომი ისტორიის, შესწავლა აკადემიებში მიკუთვნებული აქვს ეკლესიის საერთო ისტორიის კათედრას. სინამდვილეში, ეკლესიების გაყოფამდე ქრისტიანობის ისტორიის პერიოდის მასალათა სიუხვე ამ კათედრის მმართველისათვის შეუძლებელს ხდის რეგულარულად წაიკითხოს და დაამუშავოს აღმოსავლეთის ეკლესიის გვიანი ისტორიის დაწვრილებითი კურსი, უფრო ადრეული პერიოდის ისტორიისათვის ზიანის მიენების გარეშე. ეკლესიის საერთო ისტორიიდან ქართული ეკლესიის გამოყოფისას, უბირველეს ყოვლისა, აუცილებლობას წარმოადგენს მისგან გამიჯნულ იქნას თვით ბერძნული ეკლესიის ისტორია, ამ უკანასკნელის საგანგებო დამუშავების მიზნით. მოცემულ შემთხვევაში ზღვრად შეიძლება მიჩნეულ იქნას სწორედ IX საუკუნის აღმოსავლეთის ეკლესიისგან დასავლეთის ეკლესიის გამოყოფის დრო; ამასთან ერთად, ბიზანტიის რუსეთან პირველი ურთიერთობისა და ამ უკანასკნელებთან ქრისტიანობის პირველი ნიშნების გაჩენის დრო; ასევე, სამხერეთ სლავების ქრისტიანულად მოქცევის ხანა. ამავე დროს, რაც შეეხება სხვებს – არაბერძნულ ეკლესიებსა და აღმოსავლეთის ქრისტიანულ თემებს, აუცილებელია IX საუკუნემდე მათი ისტორიული ბედის შესახებ ნარკვევის შეტანა, რაც

დიდ სიმნელეს არ წარმოადგენს იმდენად, რამდენადაც პედ-აგოგების ყურადღება უპირატესად გამახვილებული იქნება მათ უგვიანეს ისტორიაზე, რომლისთვისაც მეტ-ნაკლებათ საკმარისი მასალა არსებობს.

ბ) მსგავსი კათედრის გახსნისთვის საფუძველი შეიძლება მოძიებულ იქნას თვით აკადემიის ამჟამად მოქმედ 1884 წლის წესდებაში და წესდების გამოცემამდე არსებულ პრაქტიკაში. წესდებაში, აკადემიის სახწავლო მეცნიერებების ჩამონათვალში (§10). ეკლესიების გაყოფამდე მსოფლიო ეკლესიისა და რუსული ეკლესიის ისტორიებთან ერთად წარმოადგენილია “აღმოსავლურ-მართმადიდებლური” (ეკლესიათა გაყოფის შემდგომი) ან ბერძნულ-აღმოსავლური” (იხ. განმარტებითი ბარათი წესდების პროექტთან) ეკლესიის ისტორია. პედაგოგთა შორის აკადემიური კურსის დანაწილებისას (§107. დანართი) მოიხსენებიან მხოლოდ რუსული ეკლესიის ისტორიისა და საერთო საეკლესიო ისტორიის პედაგოგები. აშკარაა, მხოლოდ განსაკუთრებული მასწავლებლის არყოლა ეკლესიათა გაყოფის შემდგომ აღმოსავლურ-ბიზანტიური ეკლესიის ისტორიის სწავლებისათვის აიძულებთ, ამჟამად ეს ისტორია შეურთდეს ეკლესიის საერთო ისტორიას. ასეთი შეფასების ზემოთ მითითებული უხერხულობის მიუხედავად, ადრე, 1884 წლამდე, მას პყავდა განსაკუთრებული წარმომადგენელი, რომელიც მთლიანად ასწავლიდა დასავლეთის ეკლესიის ისტორიასაც, რომელიც ამჟამად დასავლურ აღმსარებლობათა განხილვასთანაა მიერთებული. ამჟამინდელი საქმის ვითარება მას აუენებს ნაკლებ ხელსაყრელ მდგომარეობაში, ვიდრე არის არასლავური დასავლეთის ისტორია.

გ) ბიზანტიის ეკლესიის ისტორიის განსაკუთრებულ საგნად გამოყოფა აკადემიაში ქართული ეკლესიის ისტორიის წარმატებით სწავლებისა და დამუშავებისათვის აუცილებელ პირობას წარმოადგენს. ამ ისტორიის შესწავლისას ბიზანტიოლოგიასთან მის მჭიდრო კავშირზე კეთდება მითითება ბროშურაშიც: „მომწიფებული საკითხი” (საქართველოს რუსეთთან შეერთების დღესთან დაკავშირებით). ტფილისი, 1901”, რომელიც ახლავს საქართველოს ეკლესიის მუზეუმის კომიტეტის შუამდგომლობას ქართული ეკლესიის ისტორი-

ის კათედრის დაფუძნების შესახებ. ბროშურის სიტყვებით, „სწორედ რუსული ბიზანტიოლოგიის ღირსება მოითხოვს, რომ მას ეკუთვნოდეს ინიციატივა და ხელმძღვანელი როლი ქართულ სიძველეთა შესწავლასა და დამუშავებაში”. მაგრამ რუსული ბიზანტიოლოგიის ღირსება მოითხოვს, პირველყოვლისა, აკადემიურ სწავლებაში განსაკუთრებული ღისციკლინის სახით თვით ბიზანტიოლოგიის შევანას; მხოლოდ მაშინ იქნება შესაძლებელი ვილაპარაკოთ მის ინიციატივასა და ხელმძღვანელ როლზე ქართული სიძველების შესწავლის საქმეში.

საერთოდ ბერძნული აღმოსავლეთის გვიანდებული ისტორიის განსაკუთრებულ საგნად გამოყოფა, მასთან საქართველოს ეკლესიისა და სხვა არაბერძნული აღმოსავლეთის ქრისტიანული თემების ისტორიის შეერთება იქნებოდა პირველი, სავსებით ბუნებრივი სტადია ქრისტიანული აღმოსავლეთის ისტორიის თანამიმდევრულ სპეციალიზაციაში, რომელიც შექმნის შემდგომი წინსვლის საშუალებას ამ მიმართებით, როცა ამისთვის შეიქმნება აუცილებელი პირობები, ამჟამად კი სწრაფვა უკიდურესი სპეციალიზაციისაკენ, მაშინ როცა არ არის გავლილი შუალედური საფეხურები და დამაკმაყოფილებელი არ არის აკადემიური სწავლების უფრო არსებითი მოთხოვნილებები, არ იქნებოდა მიზანშეწონილი. ამასთან, უნდა შევნიშნოთ, რომ თუ ქართულ ეკლესიას შეუძლია წარმოაჩინოს ზოგიერთი განსაკუთრებული უფლება რუსეთის სადვითისმეტყველო მეცნიერების მიერ მისი ბედის შესწავლაზე, მართლმადიდებლობისადმი მუდმივი ერთგულებისა და რუსულ ეკლესიასთან მჭიდრო კავშირის გამო, ამავე დროს, როგორც ჩანს, ჯერჯერობით უდავო ფაქტად რჩება ისევ, რომ ქართული საეკლესიო ლიტერატურა, მეცნიერული თვალსაზრისით, მთლიანობაში ნაკლები ლირებულების ფასეულობას წამროადგენს, ვიდრე შესაბამისი ლიტერატურა, მაგ. სირიულ და სომხურ ენებზე, და მცირე გამონაკლისის გარდა, ბერძნულ-ბიზანტიური და სირიული ნაწარმოებების თარგმნისაგან შედგება; ყოველ შემთხვევაში, მისი ფასეულობის დამტკიცება მომავლის საქმეა. არ შეიძლება ეს ვითარება უმნიშვნელოდ მივიჩნიოთ, სწორედ ქართული ეკლესიის ის-

ტორიის შემსწავლელი განსაკუთრებული კათედრის გახსნის აუცილებლობის საკითხის გადაწყვეტისას.

დ) საქმის ისე წარმართვა, რაზეც ზემოთ მივუთითეთ, აკადემიური მეცნიერების მოთხოვნებთან მისი ნამდვილი შესაბამისობის გარეშეც უნდა იქნას აღიარებული ამჟამად მისი განსხორციელების თვალსაზრისით. საქმის სხვაგვარი დაყენება, მხოლოდ ქართული ეკლესიის ისტორიის ცალკე განსაკუთრებულ საგნად გამოყოფა, ან საერთოდ არაბერძნული ქრისტიანული აღმოსავლეთის საერთო ისტორიისა (განსაკუთრებული ყურადღების მიქცევით მხოლოდ ქართულ ეკლესიაზე) ნაადრევი იქნებოდა, რადგან პრაქტიკულად გადაულახავი სიძნელეები შეხვდებოდა იმიტომ, რომ აკადემიაში ამჟამად არ არსებობს ფილოლოგიურად მეტ-ნაკლებად მომზადებული მსმენელი, რომელიც შეძლებდა არათუ დამოუკიდებელ მეცადინეობას აღნიშნულ საგანში, არამედ ამ ლექციების საკმაო ინტერესით მოსმენასაც კი. ყურადღების გამახვილება მხოლოდ არაბერძნული აღმოსავლეთის ეკლესიის ისტორიასა და მუდმივი მიმართვა აღმოსავლურ ენებზე დაწერილი ძეგლებისადმი ამ ენების ცოდნას მოითხოვდა არა მხოლოდ მსმენელთა მხრიდან. მაგრამ თუ ასეთი მოთხოვნები განხორციელებადია მასწავლებელთან მიმართებაში, აკადემიის მსმენელები მოკლებულები არიან საშუალებას, შეიძინონ მათვების საჭირო მსგავსი მომზადება. ქრისტიანული აღმოსავლეთის ისტორიის შესწავლისათვის აუცილებელი აღმოსავლური ენები, ნაწილობრივ ქართული და სომხური, აკადემიაში არ ისწავლება და მხოლოდ ხანდახან (არაყოველწლიურად) აწვდიან ცნობებს სიტყვიერების განყოფილების სტუდენტებს ებრაული ენის ლექციებზე სირიული ენის გაცნობისას. ასეთ პირობებში ახალი კათედრისათვის შეიქმნებოდა მსმენელთა გარეშე დარჩენის რისკი, რადგანაც ამ შემთხვევაში შეუძლებელია იმედის დამყარება სტუდენტებზე, განსაკუთრებით მოყვარულ ლინგვისტებზე. ამ სიძნელის დაძლევაში შესაძლებელია ხელი შეეწყო აკადემიაში ყოველწლიურად ქართველთა ჩარიცხვას. სხვებისათვის არასაჭირო და ნაკლებმისაწვდომი საგნის მსმენელთა მუდმივი კონტიგენტის შექმნის ამგვარი ხერხი (მხოლოდ ქართული ეკლესიის ისტორიის საგანი), რო-

გორც ჩანს, დამოკიდებულია აკადემიაში ყოველწლიურად მისაღებ პირთა მაქსიმალურ რაოდენობაზე და ასეთი მსმენელების შენახვისათვის განსაკუთრებული თანხების დაფინანსასებაზე და თავისთავად მას ძნელად თუ შეუძლია სავსებით ნაყოფიერი შედეგების შეპირება, სანამ აღმოსავლური ენების სწავლება შეტანილი არ არის აკადემიაში და არაბერძნული ქრისტიანული აღმოსავლეთის ისტორია, როგორც სწავლების საგანი, აქ შეიძლება არსებობდეს, როგორც ბერძნული აღმოსავლეთის ისტორიის დამატება.”

სსენებული კომისიის წევრის, დამსახურებული ორდინარული პროფესორის ნ. ვ. პოკროვსკის განსაკუთრებული თვალსაზრისი: „სანკტ-პეტერბურგის სასულიერო აკადემიაში ქართული ეკლესიის ისტორიის კათედრის დაფუძნების საკითხის შესახებ და მე ვრჩები წინანდელ მოსაზრებაზე, რაც გამოვთქვი ამ საგნის შესახებ პირველი კომისიის მოხსენებაში. ჩემი აზრი აღნიშნული საგნის დამოუკიდებელ არსებობაზე ეფუძნება შემდეგ მოსაზრებებს:

I. საკითხი ამ კათედრის შესახებ წარმოიშვა ადგილზე, საქართველოში, საეკლესიო-ისტორიული ცოდნის წარმომადგენელთა ადგილობრივ საზოგადოებაში და საკმაოდ მოტივიერებულია, როგორც „მომწიფებული საკითხი”, რომელიც გადაწყვეტას მოითხოვს. ამისთვის სწორედ ახლა დადგა ხელსაყრელი მომენტი. ვგულისხმობ ერთმორწმუნე საქართველოს რუსეთთან შეერთების ასი წლისთავის ახლახან აღნიშნულ დღესასწაულს. ქართული ეკლესიის ისტორიის განსაკუთრებული აკადემიური კათედრის დაარსება დიდებული პატრიოტული საქმე იქნებოდა როგორც მრავალტანჯული საქართველოს ბედისა და მისი ეკლესიური აზროვნების მაჩვენებლისა. პირველმა აკადემიურმა კომისიამ პირდაპირ შეუწყო ხელი ამ მომწიფებულ მოთხოვნილებას და მოსაწონ მოძრაობას ადგილობრივ საზოგადოებაში. და სწორედაც, განსახილველად შეთავაზებული საკითხი დადებითად გადაწყდა.

II. ამ საკითხის ორჭოფული გადაწყვეტა იმ აზრით, რომ აკადემიაში დაფუძნდეს ახალი კათედრა „ბერძნული ეკლესიის ისტორიისა ეკლესიების განყოფიდან უახლეს პერიოდამდე”, მასთან, როგორც განსაკუთრებული ეკლესიურ-ისტორიული

განშტოება – ქართული ეკლესიის ისტორიის მიერთებით, არ შეესაბამება საზოგადოების და დროის მოთხოვნებს და ქართულ ისტორიას ძალდატანებით ათავსებს ვიწრო ჩარჩოებში. საკითხის ასე დაყენებით ქართული ისტორია კარგავს თავის სისავსესა და დირებულებებს, რადაგანც მისი კავშირი ბერძნული ეკლესიის ისტორიასთან მოცემულ საზღვრებში ძალზე ხანძოკლე და ცალმხრივია. ამასთან, სასურველი მიზანი მიუღწეველი იქნება; სწავლებაში გარდაუვალი გაორება მოხდება და პროფესორიც იძულებით გაფანტული იქნება; საუკეთესო შემთხვევაში სპეციალისტ-პროფესორი თავისი ყურადღების უპირატეს საკითხებზე, ანუ ბერძნული ეკლესიის ისტორიაზე გამახვილებით ყოველგვარი ყურადღების მიღმა დატოვებს საქართველოს ისტორიას, ვინაიდან საქმისადმი სხვაგვარად დამოკიდებულება ვერ იქნება იმ მოთხოვნების შესაბამისი, რომელსაც ამჟამად აყენებს ისტორიის სპეციალური სამეცნიერო კვლევა. მე ადარ ვსაუბრობ იმაზე, რომ ქართული და ბერძნული ეკლესიების ისტორიების სპეციალისტთა მომზადება ერთნაირად ვერ წარიმართება. თუ ჩვენ გვესაჭიროება ბერძნული ეკლესიის კათედრა, მაშინ მასზე ცალკე უნდა ვილაპარაკოთ, საქართველოს ეკლესიის ისტორიის კათედრისაგან დამოუკიდებლად. მაგ. აკადემიის წესდების მუხლზე დაფუძნებული რომელიმე ფორმალური ან პრაქტიკული მოსაზრებით თუ მიჩნეული იქნებოდა ბერძნული ეკლესიის ისტორიის სხვა რომელიმესთან დაკავშირება, უფრო ახლოს დგას და უფრო ბუნებრივიც იქნება და არა ქართული, არამედ სლავური ეკლესიის ისტორიის შეერთება. მაგრამ არც ამგვარი შეერთებაა გამოწვეული საქმის ვითარებით ან ისტორიის მეცნიერული დამუშავებით; ამჟამად ამ შეერთებაზე მსჯელობისათვის არავითარი საფუძველი არ გვაქვს. მისი ძებნა აკადემიის წესდებაში, ამ უკანასკნელის მუხლზე დაყრდნობით, ზედმეტია. ჩვენ იმას კი არ გვეკითხებიან, გათვალისწინებულია თუ არა აკადემიის წესდებაში ქართული ეკლესიის ისტორია, არამედ იმას, თუ რამდენად თანადროულია და საჭირო აკადემიაში ასეთი კათედრის დაარსება. ამ პირდაპირ კითხვაზე, ჩემი აზრით, გაცემულ უნდა იქნას გულწრფელი დადებითი პასუხი. კერძოდ – დიახ.

III. კავკასიაში და ნაწილობრივ საქართველოშიც, ჩვენს დრომდე შემონახულია ძეგლთა ისეთი სიმდიდრე, როგორიც იშვიათად გვხვდება სხვა ქვეყნებში. ეს ძეგლები მრავალ-ფეროვანი და მრავალრიცხოვანია. მათმა გამოკვლევამ შუქი უნდა მოჰყინოს არა მარტო ქართული ეკლესიის ისტორიის, არამედ მთლიანად აღმოსავლური ეკლესიის ისტორიას. ჩვენ გვერდს ვუვლით კავკასიის პირველყოფილ კულტურას (რომლებიც ასევე მნიშვნელოვანია ხალხთა პირველყოფილი ისტორიის შესწავლისათვის, მათ შორის ევროპელი ხალხისაც), ჯერ კიდევ იმ ეპოქას რომ განეკუთვნებიან, როცა არ იყო მატიანები და ისტორიული წერილობითი ძეგლები და განვიხილავთ მხოლოდ ქრისტიანულ ძეგლებს, იქნება ეს წერილობითი, მატერიალური თუ ხელოვნების ძეგლები).

1) უკანასკნელ დრომდე ქართული წერილობითი ძეგლები მივიწყებული იყო და მათგან მხოლოდ ზოგიერთი, განსაკუთრებით გვიანდელი ეპოქისა (აქტები) თუ იპყრობდა სიძელის მოყვარულთა ყურადღებას.

XI საუკუნის 80-იან წლებში საფუძველი ჩაეყარა მათ სისტემატურ შეგროვებას და უკვე საკმაოდ ბევრია თავმოყრილი. თბილისის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების ბიბლიოთეკაში ამჟამად უკვე 1200-ზე მეტი ხელნაწერია დაცული. სიონის ტაძართან არსებული საეკლესიო არქეოლოგიურ მუზეუმში ასევე 500-მდე ხელნაწერი ინახება. დიდი რაოდენობით ქართული ხელნაწერია გაბრეული სინას, ათონის, პალესტინის ბიბლიოთეკაში, საქართველოს მონასტრებსა და ძველ ტაძრებში, სიგელების მოყვარულთა ოჯახებში. ათობით ათასი საეკლესიო აქტია ქართულ არქივებში. ეს ხელნაწერები XII საუკუნიდან XIX საუკუნემდე პერიოდს მოიცავს. მათი შინაარსი იმდენად ფართო და მრავალფეროვანია, რომ საეკლესიო ცხოვრებისა და მოღვაწეობის ყველა უმთავრეს საკითხს ეხება. ამაში შედის: ძველი და ახალი აღთქმის თარგმანები, ლიტერატურული ხელნაწერები, წმინდა მამათა თხზულებების თარგმანები, რომელთა ორიგინალები ხშირად დაკარგულია და რომელთა სხვა თარგმანებიც, გარდა ქართულისა, არ არსებობს. ქრისტიანული აპოკრიფები, წმინდანთა ცხოვრება, პოლემიკური თხზულებები, ადგილობრივი ქართული კრებების

კანონები, ძველ ბერძნულ თუ აღმოსავლელ პოეტთა და სხვა საერო მწერალთა ფილოსოფიური ნაწარმოებების თარგმანები. თხზულებები მედიცინის, ენათმეცნიერების, გეოგრაფიის, ასტროლოგიის დარგში, მაპმადიანობის შესახებ და სხვ. რომ არაფერი ვთქვათ იმ ათეულობით ათასი აქტის შესახებ, რომლებიც საქართველოს რუსეთთან ურთიერთობას უკავშირდება XVII საუკუნიდან მოყოლებული. ზედმეტია იმის აღნიშვნა, რომ ცნობილ ხელნააწერებთან ერთად დროთა განმავლობაში ნაპოვნი იქნება მრავალი სხვაც. მთელი ეს სიმდიდრე მკვდარ კაპიტალს წარმოადგენს, რომელიც მეცნიერულ ბრუნვაში არ გამოიყენება მაშინ, როცა სწორედ მათ საფუძველზე უნდა აიგოს უპირატესად ქართული ეკლესიის ისტორია. ეს ძეგლები საქართველოს ისტორიის უმნიშვნელოვანების ეპოქებს გააშუქებს, გააცოცხლებს მეცნიერებისა და განათლების დაცემისა თუ აღმავლობის პერიოდებს, საქართველოს ურყევ ერთგულებას მართლმადიდებელი ეკლესიის გადმოცემებისადმი, მის ბრძოლას უცხო სწავლებებთან, წარმოჩნდება მისი საეკლესიო მმართველობის სახე, ერთი სიტყვით, ის მყარი საფუძველი ურომლისოდაც წარმოუდგენელია ზუსტი ისტორია. საქართველოს ეკლესიის ამგვარი ისტორია ჯერ კიდევ არ არსებობს, მაგრამ ის უადრესად სასურველი და აუცილებელია, ხოლო მისი დამუშავება ჩვენს გადაუდებელ მოვალეობას წარმოადგესნ.

2) ძეგლთა მეორე ჯგუფს განეკუთვნება მატერიალური ძეგლები, ანუ საეკლესიო ხელოვნების ნიმუშები. მათ შორისაა საეკლესიო არქიტექტურის ძეგლები, კედლის მხატვრობა, ხარები, ლითონისა და მინანქრის ნაკეთობები, წიგნის მხატვრობა თუ მინიატურები. ძველი ხელსაქმის ნიმუშები, ნაქარგობანი, ეპიგრაფიკული ძეგლები. ამგვარი ძეგლები კავკასიაში ძალზე ბევრია და ისინი დროის გრცელ მონაკვეთს მოიცავენ – X-დან XVII საუკუნეებდე, თუ მხედველობაში არ მივიღებთ ბიჭვინთის ტაძარსა და ნეკრესის კედლის მოხატვლობას, რომლებიც უფრო ადრინდელად მიიჩნევა. ამ ძეგლების უძველესი ნაწილი მოწმობს საქართველოს ბიზანტიისთან ურთიერთობას, მეორე ნაწილი – ადგილობრივი საეკლესიო ხელოვნების თვითმყოფადობას. ამ მხრივ საქართველოში

ხელოვნების განვითარების ისეთივე ისტორიული პროგრესის მოწმენი ვხდებით, რასაც რუსეთში. ბიზანტიურ-ქართული ხელოვნების ბევრი ძეგლი უკვე გამოცემული და აღწერილია, ზოგი მეცნიერულად გამოკვლეულია, მაგრამ ეს ნაწყვეტი სამუშაოები (ბაქრაძის, კონდაკოვის, პომიალოვის, გრაფ უვაროვის და სხვათა), რომლებიც ისტორიულ მოვლენათა საერთო ჯაჭვში არაა ჩათვლილი, ჯერ მხოლოდ ძვირფას მასალად რჩება, რომელიც დროთა განმავლობაში შემადგენელი ნაწილის სახით უნდა შევიდეს ქართული ეკლესიის მთლიან ისტორიაში.

ამ მასალის რაოდენობა გაიზრდება, მისი შეფასება უფრო გაღრმავდება და გაფართოვდება ბიზანტიის, საქართველოს, რუსეთისა და სომხეთის ხელოვნების ისტორიის საკითხებზე მეცნიერული შეხედულების ჰორიზონტები. ამ თვალსაზრისით ძალზე მნიშვნელოვანია საქართველოს საეკლესიო ისტორიის კათედრის დაარსება. ამ ზღვა მასალა მეცნიერული დირებულებებისადმი სათანადო პატივის მისაგებად ის საგაგებო კათედრას, სახელდობრ, ქართული საეკლესიო ისტორიის კათედრას უნდა მიებაროს და არა გვიანდელი ბერძნული ისტორიისას, სადაც ის სათანადო შეფასებას ვერ ჰპოვებს.

IV. დაუშვებელია ამ საკითხის საეკლესიო-პრაქტიკული მხარის უგულგებელყოფა. ოუკი გამართლებულია დებულება, რომ ჭეშმარიტი სამეცნიერო ცოდნა არასოდესაა ვნების მომგანი და პირიქით, მას მხოლოდ სარგებლობა მოაქვს, მაშინ ზემოაღნიშნული კათედრაც, როგორც წყარო ამგვარი ცოდნისა, თავის სარგებელს აუცილებლად გამოილებს. ივერიის მართლმადიდებელი ეკლესიის ბედის შეცნობა ეს-ეოდენ მნიშვნელოვანია როგორც აღმოსავლეთის მართლმადიდებლობის ისტორიაში საერთოდ და კერძოდ კი, ივერიის ხალხთა ისტორიის შესწავლისათვის; ხალხთა ხასიათის, თვისებებისა და ტრადიციების გაცნობა არა მხოლოდ თანამედროვე ეთნოგრაფიული დაკვირვების გზით ხდება, არამედ – ისტორიული კვლევებითაც. ეს ყოველივე კი აამაღლებს მისიონერულსა და რელიგიურ-განმანათლებლურ მოღვაწეობას კაგებასიაში და რაც მთავარია, სასულიერო ხელისუფლებას მიეცემა საშუალება, დაარეგულიროს საეკლესიო საქმეები

საქართველოში, რაც უფროდაუფრო ძნელდება. ეს კი ძირითად იმითაა გამოწვეული, რომ ნაკლებადა ცნობილი ადგილობრივი რესურსები და მისი ისტორია, დამყარებული ცოდნაზე, მშვიდობასა და სიყვარულზე. ივერია მუდამეამ მტკიცებართლმადიდებლობაში, 400 წლის განმავლობაში აგრძელებს ურთიერთობას ერთმორწმუნე რუსეთთან. სწორედ მართლმადიდებლობაში სიმყარემ მიიყვანა ის რუსეთთან პოლიტიკურ და საეკლესიო ერთობაში და ამით რუსეთის მართლმადიდებლობისაგან მიიღო საფასური სხვადასხვაგვარი რწმენის მქონე აზის შემოტევებისაგან – ამისი განსაზღვრა, გარკვეული წარსულის გათვალისწინებით, სწორედ დღეს წარმოშობს თანამედროვეთა ინტერესს, როცა გაძლიერებულია პოლიტიკური და რელიგიური მოძრაობები, დასავლეთ ევროპიდან წინა აზიაში მიმართული.

V. ზემოგანხილული საგნის კათედრა აუცილებლად სანკტ-პეტერბურგის სასულიერო აკადემიამ უნდა დაამტკიცოს, განლაგდეს თვით დედაქალაქში და აღიჭურვოს კარგი სამეცნიერო საშუალებებით.

VI. საგანს შეიძლება ასე ეწოდოს: ივერიის საეკლესიო ისტორია და სიძველენი.

შენიშვნა: თავისთავად ამ ისტორიის სომხური და სირიულ-ქალდეური, ბიზანტიურსა და რუსულ ისტორიებთან თანხედრა გათვალისწინებული იქნება: ეს სამეცნიერო მეთოდიკის საქმეა.

VII. ამ ახალი და რთული საგნის სპეციალისტის არჩევისას მოთხოვნა უნდა იყოს აღმოსავლეთის ისტორიისა და სიძველების და ნაწილობრივ, ენების ცოდნაზე. მას განსაკუთრებული მნიშვნელობა უნდა მიენიჭოს და ეს უნდა იყოს აკადემიის საგანგებო ზრუნვის საგანი: ამ შემთხვევაში აკადემიის დახმარებით მოვა საუნივერსიტეტო მეცნიერება და მოგზაურობის სწავლება. თუმცა, დაწვრილებით ამაზე საუბარი ჯერ ნააღრევად მიგვაჩნია”.

ცნობა. წმ. სინოდის 1900წ. 30 აპრილის №2665 განჩინების თანახმად, აკადემიის საბჭოს მოეთხოვოს დასკვნის გამოტანა სანკტ-პეტერბურგის სასულიერო აკადემიაში საქართველოს ეკლესიის ისტორიის დამოუკიდებელი კათედრის დაარსების

შესახებ; აღნიშნული საკითხი მოგვარდეს 1901 წ. 18 იანვრისათვის, საქართველოს რუსეთთან შეერთების 100 წლისთავთან დაკავშირებით. ამ საკითხის განხილვისათვის საბჭოს გადაწყვეტილებით, 1900 წ. 22 მაისს (№1) შედგა კომისია დამსახურებული ორდინალური პროფესორი ტ. ბ. ბარსოვის ხელმძღვანელობით და ბატონ ნ. გ. პოკროვსკისა და დოც. ა. ი. ბრილიანტოვის შემადგენლობით.

კომისიამ მარტისთვის აკადემიის საბჭოს ამ საკითხთან დაკავშირებით საკუთარი მოსაზრება წარუდგინა. აკადემიის საბჭომ 18 მარტს განსაზღვრა: განაცხადი კათედრის მოწყობის შესახებ ითვალისწინებას არა მხოლოდ საქართველოს ეკლესიის ისტორიას, არამედ აღმოსავლეთ ქრისტიანულ ერთობას, რომელიც თანასწორია ასევე ბიზანტიის ეკლესიის ისტორიისა. ამ მიზნის განხორციელებისათვის შეიქმნას კომისია დამსახურებული ორდინალური პროფესორის 6. ა. სკაბალანოვიჩის ხელმძღვანელობითა და პროფ. ნ. გ. პოკროვსკის, ნ. კ. ნიკოლსკის, ი. გ. ტოიცეისა და ა. ი. ბრილიანტოვის შემადგენლობით, რომელიც საბჭოს წარუდგენს თავის მოსაზრებას.

დაადგინეს: არ უარვყოფთ საქართველოს ეკლესიის ისტორიის სპეციალური სამეცნიერო კვლევის სურვილს, თუმცა კომისიის ანგარიშის საფუძველზე უფრო მნიშვნელოვნად მიგვაჩნია აკადემიაში სასულიერო-ისტორიული მეცნიერებების დაფუძნება – საქართველოს ეკლესიის ისტორიის დამოუკიდებელი კათედრის დაარსებამდე გაძლიერდეს ქრისტიანული აღმოსავლეთის საერთო საეკლესიო ისტორიის შესწავლა და ეთხოვოს მის მაღაყოვლადუსამღვდელოებას შეამდგომლობა წმ. სიხოდის წინაშე, რათა სანკტ-პეტერბურგის სასულიერო აკადემიაში რუსული ისტორიისა და წესჩვეულებების და სლავურ ეკლესიათა ისტორიის კათედრების პარალელურად გაიხსნას დამოუკიდებელი კათედრა ბერძნულ-აღმოსავლეთის ეკლესიისა, რომელიც მოიცავს ეკლესიის გაყოფიდან დღემდე პერიოდს და რომლის შემადგენლობაში შევა საქართველოს ეკლესიის ისტორიაც, როგორც ერთი შემადგენელი ნაწილი.

ურნალზე მაშინვე გაჩნდა მისი მაღალყოვლადუსამ-

დადელოესობის რეზოლუცია: „თანახმა ვარ. 3. მაისი. 1902”, ამგვარად, საქართველოს ეკლესიის ისტორიის დამოუკიდებელი კათედრის გახსნის შუამდგომლობა არ დაკმაყოფილდა და საჭიროდ არ იქნა მიჩნეული მიუხედავად ბროშურაში „წამოჭრილი საკითხის” საქმაო მოტივაციისა და შესაფერისი მომენტის შერჩევისა – საქართველოს რუსეთთან შეერთების 100 წლისთავისა. მოთხოვნილი კათედრის ნაცვლად გაიხსნა კათედრა ბერძნულ-აღმოსავლეთის ეკლესიების ისტორიისა ეკლესიის გაყოფიდან დღემდე, ხოლო საქართველოს ეკლესიის ისტორია მასში საქმაოდ მცირე მოცულობით განისაზღვრა, რის შედეგადაც დაირღა მისი მთლიანობაც და ლირუბულებაც.“⁵¹

ეპისკოპოს კირიონს დიდი დვაწლი მიუძღვის „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების” და „საქართველოს საისტორიო-საეთნოგრაფიო საზოგადოების“ წინაშე. მან საისტორიო საზოგადოებას შესწირა „ვეფხისტყაოსნის“ უცნობი ხელნაწერი, „პავლენის“ ერთი ძველი რედაქცია. იგი სისტემატურად ეხმარებოდა საზოგადოებას ფინანსურად. როგორც ამ საზოგადოების თავმჯდომარე ექვთიმე თავაიშვილი წერდა: „ეპისკოპოსმა კირიონმა ჯერ კიდევ ექსორიაში (გადასახლებაში) ყოფნის დროს საზოგადოებას შემოსწირა თავისი მდიდარი ბიბლიოთეკა ხელნაწერებისა და ნაბეჭდი წიგნებისა, მრავალი საარქეოლოგო ნივთი, ალბომები, სურათები და დიდი ნუმიზმატიკური კოლექცია. წელიწადი არ გავიდოდა ისე, რომ რაიმე ნივთი, ხელნაწერი თუ ვული არ გამოეგზავნა ახალი საზოგადოებისათვის“.⁵² 1911 წლის 5 დეკემბერს საისტორიო საზოგადოებამ მადლობის წერილი გაუგზავნა ეპისკოპოს კირიონს, ხოლო 1913 წლის 2 ივლისს საისტორიო საზოგადოების წლიური კრების №74 ოქმის თანახმად – საბჭოს წინადადებით საზოგადოების კრებაშ საისტორიო-საეთნოგრაფიო საზოგადოების საპატიო წევრად ერთხმად აირჩია ყოვლადსამღვდელო ეპისკოპოსი კირიონი.

III. მშვიდობა და კაცთა შორის სათნოება

უწმიდესი და უნეტარესი კირიონ II თავისი სასულიერო მოღვაწეობისას დიდი ქართველი წინაპრების ტრადიციებისა და ლირებულებების ერთგული გამგრძელებელი იყო. მისთვის უკელაზე ძვირფასი იყო საკუთარი სამშობლო, მისი დიდებული წარსული, სამოციქულო ეკლესია, რომელიც უსამართლოდ იყო დამონებული ერთმორწმუნე რუსეთისაგან. კირიონმა უარყო ყოველგვარი პირადული და, როგორც თვითონ ბრძანებდა, „დავიდგი თავზედ „ბაბილონის გოდოლი”, შევუდექ საქმესა და საარაკო თავგადასავალი გადამხდა”. სამშობლოს ინტერესით იყო ნაკარნახევი მისი დაპირისპირება დეკანოზ ივანე ვოსტორგოვთან. დეკანოზი ვოსტორგოვი იყო შოვინისტი რუსი სასულიერო პირი, რომელიც XX საუკუნის დასაწყისში ჯერ თბილისის ქალთა გიმნაზიის საღვთო სჯულის მასწავლებელი იყო, შემდეგ ქართული სამრევლო სკოლების კანტორის წევრი, საქართველოს საეგზარქოსოს მოამბის რედაქტორი. მან გათამამებულმა რუსეთის საერო და სასულიერო ხელისუფლების წაქეზებით მოახერხა ეგზარქოს ალექსი ოპოციის ნდობის მოპოვება, გალადდა და დაიწყო ქართველების დევნა-შევიწროება, განსაკუთრებულად ცდილობდა სასულიერო სასწავლებლებიდან ქართული ეროვნული სულისკვეთების პედაგოგების გაძვევებას, სამუგრელოს სკოლებიდან ქართული ენის განდევნას, სძულდა საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიისათვის მებრძოლი სასულიერო პირები. ვოსტორგოვის ხელით რუსეთის ხელისუფლება მოქმედებდა, მაგრამ მას დაუპირისპირდა სრულიად საქართველო. 1903 წელს სამეგრელოში ჩასულ ეგზარქოს ალექსის შეხვდა ადგილობრივი დეპუტაცია, რომელსაც ბერი ალექსი (შუშანია) ხელმძღვანელობდა და კატეგორიულად მოსთხოვა მას, შეეწყვიტა ქართული ენის დევნა სამეგრელოს სკოლებში. ვოსტორგოვი იმდენად სძულდათ საქართველოში, რომ ადგილი შესაძლებელი იყო მას ფიზიკურად გასწორებოდნენ, ამიტომ იგი გაიქცა საქართველოდან, მაგრამ რუსეთში გააგრძელა საშინელი ცილისმწამებლური სტატიების გამო-

ქვეყნება. ვოსტორგოვის ცილისწამება ამხილა ეპისკოპოსმა კირიონმა, რომელმაც აღნიშნა, თუ რა სახიფათო და სავალა-ლო შედეგების მომტანი შეიძლება ყოფილიყო ვოსტორგო-ვისნაირ რუს სასულიერო პირთა და ჩინოვნიკთა აგდებული დამოკიდებულება პატარა ერის წარმომადგენლებისადმი, მათი ისტორიისა და კულტურისადმი, მისი აზროვნება შეურაცხე-ოფდა არა მარტო საქართველოს, არამედ თვით რუსეთსაც. მეუფე კირიონის დასკვნით, ვოსტორგოვისნაირი რუსი მოხ-ელები, რომლებიც საქართველოში მოდიოდნენ პირადი გამ-დიდრებისა და რუსეთის იმპერიული ინგერესების დასაცა-ვად, აღვივებდნენ ხალხთა შორის რელიგიურ და პოლიტიკურ შუღლს. ვოსტორგოვი კირიონს აფხაზთა შევიწროებაშიც სდებდა ბრალს. არადა, პირიქით იყო. მხოლოდ ერთი წელი (1906 წ.) ედგა კირიონი სოხუმის ეპარქიას სათავეში და ადგ-ილობრივი მოსახლეობის დიდი პატივისცემა და სიყვარული დაიმსახურა. ამ მხრივ საინტერესოა მისი წერილი იოსებ ჩი-ჯავაძისადმი გაგზავნილი 1906 წ. 12 სექტემბერს:

„ამ თვის ექვსს გავემგზავრე მოსახილველად აფხაზეთისა, იმ დამეს დრანდის (ძევლი დანდარი) მონასტერში დავრჩი, რომლის წინამდვრადაც მე ვითვლები. მეორე დღეს გზა და გზა აფხაზეთის სამრევლოები ვნახე, მომეტებული ნაწილი ეკლესიებისა და სკოლებისა უბედურ მდგომარეობაშია. რე-ლიგიური რევენის წყალობით ქრისტიანობა აქ ძვალ-რბილში ვერ გასჯდომიათ, ვერ ქცეულა იგი მაღალი ზნეობის საჭი-როებათ, – აფხაზების გულში ვერ გაუდგამს მას ფესვები. ზოგი მათგანი მხოლოდ სახელით ითვლებიან ქრისტიანებად, ნამდვილად კი მაჰმადიანობას აღიარებენ, რადგან ეს სარ-წმუნოება უფრო აკმაყოფილებს მათ მოთხოვნილებებს და ზნე-ჩვეულებათა. მათთან მაჰმადიანობა უფრო შეესაბამება მათ აწინდელ შეხედულებას და დაბალ კულტურას. აქაუ-რი ეპისკოპოსები რევიზიაზედ რომ მოვიდოდნენ რომელიმე საზოგადოებაში, მაშინვე ადმინისტრაცია და ადგილობრივი თავადაზნაურობა სხვა ცერემონიათა შორის შეაგროვებდნენ ნებით თუ ძალით 1000-2000 აფხაზს და ეპისკოპოსის თან-დასწრებით მოჰნათლავდნენ. ამას დიდი წვალება არ უნდო-და. ხალხს შეაგროვებდნენ დიდ-პატარას, წყალში შერეკავდ-

ნენ და მონათლავდნენ, ამის შემდეგ ელგის სისწრაფით მიფრინავდნენ დეპეშები პეტერბურგს, თბილისს. ჩემთვისაც სურდათ ეს უსაჭიროესი ნაწილი მიმოხილვისა გაემართათ, „ათასამდე კაცს მოგანათლინებთო”, მითხვეს, მაგრამ ამნაირ მონათლაზედ უარი განვაცხადე და ვურჩიე ჯერ რიგიანად შეემზადებინათ იგინი და მერე, როდესაც დარწმუნდებოდნენ მათ გულწრფელ გადაწყვეტილებაზედ, მოქნათლათ. არსენ ეპიკოპოსს ქართული საეკლესიო წიგნები აფხაზეთში თურმე სულ დაუგლეჯია და ბარბაროსული წესით გაუწყვია, იგი თურმე დიდის ზიზდით ექცეოდა უკელა ქართველს და ქართულს.

იმ დამეს (7-ს) ახლად დაფუძნებული მოქვის დედათა მონასტერში ვიყავი, შევემზადე და მეორე დღეს ვსწირე. წირვაზედ ხალხი საქმარისი დაესწრო. დრმად მოხუცებულებს აქ არ ახსომო, რომ მღვდელმთავარს აქ ეწიროს როდესმე. წირვა ქართულ-რუსული იყო. წირვის შემდეგ სიტყვა ვსითქვი ზნეობაზედ და მორჩილებაზედ. ჩემი სიტყვა გამოიწვია მოლოზნების ერთმანეთში მტრობამ და საჩივრებმა, მოლოზნები ერთმანეთსა სჭამენ.

მოქვის მონასტერი მთლად თლილი ქვისაგან არის აშენებული მაღლობზედ მდინარის ნაპირას და მშვენიერიცა. შინაგანი მისი გეგმა წააგავს ალავერდს, მხოლოდ უფრო მომცროა და გუმბათი დაბალი აქვს. ამ სამი წლის წინათ უძალადნიათ, ჩამოურთმევიათ მრევლისათვის და დედათა მონასტრად გადაუქცევიათ. მოლოზნებს შეწირულობით შიგნით გაუთეთრებიათ, თუნუქა გადაუხურნიათ, ხატები, შესამოსი და ზარები შემწირველისაგან შეუგროვებიათ, რუსულ ენაზედ წირვა-ლოცვა შემოუღიათ და მთლად დაპატრონებიან ამ დიდებულ ტაძარს, რომელშიაც 114 მოლოზონი ითვლება. ესეთივე საქმე დაუმართნიათ დრანდის მონასტრისათვის, რომელიც სამრევლო ეკლესიათ ყოფილია, მრევლისათვის ჩამოურთმევიათ, დიდი მამული მიუზომიათ, მთელი ეკლესიებიც ზედ მიუწერიათ და მამათა მონასტრად გადაუქცევიათ.

საღილად მონასტერში აბხაზების თავადაზნაურები იყვნენ, – მე მათ მოვაგონე ძველებური ქართველ-აფხაზთ ძმური განწყობილება და კავშირი, დავასახელე მრავალი შესანიშნავი

ტაძარი ქართველთაგან მათთვის აშენებული და ამასთან – ვუჩვენე ის სამწუხარო მოვლენა, რომელმაც ამ ბოლო დროს თავი იჩინა ამ ორ მეზობელ და ერთ მიწაწყლის ერთა შორის. იმათ თქვეს: ეგ სულ მტრების ხრიკები იყოვო; მითხრეს თქვენს აქ დანიშნვას დიდის სიხარულით მივეგბეოთ, რადგანაც თქვენ, როგორც აქაური ქვეყნის შვილმა, ჩვენი ზნებეჭულება, ხასიათი და საჭიროება კარგად იცითო და ყველას ადვილად მოუნახავთ წამალსო. მე ვუამბე მათ ოდესის უნივერსიტეტის პროფესორის (რექტორ თანაშემწის) ა. ი. ალმაზოვის მიერ თქმული სიტყვები, რომელმაც, როგორც ჩემმა ძველმა ნაცნობმა და მეგობარმა, გადმომცა შემდეგი: „სოხუმიდან ორი წერილი მომივიდა ჩემი ნაცნობისგანო (ნაცნობის სახელი ვერ ვათქმევინე, მე კი მგონია არსენი ეპისკოპოსის მეგობრის პროფესორი ოსტოუმოვისაგან უნდა მიეღო), რომლებშიც მატყობინებდა, რომ როგორც კი მოვა კირიონი, აფხაზები მას მაშინვე მოჰკლავენო”. ამის პასუხად მითხრეს: ეგ ენაა მტრისაო, მათ ალბათ უნდოდათ შეეშინებინათ. აკი არც დავიჯერე და ვერც შემაშინეს მეთქი, ამის დასამტკიცებლად პირველი მიმოხილვა ჩემი ახალი ეპარქიისა აფხაზეთიდან დავიწყე და აი ეხლა თქვენთან ისე ვგრძნობ, როგორც საკუთარ ოჯახში.

წირვის შემდეგ სადილად მონასტრის დამფუძნებელთან ვიყავი. დავლიე აფხაზთა ერის სადღეგრძელო და გსობოვე აფხაზურად ემდერათ. ორი სიმღერა თქვეს. კილო ძალიან წააგავს ოსურ სიმღერებს, თვით სიმღერებში ჩასართავად ვარდოსაც ხმარობენ. საზოგადოდ კილო ამათ სიმღერებისა ნაღვლიანია. ლექსები თითქმის არა ჰქონიათ. ძალიან დაქვეითებული ხალხია, – მდიდარ ბუნებას ესენი გაუზარმაცებია. მეგრელები რომ არ იყვნენ აფხაზეთში, ესენი შიმშილით დაიხოცებიან, რადგანაც მათ მამულებში საიხელიოთ მეგრელები მუშაობენ. მოელი აფხაზეთი მეგრელებით არის სავსე. მღვდელი, დიაკონი, სოფლის მწერალი, მასწავლებელი, ვაჭარი, მუშაკი – სულ მეგრელები არიან. ზოგ სოფლებში აფხაზებს თავისი ენა დავიწყებიათ, მეგრულად ლაპარაკობენ და მეგრელებად სოფლიან თავის თავს. ოჩამჩირეს ბლადოჩინმა დ. მარღანიამ, რომელიც დაბადებით აფხაზია

და ქართველებს მოყვარულად არ უცქერის, სთქვა: „ბატონო, როგორც ევროპაში ფრანგულია გაერცელებული და მიღებული, ისე ჩვენს აფხაზეთში მეგრულიო”. მართლაც აფხაზების ფაილები დიდი ხანია რაც დახსნილია. ახლო მომავალი აქ მეგრელებისაა, ამათ დარჩებათ შავი ზღვის ნაპირი და როგორც კოლონიზატორები ჩვენ ტომში, განსაკუთრებით კავკასიაში ამათ ბადალი არა ჰყამთ. რაც ინგლისელებისათვის ინდოეთია, ის მეგრელებისათვის აბხაზეთია.

9-ს ოჩამჩირეში მივედი და საღამოს ლოცვაზე ვიყავი. საყდარში ტარასი ქართულ წიგნებს კითხულობდა და განაცვიცრა ჩვენებურმა კითხვის კილომ აქაურები. ადგილობრივმა საზოგადოებამ მთხოვა მეორე დღეს, კვირას, მეტირა, მაგრამ მთავრები და შესამოსები წინ გასტუმრებული მყავდა და არც მგალობლები ჰყოლიათ ოჩამჩირეში. წირვას დიდი საზოგადოება დაესწრო, გამოსვლისას სიტყვით მივმართე მათ ქართველების მნიშვნელობაზედ მისიონერულ და განათლების ასპარეზზედ, განვუმარტე აგრეთვე მნიშვნელობა წირვალოცვისა სამშობლო ენაზედ, რომელმაც მომილოცა მშვიდობით მოსვლა, – პურ-მარილით მოსვლისას მომეგებძენენ. აბხაზების სოფლებშიაც ყველგან პურ-მარილით მხვდებოდნენ. ოჩამჩირლების დეპუტაციამ მთხოვა დახმარება, რომ მუდამ ქართული წირვა-ლოცვა ჰქონდეთ, – მე ვურჩიე ქართული ხორო გაეწყოთ და სკოლა გაეხსნათ ქართული ენის სასწავლებლად. საზოგადოებამ სიტყვა მომცა, რომ აასრულებდნენ ჩემს რჩევას, ხოროსათვის გადასწყვიტეს წელიწადში 300 მანეთი გადაიხადონ. 100 მანეთიც მე ვუთხარი ეკლესიის შემოსავლიდან მიეცით. ოჩამჩირეში 97% მცხოვრებლისა ყოფილა ქართველები (მარგალები). თუმცა აქ წირვა-ლოცვა ქართულის ენაზედ ოფიციალურად დაშლილი ყოფილა, მაგრამ ძალა დაუტანებია საზოგადოებას მდგდელ-დიაკვნისათვის და ქართული წირვა-ლოცვა გაუჩაღებიათ.

10-ს ღამე გავატარე ჩემს მონასტერში – დარდანში. მეორე დღეს დილით ვნახე დრანდის მთაში გვირაბები, ბველად გამოკვეთილი მდინარის პირამდის. მერე წავედი ახლომდებარე ქილის სანახავად. ქილა წარმოადგენს პატარა მონასტერს, რომელშიაც ოცამდე ბერია და კარგა დიდი ვე-

ნახია გაშენებული მის გარშემო. ამ ქილის ახლო სახლობენ ესტონები და მეგრელები. მეორე ქილის ნახვა ვედარ მოვასწარი. მონასტრის წიგნთსაცავში ექვსი ხელნაწერი ვნახე ქართული, რომლებიც დრანდის მონასტერს დარჩენია მღვდელმონაზონ კალისტატესაგან. ორი მათგანი ტყავზეა ნაწერი და დანარჩენი ქაღალდზე. ერთი უფრო უძველესი ხელითნაწერი ეკუთვნის მეათე-მეთერთმეტე საუკუნეს. 11-ს საღამოზედ ჩამოვედი ცხეუმში. აბხაზებს ძან უკვირდათ ჩემი ცხენზედ ჯდომა. გზა კოდორი უჩესტკაში მეტად გაფუჭებული იყო ნიადვრისაგან და ხშირად მიხდებოდა ცხენით მოგზაურობა”.⁵² როგორც ვხედავთ ვოსტორგოვის მტკიცების საწინააღმდეგოდ, ეპისკოპოს კირიონს შესანიშნავი ურთიერთობა ჰქონდა აფხაზებთან.

ვოსტორგოვის მხილება იყო რუსეთის იმპერიული პოლიტიკის მხილება. კირიონი პატივს სცემდა რუსეთის ისტორიას, რუსულ კულტურას, რუს ხალხს. იგი, როგორც ჭეშმარიტი ქრისტიანი და მღვდელმთავარი, ყველგან სიკეთეს სთესდა. მის მიერ ორიოლში დაარსებულ მოხუცთა თავშესაფარს კირიონოვსკი დაარქეს. მან მოახერხა მანამდე მტრულად განწყობილი ნიკოსკისა და პეტრე-პავლოვსკის ძმობის შეკავშირება. კირიონი, როგორც ჭეშმარიტი მეცნიერი, პატივს სცემდა სხვა მეცნიერების მოსაზრებებს, მაგრამ თუ იგი სუბიექტური იყო, აუცილებლად ამხელდა მას. ასე მოხდა რუსეთის ისტორიის აღიარებული მკვლევარის პროფესორ ვ. ბოლოტოვის მიმართ, რომელმაც გაიზიარა სომეხი მეცნიერის ქ. პატკანოვის მოსაზრება ქართლის ცხოვრების სომხური წარმომავლობის შესახებ. მან ვრცლად მიმოიხილა ბოლოტოვის არგუმენტები და დასძინა „ქედს ვიხრი პროფესორ ბოლოტოვის, როგორც მეცნიერის, ავტორიტეტის, მაგრამ არა მისი ქართულ მატიანებები მოსაზრებების წინაშე. ქართული საეპლესიო ისტორიის საკითხებში ის არ არის ავტორიტეტი”.

კირიონს კარგი ურთიერთობა ჰქონდა მაჰმადიანებთან, იშველიებდა ჩვენი დიდი წინაპრის დავით IV აღმაშენებლის მაგალითს, რომელიც იყო სჯულშემწყნარებელი მეფე. მაჰმადიანებს მიეძღვნა მისი შრომები „მუჰამედი როგორც რეფორმატორი” და „მართლმადიდებელი საქართველოს თოთხმეტ-

საუკუნოვანი ბრძოლა ისლამთან”.

კირიონი პატივს სცემდა სომხებს, სომხურ კულტურას, თუმცა ეს ხელს არ უშლიდა ემხილა სომებს მეცნიერთა სუბიექტური შეხედულებები საქართველოს ისტორიაზე. ერთ-ერთ კერძო წერილში იგი ხარკოვიდან იტყობინებოდა იმის შესახებ, რომ ხშირად სტუმრობდნენ ქართველი სტუდენტები და მათ შორის თბილისელი სომები სტუდენტი ლეონ მელიქშეთბეგი, რომელიც ნიჭიერი ახალგაზრდა იყო და მასაც ისევე ეხმარებადა მატერიალურად როგორც ქართველებს. საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენის შემდეგ კათოლიკოს პატრიარქმა კირიონ II-ემ საგანგებო ეპისტოლებით მიმართა ყოველთა სომებთა პატრიარქ-კათოლიკოს ბევრობე V-ს და მოქალაქეობრივი თანამშრომლობის სურვილი გამოთქვა სომხურ ეკლესიასთან. აი, რას ხწერდა იგი სომებთა კათოლიკოსს: უწმიდესო მეუფეო!

საქართველოს საკათალიკოზო საყდარი, ასის წლის წინედ დაქურივებული, განგებითა დმრთისათა, კუვლავ თავდადგმულ იქმნა და საყდარსა ამას ზედა, აღრჩევითა კეთელმორწმუნისა ერისათა, აღყვანილ იქმნა უღირსებად ჩემი, შესრული სტადიონისა სულთა მოღუაწეობისა და მწყემსმთავრობითი საჭეთმცრობელობისასა, მიმოვინილავ გარემოს ჩემსა და თვალთა გონიერისა ჩემისას... მშური ნათესაობად ქართლოსიან-ჰაოსიანთა, მსვლელობასა საუკუნეთასა განმტკიცებული, განბრწყინებულ იქმნა ემბაზსა შინა იერუსალიმის ქრისტიანობისასა და მმანნი ესე ახოვანნი უხვად ჰფენდეს კედართა აღმოსავლისათა შარავანდთა დვოივ-მეცნიერებასა და კეთილმსახურებისათა. გარნა მანქანებითა კაცომოძულისა ეშმაკისათა დაითესა ჩუენ შორის ღუარძლი სარწმუნეობითი ლალვისად და დასაწყისსა მეშვდისა საუკუნისასა იქმნა განწუალებად ერთმორწმუნეთა მმათად. განწვალებამა ჩუენმან წარმოშვა დაკნინებად ჩუენი, ხოლო დაკნინებითა ამითა მტერმან სასტიკმან განამტკიცა ქედსა ზედა ჩუენისა საყდარი ბატონისა თჯსიხე. აღსრული საყდართა უწმიდესთა ჩემთა წინამოადგილეთა, მოგიკითხავ უწმიდესო მეუფეო და ვლოცავ უფალსა რათა სრაფითა, და ღვაწლითა ჩუენითა აღდგენილი იქმნეს ერთობად ჩუენდამი რწმუნებულთა ერთად;

ერთობასა ვიტყვი არა სარწმუნოებრივ-დოლმატურისა, არამედ მოქალაქეობრივი-განმანათლებლობითსა, რათა დაემყაროს ჩუენ შორის ძმობად და ურთიერთას გულისხმისყოფად და რათა სამშობლოსა შინა ჩუენსა განსახიერდეს სახუფეველი ღმრთისად.

„მადლი უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტესი, სიყვარული ღმრთისა მამისა და ზიარებად სულისა წმინდისად

იყავნ ჩუენ შორის“.

უმდაბლესი და უღირსი კირიონ მეორე, მთავარეპისკოპოზი მცხეთისა და სრულიად საქართველოს კათოლიკოზ-პატრიარქი. ქ. ტფილისი

14 ნოემბრის 1917 წ.

პატრიარქმა კირიონმა ასევე თანამშრომლობისა და ევქარისტიული კავშირის აღდგენისაკენ მოუწოდა აღმოსავლეთის მართლადიდებლურ ეკლესიებს. „უწმიდესო და უნეტარესო მეუფეო!

ემბაზსა შინა ბერძენთასა შობილი და სძითა მართლისა სარწმუნოებისადთა აღორძინებული საქართველოს ავტოკეფალური ეკლესიად დასაწყისსა მეათცხრამეტისა საუკუნოისასა განსაცდელსა დიდსა შთავარდა: ბრძანებითა და განგებითა რუსეთის იმპერატორისადთა თავი ამა ეკლესიისად, უწმიდესი და უნეტარესი კათოლიკოზ-პატრიარქი ანტონი მეორე, დამხობილ იქმნა საყდრისაგან თვისისა და იძულებით წარიგზავნა კედართა ჩრდილოეთისათა, ხოლო მოსაყდრედ კათოლიკოზისა დაიდგინეს ექსარხოსნი რუსეთის ეკლესიისანი, რომელნი ვიდრე მოაქამომდე განაგებდეს ეკლესიასა ჩვენსა. ახლად დამყარებულმან რუსეთსა შინა დროებითმან მთავარობამან გულისხმაყო არაკანონიერი საჭმე იგი იმპერატორისად და ნებასაცა ქურივობასა შინა მყოფსა ეკლესიასა აღრჩევად თავისა თვისისა და აღდგენად ძველთა საეკლესიოთა წესთა. ამა პირისათვის ქალაქს ტფილისს შემოკრიბა ღვთივგაბრძნობილი კრებად მორწმუნისა ერისად და სამდღვდელოდა დასისად, რომელმან ათჟდდეტსა სექტემბერსა მიმდინარისა წლისასა აღირჩია უდირსოებად ჩემიდა სახ-

ელმდვა მე „მთავარეპისკოპოზად მცხეთისა და სრულიად საქართველოს კათოლიკოზ-პატრიარქს”, ვითარცა იყო წესი ჩუენისა ეკლესიისათ. აღსრული საყდარსა ზედა უწმიდეს-თა და უნეტარესთა ჩემთა წინამოადგილეთა, გულისხმა-ვპუ-ოფ ბრძანებასა მოციქულისასა „დამარხვად ერთობასა მას სულისასა საკვირველ- მოგიკითხო, უნეტარესო მამაო, და წრ-ველითა გულითა გითხრა: „ქრისტე არს ჩვენ შორის”. დვაწლ ჩემდა იქმნების დაცვად დოლმატოა მართლმადიდებლისათად, რომელთა არცა განმცემე ყოფილ არს ეკლესიად ჩუენი; გზად ჩემდა იქმნების ზრუნვად კეთილად-დგომისათვს წმინდანთა დმრთისა ეკლესიათა და კეთილწარმატებისათვს ერისა ჩე-მისა; ზღუდედ ჩემდა იქმნების კანონი მსოფლიოთა და ადგ-ილობრითთა კრებათანი, ხოლო კუერთხად დასაყრდნობელად – ლოცვანი თქვენისა უწმიდესობისანი. აღემართა საყდარი ქართველთა შერყეული და ვენახესა მართლმადიდებლობისი-თა ეკლესიისასა განუცხოველდა რტოო ნაყოფიერი, მანქანე-ბითა კაცთავთა დაჩრდილული. აღენთო ლამპარი ივერთად დაშრეტილი და სარწმუნოებასა მართალსა აღმოსავლით კერძო აღედგინა ებგური, ამაოებითა სოფლისათ ა ძალა მიხდილი. ვსახოებ, ვითარმედ „არა შეიწრებულ იქმნების” ეკლესიად საქართველოსათ და მასთანვე უღირსოებადცა ჩემი „გულსა შინა თქუენსა”, რამეთუ „ერთ არს უფალი, ერთ არს სარწმუნოება, ერთ არს ნათლისღება, ერთ არს დმერთი და მამაო, რომელი ყოველთა ზედა არს და ყოველთა მიერ და ჩვენ ყოველთა შორის (ეფეს. IV. 5-6) ამინ!

უმდაბლესი და უღირსი კირიონ მეორე, მთავარეპისკოპოზი მცხეთისა და სრულიად საქართველოს კათოლიკოზ-პატრი-არქი. ქ. ტფილისი.

27 სექტემბრის 1917 წ.

ასევე საინტერესოა იყო უწმიდესი კირიონის წერილი რომის პაპისადმი.

უწმიდესო და უნეტარესო მეუფეო!

უძუელესსა საყდარსა საქართველოვასა საკათალიკოზოვსასა რომელსა 1811 წელთაგან ვიდრე მოაქამოდე განაგებდეს ექსარხოსნი რუსეთის ეკლესიისანი, ათშვიდმეტსა სექტემბერსა მიმდინარისა წლისასა „მოვისესენებ დღეთა პირველთა და ვიწურთ ყოველთა მიმართ საქმეთა (ფსალ. 14,25) უნეტარესთა მწყემს-მთავართა პრომისათა.

განგებამან ლრთისამან არა უცხო ქმნა ეკლესიად ჩუენი პრომისათვეს დიდისა. პეტრე და ანდრია, პირველწოდებულთა მათ მოწაფეთა ქრისტესთა, რომელთა თესლი უბიწოდ განაბნიეს მართლისა სარწმუნოებისად ორნატთა პრომქართველთა გულისათა ძმობითა თვისითა წინავსწარ მოასწავეს სიყვარული და თუსობად ორთა ამათ ეკლესიათად. უამთა მოციქულთა სწორის ნინოვსა და მეფისა მირიანისათა წიგნმან წმიდისა სილიბისტრო პრომისამან, ვითარცა ვარდი, აღაყუავილა ნაყოფი მართლმორწმუნოებისად ქუეყანასა ქართლისასა, ხოლო წვალებითა უშჯულოვასა ნესტორისათა შეიწრებულმან ახალმა ნერგმან ამან ქრისტესმან ლხინებად პკოვა ეპისტოლესა შინა გრიგოლ დიოლოდონისასა, რომელი მან პრომით წარმოუძღვნა უწმიდესსა და უნეტარესსა სეხნასას ჩემსა, კირიონ მცხეთის კათალიკოზსა. შემდგომითი შემდგომად მოღვაწეობამან წმიდისა ილარიონ ქართველისამან, რომელი წელ ორ სხემობდა ქალაქსა შინა შენისა უწმიდესობისასა, კულავ აუწყა მკადრთა პრომისათა დიდებად საქართველოს ეკლესიისად და განამტკიცა ერთობად პრომთა და ქართველთად. გარდახდეს წელნი მრავალნი და შურითა ეშმაგისათა განიხეთქა ძოწეული შუენიერი ერთორმწმუნეობისად, რომელი ემოსა უბიწოსა მას სძალასა ქრისტესსა, ეკლესიასა აღმოსავლისა და დასავლისასა. გარნა საქმითა ამით არა გულარმნილ იქმნა ეკლესიად ჩუენი: მოციქულნი და ქადაგნი პრომის საყდრისანი, რომელნი მეათსამმეტე

საუკუნითაგან მოეგლინებს ქუეყანასა ჩუენსა, შეუორგულებლად იღუწოდეს საფარველსა ქუეშე ქართველთ მეფეთასა, ვითარცა მწყემსნი კეთილნი, მკურნალნი ხორცობი და მომფენელნი ჩუენდა სწავლა-განათლებისანი. მათ აღაშენებს ქუეყანასა ჩუენსა ეკლესიანი ოჯსნი და დაუმოწაფებს საყდარსა შენსა არამცირედნი ქართველნი, რომელნი მოაქამომდე ადიდებენ ღმერთსა წესისაებრ პრომთა ეკლესიისა და პატივსა სცემენ სახელსა დღესა ამას აღდგენისა ქართველთა ეკლესიისა და სიხარულისა მათისასა, გულისხმის მყოფელი წარსულისა ჩუენისა, მოწილედ მოვიკითხავ უნეტარესობასა შენსა და აღოქმუასა ვსდებ, ვითარმედ მიმდგომნი შენისა საყდრისანი „არა შეიწროებულ იქმნებიან გულსა შინა“ ჩემსა და ქართველთა ერისასა. ვსახოებ, ვითარმედ უწმიდესობად შენი არა უგულებელს ჰყოფს ქართველთა კათოლიკეთა და მრავალფერთა მათთა სარწმუნოებრივ-ეროვნულ სახმართა.

„მადლი უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტესი, სიყვარული ღმრთისა მამისა და ზიარებად სულისა წმინდისად იყავნ ჩუენ შორის“.

უმდაბლესი და უდირსი კირიონ მეორე, მთავარეპისკოპოზი მცხეთისა და სრულიად საქართველოს კათოლიკოზ-პატრიარქი. ქ. ტფილისი.

2 ნოემბრის 1917 წ.⁵³

IV. ქართველი და უცხოელი მეცნიერები და საზოგადო მოღვაწენი უწმიდესი და უნეტარესი კირიონ II-ის შესახებ

საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენისათვის შეუპოვარი მებრძოლი გიორგი საძაგლიშვილის – ეპისკოპოს კირიონის ცხოვრების დევიზი იყო: „მამულიშვილის გვირგვინი სამშობლოს სამსხვერპლოზე ჰქონდია, ხალხის სიყვარული უანგარო მოღვაწეობით დაიმსახურება.“⁵⁴ იგი უანგაროდ ემსახურებოდა სამშობლოს და უანგარო იყო იმ ახალგაზრდების მატერიალურ მხარდაჭერაშიც, რომელთა განათლებასაც საქართველოს მომავლისათვის დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა. მისი შემწეობით 400-ზე მეტმა ახალგაზრდამ მიიღო განათლება რუსეთისა და ევროპის საგანმანათლებლო ცენტრებში. იგი ხელმძღვანელობდა ნებტორ ლეჟავას, სამუელ ცომაიას, ალექსი გორგაძის, კორნელი კეკელიძის სამეცნიერო კვლევა-ძიების სამუშაოებს. აი, რას წერდა მადლიერი კორნელი კავკალიდე 1902 წლის 28 ოქტომბერს კიევიდან ეპისკოპოს კირიონს: „მე გახლავარ ის ადამიანი, რომელიც დღეს თქვენი მოწყალებით კიევის სასულიერო აკადემიაში გხსწავლობ. არ დამავიწყდება ის კრიტიკული მდგომარეობა, რომელშიც ვიმუოფებოდი მე სემინარიის კურსის დასრულების შემდეგ. სურვილი მქონდა და სემინარიის მხრით საშუალებაც, სწავლა გამეგრძელებინა, მაგრამ ამ ჩემს სურვილს წინ ედობებოდა ოჯახური გარემოებანი, სწორედ ამ დროს მოვმართე თქვენს მეუფებას მატერიალურ და ზნებრივ დახმარებისათვის, რასაც შედეგად ის მოჰყვა, რომ დღეს, კიდევ ვიმეორებ, უმაღლეს სასწავლებელში ვარ“. კორნელი კეკელიძემ ეპისკოპოს კირიონის რჩევით შეარჩია თავისი საკანდიდატო დისერტაციის თემა. „ძველ ებრაელებს ჩვეულებათ ჰქონდათ, ყოველნაირ ახალს ანუ პირველ ნაყოფს მადლობის ნიშნად სწირავდნენ ხოლმე ამ ნაყოფის მომცემელ ღმერთს. ამის და მიხედვით, ნება მიბოძეთ, მეც უმორჩილესად გიძლვნათ პირველი ნიმუში იმ შრომისა, რომელსაც მე ხელი მივყავი თქვენი შთაგონებითა და რჩევით,“⁵⁵ – წერდა კორნელი კეკელიძე ეპისკოპოს კირიონს. სამწუხაროდ, 1917-1918 წლებში და-

კანოზი კორნელი კეცელიძე კირიონის მოწინააღმდეგეთა ბანაკში აღმოჩნდა, მაგრამ მან უკელაზე უკეთ იცოდა, ვინ იყო კათოლიკოს-პატრიარქი კირიონი და რა დამსახურება ჰქონდა მას საქართველოს ეკლესიის, ქართველი ერის წინაშე. კირიონის, როგორც მეცნიერს და დიდ საეკლესიო მოღვაწეს, განსაკუთრებულად აფასებდა პროფესორი ნიკო მარი, რომელიც აღფრთოვანებული იყო მისი გამოსვლებით 1906 წელს პეტერბურგში სინოდის წინარე სხდომებზე, ასევე გამორჩეული იყო მისი დამოკიდებულება ეპისკოპოს კირიონის პოლემიკური ნაშრომის „ქართველების კულტურული როლი რუსეთის ისტორიაში“ მიმართ. კირიონის მეცნიერულ დვაწლს დიდად აფასებდნენ ივანე ჯავახიშვილი, ალექსანდრე ცაგარელი, ალექსანდრე ხახანაშვილი, თედო ეროდანია, ექვთიმე თაყაიშვილი, პავლე ინგოროვა, მოსე ჯანაშვილი. ივანე ჯავახიშვილმა 1918 წლის 26 იანვარს წმ. მეფე დავით აღმაშენებლის ხსენების დღეს, როდესაც თბილისის უნივერსიტეტი გახსნა, საგანგებო პარაკლისი გადაახდევინა უწმიდესა და უნეტარესს სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქს კირიონ II-ს, რომელმაც ბრძანა: „მომეც ჩვენ უფალო გული ბრძენი და გონიერი (მესამე მეფეთა, 3.12). ცოდნისა და მეცნიერების მიმდევარნო! დღეს შევიკრიბენით ამ წმიდა ტაძარში, რათა გამოვითხოვოთ დვორისაგან კურთხევა ქართული უნივერსიტეტის გახსნისათვის. ამ ძვრა-რყევისა და სიყმილის დროს ჩვენ შესაძლოთდავინახეთ, საძირკველი ჩაფუფაროთ ქართულ მაღალ კულტურულ დაწესებულებას, რომელაც უნდა შეიტანოს მეცნიერების შუქი ჩვენი ხალხის ცხოვრებაში და რომელიც შეადგენს ჩვენი ხალხის სიამაყეს. ახლა თქვენს ხელშია, ბატონო პროფესორნო, ბეჭ-ილბალი ამ მაღალი სამეცნიერო ტაძრისა. ჩვენი გული ივსება სიხარულით, რომ სიბრძნეს, რომელიც დაუსრულებელია, გნერგავთ ამიერიდან ჩვენს ხალხში, ამ დღესაც მოვესწარით, რომ ქართულ უნივერსიტეტს ვხსნით... ლოროლვილებამ სინათლისადმი, ცოდნის წყურვილმა და ჭეშმარიტმა სიყვარულმა შეკრიბა დღეს აქ აუარებელი ხალხი. კაცი შექმნილია სინათლისათვის და თვით ბუნებისაგან ჩანერგილია მასში დვორი ნიჭი – ძიება ჭეშმარიტებისა, რომელიც ქმნის კაცს თავისუფლად. გილოცავთ, ჩვენი პირველი უნივერსიტეტის ხელმძღვანელნო,

და ვისურვებ ჩვენი საზოგადო საქმის წარმატებას საკეთილ-დღეოდ ჩვენი ერისა. განათლებით ირჩევა კაცი კაცისაგან, იგი ფასდაუდებელი საუნჯეა, რომლის შეძენას ბევრი დრო, მოთმინება და ცდა უნდა.“⁶⁶

უწმიდესი და უნეტარესი კირიონ II აფასებდა მიხეილ თამარაშვილის გამოკვლევებს, მაგრამ საგანგებოდ მიუთითებდა ავტორის თავისებურ მიღომაზე იმ წყაროების მიმართ, რომელიც კათოლიკობას ეხებოდა. კირიონი მეგობრობდა ცნობილ რუს სლავოფილ ნიკოლოზ დურნოვოსთან, რომელიც მხარს უჭერდა საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენას. როგორც მეუფე კირიონი აღნიშნავდა, თავდაპირველად დურნოვოს ფსევდონიმს ამოფარებული კირიონი ეგონათ, როდესაც მის წერილებს კითხულობდნენ, რომელებშიც მხილებული იყო რუსეთის საერო და სასულიერო ხელისუფლების უკანონობანი საქართველოს ეკლესიის მიმართ. განსაკუთრებით მკაცრად იყო მხილებული რუსეთის საერო და სასულიერო ხელისუფლება ნ. დურნოვოს წიგნში „ქართული ეკლესიის ბედი.“ ეპისკოპოსი კირიონი დიდ პატივს სცემდა ნ. დურნოვოს, მის არქივში ინახება აკაკი წერეთლის ნაკლებცნობილი ლექსი ნ. დურნოვოსადმი, რომელიც რუსული თარგმანით უნდა გადაეცა მისთვის კირიონს მოსკოვში.

6. დურნოვოს

„ცოლიც რუსი მყავს, შვილიც რუსი მყავს

და მეც რუსეთში დავჭალარავდი,

მიყვარდა რუსი, მაგრამ მის ნაკლს კი

აღვიარებდი, ვერა ვფარავდი.

ვუქებდი წარსულს, მაგრამ აწყმოში

მძულდა მთავრობა ბიუროკრატი

და მე რომ რუსად წარმოვიდგენდი,

სხვაგვარი იყო იმისი ხატი.

ქრისტეს მოყვარე, სულით მაღალი,

გაჭირვებულთა ხელის შემწყობი,

უსამართლოთა და უკუდმართოთა

აღვირამსხმელი და დამამხობი.

ვით ჩვენ წინაპრებს, მეც ისე მყავდა

მაშინ რუსობა წარმოდგენილი –
მთელ საქართველოს დამხსნელ-მფარველად
და სასოებით მიცემდა გული.
მაგრამ რა ვნახე, ჩემ სამშობლოში
როცა დავბრუნდი, დმერთო ძლიერო!
ერთგულების და სიყვარულისთვის
გადასახადი სამაგიერო!
ზიზღი და მტრობა! სხვა არაფერი
დევნა სასტიკი ხორცის და სულის,
ვითომ მტყუანი იყოს ქართველი
და მართალი კი სულ ის და სულ ის.
რუსებს ეჭირათ სუყოველგვარი
ჩვენი ცხოვრების ასპარეზები,
გვაჯდენ კისერზედ, როგორც სახედრებს
და გვერდებს გვჭრიდა მათი დეზები.
სამდვდელოებას და მის ეგზარხოსს
აებნათ ქრისტეს ნამოძღვრი კვალი,
შექმნდათ ხალხში უსჯულოება,
საქრისტიანო უარჟყვეს ვალი.
გარეგნად მღვდლები, შინაგნად მგლები
თავს არ იტეხდნენ ქრისტეს მცნებაზე
და გამაძღვები ფიქრობდნენ მხოლოდ
როგორც უანდრები, გარუსებაზე.
სამსჯავროებში ადარსად იყო
ადარც კანონი, არც სამართალი
და თვითოვეულ მსაჯულთაგანსაც
გარუსებისკენ ეჭირა თვალი.
აღმზრდელებიცა ჩვენი შვილების
მხოლოდ პფიქრობდნენ გარუსებაზე
და არა მათის მოწაფეების
გრძნობა-გონების ამაღლებაზე.
მე კი ვამბობდი, რომ მოვლინება
ეს დროებითი მხოლოდ მეხია...
მომავლისაგან ველოდი სულ სხვას
და მაინც გული არ გამტეხია.
გფიქრობდი, მოვა აწ ახალი დრო,

ის გაგვინათლებს დღეგანდელ პნელსა
და მოველოდი მე გაზაფხულის
წინამორბედს და მახარობელსა.
და აი, მართლაც დღეს გამოგვიჩნდი...
კურთხეულ იყოს შენი ჭალარა!..
და შენთან ერთად ძმობა-ერთობას
უმდერს, უგალობს ჩემი ნაღარა.“

ეპისკოპოს კირიონს, როგორც აღიარებულ მეცნიერს და
თეოლოგს, დიდ პატივს სცემდნენ როგორც რუსეთში, ასევე
უცხოეთში. საკმარისია ჩამოვთვალოთ ისინი, რომ ნათელი
გახდეს, თუ რა მასშტაბის პიროვნებასთან გვქონდა საქმე.
კირიონთან მეცნიერული მიმოწერა პქნონდათ ნოვოროსიის კის
უნივერსიტეტის პროფესორ ალექსანდრე ალაზოვს, ხერსონის
მუზეუმის დირექტორს ვიქტორ გოშკავიჩს, პეტერბურგის უნი-
ვერსიტეტის პროფესორს ლეონიდ დიმიტრიევს, პეტერბურ-
გის სასულიერო აკადემიის პროფესორს ნიკოლოზ პალმოვს,
ივანე სოკოლოვს. პროფ. ივ. სოკოლოვი დიად უჭერდა მხარს
საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენას, მას 1914
წელს საქართველოში უმოგზაურია და აღტაცებული დარჩე-
ნილა მრავალრიცხვანი უნიკალური ქართული ხელნაწერ-
ებით. არქიმანდრიტ ტარასისათვის გამოგზავნილ წერილში
კირიონი წერს: „წუხელ ვიყავი პროფ. ი. სოკოლოვთან მი-
წვდელი, ბევრი მელაპარაკა შესახებ ჩვენი საეკლესიო ის-
ტორიისა, ბევრი ახალი ცნობა აღმოუჩენია ჩვენი ეკლესიის
ავტოკეფალიაზე.“⁵⁷ ეპისკოპოსი კირიონი სადაც არ უნდა ყო-
ფილიყო ყველგან შემოქმედებით და სულიერ ატმოსფეროს
ქმნიდა. ამას გრძნობდა ყველა, ვინც მას იცნობდა. როდესაც
1903 წელს იგი კამენეც-პოდოლსკიდან გადაიყვანეს, იქაური
მრევლი გულისტკივილით წერდა: „დრმა მწუხარებით გაც-
ილებთ ჩვენ კამენეციდან და დღევანდლამდე არ შეგვიძლია
შეგურიგდეთ იმ აზრს, რომ ჩვენგან გაფრინდა ერთადერთი
იმედი, გვეცხოვრა გააზრებული და იდეური ცხოვრებით.“⁵⁸

ეპისკოპოს კირიონს დიდ პატივს სცემდა პროფესორი
ნიკოლოზ პალმოვი, რომელიც მუშაობდა ასტრახანის მთა-
ვარეპისკოპოს გაიოზისა და ლიხთ-იმერეთისა და აფხაზთა

კათოლიკოსის მაქსიმე აბაშიძის ბიოგრაფიებზე, კირიონი მას კონსულტაციებს უწევდა. 1917 წლის 17 ოქტომბერი მინარევული შინაარსის წერილს უგუნის: „გთხოვთ, შემიერთოთ მეც თქვენს სიხარულს, რადგან ვმუშაობდი რა კავკასიის სიძველეებზე, მე თვით თვალნათლივ დავრწმუნდი, რომ საქართველოს სრული ავტოკეფალიის უფლება პქონდა და ვუმტკიცებდი ამას მრავალ სხვა გაფლენიან პირს.“⁵⁹ პალმოვი იმედს გამოთქვამდა, რომ უწმიდესი კირიონი თავის გარშემო შემოიკრებდა ყველა ენთუზიასტ ახალგაზრდას, რომელნიც მოისურვებდნენ მეცნიერულ მუშაობას და საქართველოს ეკლესიაში სულიერი ცხოვრების გასპეტაკებასთან ერთად ინტელექტუალური მუშაობაც სათანადო სიმაღლეზე ავიდოდა. ეპისკოპოსი კირიონი უანგაროდ ეხმარებოდა ყველას, ვინც დაინტერესებას გამოხატავდა საქართველოს ისტორიით, საქართველოს ეკლესიის ისტორიის პრობლემებით. მის არქივში რუსი და ევროპელი მეცნიერების მიერ გამოგზავნილი მრავალი სამაღლობელი წერილია დაცული. სანიმუშოდ მოვიყვანო პროფესორ ლ. დმიტრიევის 1912 წლის 23 ნოემბრით დათარიღებულ წერილს: – „უღრმესი და გულითადი მადლობა თქვენ, დიდად პატივცემულო მეუფეო, თქვენი თავაზიანი, მოწყალე, სრული ამ სიტყვის მნიშვნელობით მამური დამოკიდებულებისათვის ჩემს მიმართ. თქვენი ასეთი დამოკიდებულება ჩემთვის მით უფრო ძვირფასია, რომ გამოტეხით უნდა ვთქვა, არაფრით არ დამიმსახურებია ეს თქვენს წინაშე, იმის ბედნიერებაც კი არ მაქვს, რომ პირადად მიცნობდეთ, მიუხედავად ამისა, თქვენ მეუფეო, არ მტოვებთ უურადღების გარეშე და დროდადრო მასაჩუქრებთ მეცნიერული დირებულებით ძალზე ძვირფასი ცნობებით“.

ეპისკოპოს კირიონს დიდი დახმარება გაუწევია თბილის-ში მცხოვრები გერმანელი ლუთერანული ეკლესიის ბერის გუსტავ ბერმანისათვის მეცნიერებაში მანამდე ნაკლებად ცნობილი ბერძნული სახარების ხელნაწერის დამუშავებაში. მისი ზეგავლენით მეორე გერმანელ პროფესორს გრეგორს დაუწყის „კორიდეთის ოთხთავზე“ მუშაობა. გუსტავ ბერმანი კირიონს წერდა: „ხელნაწერი უკვე ცნობილია რუსეთსა და სახდვარგარეთის მეცნიერებს შორის და ყველა მონაწილეობს მის დამუშავებაში.“⁶⁰

ეპისკოპოსი კირიონი ასევე ეხმარებოდა იტალიელ კათოლიკე ბერს აურელიო პალმიერს საქართველოს ისტორიის საბითების შესწავლაში. მისთვის გაუგზავნია როგორც თავისი, ასევე სხვა მეცნიერთა შრომებიც. მას იოსებ ჩიჯავაძისათვის ასეთი წერილი გამოუგზავნია: „წერა-კითხვის წიგნების მადაზიაში გამოართვი ჩემ ანგარიშში შემდეგი წიგნები: 1. Вестник Кавказа, 2. ქართლის ცხოვრება – ჭიჭინაძის გამოცემა, 3. ტიმოთეს მოგზაურობა, 4. ქართული გრამატიკა უორდანიასი და ბენაშვილისა, 5. ქართული გრამატიკა მოსე ჯანაშვილისა, 6. ბაქრაძის ისტორია.“ ეკველა ეს წიგნები გაუგზავნე პროფესორ პალმიერს.⁶¹ პალმიერი გაეცნო რა ეპისკოპოს კირიონის ნაშრომებს, აღტაცებული ასეთ წერილს უგზავნის მას: „ოქვენი ეკლესიის ისტორია იმდენად შესანიშნავია, რომ ჩემთვის დიდ სიამოცნებას წარმოადგენს მისი შესწავლა. ჩქარა გაუკეთებ რეზიუმეს თქვენს საუცხოო თხზულებას, რომელიც შეეხება ქართული ეკლესიის ისტორიას XIX საუკუნეში და დავიწყებ შრომის წერას ბიბლიის ქართული ვერსიების შესახებ.“⁶² აურელიო პალმიერი აღფრთოვანებული იყო საქართველოს ეკლესიის ისტორიით, ეპისკოპოს კირიონის პიროვნებით და მიმართავდა მას: „გთხოვთ დამეხმაროთ ჩემს განზრახვაში: გავხადო ცნობილი საზღვარგარეთ საქართველოს დიდება, ქართული ეკლესიის ისტორია, რომელიც არანაკლებადაა დიდების დირსი.“⁶³ იგი მეუფე კირიონს წერს: „თაყვანს გცემთ, როგორც ქართული ეკლესიის ყველაზე უფრო სახელოვან და სწავლულ წარმომადგენელს და მწამს, რომ თქვენ მუდამ კეთილად იქნებით განწყობილი ჩემს მიმართ.“⁶⁴ საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალისათვის დაუცხოომელი მებრძოლი მღვდელმთავრის ბედით დაინტერესებული იყვნენ ცნობილი ინგლისელი მოღვაწეები და-ძმა ოლივერ და მარჯორი უორდროპები. როგორც შორენა შტოიერის წერილი „ჭეშმარიტების მაძიებელი!“ გვამცნობს: მარჯორი უორდროპს უთარგმნია ეპისკოპოს კირიონის ის წერილები და გამოკვლევები, რომელიც შეეხებოდა რუსეთის კოლონიური პოლიტიკის მხილებას. მან ევროპის განათლებულ საზოგადოებას გააცნო ეპისკოპოს კირიონის პიროვნება, რომელიც უსამართლოდ იყო დევნილი რუსეთის საერო და სასულიერო ხელისუფლებისა-

გან. მარჯორიმ ინგლისურად თარგმნა კირიონის თანაშემწის გიორგი მოუსვენარაძის (შესაძლოა ტარასი კანდელაკის) წერილი „კირიონ ეპისკოპოსი.“ აი ისიც: „გაზეთებიდან უკვე იცით კირიონ ეპისკოპოსის ხელახლი და ხარკოვის გუბერნიიდან ერთ მიურუებულ და მივარდნილ მონასტერში გადასახლება. წარმოუდგენელია ის ტანჯვა-წვალება, რომელიც მოხუცმა ეპისკოპოსმა ამ დროს განიცადა. მერე არ იკითხეთ, რაზედ აწამებენ და სდევნიან ამ კაცს?

კირიონ ეპისკოპოსი ჰეშმარიტი გულშემატკივარია თავისი ერისა. იგი გულწრფელის სიყვარულით არის განმსჭვალული, ამასთან იგი ნამდვილი ქრისტიანია, ჰეშმარიტი მოსარჩლე ტანჯულ-წამებულისა, რა ერსაც უნდა ეკუთვნოდნენ ეს ტანჯულ-წამებული. აი, სწორედ ამისთვის განიცდის უწყალო დევნარბევას, ამიტომაცაა, რომ შეუმჩნევლად იტანს უველავერს.

პირველად კირიონ ეპისკოპოსი იმით დასაჯეს, რომ რუსეთში უმნიშვნელო ადგილზე დანიშნეს. რამდენიმე წლის შემდეგ საქმის ვითარება გამოიცვალა და იგი პირველხარისხოვან ორლოვის ეპარქიაში გაამწესეს. პატარა ხანს უკან ორლოვის ეპარქია კირიონმა სოხუმისაში გაუცვალა ეპ. დიმიტრის. აქედან ეპ. კირიონი ქართული ეკლესიის ავტოკეფალიის გამო სინოდში გაიწვიეს, სადაც იგი მედგრად იცავდა ავტოკეფალიას და დიდი ცოდნაც გამოიჩინა ისტორიაში როგორც ეს შემდეგში, ხარკოვის უნივერსიტეტის პროფესორმა ბუტკევიჩმა გადმოგვცა; პროფ. ბუტკევიჩიც იმ დროს ეპ. კირიონის საწინააღმდეგო პოზიციაში მხერვალე მონაწილეობას იღებდა. ამის შემდეგ სოხუმიდან ეპ. კირიონი ისევ მცირე ადგილზე გაამწესეს, კოვნოში. არც აქ დაჲყო დიდხანს: შეატყო, რომ უმაღლეს სასულიერო წრეებში ცუდი თვალით უყურებდნენ, თვითონვე თავი გაანება სამსახურს და ძველ ათონზე ცხოვრების ნება ითხოვა. ამაზე ცნობილ გოსტორგოვს ეთქვა: „მაგას იმიტომ უნდა ძველ ათონზე ცხოვრება, რომ ოსმალებთან დაიჭიროს კავშირი და საქართველო რუსეთს ჩამოაშოროს.“ სინოდმა მართლა აუკრძალა ძველ ათონზე ცხოვრება. ხარკოვის მახლობლად, კურიაჟის მონასტერში გამოგზავნა საცხოვრებლად, სადაც შარშან 25 აპრილს დაბინავდა. დიდად ანუგეშა კირიონ ეპისკოპოსი ხარკოვის ქართველ სტუ-

დენტების დეპუტაციამ, რომელიც ამ მონასტერში მივიდა მის სანახავად და რომელსაც ეპისკოპოსმა მშვენიერის სიტყვით მიმართა და მადლობა უძღვნა თანაგრძნობისათვის.

აქ ეპისკოპოს კირიონის სადგომს შეადგენდა სამი ძირის ოთახი, რომელთაც ნესტისაგან კედლებიდან წყალი გამოსდიოდათ. პენია არა პქონდა დანიშნული და მონასტრის უბრალო ბერის ხარჯით კმაყოფილდებოდა. მიუხედავად ამნაირი გაჭირვებისა, კირიონ ეპისკოპოსი მაინც სულით არ ეცემოდა და მხოლოდ იმითდა ინუგეშებდა თავს, რომ ახლოს იყო საუნივერსიტეტო ქალაქთან და თავის ბიბლიოთეკის გარდა, რომელიც 5000 წიგნს შეიცავდა, უნივერსიტეტის ბიბლიოთეკით ისარგებლებდა. აქ მან შვიდი თვის განმავლობაში განაგრძო და კიდეც დამთავრა თავისი ახალი თხზულება რუსულ ენაზე ამ სათაურით „Культурная роль Иверии въ истории Руси“. აქვე გაიცნო რამოდენიმე პროფესორი, რომელნიც ძალიან დააინტერესა თავისი ახალი თხზულებით. პროფესორები აჩქარებდნენ, მალე გამოეცა ეს თხზულება...

ამნაირად გააგრძა ეპისკოპოსმა კირიონმა სრული შვიდი თვე კურიაჟის მონასტერში, მხოლოდ მერვე თვის დეკემბრის 10-ს, როგორც ვიცით, დეპ. პურიშკევიჩმა სახელმწიფო სათათბიროში საჯაროდ გამოაცხადა ცრუ ამბავი, ვითომ ეპისკოპოსი კირიონი დასწრებოდეს მღვდელ ჩიჯავაძესთან მომხდარ კრებებს 22 თებერვალს და 18 მაისს და ვითომ ამ მოგონილ კრებებს მოჰყოლოდეს ეგზარქოს ნიკონის მკვლელობა და სხვა. არ გაგიკვირდება მკითხველო, ამნაირი უცნაური ტყუილი?! ჯერ ეს კრებების ამბავი ვისა სმენია და მერე ეპისკოპოს კირიონს რა უნდოდა ტფილისში 22 თებერვალს, როდესაც იგი მხოლოდ 9 მარტს გამოემშვიდობა თავის კოვნოს ეპარქიას და 18 მაისს კი, მე თვითონ მოწამე ვარ, კურიაჟის მონასტერში მწირველი იყო და კიდეც ვიღაც აკურთხა იღუმენად!!! მაშ საიდან შეხანხლა ასეთი სიცრუე პურიშკევიჩმა?!

მაგრამ პურიშკევიჩის სიცრუემ მაინც გასჭრა და მისი სიტყვის სწორედ ორი კვირის შემდეგ, 26 ქრისტეშობისთვეს, მოვიდა სინოდიდან ბრძანება, ეპისკოპოს კირიონის კურიაჟის მონასტრიდან ტამბოვის ეპარქიის სანაქსარის მონასტერში გადასახლების შესახებ. „რისთვის, რა მიზეზია, რომ ამ ცივ ზამთარში უფრო

ცივ, ყინვიან, უდაბურ მონასტერში მასახლებენ, რომელსაც რკინის გზაც არ უდგება და 80 ვერსი ეტლით არის გასავლელიო“, – პეტრობდა კირიონი. კირიონმა გაუგზავნა სინოდს საპასუხო დეპეშა. სოხოვა, ნება მიეცათ პეტერბურგში მისვლისა, რომ გაეგო რაში იყო საქმე. ხელმეორედ მოვიდა დეპეშა: „სინოდს საჭიროდ მიაჩნია, რომ დაუყონებლივ გაემგზავროთ სანაქსარის მონასტერში“. პეტერბურგში მისვლის ნება არ მისცეს.

ამ დეპეშის მიღების მეორე დღესვე ჩააყენეს სტრაჟნიკი საყარაულოდ, ირგვლივაც ეტყობოდა, რომ პოლიცია თვალურს აღევნებდა უველავერს. ამან ცუდად იმოქმედა კირიონის გატეხილ ჯანზე და ძალიან დასუსტდა. სტუდენტების რჩევით, ხელმეორედ გაუგზავნა დეპეშა სინოდს, სოხოვდა: „რადგან ამ უამად შეუძლოდა ვგრძნობ თავს, მაისამდე მაცალეთ დანიშნულ ადგილას წასვლა ან არა და რომელიმე სამხრეთის მონასტერში მოქეცით ბინაო.“ ამაზე უფრო მკაცრი პასუხი მოვიდა: „ნაბრძანებია, დაუყონებლივ წახვიდეთ დანიშნულ მონასტერშიო.“ მეტი ჯანი აღარ იყო, დამორჩილდა ბედს და 10 იანვარს გაუდგა გზას. რადგან სუსტადა გრძნობდა თავს, გავეკვი მეც მოსკოვამდის გასაცილებლად. ვამჩნევდი, რომ ყველგან, საცა კი წავიდოდით, უცხო პირები თვალს გვადევნებდნენ და კატორდელებსავით უკან დაგვდევდნენ.

მოსკოვში ვნახეთ პროფესორი ხახანაშვილი, რომელსაც ეპისკოპოსმა კირიონმა გააცნო თავისი ნაწარმოები. პროფესორი ხახანაშვილი კიდეც შეპკირდა მის გამოცემას. ვინახულეთ აგრეთვე ცნობილი ნ. ნ. დურნოვო, რომელიც ძალიან სწუხდა იმის უდანაშაულოდ დასჯას და სხვადასხვა რჩევას აძლევდა. რაც დრო გადიოდა, კირიონი მით უფრო სუსტდებოდა, რისთვისაც 16 იანვარს, ნაშუადდევს, პირველ საათზე იგი გოლიცინის საავადმყოფოში დაწვა. 17 იანვარს საავადმყოფოში მისვლისთანავე შემატყობინეს, რომ ეპისკოპოსი წაიყვანესო. „ვინ, რად, სად?“ განცვიფრებულმა ზედიზედ მივაყარე კითხვები მორიგე ექიმს, რომელმაც გადმომცა შემდეგი: „წუხელის, დამის ორ საათზე, უნდოდათ წაეყვანათ ეპისკოპოსი პოლიციელებს, მაგრამ სამკურნალოს სამმართველომ არ შემოუშვა, ამიტომ დღეს, დილის რვა საათზე, მოვიდა ბოქაული თავისი ამალით და შეეკითხა ექიმს: შეუძლიან თუ არა ეპისკოპოსს გამგზა-

ვრებაო. ამაზე ექიმმა მიუგო, თუმცა ძალიან სუსტად არის, მაგრამ იქნებ შესძლოს მგზავრობაო“ ამის შემდეგ ბოქაულმა უბრძანა ეპისკოპოსს, საჩქაროდ ჩაიცვით ტანისამოსი და ჩემთან ერთად წამოდითო. ჩასვეს კარეტაში და სად წაიყვანეს ან რისთვის, ჩვენ თვითონაც არ ვიცითო“.

ჯერ პროფესორ ხახანაშვილს შევატყობინე ეს ამბავი და შემდეგ ნ. ნ. დურნოვოს, რომელიც მაშინვე გაექანა ამბის გასაგებად. პატარა ხანს უკან გავიგეთ, რომ სამკურნალოდან კირიონი პირდაპირ სადგურზე წაეყვანათ და ორი დარაჯით გაესტუმრებინათ სანაქსარის მონასტერში.

მესამე დღეს ხელმეორედ მივედით ნ. ნ. დურნოვოსთან. მოხუცი თითქმის სტიროდა ეპისკოპოს კირიონის ამნაირი სასტიკი მოპყრობის გამო, ამტკუნებდა ქართულ საზოგადოებას, რომ იგი არა ზრუნავს და რამე საშუალებას არა ხმარობს მის დასახსნელადაო. საჭიროა, ამბობდა ნ. ნ. დურნოვო, რომ ყველა ქართველი ეპისკოპოსი შეეკითხოს უმაღლეს მთავრობას, რათა სჯიან ასე სასტიკად ეპისკოპოს კირიონს და ან როდის მოედება ბოლო ამ დევნასაო. აქვე გადმომცა, რომ დღეს მოსკოვის უნივერსიტეტის ინსპექტორის თანაშემწერეს ბოგოიავლენსკის ელაპარაკნა ვოსტორგოვთან კირიონის უსაფუძვლო დევნაზე, და ვოსტორგოვს პასუხად უთქვამს: „я его утоплю и всю Грузию кровью залю“ ამაზე მოსკოვის გაზეთის რომელიდაც თანამშრომელს ბ-ნ ბალაშოვს, რომელიც იმ დროს იქა ყოფილა, ეთქვა: „ეპისკოპოსმა კირიონმა ამ სიტყვაზე უჩივლოს ვოსტორგოვს და მე მოწმედ დამნიშნოსო“.

ამის შემდეგ, უკან დაბრუნებისას, კურსკის სადგურზედ ეანდარმებმა მეც დამიჭირეს, აქ პოლიციის მოხელემ ჩამომითვალია ჩვენი მგზავრობა და თან მუქარით მკითხა – „სოქვი, სადა და სად იყავით, თორებ დაგიჭერთო. სულ ერთია ჩვენ ყველაფერი ვიცითო“ თუ იცით, მე მიუგე, მაშ რადა საჭიროა ჩემი თქმა მეოქი. ჩვენება ჩამომართვეს და ბოლოს როგორც იყო გამიშვეს. ასე და ამნაირად დაბოლოვდა ეპისკოპოს კირიონის მგზავრობა.⁶⁵

კირიონის დასაცავად აქტიურად იძრძოდნენ ილია ჭავჭავაძე, აკაკი წერეთელი, იაკობ გოგებაშვილი, ვაჟა-ფშაველა. ეპისკოპოს კირიონის სანაქსარის უდაბნოში გადასახლების გამო აკაკი წერეთელი გულისტკივილით აღნიშნავდა:

„კირიონის ამბავმა ლახვარი გამიყარა! რაც იმედები მქონდა, სულ გამიქარწყლდა, მაგრამ ახლა ამაზედ გლოვის დრო არ არის! კაცმა უნდა წამხდარი საქმე კიდევ უკეთ მოაგვაროს. მაგ საქმის მოგვარება სასიკეთოდ ადვილად შეიძლება, მხოლოდ ცდა უნდა და ცოტაოდენი გამჭრიახობა. თავს არ დავზოგავ, წავალ პეტერბურგში და თუ ჩემი არ გავიტანე, ცოცხალი აღარ დავბრუნდები და მტრებს კი არ გავახარებ. მე ვიცი, როგორც უნდა გამოტრიალება საქმის. აქ საჭიროა მარჯვე კაცი“.⁶⁶ აკაკი წერეთელმა თავის დროზე მაღალი შეფასება მისცა კირიონისა და გრ. ყიფშიძის ავტორობით გამოქვეყნებულ ქართული სიტყვიერების თეორიის სახელმძღვანელოს. „ეს სახელმძღვანელო წიგნი შესანიშნავი მოვლენაა და ქართულ ოჯახებში აუცილებლად განხად შესატანი. ამის შემდგენებს არ ჰქლებიათ არც ცოდნა და არც ბეჯითობა, არც სხვა რამ, რაც კი საჭიროა ამგვარი სახელმძღვანელოს შესადგენად“.⁶⁷ საყურადღებოა ალექსანდრე ხახანაშვილის წერილი კირიონისადმი. „არ ვიცი, როგორ მოგმართო: ძველებურად, თუ იმ სახელით, რომელიც დაირქვი, ძმაო გიორგი და მამაო კირილე! წმინდა საქმეა ბერობა და მორწმუნე კაცის გულს სასოებით ავსებს. მე ამ შენს სარწმუნოებრივ საქციელს ვუყურებ ქვეყნიური თვალსაზრისითაც. მე მწამს, რომ შენ, როგორც მამულის მოვარეს, გაგიძრახავს თავი შესწირო სასულიერო სამსახურს ქართველი ტომის სადიდებლად და შეიმოსე ბერად იმ დროს, როდესაც შენი ასაკის კაცი კიდევ დელავს და სწყურის სიამოვნება, ტრფიალება, თავისუფლება. თავისი ვსცემ ყოველ ნაბიჯს ჩემი თანამემამულისას, რომელიც გამსჭვალულია სამსახურის აზრით სამშობლო ნიადაგზედ და ამიტომ გილოცავ ახალს ასპარეზზედ გამოსვლას და გისურვებ პირნათლად დეთისა და კაცთა წინაშე შეგესრულებინოს შენი მოვალეობა“.⁶⁸ მართლაც პირნათლად შეასრულა მან თავისი მოვალეობა.

ეპისკოპოს კირიონს, უწმიდესსა და უნეტარეს კირიონ II-ს თავისი თავგანწირული მოღვაწეობის გამო ბევრი პატივისმცემელი ჰყავდა როგორც რუსეთში, ევროპაში, ისე თავის მშობლიურ საქართველოში, მაგრამ არც მტრები აკლდა, თუმცა ამის შესახებ ქვემოთ ვისაუბრებთ.

V. ტრაგიკული 1918

1917 წლის იანვარ-თებერვალში რუსეთის იმპერიაში შექმნილმა სოციალურ-ეკონომიკურმა და პოლიტიკურ-მა კრიზისმა იმპერატორი ნიკოლოზ II აიძულა ტახტიდან გადამდგარიყო. ამ ვითარებით ყველაზე კარგად ქართველ-მა ავტოკეფალისტებმა ისარგებლეს - 1917 წლის 12 მარტს სვეტიცხოვლის საპატრიარქო ტაძარში მიიღეს საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენის აქტი, საეკლესიო კრების მოწვევამდე შექმნეს საქართველოს ეკლესიის დროებითი მმართველობა, დროებითი მმართველობის თავმჯდომარედ დანიშნეს გურია-ოდიშის გაისკოპოსი ლეონიდე ოქროპირიძე. ქართველ მორწმუნეთა ჯგუფი ქრისტეფორე კაპანაძის ხელმძღვანელობით ჩავიდა კამენცკ-პოდოლსკში, ინახულა ეპისკოპოსი კირიონი და მოახსენა, რომ აუცილებელი იყო მისი სამშობლოში დაბრუნება და საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის არჩევნებში მონაწილეობის მიღება. მეუფე კირიონმა მადლობა მოახსენა მათ, მაგრამ განაცხადა: “ლეონიდი და მისი მომხრეები მოსვენებას არ მომცემენ.” ბოლოს იგი მაინც დაითანხმეს. 1917 წლის ზაფხულში გაისკოპოსი კირიონი სამშობლოში დაბრუნდა და აქტიურად ჩაერთო საქართველოს ეკლესიის დროებითი მმართველობის სხდომების მუშაობაში (იხ. ოქმი №49, 51, 55, 56, 57). დროებითი მმართველობის სხდომების (1917 წლის 13 მარტიდან 9 სექტემბრამდე) უცვლელი მდივანი იყო დაგით დავიდოვი (დავითაშვილი), რომელიც მტრობდა ეპისკოპოს კირიონს. მის მიერ შედგენილ ოქმებში ისეა საქმის ვითარება წარმოდგენილი, თითქოს კირიონი ეწინააღმდეგებოდა საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ტერიტორიულ ავტოკეფალიას და ამის გამო უპირისპირდებოდა დროებითი მმართველობის წევრებს. დეკანოზი ნიკიტა თალაკვაძე წერდა: “დროებითი მმართველობის დროინდელი სხდომის ოქმები არცერთი არ წაკითხულა და შესწორებულა კრების მიერ. ოქმი იწერებოდა ტენდენციურად, ოსტატურად ამცირებდნენ კირიონს, უღობავდნენ გზას საქართველოში ჩამოსასვლელად.”⁶⁹ დაიწყო გაუთავებელი ინტრიგები და ცილისწამებანი,

საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ავტოკეფალუისათვის დაუცხომელი მებრძოლი ეპისკოპოსი კირიონი მიუღებელი აღმოჩნდა ობილისური სასულიერო ელიტის დიდი ნაწილისათვის. მათ საფუძვლიანი შიში ჰქონდათ, საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის მომავალ არჩევნებში გაითუ ეპისკოპოსმა კირიონმა გაიმარჯვოს, ამიტომ თავის დაზღვევის მიზნით საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის მართვა-გამგეობის დებულების პროექტში, რომელიც 1917 წლის პირველ საეკლესიო კრებაზე დაამტკიცეს, შექმნეს საქათოლიკოსო საბჭო, რომლის წევრების უმრავლესობა კირიონის მოწინააღმდეგე იყო, აგრეთვე მცხეთა-თბილისის ეპარქია დაანაწევრეს. ჯერ კიდევ 1917 წლის 23 აგვისტოს ობილელ მიტროპოლიტიად გურია-ოდიშის ეპისკოპოსი ლეონიდე გამოაცხადეს. მართვა-გამგეობის დებულების თანახმად, ობილელი მიტროპოლიტი ცხადდებოდა სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის მოსაყდრედ, პატრიარქის ავადმყოფობის ან არყოფნის დროს სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის მოვალეობის შემსრულებლად. რაოდენ სამწეხარო იყო, რომ გამართლდა დეკანოზ ივანე ვოსტორგოვის სიტყვები: “რად გინდათ ქართველებს ავტოკეფალია, ხომ დასჭამთ ერთმანეთსო.” ქართველ საზოგადოებას, მორწმუნე მრევლს ფრიად აწუხებდა ორ დიდ საეკლესიო მოღვაწეს – კირიონსა და ლეონიდეს შორის წარმოშობილი უთანხმოება, მორწმუნეთა დაყოფა “კირიონისტებად” და “ლეონიდისტებად”. 1917 წლის 9-17 სექტემბერს ამ რთულ კითარებაში მიმდინარეობდა პირველი საეკლესიო კრების სხდომები. დაბატულობამ პიკს მიაღწია 17 სექტემბერს, როდესაც საეკლესიო კრებას უნდა აერჩია სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი. კენჭს იყრიდა ორი კანდიდატი – მიტროპოლიტი ლეონიდე და ეპისკოპოსი კირიონი.

დაიწყო სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ტახტე წარმოდგენილი მიტროპოლიტ ლეონიდესა და ეპისკოპოს კირიონის კანდიდატურებზე კენჭისყრა. ხმის დამთვლელ კომისიას ხელმძღვანელობდა დეკანოზი ნიკიტა თალაკვაძე. 13 საათზე საეკლესიო კრების მონაწილე 448 დელეგატმა დაასრულა ხმის მიცემა. 16 საათზე დასრულდა ხმების დათვლა.

გაირკვა, რომ 12 სმით მეტი მოაგროვა ეპისკოპოსმა კირიონმა და იგი გამოცხადდა სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქად, მცხეთის მთავარეპისკოპოსად. მიტროპოლიტი ლეონიდე და ეპისკოპოსი კირიონი არჩევნებს არ ესწრებოდნენ. როდესაც მათ არჩევნების შედეგები მოახსენეს, მიტროპოლიტი ლეონიდე ძალიან აღელდდა, ბოლოს მოერია თავს და სიონის საპატრიარქო ტაძარში შეეგება ახლადარჩეულ კათოლიკოს-პატრიარქს – უწმიდესსა და უნეტარეს კირიონ II-ს და შემდეგი სიტყვებით მიმართა: “მე მიორკეცდება ძალდონე, რომ მარტო არა ვარ და მეგულებით ჩვენი ეკლესიის უმაღლეს ხელმძღვანელად. ფიცს ვდებ, მთელი ჩემი არსებით დაგეხმაროთ ტვირთის ზიდვაში.”⁷⁰ უწმიდესმა და უნეტარესმა სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქმა კირიონ II-მ ამ სიტყვებით მიმართა მრევლს: “არღარ ვართ მონა, არა მედ აზნაურ.”

1917 წლის 1 ოქტომბერს მცხეთაში, სვეტიცხოვლის საპატრიარქო ტაძარში, ათასობით მორწმუნე შეიკრიბა, ისინი ორ დიდ დღესასწაულს აღნიშნავდნენ – სვეტიცხოვლობას და ასწლოვანი მონობისგან განთავისუფლებული საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის კათოლიკოს-პატრიარქის კურთხევას. საოცარი იყო, ამდენი გულშემატკივრის მიუხედავად კათოლიკოს-პატრიარქი კირიონი მაინც მარტო იყო. დასრულდა წირვა, პატრიარქი მღვდელმთავრებთან და სამდგვდელოების წარმომადგენლებთან ერთად ტაძრიდან გასასვლელად მოემზადა, დალოცა მრევლი და ამ დროს ხელში რაღაც ფურცელი შეაჩეჩს, რომელზედაც შავით თეთრზე ეწერა: “თქვენო უწმიდესობავ! როგორც კი სვეტიცხოვლიდან გახვალო, ხალხში გარეული მკვლელი რევოლვერიდან გეხვრით”.⁷¹ პატრიარქი კირიონი დინჯად გაემართა გასასვლელისაკენ, ატყდა ჩოჩქოლი. ამ დროს პატრიარქთან გაჩნდა ყარამან კიკნაველიძე, რომელმაც თავისი ხალხით პატრიარქი კირიონი სამშვიდობოზე გაიყვანა. ეს ინციდენტი ფრიად დამაფიქრებელი იყო.

1917 წლის 5 ოქტომბერს საქართველოს საკათოლიკოსო სასახლეში შეიკრიბა საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის საკათოლიკოსო საბჭოს სხდომა.

საეკლესიო კრებაზე დამტკიცებული მართვა-გამგეობის დებულების თანახმად, საქართველოს ეკლესიის უმაღლესი ორგანო იყო საეკლესიო კრება, კრებებს შორის პერიოდში – საკათოლიკოსო საბჭო, რომელშიც შედიოდნენ ეპარქიათა მდგდელმთავრები და საერო პირები, სულ 12 კაცი. საკათოლიკოსო საბჭოს თავმჯდომარე იყო სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი. საკათოლიკოსო საბჭოს წევრებს პქონდათ თითო ხმა, ხოლო სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი – 2. პირველსავე სხდომაზე ნათელი გახდა, რომ სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი უწმიდესი და უნეტარესი კირიონ II უმცირესობაში აღმოჩნდა. სხდომაზე წამოიჭრა საკათოლიკოსო საბჭოს საქმეთა მმართველის საკითხი. დეკანოზებმა კორნელი კეკელიძემ და კალისტრატე ცინცაძემ ამ თანამდებობაზე წამოაყენეს დავით დავიდოვის (დავითაშვილი) კანდიდატურა. ქრისტეფორე კაპანაძემ დაასახელა ალექსანდრე ნიკიტინის კანდიდატურა. უწმიდესი და უნეტარესი კირიონ II დავით დავითაშვილის სხენებაზე ცუდად გახდა, მაგრამ თავი შეიმაგრა. როდესაც შეატყო, რომ საკათოლიკოსო საბჭოს წევრების უმრავლესობა დავით დავიდოვისათვის აპირებდა ხმის მიცემას, ვეღარ მოითმინა და განაცხადა – თუ თქვენ საქართველოს საკათოლიკოსო საბჭოს საქმეთა მმართველად დავით დავიდოვს აირჩევთ, მე კათოლიკოსის ხარისხს ავიყრიო. დავიდოვის მომხრეებმა ხმა ვერ ამოიღეს, ამ დროს წამოდგა საქართველოს ეკლესიის ობერპროკურორი ქრისტეფორე (ჩიტო) კაპანაძე და სხდომას მიმართა: – გასაოცარია ზოგიერთის განწყობილება, როგორ შეიძლება თავისუფალი საქართველოს საკათოლიკოსო საბჭოს მმართველად იმ კაცის არჩევა, რომელიც მუდამ რუსი ეგზარქოსების ჯაშუში იყო. ამ სხდომაზე დავით დავიდოვის კანდიდატურა ჩაგარდა და საქართველოს საკათოლიკოსო საბჭოს მდივნად ალექსანდრე ნიკიტინი აირჩიეს. (მან იცოდა კარგი ქართული წერა-კითხვა და იყო საქართველოს პატრიოტი - ს. ვ.).

ამ უსიამოვნო ამბავს, ასევე უსიამოვნო გაგრძელება პქონდა. მეორე დღეს საკათოლიკოსო საბჭოს სხდომის დროს დარბაზში შეიჭრა დავით დავიდოვი, ცივად მიესალმა სხდო-

მას და მერე მიეჭრა ქრისტეფორე (ჩიტო) კაპანაძეს – ოქვენ
რა სთქვით ჩემზე? – ის, რაც ვიცოდი და საჭიროდ მივიჩ-
ნიე, უკან დაიწიეთ და თქვენი ადგილი დაიჭირეთ, – უპასუხა
ჩიტო კაპანაძემ. გაიმურეთ, რა სთქვით, – დაიღრიალა დავი-
დოვმა. – მე ისა ვთქვი და ახლაც გავიმურებ, რომ ვინც რუ-
სის ეგზარქოსების ჯაშუში იყო, თავისუფალი საქართველოს
საკათოლიკოსო საბჭოს საქმეთა მმართველად ვერ იქნება,
– გაიმურა ჩიტო კაპანაძემ. ამ სიტყვის თქმა და დავით
დავიდოვის სილის მოქნევა ერთი იყო. ჩიტო კაპანაძემ თავი
დაბლა დახარა, მაგრამ სილა მაინც მოხვდა. დავიდოვმა რე-
ვოლვერი იძრო, დავით ჩიქოვანი მივარდა დავიდოვს და შე-
ბოჭა, შეიქმნა ჩოჩქოლი. დავიდოვი მილიციას გადასცეს. ეს
ყველაფერი ხდებოდა უწმიდესისა და უნეტარესის სრულიად
საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის კირიონ II-ის თან-
დასწრებით. ჩიტო კაპანაძემ მეორე დღეს მთავრობის თავმ-
ჯდომარეს (ამიერკავკასიის კომისარიატს, ს.ჭ.) წერილობითი
განცხადებით მიმართა, რომ ასეთი სამწუხარო შემთხვევის
გამო ობერ-პროკურორად ვეღარ დავრჩებიო, იგივე აცხობა
საკათოლიკოსო საბჭოს. საკათოლიკოსო საბჭოს წევრთა
იმ ნაწილმა, რომელნიც მხარს უჭერდნენ უწმიდესსა და უნ-
გზარეს კირიონ II-ს, კათოლიკოსის მიერ ბეჭედდასმული
ადრესით მიმართა ჩიტო კაპანაძეს, ერის ინტერესებისათ-
ვის უარესი შეურაცხყოფა უნდა ავიტანოთ, ამიტომ გთხოვთ
ოქვენს თანამდებობას დაუბრუნდეთო. ჩიტო კაპანაძემ თხოვ-
ნა გაითვალისწინა და სამსახურს დაუბრუნდა. დავიდოვის
საქმის შესწავლა დაიწყო პროკურორმა გიორგი შატბერაშ-
ვილმა, რომელმაც დიდმალი მასალა დააგროვა და დავით და-
ვიდოვის გასამართლებას აპირებდნენ კიდეც, მაგრამ გავლე-
ნიანი ხალხის ჩარევის შემდეგ გიორგი შატბერაშვილს საქმე
ჩამოართვეს და დავიდოვი დაჭერას გადაურჩა. ⁷² სკვდიანად
ასრულებს ამ თხობას იოსებ იმედაშვილი, რომელმაც ეს
ინფორმაცია ჩიტო კაპანაძისგან მიიღო.

სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის უწმიდე-
სისა და უნეტარესი კირიონ II-ის საპატრიარქო სასახლეში
დაბინავება არ მოსწონდათ თბილელი მიტროპოლიტის ლეო-
ნიდეს მომხეებს, რომელნიც ასევე დაბინავებულნი იყვნენ

საკათოლიკოსო სასახლეში. თბილელი წირავდა სიონში, კათოლიკოს-პატრიარქი კი მწირველი იყო ანჩისხატის ეკლესიაში. არ იყო გამიჯნული თბილისის და მცხეთის ეპარქიის საზღვრები. თბილელი ლეონიდე მცხეთის ჯვრის მონასტერსაც ედავებოდა კათოლიკოს-პატრიარქ კირიონ II-ს. საკათოლიკოსო საბჭოს სხდომებზე დაიწყო დაპირისპირებანი. თბილელმა მიტროპოლიტმა ლეონიდემ კათოლიკოს-პატრიარქ კირიონ II-ისაგან დაწუნებული დავით დავითოვ-დავითაშვილი თბილელის კანცელარიის გამგედ დანიშნა. ეს უკანასკნელი აქედან უფრო გაშმაგებით უტევდა სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქს კირიონ II-ს. 1918 წლის 10 მარტს საკათოლიკოსო საბჭოს სხდომაზე, რომელსაც თავმჯდომარეობდა მისი უწმიდესობა და უნეტარესობა კირიონ II, კათოლიკოსმა წამოაყენა წინადადება მცხეთის ჯვრის მონასტრის მდვდელ-მონაზონ მირიანის (ბექაური) არქიმანდრიტის, ხოლო დიაკონ ტიმოთე ბაკურაძის მდვდლის ხარისხში აღყვანის შესახებ. უწმიდესისა და უნეტარესი კათოლიკოს-პატრიარქ კირიონ II-ის გამოსვლის შემდეგ სიტყვა ითხოვა თბილელმა მიტროპოლიტმა ლეონიდემ, რომელმაც განაცხადა: “მცხეთის ჯვარი თბილისის ეპარქიაში შედის, ხოლო მირიანის არქიმანდრიტობა და ტიმოთეს მდვდლობა ნაადრევიაო.”⁷³ ატყდა კამათი. განრისხებულმა კათოლიკოსმა მირიანის არქიმანდრიტად და დიაკონი ტიმოთეს მდვდლად კურთხევის დადგენილებას თვითონ მოაწერა ხელი. 23 მარტს უწმიდესი კირიონი ავადმყოფობის გამო ვერ დაესწრო საკათოლიკოსო საბჭოს სხდომას, 1917 წელს დამტკიცებული საქართველოს ეკლესიის მართვა-გამგეობის დებულების თანახმად, კათოლიკოს-პატრიარქის არყოფნის შემთხვევაში საკათოლიკოსო საბჭოს თავმჯდომარე იყო თბილელი მიტროპოლიტი ლეონიდე, რომელმაც საბჭოს 8 წევრის მხარდაჭერით გააუქმა უწმიდესისა და უნეტარესი კირიონ II-ის გადაწყვეტილება, უფრო მეტიც მამა მირიანს და ტიმოთეს მდვდელმსახურობა აუკრძალა.

28 მარტს, როდესაც კვლავ შეიკრიბა საკათოლიკოსო საბჭოს სხდომა, უწმიდესმა და უნეტარესმა კირიონ II-მ არქიმანდრიტ მირიანს და მდვდელ ტიმოთე ბაკურაძეს აღუდგინა მდვდელმსახურების უფლება. მაინც რას უწუნებდნენ

მათ? მდგდელმონაზონი მირიანი იყო უწმიდესისა და უნეტარესი კირიონ II-ის ერთგული მხარდამჭერი, ხოლო დიაკონი ტიმოთე ბაკურაძე კათოლიკოს-პატრიარქის არჩევნების წინ ეპისკოპოს კირიონის შტაბს ხელმძღვანელობდა პროვინციებში. სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი უწმიდესი და უნეტარესი კირიონ II სულ რაღაც ათი თვე იყო საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის საჭეთმცყრობელი და ეს ათი თვე ჯოვანხეთად უქციეს მისმა მოწინააღმდეგებმა. საკათოლიკოსო საბჭოს სხდომები მუდმივი დაპირისპირების ასპარეზად იქცა. ამას დაემატა ისიც, რომ 1918 წელს თბილელ მიტროპოლიტ ლეონიდეს ფინანსური მხარდაჭერით გამოვიდა საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქ კირიონ II-ის მიმართ ოპოზიციურად განწყობილი ჟურნალი “ახალი სიტყვა”, რომლის რედაქტორი იყო დეკანოზი ქრისტეფორე ციცქიშვილი. ჟურნალმა “ახალმა სიტყვამ” დაუნდობელი ომი გამოუცხადა კათოლიკოს-პატრიარქ კირიონ II-ს. დეკანოზი ქრისტეფორე 1918 წლის თებერვალში ჟურნალ “ახალ სიტყვაში” წერდა: “არ კმარა საქართველოს საეგზარქოსოს საქართველოს საკათოლიკოსო დაერქას, არ კმარა ძველი ტიტულების აღდგენა, ძველი საკათოლიკოსო შესამოსელის გამომზიურება, საჭიროა ფხიანობა, შემოქმედებითი მუშაობის გაჩაღება, უნარი მოქმედ დალების შემჩნევისა, დაფასებისა და მათი შეთანხმებულად დარაზმვისა, ნაკლები “მეობა” და მეტი “ჩვენობა”, საქმე ბევრია, ეკლესიური ცხოვრება, როგორც ყოველივე ამქვეყნად, ცვალებადობას განიცდის, იგი თანდათან უნდა ახლდებოდეს და უმჯობესდებოდეს. ამ ცხოველი განახლების გზაზე მტკიცე სიარული არის დანიშნულება ქართული თავისუფალი ეკლესიისა.”⁷⁴

უწმიდესსა და უნეტარეს კირიონ II-ს ბრალს სდებდნენ ბალაუფლების გადამეტებაში, უმოქმედობაში. ეს ხომ დიდი უსამართლობა იყო. “თუ ვინმესათვის ცხადი არ არის ჩვენი მიზანი, ვიტყვით კიდევ, – წერდა დეკანოზი ქრისტეფორე, – ჩვენ მანამ არ მოვისვენებთ, სანამ ჩვენი უფროსები არ იწამებენ წმიდა კოლეგიურ გამგეობას, სანამ იგინი არ მიეჩვევიან პატივით მოეპყრონ უმრავლესობის აზრს.”⁷⁵ უმრავლესობის აზრში იგულისხმებოდა უწმიდესისა და უნეტარესი კათო-

ლიკოს-პატრიარქ კირიონ II-ის მოწინააღმდეგე საკათოლიკოსო საბჭოს წევრები. 1918 წლის 23 მაისს საკათოლიკოსო საბჭოს 8 წევრმა მიტროპოლიტ ლეონიდეს ხელმძღვანელობით გააკეთა საპროტესტო წერილი კათოლიკოს-პატრიარქ კირიონ II-ის სახელზე, რომელშიც ავტორები პატრიარქს ბრალს სდებდნენ საეკლესიო მართვა-გამგეობაში აბსოლუტიზმისა და მონარქიზმის დამყარებაში. მათი აზრით, კათოლიკოს-პატრიარქს არ ჰქონდა უფლება ჩარეულიყო სასულიერო სასწავლებლების ავტონომიაში, საბჭოს წევრებისათვის საყვედურების გამოცხადებაც მისი უფლების გადამეტება იყო. ვერ პატიობდნენ ეკლესიისათვის „თავდადებული ადამიანის“ – დავით დავითოვის საკათოლიკოსო კანცელარიის უფროსად არ დანიშვნას. ეს “თავდადებული ადამიანი”, როგორც ისინი უწოდებდნენ მას, 1918 წლის მაისში რევოლუციით მოსაკლავად შეუვარდა კათოლიკოს-პატრიარქ კირიონ II-ს, მაგრამ არქიმანდრიტმა მირიანმა და მორჩილმა გერმოგენმა კინწისკვრით გამოაგდეს საკათოლიკოსო სასახლიდან. როგორც ეპისკოპოს სტეფანეს (ვასილ კარბელაშვილის) ჩანაწერებიდან ირკვევა, უურნ. „ახალი სიტყვის“ რედაქტორი დეკანოზი ქრისტეფორეც „შეუვარდა კათოლიკოს-პატრიარქ კირიონ II-ს და ემუქრებოდა ცემით, მაგრამ კირიონმა ყურად არ იღო და არ აკურთხა ეპისკოპოსად ასევე შეუვარდა დავით დავითაშვილიც, მაგრამ ვერ შეაშინეს ეს ბუმბერაზი კაცი.“⁷⁶

საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენის ერთი წლისთავისადმი მიძღვნილ სტატიაში უწრნალ “ახალ სიტყვაში” დაბეჭდილი სტატიის ავტორი აგდებულად წერდა: “ჩვენი ეკლესიის დამოუკიდებლობა დაგვირგინდა იმით, რომ ეგზარქოსის კარეტით იმის მაგივრად კათოლიკოსი დასეირნობს თბილისის ქუჩებში.”⁷⁷ უკეთა გასაოცარი თავხედობა ის იყო, რომ უწმიდესი და უნეტარესი კირიონ II “ახალი სიტყვის” წერილების მიხედვით იყო უწიგნური და გაუნათლებელი ადამიანი. “მირონის კურთხევას დაგეხსწარი დიდ ხუთშაბათს, – წერდა ვინმე გრიგოლ ხერხულიძე უურ. “ახალ სიტყვაში”, – მწირველი ბრძანდებოდა კათოლიკოსი. თავის დროზე მოართვეს წიგნი, რომ წაეკითხა

შესაფერისი, მირონის საკურთხევლის დოკუმენტი. ჩემს ყურებს არ ვუჯერებდი, რომ ვხედავდი და მესმოდა, თუ როგორ ბორძიკობდა ყოველ სიტყვაზე კათოლიკოს-პატრიარქი, როგორ ჩერდებოდა სიტყვების ამოსაკითხავად. და ბოლოს მრავალს მათგანს მაინც გადამახინჯებულ, გადასხვაფერებულ ამბობდა.”⁷⁸ 300-ზე მეტი სამეცნიერო შრომის, 30-ზე მეტი წიგნის ავტორი მეცნიერი, რომლის მეცნიერულ მემკვიდრეობას დიდ პატივს სცემდნენ ნიკო მარი, ივანე ჯავახიშვილი, ალექსანდრე ცაგარელი, ალექსანდრე ყიფშიძე, ალექსანდრე შახმატოვი, ივანე სოფოლოვი, გრიგოლ ბერგმანი, ილია ჭავჭავაძე, აკაკი წერელი, იაკობ გოგებაშვილი, ვაჟა-ფშაველა, უნამუსო ცილისმამებელმა კალმოსანმა უწიგნურად წარმოაჩინა. ცილისწამების, უზნეობისა და უღმერთობის კულმინაცია იყო უურნალში გამოქვეყნებული პუბლიკაცია, “კირიონ კათალიკოზის წირვა და სიონის წაბილწვა.” მიაქციეთ უურადღება, უწმიდესსა და უნეტარეს სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქს კირიონ II-ს ჯერ სიონში წირვის ჩატარების უფლებას არ აძლევდნენ – სიონი თბილელი მიტროპოლიტის საკათედრო ტაძარიათ. ხოლო როდესაც მან ჩატარა სიონში წირვა, სიონი წაიბილწაო. “ჯაჭვაძის” ფსევდონიმს ამოფარებული ავტორი პატეგორიული ტრნით მოუწოდებდა საზოგადოებას, გადაეჭენებინათ კათოლიკოსი. “დრო არის, კათოლიკოსის თვითნებობას და თავგასულობას ბოლო მოედოს, მან საკმარისად შეგვარცხვინა მთელ ქვეყანაზეო.”⁷⁹

უწმიდესმა და უნეტარესმა სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქმა კირიონ II-მ ასეთი წინააღმდეგობებისა და სირთულეების ვითარებაშიც თავისი ათთვიანი პატრიარქობის ხანაში ბევრი რამ გააკეთა.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, 1917 წლის 1 ოქტომბერს სვეტიცხოვლის საპატრიარქო ტაძარში შესრულდა ახლადარჩეული კათოლიკოს-პატრიარქის აღსაყდრება. საზეიმო წირვის დასასრულს მან ვრცელი სიტყვით მიმართა სამწყსოს და ჩამოაყალიბა ის მთავარი ამოცანები, როგორიც საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის წინაშე იდგა: “განმტკიცება ახლადაღდგენილი ეკლესიისა მის ისტორიულ უფლებათა ფარგლებში, აი, პირველი საზრუნავი ჩემი. ასი

წლის მონობის გამო შეირყა საქართველოს ეკლესიის მწყობრი ცხოვრება, ერის გულთან შეთანხმებული, დაირღვა კავშირი, გაქრა სული ცხოველი. განთავისუფლებული ეკლესია პალავ უნდა დაუბრუნდეს ერის მთლიან გვამს, რათა ვიყვნეთ ყოველნი ერთ გვამ და ერთი ორად ვიღწვოდეთ საერთო წარმატებისათვის. ეკლესია მუდამ ედგა დარაჯად ქართველი ერის მთლიანობასა და დამოუკიდებლობას, ის იყო ერთგვარი დროშა, რომლის ქვეშ დვიოდა ნაპერწკალი ქართველთა სოლიდარობის იდეისა. თუ ასე იყო ძველად, დღესაც ვალად ადგეს ჩვენს ეკლესიას ემსახუროს ამავე იდეას და მედგრად აუწყოს კაცობრიობას სახელი ქართველი ერისა. მან ხელი უნდა შეუწყოს ჩვენს განმტკიცება-გაერთიანებას, რათა კაცობრიობის ფერხულში ჩვენ ვიპოვოთ შესაფერისი და დამსახურებული ადგილი. ჩვენი ეკლესია არასოდეს არ ყოფილა საერთაშორისო ურთიერთობათა გამწვავების იარაღად და ფანატიზმის დამყარების მიზეზად. პირიქით მისი მიზანი იყო ერთა შორის სოლიდარობის დამყარება და განმტკიცება კავკასიაში, სადაც ამ სოლიდარობას ხელოვნურად არ დვევნებ. ეხლა თვალი გადავავლოთ ჩვენს, ქართველი ერის შინაურ ცხოვრებას, რას დავინახავთ? ხალხს, ჯეროვან სწავლა-განათლებას მოკლებულს და ამის გამო ეკონომიკურად გაღატაკებულს და სოციალურად დაბეჭავებულს. ჩვენი ძველი კულტურა და სწავლა-განათლება ეკლესიათა კედელს შუა აღმოცენდა. აქ პოულობდნენ ჩვენი წინაპარნი სულიერ საზრდოს და ქვეყნიური კეთილდღეობის საზომს. ნუვინ იტყვის, რომ ეკლესიამ თავისი დრო მოჰამა, რომ ის ახლა არა კულტურული, არამედ ანტიკულტურული ძალაა. მას შესწევს ძალა, რომ ხალხს ემსახუროს და გაუნათოს გზა უმჯობესი ცხოვრებისა. ჭეშმარიტად, როგორც ხედავთ, “ფრიად არს სამკალი.” ვსასოებ, რომ მე უძლეურმან, მაგრამ ღვთისა კურთხევითა და თქვენის დახმარების და თანაგრძნობის იმედით განძლიერებულმან კეთილდად განვვლო მოღვაწეობა ჩემი და სიცოცხლის დადებამდე ვემსახურო ურცხვენელითა სამსახურითა ჩემს მომწოდებელ ერს.”⁸⁰

უწმიდესი და უნეტარესი კირიონ II ენერგიულად შეუდგა თავისსავე სიტყვაში ჩამოყალიბებული ამოცანების განხორ-

ციელებას. პირველ ყოვლისა, საჭირო იყო ეგზარქოსობის დროინდელ ეკლესიასა და საზოგადოებას შორის არსებული გაუცხოების კედლის დამსხვრევა და ქართველი ერის სარწმუნოებრივ და საერო ცხოვრების სფეროში აქტიური მონაწილეობა. 1917 წლის ოქტომბრის გადატრიალებამ რუსეთში მთელი სიმწვავით დააყენა საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენის საკითხი. პოლიტიკური პარტიებისგან განსხვავებით, უფრო თანმიმდევრული საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესია იყო. უწმიდესი და უნეტარესი კირიონ II სპეციალური გუჯარით მიესალმა 1917 წლის 19 ნოემბერს თბილისში გამართულ საქართველოს ეროვნულ ყრილობას და შეახსენა ის საშიშროება, რაც ბოლშევკიური რუსეთიდან იყო მოსალოდნელი. “ლელავს და მძინვარებს ზღვა ჩრდილოისა, სანაპიროთა თვისთაგან გადმოხეთქილი, და წარდგნასა უქადის მრავალტანჯულსა ჩვენსა მხარესა. და თქვენ, რჩეულნო ივერიისანო, თქვენ უნდა იხსნათ სამშობლო განსაცდელისაგან, თქვენ უნდა განუსვეხოთ მას, მიიყვანოთ ნავთსაყუდელსა მყუდროსა და დაამყაროთ მასში მმობა, მშვიდობა, წესიერება და ბედნიერება. თქვენი ერთობა, ერთსულოვნება იქნება წინდი იმისა, რომ საქართველო განცხოველდება.”⁸¹

უწმიდესისა და უნეტარესი კირიონ II-ის უპირველესი საზრუნვავი იყო საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის ისტორიული ავტოკეფალიის აღიარება. რუსეთის ეკლესიას ამის გაგონებაც არ სურდა. პირიქით, 1917 წლის აგვისტოში პატრიარქად არჩეულმა ტიხონმა კათოლიკოს-პატრიარქ კირიონ II-სადმი გამოგზავნილ წერილში ქართველ იერარქებს მოუწოდა, გაეუქმებინათ 1917 წლის 12 მარტს სვეტიცხოველში მიღებული საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენის აქტი და სინაცელით წარსმდგარიყვნენ რუსეთის ეკლესიის წმიდა სინოდის სხდომაზე.

საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესია თავის საგარეო ურთიერთობებში დღემდე ერთგულია იმ პრინციპებისა და სულისკვეთებისა, რომელთაც საფუძველი ჩაუყარა უწმიდესმა და უნეტარესმა კირიონ II-მ.

უწმიდესი და უნეტარესი კირიონ II საქართველოს მართლ-

მადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის ავტოკეფალიის გამოცხადებისთანავე აქტიურად შეუდგა სასულიერო სასწავლებლების გაეროვნულებას. მან დეკანოზ ნიკიტა თალაკვაძესა და დეკანოზ კორნელი კეკელიძეს დაავალა მოქმედი დებინათ პროექტი თბილისის რუსული სასულიერო სემინარიის ბაზაზე ქართული სასულიერო სასწავლებლის დაარსების შესახებ.

პატრიარქი დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა დამოუკიდებელი ეკლესიისათვის აუცილებელი წმიდა მირონის მომზადებას. ამასთან დაკავშირებით საინტერესოა ის დოკუმენტი, რომელიც დაცული იყო შუშანიების სავანეში. მისი ასლი გადმოგვცა არქიმანდრიტმა ისააკმა (ღადუა). დოკუმენტი შეუდგენია ბერ გობრონს (შემდგომში ეპისკოპოსი გობრონ წკრიალაშვილი. ს.ვ.), რომელიც აღნიშნავს: “მირონის მოხარშვის ადგილად არჩეულ იქნა ყოფილი საკათოლიკოსო სასახლის კარის ეკლესია (ანჩისხატი), თვით ეკლესიაში გამზადებულ იქმნა ქართულ სტილზე აგებული ქურა. ქურა აშენებული იყო ეკლესიის შეა ნაწილში, მარცხნივ, ივერიის წმიდა ღვთისმშობლის, ჯვარცმის და წმიდა პანტელეიმონის ხატების პორისპირ. ქურაზე იდგა ზედადგარი, რომელზეც სპილენძის დიდი ქვაბი იყო შემოდგმული. წმიდა მირონის მოხარშვისათვის მოწვეულ იყო განსვენებული პროვიზორი ახვლედიანი, რომელსაც ჰქონდა მინიჭებული უშუალო ხელმძღვანელობა და სრული პასუხისმგებლობა საქმისათვის. ვნების კვირეულის ორშაბათ დილით ბ-მა ახვლედიანმა ქვაბში ჩაუშვა ყველა ხარშვისათვის განკუთვნილი მასალები. დღის 12 საათისათვის სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქმა კირიონ II-მ ტფილელ მიტროპოლიტ ლეონიდესთან და თბილისის სამდვდელოებასთან ერთად გადაიხადა ღვთისმშობლის პარაკლისი, რის შემდგომშიც საკუთარი ხელით აიაზმის სხურებით ჩაუშვა ქვაბში ჯვარის სახით სპეციალურად პინაკებზედ და სასმისებში კანდელაკის მიერ გამზადებული მირონის მასალების ნაწილი. შემდგომ ამისა, კანდელაკმა მის უწმიდესობას მიართვა ანთებული კვარი, რომელმაც საკუთარის ხელით მოუკიდა წინასწარ ქურაში გამზადებულს და სპირტდასხმულ რამდენიმე ნახშირის ნატეხს ცეცხლი. შემდგომ ამისა კათოლიკოს-პატრიარქი აბრძანდა კათედრაზე და

იწყო წმიდა სახარების კითხვა: იოანგ, თავი I – “პირველიდან იყო სიტყვა.” მას ცვლის ტფილელი მიტროპოლიტი ლეონი დეკანი, შემდგომ ხარისხის მიხედვით ერთი მეორეს მონაწილენი (თითოეული მათგანი წმიდა სახარების წაკითხვის შემდეგ სტროგებს მირონის ქვაბს, შედის საკურთხეველში და სამოსელს იხდის). მირონის ქვაბთან იქმნენ მორიგენი მუდმივად – მთავარ-დიაკონი, რომელთაც ევალებოდათ მთელი დღე-დამის განმავლობაში ქვაბის მორევა განუწყვეტლივ, ხოლო სამღვდელოებას ევალებოდათ ორ-ორი საათი სახარების კითხვა. ესე წესი სრულდებოდა დიდ ოთხშაბათს მწუხარამდე. დიდ ხუთშაბათს დილით ადრე გაწურულ იქმნა ნახარში და შეზავებული ნაირ-ნაირი სურნელეთეროვანი სიოხეებით და ეს სურნელოვანი მასსა სახელწოდებულად მირონი, ჩაუშვეს სპეციალურ თუნუქის ჭურჭელში, რომელსაც უწოდების სამორონე – ალაბასტრი, რომელიც იქვე იქმნა მოკრძალებით დალუქული საკათოლიკოსო ბეჭდით. წირვის დაწყებამდე ტფილელი მიტროპოლიტი ლეონიდე თანამწირველებითურთ და მორწმუნე ერით გაემგზავრა სიონის ტაძრიდან საკათოლიკოსო სასახლის კარის ეკლესიაში, სადაც შეხვდნენ მის უწმიდესობას კირიონ II-ს. ურთიერთმისალმების შემდეგ პროცესია დაბრუნდა სიონის ტაძრისაკენ, მოაბრძანებდნენ წმიდა მირონს, მათ უკან მოჰყვებოდა მანგიაწამოსხმული კათოლიკ-პატრიარქი კირიონ II. პროცესიას ამკობდა ქართული გუნდი და მქუსარე ზარები როგორც დედა სიონის, აგრეთვე მეზობელ ტაძართა. სიონის ტაძარში ალაბასტრი მირონით შესვენებულ იქმნა სამკვეთლოში, ხოლო “სერობასა საიდუმლოსა შენისასა”-ს დროს სამეუფოსა სვლით გარდასვენებულ იქმნა საკურთხევლად ტრაპეზისა ზედა, ხოლო დიდი ალაბასტრი იქმნა გარდამოსვენებულ სამღვდელოთა მიერ და დასვენებული წმიდა ტრაპეზის მარცხნივ, ქმში საგანგებოდ მომზადებულ კვარცხლბეკზედ. პატრა ალაბასტრი კი წმიდა მირონით გადმოასვენა ტფილელმა მიტროპოლიტმა ლეონიდემ, ხოლო კათოლიკ-პატრიარქი შეხვდა სამეუფო ბჭესთან და იგი ჩამოართვა მას, რომელიც დაასვენა წმიდა ტრაპეზისა ზედა მარცხნით ფეშუმისა. შემდგომათ მათ მიერ იქმნა მიღებული ჩვეულებისამებრ სიწმინდენი.”⁸²

1918 წლის 2 ივნისს მისი უწმიდესობისა და უნეტარესობის, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის კირიონ II-ის მიერ თავისუფლების მოედანზე გადახდილ იქნა პარატლისი საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენის გამო. მან შემდეგი სიტყვებით მიმართა ხალხს: “მადლობა ღმერთს. ასი წლის მონობის ბორკილი აეხსნა მრავალტანჯულ ქართველ ხალხს. აღსრულდა მუდმივი ნატვრა საქართველოსი. 26 მაისს 5 საათზე გაისმა პირველი თავისუფალი სიტყვა თავისუფალ საქართველოში. როგორც მკედრეთით აღდგომილმა ქრისტემ თავისი საფლავის კარიდან გადააგორა ლოდი, ისე დღევანდელმა საქართველომ მოიხსნა მონობა, ასი წლის განმავლობაში ლოდად რომ აწვა მკერძე. ახლად შეძენილ თავისუფლებას, ჩვენი ერის სოციალურ-პოლიტიკური არსებობისათვის უურდნის მტევანივით ლამაზად შეკრულ-აწყობილ სახელმწიფოს და დამოუკიდებლობასაც ჩვენდა სავალალოდ, ახლავე აედევნენ შავი დრუბლები და ნისლი, ახლავე გამოუჩნდნენ შიგნით და გარეთ მტრები და შურითა და უსამართლობით აღვსილი პორები.”⁸³

ამის მეტი რა უნდა გაეკეთებინა ათი თვის განმავლობაში 106 წლოვანი მონობისაგან განთავისუფლებულ ეკლესიას და მის მეთაურს. კათოლიკოს-პატრიარქ კირიონ II-ის სიტულ-ვილით დაბრმავებულებს არაფერი არ აინტერესებდათ გარდა იმისა, რომ როგორმე იგი ან ნერვიულობას გადაჰყოლოდა ან სხვა გზა უნდა მოენახათ მისი თავიდან მოშორების. ქართული საზოგადოება თითქოს გულგრილი გახდა საქართველოს მართლმადიდებელ სამოციქულო ეკლესიაში მიმდინარე მოვლენების მიმართ, კათოლიკოს-პატრიარქი კირიონ II შეატოვეს ამ გაბოროტებულ, ანგარებიან ადამიანებს, იგი მარტო დარჩა. განა ასე არ მოხდა 1907 წელს, როდესაც 9-წლიანი იდეოლოგიური, ცილისმწამებლური ბრძოლა ილია ჭავჭავაძესთან 30 აგვისტოს წიწამურთან მისი მკვლელობით დასრულდა? უწმიდესისა და უნეტარეს კათოლიკოს-პატრიარქ კირიონ II-ს უთვალთვალებდნენ, შინაურებიდან გამოჰქონდათ ინფორმაციები პატრიარქის გადაადგილების მარშრუტის შესახებ. 1918 წლის 26 ივნისს უწმიდესი და უნეტარესი კირიონ II

არქიმანდრიტ ტარასი კანდელაკთან და გასილ კბილაშვილთან ერთად დილის 5 საათზე ეტლით გაემგზავრა მარტყოფის მონასტერში, პატრიარქს თან ახლდა ჩიტო (ქრისტეფორე) კა-ანაძე, მაგრამ გზაში გაირკვა, რომ პატრიარქს დარჩა წიგნები, რომლებიც სამუშაოდ სჭირდებოდა, ამიტომ ჩიტო კაპანაძე დარჩა წიგნების წამოსაღებად. პატრიარქი კირიონი მარტყოფის მონასტერში 11 საათზე მივიდა, ლოცვის შემდეგ მუშაობას შეუდგა. გვიან დამით, 1 საათზე დაიძინა. წინა ოთახში ეძინა არქიმანდრიტ ტარასი კანდელაკს. პატრიარქი დილის 5 საათზე დგებოდა. გახდა 5, 6, 7 საათი, პატრიარქის ოთახის კარი არ იდებოდა. ბოლოს გადაწყვიტეს და შეაღეს კარები. კათოლიკოს-პატრიარქი კირიონ II სისხლში ცურავდა, გარდაცვლილის გვერდით ეგდო მისივე დაკეტილი ბრაუნინგი. არქიმანდრიტი ტარასი კანდელაკი სასწრავოდ გამოეშურა თბილისში, გაიმართა საკათოლიკოსო საბჭოს საგანგებო სხდომა, რომელმაც “მოისმინა ტარასი კანდელაკის ინფორმაცია სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის უწმიდესი და უნეტარესი კირიონ II-ის გარდაცვალების შესახებ და განაჩინა: ეს სამწუხარო ამბავი ეცნობოს შინაგან საქმეთა და იუსტიციის სამინისტროებს სათანადო განკარგულებისათვის და აგრეთვე ყოვლადსამდგველო მდგველმთავრებს. ეთხოვოს თბილელ მიტროპოლიტ ლეონიდეს მოახდინოს ჯეროვანი განკარგულება მისი უწმიდესობის გვამის დასაკრძალავად. ოქმს ხელს აწერენ: მიტროპოლიტი ლეონიდე, ეპისკოპოსი დავითი (კაჭახიძე), დეკანოზი კალისტრატე ცინცაძე, რაფიელ ივანიცკი, დეკანოზი ნიკიტა თალაკვაძე, პეტრე ბარათაშვილი.”⁸⁴

იმავე დღეს თბილელმა მიტროპოლიტმა ლეონიდემ საქართველოს რესპუბლიკის მთავრობის თავმჯდომარეს ნოე ჟორდანიას ასეთი შინაარსის დეპეშა გაუგზავნა: “საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის საკათოლიკოსო საბჭოს სახელით პატივისცემით გაცნობებთ, რომ ამა თვის 27-ს (ივნისი), დილის 7 საათზე, მარტყოფის წმიდა ანტონის მონასტერში უცერად გარდაიცვალა კათოლიკოს-პატრიარქი კირიონ II.”⁸⁵ საქართველოს საკათოლიკოსო საბჭომ შექმნა უწმიდესისა და უნეტარესი კირიონ II-ის დამკრძალავი კომი-

სია ეპისკოპოს დავითის (კაჭახიძე) თაგმჯდომარეობით, მისი მოადგილე იყო გიორგი ქორდანია, წევრებად დეკანოზები ანტონ თოთიბაძე და ნიკიტა თალაკვაძე. დამკრძალავ კომისიაში დაიწყო მსჯელობა, სად დაეკრძალათ უწმიდესი და უნეტარესი კირიონ II. იყო საუბარი იმის შესახებაც, რომ პატრიარქმა თავი მოკლა და იქნებ სჯობდეს, რომ უხმაუროდ დაიკრძალოს მარტყოფის მონასტერშით, მაგრამ ახლა კი აღარ დათმო საზოგადოებამ, გამოფხიზლდა მისი ნაწილი და კატეგორიულად მოითხოვა კირიონ II-ის ნეშტის თბილისში გადმოსვენება. გადაწყდა, პანაშვიდები გამართულიყო ანჩისხატის ეკლესიაში, ხოლო 7 ივლისს განსვენებული დაიკრძალებოდა სიონის საპატრიარქო ტაძარში.

სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის უწმიდესისა და უნეტარესი კირიონ II-ის მუხანათურმა მკვლელობაში ფრიად დაამწუხერა საქართველო. გაზეთი “საქართველო” 1918 წლის 30 ივნისს მწუხარებით იტყობინებოდა: “სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი კირიონ II 26 ივნისს დილით გაემგზავრა მარტყოფში. ივნისის 27-ს კი იგი იპოვეს მიცვალებული მარტყოფის მონასტრის საპატრიარქო ბინაზე, მის საწოლ ოთახში.” მისი სულის მოსახსენებელი პანაშვიდები გაიმართა საქართველოს ყველა მოქმედ ეკლესიაში. კათოლიკოს-პატრიარქ კირიონ II-ის დაკრძალვაზე სიტყვები წარმოთქვეს: სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის მოსაყდრემ მიტროპოლიტმა ლეონიდემ (ოქროპირიძე), ქუთათელება მიტროპოლიტმა ანტონმა (გიორგაძე), ჭყონდიდელმა მიტროპოლიტმა ამბროსიმ (ხელაია), დეკანოზმა ნიკიტა თალაკვაძემ. უწმიდესი კირიონი დაკრძალეს სიონის საპატრიარქო ტაძარში 18 საათზე. დაკრძალვის დღეს დეკანოზმა ნიკიტა თალაკვაძემ ამ სიტყვებით გააცილა მისი უწმიდესობა:

“შშვიდობით, თქვენო უწმიდესობაგ!

ეს ერთი კვირაა შენი ანჩისხატი, მთელი მორწმუნე ერი თბილისის ქართველობასთან ერთად, გულდათუთქული დაგქვითინებდა ტყვიით განგმირულ თავის მამამთავარს. დღეს კი ჩვენი სამშობლოს ყოველი კუთხიდან მოზღვავებულა მთელი საქართველო – შენი სამწყსო, რათა მიგაცილოს საუკუნო განსასვენებელ სავანებდე. დაობლებული შენი სამ-

წყსო, ისევ დაქვრივებული ივერიის ეკლესია დღეს საქვეყნოდ მოსთქმაშს და პგრდებს თავის ვაებასა, თავის უბედურებასა, თავის ეგზომ დაცოდვილებას, სამშობლო ქვეყნის გარეშეთაგან გაჭირვებას. ეს შენი საიდუმლოებით მოცული კუბოც მძიმე ლოდივით ზედ დაგვერთო. ასეთ განსაცდელს ადგილი აღარ უნდა ჰქონდეს ჩენენში.

არ ვიცი შენი ასეთი მოულოდნელი და უეცარი სიკვდილი ჩვენი გაუგებრობის თუ უმაღურობის ნაყოფია. ზოგჯერ მტერი ვერ უზამს ადამიანს იმას, რასაც თვით ადამიანი თავის თავსო, – სწორედ ჩვენზეა ეს ნათქვამი. სხვებმა, გარეშეებმა, ჩვენმა მტრებმა და ორგულებმა შეიგნეს შენი დიდი პიროვნების დირსება, ჩვენ კი ვერა! სხვებმა, უცხოელებმა, დააფასეს შენი გონებრივი და ზნეობრივი ღვაწლი სამშობლოსათვის, ჩვენ კი ვერა. ვერ გამიგია, რას ვთხოულობდით კიდევ შენგან?! სხვა ქვეყანაში ასეთ ნაამაგდარ, დამაშვრალ, მხცოვან მოღვაწეს დაასვენებენ ხოლმე, სიბერის უამს დაუტკბობენ, განვლილ ტანჯვა-წამებას დაუამებენ და თუ კიდევ სამოღვაწეოდ მოიწვევენ, მაშინ თავს ევლებიან მას, ტვირთს უმსუბუქებენ, რათა მისს სიბრძნე-გამოცდილებით ისევ ასარგებლონ ქვეყანა. ჩვენ ასე ვერ მოგექციოთ. ჩვენ მხოლოდ უუფლებო კათალიკოზა-პატრიარქად აგირჩიეთ! თითქოს ჩვენი ეკლესიის ხომალდის საჭეომპურობელი გიწოდეთ, ნამდვილად კი ეს საჭე ხელიდან გამოგტაცეთ!

ქედმაღლობა, გამძვინვარებული შუღლი, საარაკო თავხედობა და გულფიცხობა ვაწარმოეთ თავის მამამთავრის გარშემო, უკანასკნელი დღენი სიცოცხლისა ჩავუმწარეთ მას და ახალ საქართველოში ეკლესიასაც ძირი ამოგუთხარეთ, არსებობის ნიადაგი გამოვაცალეთ.

განა მხოლოდ კირიონ კათოლიკოზს მოვექეციოთ ასე? უფრო მეტის სისასტიკით გავისტუმრეთ საიქიოს დიდი ილია! წიწა-მურისა და მარტყოფის ტრაგედია საქართველოს დაუმინებელი მტრების მიერ ჩვენში დაოცხილმა, ერთმანეთის ჯგუფურმა გადაკიდება-კინკლაობამ შეამზადა. მტრებმა დაგვქსაქსეს, ერთმანეთის მტრებად გადაგვაქციეს, საკუთარ ოჯახში შინაური მტრები და ჯაშუშები გაგვიჩინეს და ეს თავზარდამცემი უბედურება თვით ქართველების ხელით გააკეთეს. რაღა

გვეთქმის ამ შავბნელ ბოროტებაზე? – შური, ერთმანეთის მძულვარება და გაუტანლობა დაესადგურა ჩვენს შორის და ეს გვათხრევინებს ჩვენს სამარეს ჩვენივე ხელით როდესაც ილიას და კირიონს ყიფინას სცემდნენ უგუნურნი, ჩვენში არ აღმოჩნდა ვინმე, რომ დამაშვრალთათვის ნუგეში ეცაო, მათ-თვის მოეგერიებინათ უპასუხისმგებლო კალმოსანნი. პირი-ქით, უფრო ასისიანებდნენ მათ

ილიასა და კირიონს მამულიშვილობა, უანგარობა და სამშობლოსათვის თავგანწირვა როდი ესწავლებოდათ, საყვარელნო!.. მაგრამ დღეს რაღა გვეთქმის, დღეს ისევ საქვეყნო სირცეხვილში ჩავცვიდით. ქართველნო, ეტყობა ის-ტორიის გაკვეთილები ფუჭია ჩვენთვის, ჯერჯერობით მაინც, მაგრამ დრმად გვწამს საქართველოს ჭირისუფლის, ნიკოლოზ ბარათაშვილის ანდერძი:

“ცუდად ხომ მაინც არა ჩაივლის,
ეს განწირული სულისკვეთება,
და გზა უვალი, შენგან თელილი,
მერანო, ჩემო, მაინც დარჩება.”

დიახ, “გზა უვალი”, კირიონისაგან “თელილი” უსათუოდ დარჩება.

ამ გზაზე უკვე დაგვაყენა განსვენებულმა. პირველმა მან შეაშუქა ჩვენს საზოგადოებაში ჩვენი ეკლესიის განთავისუფლების აზრი. შეაშუქა არა 1905 და 1917 წლებში, როდესაც ქვანიც კი დადადებდნენ, არამედ უფრო ადრე, როდესაც სუსხიანი ცარიზმისაგან ყოველი აზრი და იდეა თავისუფლებაზე ჩვენში გაყინულ-გათომილი იყო; კირიონი კი მაინც თესდა ჩვენში თესლსა კეთილსა. ის შეესწრო კიდეც ამ თესლისა-გან ნაყოფის გამოდებასა, მაგრამ თვით კი ვერ იგემა თავისი ნამუშაკარი. ასეთი ყოფილა ხვედრი ქართველი საზოგადო მოღვაწეებისა და ვერც კირიონი ასცდა თავის ხვედრს

არ შეიძლება არ გამცნოთ საყვარელნო კირიონისაგან ერთ საეკლესიო წრეში უკანასკნელი წარმოთქმული აზრი ჩვენს ძალთა ურთიერთგანწყობილებაზე: “ოცი წლის განმავლობაში დაშორებული ვიყავი სამშობლოს, – ბრძანა განსვენებულმა, – შორიდგან თვალყურს ვადევნებდი, ვფიქრობდი, ამ ხნის განმავლობაში თქვენ საკმარისად შეიგენით საქვეყნო

მოვალეობა, მაგრამ როგორც ეხლა ვრწმუნდები, თქვენ უფრო დაქვეითებულ ხართ და დაქსაქსულ ხართ. თუ ხელახლა დაიბადებით, თორემ სხვაფრივ თქვენი გამობრუნება შეუძლებელია". ასე ნადვლიანად დაასრულა მან თავისი მწყემსმთავრული მხილება.

იმედი უნდა ვიქონიოთ, რომ ჩვენ "ხელახლა დავიბადებით," როგორც განსვენებულმა გვამცნო, ახალ საქართველოში, მხოლოდ თავისუფალ საქართველოში აღორძინდება, ამაღლდება, გაფაქიზდება ძალთა განწყობილება, მხოლოდ განახლებულ მოქალაქეობაში შევძლებთ უკუვადოთ აწ დამხობილ მონობისაგან ნაანდერძევი გახსრწნილი ზნე-ჩვეულებანი და შეერთებულ ძალით სამშობლოს ვემსახუროთ. იმედი უნდა ვიქონიოთ, რომ აწ თავისუფალ საქართველოში თავისუფალი ეკლესია შესძლებს აღუზარდოს სამშობლოს ღირსეული მოქალაქენი მტკიცე ქრისტიანულ ზნეობის ნიადაგზე. უნდა შევიგნოთ საყვარელნო, რომ მხოლოდ წმინდა სახარების მცნებებზე აღზრდილი ერია უკვდავი და უძლეველი.

ამ რწმენით მიგაცილებთ ტანჯულო მამამთავარო, საფლავის პირზე. აქ, ჭაღარა სიონის ტაძარში მივაბარებთ შენს ნეშტს მშობელ მიწას. აქ დაისვენე და განისვენე დამაშვრალო! აქ მაინც ადარ იქნები "განმარტოებული", აქ მუდამ სინანულის ცრემლებს დაგაფრქვევთ შენს წმინდა საფლავს. შენც, უწმინდესო მეუფეო, აქედან თვალყური გვადევნე, გაგვამხნევე, არ დაგვივიწყო. შენებურად, დიდსულოვნად შეავედრე ჩვენი ეგზომი დაცოდვილება სიონის დვთისმშობელს, წმინდა ნინოსა და ჩვენს ნათლით მოსილ წინაპართ

შეგცოდეთ – შეგვინდევ და გვაპატივ, ჩვენო დაუგიწყარო მამამთავარო, ღმერთი იყოს შენი მოწყალე, ამინ."⁸⁶

კათოლიკოს-პატრიარქ კირიონ II-ის მუხანათური მკვლელობის შემდეგ მოკლეს მირიან ბერი, მღვდელი ტიმოთე ბაკურაძე, ქუთათელი ეპისკოპოსი ანტონ გიორგაძე. რა ხდებოდა საქართველოს ეკლესიაში? ნუთუ მართალი გამოდგა შავრაზმელ ვოსტორგოვის სიტყვები? „ვინ მოჰკლა ბრწყინვალე მწყემსმთავარი და მეცნიერი, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი კირიონ II? ქართველი საზოგადოების ერთმა ნაწილმა გული იმით დაიმშვიდა, რომ მკვლელის ძებნა

ჩრდილოეთში, რუსეთში დაიწყო. ეს ხომ თავის მართლების უმწეო ცდა იყო. ხმამაღლა უნდა ვთქვათ სიმართლე, კათალიკოს-პატრიარქ კირიონ II-ის მკვლელები ქართველებშია საძენი. დიახ, კირიონი ქართველთა ხელითაა მკვდარი. მარტყოფის ტრაგედიაში ზნეობრივი ბრალი მიუძღვით ყველა იმათ, ვინც კირიონ II ეროვნული მიმართულების გამო შეიძულეს და მის დევნა-შევიწროებაში აქტიური მონაწილეობა მიიღეს. კონკრეტული დამნაშავენი კი, სამწუხაროდ, დაუსჯელნი აღმოჩნდნენ.“

უწმიდესსა და უნეტარეს კირიონ II-ს გამოსათხოვარი სიტყვით მიმართა პოლონელი ხალხის წარმომადგენელმა ვალკომირსკიმ.

“ქართველო ხალხო! – სულ ნახევარი წელიწადია, რაც, ასი წლის ობლობის შემდეგ, დიდი ზეიმით დააგვირგვინე შენი სულიერი მამა და ეხლა, ასე მოულოდნელად, მიწას აბარებ მის ნეშტს! სხვა რომელ ხალხს შეუძლია უფრო მწვავედ იგრძნოს შენი დანაკლისი, ვიდრე იმას, რომლის ისტორია ასე ჰგავს შენსას; ვისი გამოჩენილი პოლიტიკური და სასულიერო მოღვაწენი განიცდიდნენ იმასკე, რასაც შენი წინამდღოლები. პოლონელებსა და ქართველებს ყოველთვის ესმოდათ ერთმანეთის გულის პასუხი, ყოველთვის უწვდიდნენ ერთმანეთს ხელს ჭირსა და ლხინში, რის მოწმენი არა ერთხელ ვყოფილვართ ჩვენ აქ, თბილისშიაც, საქართველოს დედაქალაქში.

კავკასიის პოლონელთა საბჭომ დაგვავალა ჩემს ამხანაგსა და მე დავსწრებოდით ქართველთა კათალიკოსის დაკრძალვას და აქაური პოლონელების ახალშენის სახელით გამოგვეცხადებინა გულწრფელი თანაგრძნობა ქართველი ერისათვის; გადაგვეცა მისთვის, რომ პოლონელები სავსებით იზიარებენ ქართველთა მწუხარებას და იმავე დროს მოუწოდებენ მათ სულიერი სიმტკიცისაკენ.

საუკუნო ნათელი დაედგას საქართველოს ამ ერთგულ შვილს, ქართული ეკლესიის თავადს. განისვენოს მისმა სულმა, სადაც მართალი განისვენებენ

ხოლო ჩვენ ნუ მივაცემით სასოწარკვეთილობას, იმიტომ, რომ ცოცხალია ქართველი ერი, რომელიც მრავლად წარმოშობს ისეთ ძეთ, რომელნიც უზრუნველყოფენ ქართველი

ხალხის საუკეთესო ისტორიულ მოძავალს...”⁸⁷

ტანჯული ქვეყნის კეთილდღეობისათვის მოწამეობრივად აღსრულებული სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ჭირისუფლად იქცა გაზეთი “საქართველო”, რომელიც წერდა: “ცეცხლისა და წამების ალში გაწმინდა კათოლიკოსმა კირიონმა თავისი სული საქართველოსათვის ტანჯვით და თუ ვინმეს ჰქონდა უფლება, ყველაზე ადრე იგი უნდა ზიარებოდა საქართველოს ბედნიერებას. მარტყოფის საიდუმლო გამოუცნობელია. რა მოხდა წმიდა ანტონის მონასტერში, დანამდვილებით არავინ იცის. საუკუნეებში წარხდომილმა უნეტარესმა კათოლიკოსმა საფლავში ჩაიტანა მარტყოფის ტრაგედიის ახსნა, მის სასიკვდილო იარაზე მიკრული ხელი კი ჰფარავს უდრმეს მწუხარებასთან ერთად მივარდნილი მონასტრის საიდუმლოებასაც.”⁸⁸

საერო გაზეთებში ასეთი შინაარსის წერილები იბეჭდებოდა, ხოლო სასულიერო უურნალ “ახალ სიტყვაში” მხოლოდ ორი აბზაცი იტყობინებოდა კათოლიკოს-პატრიარქის უეცარ გარდაცვალებას. ახალგაზრდა ისტორიკოსი სარგის კაკაბაძე, რომელიც აქტიურ მონაწილეობას იღებდა საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის დროებითი მმართველობის მუშაობაში, კარგად იცნობდა მის უწმიდესობას კირიონ II-ს, მის სამეცნიერო და საზოგადოებრივ საქმიანობას და ასეთი ჩანაწერი გაუკეთებია თავის წიგნებში: “კირიონ კათოლიკოსის სიკვდილით საქართველოს ეკლესიამ შეიძლება ითქვას, დაამთავრა თავისი ერთ-ნახევარ ათასწლოვანი ისტორია...”⁸⁹

იოსებ იმედაშვილი გულისტკივილით აღნიშნავდა: უწმიდესისა და უნეტარესის სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის კირიონ II-ის გარდაცვალებით “ჩაქრა ლამპარი, რომლის მსგავსი იშვიათად აინთება საუკუნიდან საუკუნეებდე! ეს იყო კაცი არა მხოლოდ ბერი მღვდელმთავარი, არამედ, უპირველეს ყოვლისა, სამოქალაქო მოღვაწე, მოაზროვნე, მეისტორიე, დიდი მამულიშვილი.”

მრავალრიცხოვანი სამგლოვიარო დეპუტებიდან, რომელნიც საქართველოს სხვადასხვა პროვინციებიდან მოდიოდა საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის მოსაყდრის თბილები მიტროპოლიტის ლეონიდეს სახელზე, მოვიტანთ რამდენ-

იმეს – ჩოხატაურიდან თომა მეგრელიშვილი წერდა: “უწმიდესი კათოლიკოსი კირიონის ტრაგიკულად გარდაცვალების გამო ვიმედოვნებ, რომ თქვენი ენერგიული მოთხოვნით მთავრობა ნათელს მოპოვებს ამ საზარელ მოქმედებას, რომელიც მახვილს სცემს გულში ახალ საქართველოს.” “ცხინვალის წმიდა ნიკოლოზის სახელობის ტაძრის მრევლი მწუხარებას გამოთქვამს დიდებული მოღვაწის, კათოლიკოს კირიონ II-ის გარდაცვალების გამო. საუკუნო განსვენება მას, ხოლო დამნაშავეთ რისხევა უფლის.” დეპეშას აქვს მიტროპოლიტ ლეონიდეს მინაწერი “ვაი ჩვენს ეკლესიას ამისთანა მდგდლები რომ ჰყავს”??!

უწმიდესისა და უნეტარესის სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის კირიონ II-ის ტრაგიკული გარდაცვალება იყო XX საუკუნის I მეოთხედის საქართველოს სირცხვილი და უბედურება. მაგრამ, სამწუხაროდ, იყვნენ ადამიანები, რომელიც ასე არ ფიქრობდნენ. დეკანოზ ქრისტეფორეს იმხანად მდგდელ ვასილ კარბელაშვილისათვის უთქვამს: “ძაღლი იყო და ძაღლური სიკვდილი ხვდა მას წილადი”. მანვე გამოსაქვეყნებლად მოამზადა, თუმცა კირიონის გარდაცვალების გამო თავის არქივში შეინახა ეს წერილი.

“კათოლიკოსი კირიონი და მისი დვაწლი-მოღვაწეობა”

ნიკოლოზ II-ის წინააღმდეგ წერა, ვიცით, არ შეიძლებოდა აშკარად. არამც თუ მის წინააღმდეგ, უბრალო ბოქაულის მოქმედებას თუ შეეხებოდით და კრიტიკას გაუკეთებდით, მოღალატედ გამოგაცხადებდნენ. ასეთივე სენი სჭირო ყოველ თვითმპყრობელობის სენით შეპყრობილ ადამიანებს. ასეთ ადამიანებს, მათის აზრით, ნება აქვთ ქმნა ყოველივე ცუდისა და სხვას კი არა აქვს ნება თქმა მათ მიერ ჩადენილ სიცუდისა. მაგრამ ნიკოლოზის თვითნებობასაც მოედო ბოლო, რადგან ვერ შეიგნო დროზე გამაფრთხილებული რჩევა, რომელსაც აძლევდნენ მას მისი კეთილის მყოფელნი.

თვითმპყრობელობის სენით შეპყრობილ ადამიანთა ჯგუფს უდავოდ ეკუთვნის კათოლიკოსი კირიონი. ამის საბუთი ბევრი იქმნა გამოქვეყნებული, მაგრამ ყველაზე უფრო დამამტკიცებული საბუთია უურნ. “ახ. სიტყვის” მერვე ნომერში გამოქვეყნებული პროტესტი, წარმოდგენილი საკათ. საბჭოს წევრე-

ბისაგან კათოლიკოსისადმი მის მოქმედებისა გამო. ვინც იცნობს კათოლიკოს კირიონის წარსულ მოღვაწეობას, იმას არ გაუკვირდება დღევანდელი მისი ქცევა. გადავავლოთ თვალი მის წარსულს დვაწლს, რომ ყოველივე ნათელი იქმნება.

კათოლიკოსი კირიონ II გვარად საძაგლიშვილია. პირვანდელი მისი მოღვაწეობა დაიწყო თელავისა და გორის სასულიერო სასწავლებლებში, სადაც დღესაც არის დარჩენილი კვალი ამ მოღვაწეობისა, მაგრამ ამაზე ეკითხოს თელაველებსა და გორელებს. გ. საძაგლიშვილმა 1896 წლის მიწურულში მიიღო ბერობა. კურთხეულ იქმნა ეგზარქოს ვლადიმირის, შემდეგში კიევის მიტროპოლიტის მიერ, რომელსაც იღუმენმა კირიონმა 1897 წელში შეასხა ქება. “Духовники Вестники грузинского экзархата” – ის ნომრებში, ქართლში მოციქულებრივი მოგზაურობისათვის. ჩვენ ვიცით ეგზარქოსმა ვლადიმერმა რა სიკეთეც უყო ქართულ ეკლესიას თავის აქ, თუ პეტროგრად – კიევში მიტროპოლიტად ყოფნის დროს.

შემდეგ მომავალმა კათოლიკოსმა მიიღო გორის ეპისკოპოსობა. ამ დროს იმერეთის კათედრა იყო დაჭერილი ლეონიდესა და გურია-სამეგრელოსი ალექსანდრეს მიერ. არც ერთი არ აპირებდა იმ ხანად სიკვდილს და კირიონს კი ესაჭიროებოდა ფრთხის გაშლა. ამისთვის ითხოვა თავისი რუსეთში გადაყვანა. მამულის მოყვარული ადამიანი ამჯობინებდა თავისს სამშობლოში სამსახურს უცხო ქვეყაში აღმატების სურვილს, მაგრამ კაცია და ბუნებათ.

პირველ ხანად იმედი არ გაუმართლდა კირიონს. მისცეს მხოლოდ ქორებისკოპოსობა რუსეთში, მაგრამ მერე “დაიმსახურა” ქ. ორიოლის კათედრა. დადგა 1905 წელი. იაპონიაში რიგიანად შებერტყა ფუფი-ბუმბერაზი-რუსეთი. რუსეთის თვითმყრობელობა შეირყა. სხვა და სხვა ხალხებმა წარუდგინა რუსეთის მთავრობას მოთხოვნილებანი. საქართველოს სამღვდელოებამაც წამოაყენა მოთხოვნილება საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის შესახებ. ჯერ იმერეთის სამღვდელოებამ, ეპისკოპოსი ლეონიდის მეთაურობით გამოიყანა თავის საეპარქიო კრებაზე დაგენილება ამის შესახებ მარტში და მერე ქართლ-კახეთის სამღვდელოებამ 1905 წლის მაისის კრებაზე, როდესაც მოხდა ყველასაგან სამახსოვრო

ამბები. ეპ. კირიონს ამ მოთხოვნილებათა შექმნაში არავითარი მონაწილეობა არ მიუღია არც სიტყვით, არც საქმით. ესმა კი რა ორიოდში, საქართველომ ავტოკეფალიის საკითხი წამოაყენაო, ითხოვა მაშინდელისათვის დაცლილი სოხუმის კათედრა, რაიცა სინოდმა მისცა, რომ ამით ქართველების გული მოეგო და ავტოკეფალიის მოთხოვნილების სურვილი გაენელებია. ამრიგად, კირიონი გამოეშურა საქართველოში, სხვამ არავინ დამასწროს კათოლიკოსობის მიღებაო. 1906 წელში კირიონი და ლეონიდი გაწვეული იქმნენ სინოდში ჩვენი ეკლესიის საქმეზე. არ ვიცით როგორ, რის და ვის საშუალებით, ეპისკოპოსმა კირიონმა მიიღო დაპირება მაშინდელი ობერ-პროკურორისაგან, რომ, თუ საქართველოს სამდვდელოუბა დაკმაყოფილდება ამით, შენ ეპისკოპოს კირიონს დაგნიშნავთ ეგზარხოსად. ამ წინადადებით მოევლინა ეპისკოპოსი კირიონი ობილისში საქართველოს სამდვდელოების დელგატებს, რომელთაგანაც კატეგორიული უარი მიიღო ამ კომბინაციაზე. ეს უარი გამომდინარეობდა იმ დავალებისაგან, რომელიც დაეკისრა ორთავე ეპისკოპოსს, კირიონს და ლეონიდს, მოეთხოვათ ავტოკეფალია და არ გაემართათ სინოდთან რაიმე ვაჭრობა.

სინოდის ობერ-პროკურორს ეგონა, რომ კირიონი დაითანხმებდა ქართველ სამდვდელოებას და საზოგადოებას დაკმაყოფილებულ იყვნენ რუს ეგზარხოსის ქართველით შეცვლით და როდესაც დაინახა, რომ კირიონმა ეს ვერ შეძლო, აიღო და სოხუმითგან სადღაც ქორეპისკოპოსად გადაიყვანა რუსეთში. ამ თანამდებობას კირიონმა თავი დაანება თავისით და სინოდმა მისცა საცხოვრებლად რომელიდაც მონასტერი.

ამასობაში საქართველოში მოკლეს ეგზარხოსი ნიკონი. ამ მკლელობაში მონაწილეობა უსაბუთოდ და განუკითხავად დააბრალა სინოდმა, სხვათა შორის, ეპისკოპოს კირიონს და არქიმანდრიტ ამბროსის. ამის გამო ამბროსი უეცრად გაგზეს სანაქსარის მონასტერში (მგონია რიაზანის გუბერნიაში) და დაუმორჩილეს სახეიკ რეჟიმს. ასეთსავე მდგომარეობაში, როგორსაც განიცდიდა ყოვლად-პატივცემული და სპეტაკი ადამიანი არქიმანდრიტი ამბროსი, დღევანდელი ღირსეული მოადგილე ჭყონდიდელ მიტროპოლიტთა, ჩააყენეს ეპისკოპო-

სი კირიონიც. შემდეგში კირიონმა მოახერხა ეპისკოპოსობის მიღება პოლოცკში. ხოლო მხელვანი და ფრიად განათლებული არქიმანდრიტი ამბროსი არ აღირსა სინოდმა ეპისკოპოსობის ხარისხს. რამდენადაც ვიცით, სინოდის წარმომადგენლებთან არქიმანდრიტ ამბროსის ყოველთვის ღირსეულად უჭირა თავი და ამიტომაც ვერ დაიმსახურა უფროსთა უურადღება. მოხდა 1917 წლის 27 თებერვლის რევოლუცია რუსეთში. 12 მარტი-სათვის გადაწყდა გამოცხადებულიყო მცხეთაში საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალია. ამ დღისათვის გამოიწვიეს პოლოცკიდან ეპისკოპოსი კირიონი, რომელმაც პასუხი გამოაზავნა: შემატყობინებო რაზე მიძარებოთ, და არ მოვიდა. შემდეგ როცა გაიგო ავტოკეფალიის გამოცხადება, გასწია სინოდში და იქითგან მოციქულად მოგვევლინა სინოდისა და ობერ-პროკურორისაგან (გზის ხარჯიც მიიღო მათგან). ობერ-პროკურორის დავალებით საქართველოს ეკლესიის დროებით მმართველობას წინადადება მისცა, მიეღო ნაციონალური ავტოკეფალია, ეს ჯობია ტერიტორიულსა. როდესაც აგრძნობინეს, რომ არ ეწარმოებია ობერპროკურორთან არავითარი შუამდგომლობა საქართველოს ეკლესიის დროებითის მმართველობის დაუკითხავად, ეპისკოპოსმა კირიონმა მთელს კრებულის მმართველობას მიახალა პირში, თქვენ ვინა ხართ, ან რა მნიშვნელობა აქვს 12 მარტის თქვენს ნამოქმედარსაო. გაიძუტა და გაიქცა ვერ პეტერბურგში და იქითგან პოლოცკში. რომ შეატყო ავტოკეფალიის საქმე ადარც ისე უიმედოაო, აგვისტოში ისევ მოვიდა ტფილისში. შემდეგ კი მედავითნე-დიაკონთა წყალობით მიიღო კათოლიკოსობა. აი, მოკლედ, მოწამებრივი დგაწლი კირიონ II-ისა. ეპარქიების ძებნა რუსეთის სივრცეზე, სინოდთან და ობერ-პროკურორებთან ვაჭრობა, მათ მიერ მოციქულად მოვლინება საქართველოში, აქ მტკიცება, რომ სინოდსა და ობერ-პროკურორებს დიდად ჰყავთ მიჩნეული იგი, ხოლო იქ, სინოდში რწმუნება, რომ აქ საქართველოში დიდად მიღებული ჰყავს ყველასა, – აი, ტაქტიკა კირიონისა. ამისი საბუთი, მგონია, საკმარისად არის წარმოდგენილი ზემოთ.

როგორი ყალბიც არის მოწამებრივი შარავანდედი კირიონ II-ისა, ისეთივეა მისი მეცნიერული შარავანდედიც. საზოგადოე-

ბაში გავრცელებულია ყალბი აზრი, როგორც მისი მოწამეთ-ბრიობისა, ისე მეცნიერობისა. ბრძო ბრიფებია. საქმარისია გაიგონოს ამა და ამ კაცმა რაღაც სქელი წიგნი დაწერაო, რომ მეცნიერების სიგელი მისთავაზოს. თუ რა შინაარსისაა ეს „მეცნიერული“ ნაშთი, არავინ უკვირდება.”⁹⁰

თუმცა ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ უწმიდესი და უნეტარესი კირიონ II-ის პიროვნების დამფარებელნიც მრავლად იყვნენ. თბილისის სამდვდელოებამ საგანგებო კრებაზე უურნალ “ახალი სიტყვის” გარშემო შემოკრებულთ “კალმის ყაჩადები” და „კათოლიკოს კირიონ II-ის ზნეობრივი მკვლელები უწოდა.”

სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის უწმიდესისა და უნეტარესი კირიონ II-ის ვერაგულმა მკვლელობამ დაპირისპირება გააღმავა ახლად ავტოკეფალიააღდგენილი საქართველოს მართლმადიდებელ სამოციქულო ეკლესიაში, საკათალიკოსო საბჭოში. ქუთათელმა მიტროპოლიტმა ანტონმა (გიორგაძე) უწმიდესისა და უნეტარესი კირიონ II-ის დაკრძალვის შემდეგ, 11 ივლისს, სასწრაფოდ მოიწვია საეპარქიო კრება, სადაც მიიღეს “განსაკუთრებული საკითხები კათოლიკოს-პატრიარქ კირიონ II-ის ტრაგიკულად გარდაცვალების გამო.”

1. წინადადება იქნას შეტანილი იმერეთის საეპარქიო სახლის სახელით საკათალიკოსო საბჭოში, რათა ეს უკანასკნელი მთელი თავისი შემადგენლობით და კათოლიკოსის მოსაყდრით დაუყოვნებლივ გადადგეს სამსახურიდან, როგორც ეს არის მიღებული აღმოსავლეთის მართლმადიდებლურ ეკლესიებში, მითუმეტეს, საკათალიკოსო საბჭო მორალურად თანამოაზრეა განსვენებულ კათოლიკოსის ტრაგიკულად და საიდუმლოებით მოცულ გარდაცვალებაში. 2. კათოლიკოსის ამ სახით გარდაცვალების გამო მისი კაბინეტის, ანუ ორგანოს საკათალიკოსო სახლის გადადგომის შემდეგ, შესდგეს საეპარქიო საბჭოებისაგან დასახელებულ პირთა შემადგენლობით დროებითი მმართველობა საქართველოს ეკლესიის ერთ-ერთ ეპარქიულ მდვდელმთავრის მოსაყდრეობით. 3. დროებითი მმართველობა განიხილავს შექმნილ ვითარებას კათოლიკოს კირიონ II-ის გარდაცვალების გამო. მანამდე კი,

საჭიროა, გამოირკვეს, რა ატმოსფერო იყო შექმნილი კათოლიკოს კირიონ II-ის პირვენების გარშემო. ამას მოითხოვს ჩვენგან მოქალაქეობრივი მოვალეობების შეგნება განსვენებულის წინაშე. საამისოდ მდიდარ მასალას წარმოადგენს “ახალი სიტყვის” უკვე გამოქვეყნებული 7 ნოემბრი. გაისინჯოს ამ ორგანოს შესახებ საკათალიკოსო საბჭოში ქრისტეფორე კაპანაძის და დეკანოზ ნიკიტა თალაკვაძის მოხსენებები. გაისინჯოს საკათალიკოსო საბჭოს უურნალები 103, 109. განხილულ იქნას 144 საბრალდებო მუხლები, რომლებიც მის მოწინააღმდეგებს ჩაუბარებით კათოლიკოს კირიონისათვის. 1918 წლის 23 მაისს, როგორც ეს გვამცნო საბჭოს წევრმა რაფიელ ივანიცკიმ, კათოლიკოს კირიონ II-ის დასაფლავების დღეს, გახ. “საქართველოში” მოთავსებულ წერილში. განხილულ იქნას ეს განცხადება და მასზე განსვენებული კათოლიკოსის ჯერ არ ცნობილი პასუხი, რომელიც უკვე შედგენილი ყოფილა საეკლესიო კრებისათვის წარსადგენად. შეფასებულ იქნას რ. ივანიცკის წერილი, რამდენად ობიექტური და გულწრფელია იგი და შეესაბამება თუ არა ჭეშმარიტებას. ეს წერილი “ახალი სიტყვის” ცუდლუტური გამოხმაურებად მის მონათესავე გახ. “საქართველოში”. პროტესტი გამოეცხადოს რ. ივანიცკის ამ თავხედობისათვის. 4. დაუყოვნებლივ მოისპოს უურნალ “ახალი სიტყვის” გამოცემა, როგორც პასკვილანტურ-პროვოკაციული ორგანოსი. საეკლესიო კრების წინაშე პასუხისმგებაში იქნენ მიცემული ამ ორგანოს სარედაქციო კოლეგიის რწმუნებული ქრისტეფორე ციცქიშვილი, დეკანოზი ანგონ თოთიბაძე, მდვდელი ილია შუბლაძე. ასეთი ბილწი და ასეთი საზიზდარი ორგანო არ ახსოვს კაცობრიობის ისტორიას, რომელიც გამოდიოდა კათოლიკოს კირიონისა და მისი მომხრეების მოსაშამავად. ამ დროს კი საკათოლიკოსო საბჭოს ოფიციალური ორგანო “სვეტიცხოველი” უსახსრობის გამო შეაჩერეს. უურ. “ახალი სიტყვის” გარშემო შემოკრებილთ უნდა ეწოდოთ კათოლიკოს კირიონ II-ის მორალური მკვლელი და განიდევნონ თბილისიდან. 5. განხილულ იქნას უმთავრესი საბედისწერო შემთხვევა, რომელმაც უცნაურად იმსხვერპლა კათოლიკოსი კირიონი. რამდენად მიზანშეწონილი აღმოჩნდა თბილელი მიტროპოლიტის კათ-

ედრის აღდგენა და ერთ ქალაქში კათოლიკოსის და მიტროპოლიტის მოთავსება? ამ მოკლე დროის დაგვირვებამ დაგვარწმუნა, რომ ვინც უნდა ყოფილიყო კათოლიკოს კირიონ II-ის ადგილზე, მას ისეთივე მარცხი მოუვიდოდა, როგორც მოუვიდა კირიონს ძლიერი თბილელი მიტროპოლიტის გვერდით. საეკლესიო დებულებით, კათოლიკოსი იყო სრულიად უმწეო და უუფლებო, ამიტომ სანამ კათოლიკოსის კანდიდატზე იბჟობდეთ, უნდა გაუქმდეს თბილელის კათედრა და აისახოს იგი კათოლიკოსის ტიტულში. უნდა ამოვირჩიოთ მთავარეპისკოპოსი მცხეთისა და მიტროპოლიტი თბილისისა და სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი. მას მიეცემა ერთი ქორეპისკოპოსი სრულ განკარგულებაში და მით დაცხება უმთავრესი წყარო იმ ქიშპობისა, რომელშიც ამოაღჩვეს მხცოვანი კათოლიკოსი კირიონი. 6. საჭიროა შესწავლილ იქნას 1917 წლების დროებითი მმართველობის საქმეები, განსაკუთრებით უურნალები №18, 19, 44, აგრეთვე საკათოლიკოსო საბჭოს დროისა, აქ დაინახავს მომხდარი ტრაგედიის სურათს, ვისაც სურს იხილოს იგი.”⁹¹

დოკუმენტს ხელს აწერდა ქუთათელი მიტროპოლიტი ანტონი (გიორგაძე). 1918 წლის 18 სექტემბერს მიტროპოლიტი ანტონი მოულოდნელად გარდაიცვალა. იმთავითვე გავრცელდა ხემბი, რომ იგი მოწამლეს, პათანატომიურმა გამოკვლევამ დაადასტურა ეს ვარაუდი. ამ ბოროტების ჩამდენი აღმოჩნდა მისი სიძე, გვარად რედიგერი, რომელმაც მეუფე ანტონს საჭმელში ვერცხლისწყალი შეურია აშკარა იყო, ამ საქმის დამკვეთნი იგივე ხალხი იყო, ვინც მარტყოფის მონასტერში მოკლა უწმიდესი და უნეტარესი კირიონ II. მიტროპოლიტი ანტონი დაიკრძალა ქუთაისის საკათედრო ტაძარში, რომელიც 1924 წელს ბოლშევკებმა დაანგრიეს. მიტროპოლიტ ანტონის საფლავი დაიკარგა. 1918 წლის 15 ოქტომბერს საკუთარი სახლის წინ უცნობმა მკვლელმა სიცოცხლეს გამოასალმა მღვდელი ტიმოთე ბაკურაძე, რომელიც თავის დროზე იყო კათოლიკოს-პატრიარქ კირიონ II-ის საარჩევნო ჯგუფის ხელმძღვანელი პროვინციებში. 1919 წლის 6 ივნისს არმაზის მონასტერში მოკლეს ბერმონაზვნები მირიანი (ბექაური) და გერმოგენი. იმავე წლის 23 ივნისს პოლიციამ დააპატიმრა მკვლელობის

შემსრულებელნი – სოფელ ქეგვის მცხოვრებნი ბაგდასარ აღდაჯანოვი, ნიკო თუმანიანი, მიშა კვახაძე. დამკვეთოთ ვინაობა კი უცნობი დარჩა. ამ სამწუხარო ამბებმა ათქმევინა ცნობილ ისტორიკოსს სარგის კავაბაძეს შემდეგი სიტყვები: “საქართველოს ეკლესიის მაღალ სასულიერო წრეებში დამკვიდრდა ერთმანეთის გაუტანლობა და შურისძიება.”

საინტერესოა, როგორ განვითარდა მოვლენები საქართველოს მართლმადიდებელ სამოციქულო ეკლესიაში.

1918 წლის 28 ნოემბერს გაიმართა საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის საკათოლიკოსო საბჭოს სხდომა, რომელსაც ესწრებოდნენ: ობილელი მიტროპოლიტი და კათოლიკოს-პატრიარქის მოსაყდრე ლეონიდე (ოქროპირიძე), ჭყონდიდელი მიტროპოლიტი ამბროსი (ხელაია), ქუთათელი მიტროპოლიტი ნაზარი (ლევავა), ალავერდელი ეპისკოპოსი პიროსი (ოქროპირიძე), დეკანოზები: ნიკიტა თალაკვაძე, კორნელი კეკელიძე, კალისტრატე ცინცაძე. საერონი: პ. ბარათაშვილი, გ. გვაზავა, პ. გოთუა, პ. ინგოროვა, ქ. კაპანაძე, მ. მაჩაბელი. აზროთ სხვადასხვაობის მიუხედავად, საკათოლიკოსო საბჭომ გამოიტანა განჩინება: “1. დაუყოვნებლივ, რამდენადაც შეიძლება მოკლე დროში, არჩეულ იქნას კათოლიკოს-პატრიარქი, ვინაიდან ამას მოითხოვს როგორც საეკლესიო ინტერესები, ისე საქართველოს დღევანდელი პოლიტიკური კითარება და მისი საერთაშორისო მდგომარეობა. 2. უარყოფილ იქნას აზრი კათოლიკოსის ასარჩევად საქართველოს საეკლესიო კრების მოწვევისა. 3. ვინაიდან კათოლიკოსი დაუყოვნებლივ უნდა იქნას არჩეული, საკათოლიკოსო საბჭოს კანონიერად მიაჩნია მიტროპოლიტ ლეონიდეს არჩევა კათოლიკოსად.”⁹² ამ გადაწყვეტილებას მოჰყვა ეპარქიებიდან მიტროპოლიტ ლეონიდეს მხარდასაჭერი წერილები. თუმცა, იყო განსხვავებული მოსაზრებებიც. საკათოლიკოსო საბჭოს დადგენილება გააპროტესტეს დეკანოზმა ნიკიტა თალაკვაძემ, მათე გორდეზიანმა, ქრისტეფორე კაპანაძემ, ზუგდიდიდან მღვდელმა ტროფიმე ხუნდაძემ. სასულიერო პირთა ნაწილმა მოითხოვა კათოლიკოს-პატრიარქის არჩევა გადაეტანათ მეორე საეკლესიო კრებაზე. ამასთან დაკავშირებით გავრცელდა წერილი “შეორე საეკლესიო კრების საყურადღე-

ბოდ,” რომელშიც ვკითხულობთ: “შეორე საეკლესიო კრებამ რომ კიდევ შეცდომები არ დაუშვას და სამუდამოდ არ დაიკრძალოს ჩვენი ეკლესია და სარწმუნოება, როგორც ეს მოხდა პირველ საეკლესიო კრებაზე და არასასურველმა პირებმა მოიყარეს თავი ჩვენს ნორჩ ეკლესიაში და მოიტანეს დიდი არასაპატიებელი ზიანი, რომლის მოსპობა-აცილება ამ მეორე საეკლესიო კრებას შეუძლიან და მით გამოიყვანს ეკლესიას სამშვიდობოს. ეს პირები არიან: ეგზარქოსის ნააბგენტარი გათახსირებული დავით დავიდოვი, ნაჯაშუშარი და დღესაც ჯაშუში შუბლაძე, მარჯვენა ხელად წოდებული, იუდას როლის შემსრულებელი ცქიტიშვილი, ივანე რატიშვილი. მათ დასახასიათებლად სანიმუშოდ გაგახსენებო იმ ამბებს, რაც მათ ჩაიდინეს ავტოკეფალიის გამოცხადების დღეებში და შემდეგ ვიდრე დღევანდლამდის. დღიდან ავტოკეფალიის გამოცხადებისა, ლეონიდმა დავიდოვ-დავითაშვილის დახმარებით და მეცადინეობით ნაწამებ-ნაგანჯ კირიონს, რომლის სამშობლოში დაბრუნებას მოუთმენლად ელოდა ქართველი ერი, დიდი შეურაცხყოფა მიაყენეს დროებითი მმართველობის კრებაზედ. ეს იმისთვის, რომ მით გამოეწვიათ მღელვარება და დაეცათ ხალხში მისი პრესტიჟი, მოეხსნათ კათოლიკოსობაზე მისი კანდიდატურა. კირიონის კათოლიკოსად არჩევის შემდეგ მოაწყეს პარტია ზემოხსენებულ პირთაგან და მოსვენებას არ აძლევდნენ ისედაც ტანჯულ კირიონს. მათი თავხედობა-თავვასულობა იქამდის მივიდა, რომ 24 ოქტომბერს 1917 წ. დ. დავიდოვი შეუვარდა კირიონს მოსაკლავად, მაგრამ რადგან იქ კირიონის მხელებლები იყვნენ, ეს ვერ მოახერხა. ლანძღვა-გინებით და გამობრუნდა და შეიჭრა საკათოლიკოსო საბჭოს კანცელარიაში და იქ მყოფს საკათოლიკოსო საბჭოს წევრს ქრისტეფორე კაპანაძეს იმ ზომადე სცემა, რომ ექიმის დახმარებით ძლიგსდა მოაბრუნეს, მის მოწმენი შეიქმნენ მთელი საკათოლიკოსო სახლის მოსამსახურენი. აი, ამის ჩამდენი კაცი “გმირობისათვის” ლეონიდმა დაასაჩუქრა და თავისი სამწერლო კანცელარია ჩააბარა. 12 სექტემბერს, კათოლიკოსის არჩევის წინ, ლეონიდის დავალებით ბ. ბარათაშვილი გაგზავნილ იქნა დიაკონ-მედავითნეთა წარმომადგენლებთან, რომ ლეონიდის პრესტიჟი აემაღლებინათ და კირიონის საწი-

ნააღმდეგო აგიტაცია გაეწიათ; რომ კირიონი გაეშავებინათ და სთხოვდა, რომ კენჭები ლეონიდისათვის მიეცათ. კირიონის არჩევის შემდეგ ლეონიდმა გამოაცემინა თბილისში თავის დამქაშებს კირიონის სალაპარავად გაზეთი “ახალი სიტყვა” და ჩააბარა ცნობილის ვოსტორგოვის გაწვრთნილ ჯაშუშ შუბლაძეს, იუდა ციცქიშვილს და სხვებს, სადაც თვით ლეონიდიც სხვა და სხვა ფსევდონიმებით მხურვალე მონაწილეობას იღებდა. აქ ისინი არ პზოგავდნენ ძალასა და ენერგიას და კათოლიკოს კირიონს ლანდავდნენ უშვერის სიტყვით. დასარწმუნებლად ამისა, გადაათვალიერეთ ყველა “ახალი სიტყვის” ნომრები და დარწმუნდებით, რომ არცერთი ნომერი არ გამოსულა, სადაც კირიონი არ იყო გაღანძლული. იყო დრო, როდესაც ფული შემოაკლდათ გაზეთის გამოსაცემლად და 28 მაისს, 1918 წ. ლეონიდის თანდასწრებით მოხდა თბილისის ზოგიერთი სამღვდელოების კრება და, ლეონიდის თხოვნით, თბილისის ეკლესიებიდან ამ გაზეთს გაუჩინეს სუბსიდია, რომ არ შეჩერებულიყო გაზეთის გამოცემა და ლანდგა-გინება კირიონისა. შუბლაძე ეს ის მდგველია, რომელმაც ვოსტორგოვის დროს მას თხოვნით მიმართა: მე სამრევლო სკოლების მეთვალყურედ დამაყენეთ, ჯამაგირს მე მოვანდომებ ხშირად მაზრაში სიარულს მცხოვრებთა გაჩუმებისათვის და, მართლაც, როცა მიიღო ეს თანამდებობა, 1903 წელს, სამშობლო ენაზე სწავლა აუკრძალა ქართველებსა და ბერძნებს. ეს ის მდგველია, რომელიც ვოსტორგოვის ორგანოში აქებდა რუსულ ენას, ამტკიცებდა, რომ ქართველი, როდესაც ქართულად წერს, ფიქრობს რუსულად და ისე სწერს, ამას შვრება არა ერთი, არამედ მომეტებული ნაწილი მწერლობისა. ნუთუ ამას ადგილი აქვს ჩვენში?

ივ. რატიევმა (რატიშვილი) ანჩისხატის ტაძარში, როდესაც კირიონი მწირველი იყო, თვით წირვის დროს კირიონს, მის ამომრჩევლებს და ნაკურთხებს უწოდა “კინტოები” და სხვა უცენზურო სახელები, ეს ყოველივე ერთმა მოძღვარმა ლეონიდის თავმჯდომარეობის დროს მოახსენა საკათალიკოზო საბჭოს და სთხოვდა, რომ ასეთის საქციელისთვის ი. რატიევი ჩამოეშორებინათ საეკლესიო საქმეებისგან, მაგრამ ლეონიდმა ეს არ ინება, რადგან ივ. რატიევი მისი აგენტი იყო. ლეონიდი

კირიონის ნაკურთხეს მოძღვრებსაც არ ასვენებდა და თუ შეიტყობდა, მათ მღვდელ მოქმედებას უკრძალავდა.

1918 წ. 27 მარტის ოქმიდან ჩანს, რომ რუსებმა ქართველებს გადასცეს სას. სემინარიის მთელი ქონება, ვინ გაფლანგა იგი? კრებამ უნდა გამოიკვლიოს.

ლეონიდმა საკათოლიკოზო და საეპარქიო სახლები გაწმინდა ოპოზიციონერებისაგან, იქ დარჩნენ მარტო მისი და დავიდოვის მოაზრები; თუ ვინმე სხვა დარჩა, მათ არაფრის შეცვლა არ შეუძლიათ. გალობის საკითხიც ხომ პირად ინტერესს ანაცვალეს და სრულებით მოსპეს, სადაც კი მისი ჩანასახი სჩანდა.

დასასრულს ჩვენი მთავრობის საყურადღებოდ უნდა განვაცხადოთ, რომ მას, რომელსაც დღევანდელ რთულ მომენტში არ აქვს ფიზიკური საშუალება, გაეცნოს ამ ბრძოლას და ძიებას, რომელსაც ადგილი აქვს საეკლესიო ცხოვრების სფეროში, მივმართავთ თხოვნით, რათა მან ხელი არ შეუწყოს იმ საშინელს რეაქციონურ და მონარქისტულ ელემენტებს, რომლებიც სახსრიკად გვებრძვიან ჩვენ.

მაში, გაუმარჯოს იმ დეპუტატებს, რომელნიც გაგვიკაფავენ ჩვენს ეკლიან გზას, მოგვაშორებენ იმ ნაგავ ბრძოს, რომელსაც მოუკალათია ეკლესიის სათავეში თავისის თავით და პირად საქმეს ანაცვალეს მთელი სარწმუნოება. ვაშა, ოქვენს ერთსულოვნებას, სულით და გულით გამოძახილს, რომელიც მოაშორებს ამ ბინძურ ჭორს და გამოიყვანს ჩვენს ეკლესიას სამშვიდობოს. გაუმარჯოს ახალს ეკლესიის თავს, ახალს მართვა-გამგეობას და მღვდელმორწმუნეთა შეერთება სიყვარულით მუშაობას.

მხოლოდ ეს იხსნის ჩვენს ეკლესიას ნგრევისაგან. “განახლების ჯგუფი.”⁹³

ამ დაპირისპირებისა და ურთიერთბრალდების ვითარებაში 1919 წლის 23 ოქტომბერის მცხეთის სვეტიცხოვლის ათორმეტი მოციქულის სას. საპატრიარქო ტაძარში შესრულდა მიტროპოლიტ ლეონიდეს სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქად კურთხევის ცერემონია. დავით დავიდოვ-დავითაშვილი გახდა საქართველოს საკათოლიკოსო საბჭოს საქმეთა მმართველი - მდივანი.

განსვენებული კათოლიკოს-პატრიარქის უწმიდესისა და უნეტარესი კირიონ II-ის საფლავზე დეკანოზმა ნიკიტა თალაკვაძემ და ქრისტეფორე კაპანაძემ ცნობილ ქვისმთლელ ნ. აღლაძეს დაამზადებინეს საფლავის ქვა ასეთი შინაარსის წარწერით: “სრულიად საქართველოს კათოლიკოზ-პატრიარქი უწმიდესი და უნეტარესი კირიონ მეორე, დაიბადა 1855 წლის 11 ან 14 იანვარს მამამთავრად არჩეულ იქმნა საეკლესიო კრების მიერ 1917 წლის 17 ენკენისთვეს. ღვთივ განისვენა 1918 წ. 26 ივნისს.” საფლავის ქვა დაიდგა 1919 წლის 10 ივნისს. მაინც რა მოხდა მარტყოფის მონასტერში, ვინ მოკლა დიდი საეკლესიო მოღვაწე უწმიდესი და უნეტარესი კირიონ II? განვიხილოთ ეველა შესაძლო ვერსია.

1. ოფიციალური დასკვნა კათოლიკოსის შესაძლო თვითმკვლელობის შესახებ, რომელიც მოსამართლე-გამომძიებელმა ი. კობიაშვილმა დადო, არ იყო ექსპერტიზის მონაცემებით გამყარუბული. დეკანოზმა ნიკიტა თალაკვაძემ იმთავითვე უნდობლობა გამოუცხადა მოსამართლე კობიაშვილის დასკვნას. „ხმა დაუყარეს თავი მოიკლაო, 68 წლის მოხუცმა, რომელსაც დამბლის გამო (დამბლა დაეცა 1918 წლის დასაწყისში ამდენი ნერვიულობის და ცილისწამების გამო ს.ვ.) პირთან ჭიქა ვერ მიჰქონდა დასალევად, ასეთი ხელით მწოლარემ რევოლუციური დაირტყა და თავი მოიკლაო! რევოლუციური იქვე ეგდო ცხედართან, რევოლუციური დაკეტილი იყო. როგორ, თავი მოიკლა და რევოლუციური დაკეტა? გვერდზე დაიგდო?! ასეთი დასკვნა გამოიტანა “გამოძიებამ,” ამის გამო მქონდა პირადი შეტაკება შინაგან საქმეთა მინისტრ ნოე რამიშვილთან. 1918 წლის ივლისში, როდესაც ანჩისხატის ტაძარში მესვენა მარტყოფის მონასტერში უცნაურად ტყვით განგმირული კათოლიკოზი კირიონი, დიდხალი ხალხის თანდასწრებით გადავიხადე პანაშვიდი, წარმოვთქვი მეტად აღგუნებული სიტყვა იმის თაობაზე, რომ მოწმე ვიყავი იმ არაადამიანური მეფისტოფელური დევნა-შევიწროებისა, რომელიც წილად ხვდა საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალურ უფლებებში აღდგენილ მის პირველ კათოლიკოზს.” საყურადღებო ისიც, რომ ტყვიები, რომელიც კათოლიკოს-პატრიარქ კირიონ II-ის სხეულიდან ამოიღეს, იმ რევოლუციისა არ იყო, რომელიც განსვენებულის გვერდით დაკეტილი ეგდო. აქედან შეიძლება

ვიფიქროთ, რომ საქმე გვქონდა ორგანიზებულ დანაშაულთან, ხოლო დამკვეთებისა და შემსრულებლების ვინაობის გაურკვევ-ლობისათვის დამნაშავებმა გაავრცელეს ბინძური ჭორი, კათოლიკოსმა თავი მოიკლაო. ამ ჭორით ის მეორედ მოკლეს“. ამ ვერსიას ავრცელებდნენ მისი ოპონენტები.

2. ცნობილი ქართველი მოღვაწე, მწერალი და გამომცუ-მელი იოსებ იმედაშვილი პირადად იცნობდა კათოლიკოს კირიონს, მარტყოფში დატრიალებული ტრაგედიით გულშე-რული და გამომძიებელ კობიაშვილის დასკვნით აღშფოთუ-ბული შეხვდა მთავრობის თავმჯდომარეს ნოე ჟორდანიას და მიიღო მისგან უფლება შეეკრიბა და გასცნობოდა კა-თოლიკოს კირიონ II-ის მკვლელობის ყველა მასალას. ამის საფუძველზე დასკვნა, რომ მკვლელობა იყო კარგად ორგან-იზებული. “ხმა გავრცელდა, ვითომ თვითონ მოიკლა თავიო, მაგრამ ეს აზრი სასწრაფოდ უარყოფილ იქნა, რადგან კირი-ონს სამუშაო წიგნები, მასალები და საწერი ქაღალდი წაედო. შემდეგ მისი მკვლელობა დაბრალდა ტარასი არქიმანდრიტს, რომელიც კირიონის შინაკაცი იყო, მაგრამ იგი მოისყიდა დავით დავიდოვმა. ტარასის ბოლოს 500 თუმანი მისცეს, რომ-ლითაც მან კავკავში ძროხები იყიდა და თბილისში ფერმა გაიჩინა. ამავე ტარასიმ მიითვისა კირიონის მიერ შეკრები-ლი ხალხური ლექსები, რომლებიც ბოლოს საქართველოს სახელმწიფო ლიტერატურულ მუზეუმს გადასცა, როგორც თავისაგან შეკრებილი.“ ერთ რამეში ნამდვილად უნდა დავ-კუთანხმოთ იოსებ იმედაშვილს – არქიმანდრიტმა ტარასიმ იცოდა კათოლიკოს კირიონის მკვლელების ვინაობა. მკვლე-ლი კათოლიკოსის ოთახში ვერ შევიდოდა, თუ არ გაივლიდა იმ ოთახს, სადაც მას ეძინა, ამავე დროს გასათვალისწინებუ-ლია ბრაუნინგის ხმა, როგორ ვერ გაიგონა? იოსებ იმედაშ-ვილი განაგრძობს: “კირიონის მოკვლის შემდეგ მოკლულ იქნა კირიონის ბერები მირიანი, გერმოგენი, ყოველივე ამას დაბეჯითებით მიაწერდნენ დავით დავიდოვს და დავით დავი-დოვი საბჭოთა წყობილების დამყარების შემდეგ განაგებდა სიძველეთა საქმეს, თუ კომიტეტში მუშაობდა. იყო გადასახ-ლებული. იქ პატიმრებმა მარჯვენა მოაჭრეს: „ეგ სულ ცოდ-ვით მოუვიდაო“ – იტყოდნენ ხოლმე.”⁹⁴

უწმიდესისა და უნეტარესი კირიონ II-ის დავით დავიდოვისა-გან მოკვლის ვერსიას მხარს უჭერდა ცნობილი ისტორიკოსი სარგის კაკაბაძე, რომელიც აღნიშნავდა: “მიტოპოლიტ ლეონიდეს მომხრემ მოკლა კათოლიკოსი კირიონი.” დეკანოზი ნიკიტა თალაკვაძე პირდაპირ ხელს ადებდა დავით დავიდოვ-დავითაშვილს, რომელსაც “ეგზარქოსების ჯაშუშს, „გარყვნილ კაცს“ უწოდებდა, რომლისაც კათოლიკოს-პატრიარქ ლეონიდესაც ეშინოდა. „ჩემთანაც პქონდა შეტაკება ამ დავიდოვს. დამხვდა ქუჩაში (დავით დავიდოვი ცხოვრობდა ანჩისხატის ქუჩის მოპირდაპირე სახლში, იქვე, ანჩისხატის ეზოში, ცხოვრობდა დეკანოზი ნიკიტა თალაკვაძე, ს.ვ.). დამიწყო უშვერი სიტყვებით ლანძღვა-გინება და საცემრად იწია, გამოვარდნენ სახლიდან მისი ქალები და იმათ შეიყვანეს თავიათო მამა სახლში და გადამარჩინეს სირცხვილს, როგორც კი მომიახლოვდებოდა, ჯოხი უნდა დამეკრა თავში ამან იმსხვერპლა ჩვენი ეკლესის განახლების საქმე.”⁹⁵

სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის უწმიდესისა და უნეტარესი კირიონ II-ის მკვლელი დავით დავიდოვ-დავითაშვილი იყო, მაგრამ ამ საქმეში ზენობრივ პასუხისმგებლობას ვერ გაექცევიან მისი ის ოპონენტები, რომელნიც შემოკრებილნი იყვნენ ჟურნალ “ახალი სიტყვის” გარშემო. ისინი უშვერი სიტყვებით ლანძღვდნენ კათოლიკოს-პატრიარქ კირიონს, ცდილობდნენ ქართული საზოგადოების დარწმუნებას იმაში, რომ კირიონი არ იყო პატრიარქობის ღირსი. სამწუხაროდ, მიტოპოლიტმა ლეონიდმა ვერ დაიკავა პრინციპული პოზიცია. ამან წარმოშვა ჭორები კირიონ კათოლიკოსის მკვლელობასთან მისი შესაძლო კავშირის შესახებ. სამწუხაროა, ფრიად სამწუხარო, საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესის ახალი ერა, რაც ავტოკეფალის აღდგენით დაიწყო, იმთავითვე ტრაგიკული და სისხლიანი ფურცლებით ჩაიწერა.

1921 წელს ბოლშევკიური საოჯუპაციო რეჟიმი დამყარდა საქართველოში. ბოლშევკიული აგრესიული ათეიზმის მიმდევრები იყვნენ. მათი ბელადი ვ. ი. ლენინი წერდა: “მივდივარ იმ დასკვნამდე, რომ სწორედ ახლა უნდა მივცეთ უკელაზე გადამწყვეტი, დაუნდობელი ბრძოლა შავრაზმულ სასულიერო ფეხას და ჩახშობილ იქნას მათი წინააღმდეგობა ისეთი სისასტიკით, რომ მათ ეს არ დაივიწყონ რამდენიმე ასეული

წლის განმავლობაში.” დაიწყო ეკლესია-მონასტრების აღმინისტრაციული წესით დახურვა, სასულიერო პირების იძულვებით განმოსვა, დაპატიმრება-დახვრეტები. შექმნილ ვითარებას ეხმიანება დეკანოზ ნიკიტა თალაკვაძის ჩანაწერი: “წითელ არმიას საქართველოდან გააქვს აუარებელი სიმდიდრე, არც ჩვენი “კომუნისტები” აკლებენ ხელს სამშობლოს ძარცვა-გლეჯას. 50 მილიარდი კონტრიბუცია დაადეს საქართველოს გადასახდელად. ხალხი სასოწარკვეთილებამდე მიიყვანეს – ზოგს 10 მილიონი, ზოგს 20 მილიონი შეაწერეს, ვინც ვერ იხდის, მიჰყავთ “ჩეკაში”, იჭერენ. თვითონ “კომუნისტები” კი, გუშინდელი მშივრები, კარგად ჩაცმულ-დახურულები, მშვენიერ სასახლეებში გამოჭიმულები, ყოველ დღე – დამე ლხინში ატარებენ დროს. ჩიტის რეც არ აკლიათ მათ, ხალხი კი შიმშილობს.” კათოლიკოს პატრიარქები (უწმიდესისა და უნეტარესი ამბორისისა და დავით V-ის გარდა) ყველანი უწმიდესისა და უნეტარესი კირიონ II-ის ოპონენტები იყვნენ. წამებული პატრიარქის სახელი თანდათან მიეცა დავიწყებას.

2002 წლის 16 სექტემბერს, უწმიდესისა და უნეტარესის სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, მცხეთა-თბილისის მთავარეპისკოპოსის ილია II-ის დავალებით საპატრიარქოში წმიდა სინოდის რამდენიმე წევრთან ერთად იხილებოდა მასალები წმინდანად შესარაცხი დიდი საეკლესიო მოღვაწის შესახებ. სხდომაზე ბრძანდებოდა მისი უწმიდესობა და უნეტარესობა ილია II, რომელმაც მომმართა, რა დოკუმენტური მასალა არსებობს, რომელიც აბათილებს მის უწმიდესობა კირიონ II-ზე გავრცელებულ დაუჯერებელ თვითმკვლელობის ვერსიას. დავიწყე დრო-უამს გადარჩენილი მასალების მოხმობა. უწმიდესი და უნეტარესი ილია II კურადღებით მისმენდა... შემდეგ წამოდგა, დაგვლოცა და მივხვდით, რომ გადაწყვეტილება მიღებული იყო. 2002 წლის 17 ოქტომბერს საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის წმიდა სინოდმა, რომელსაც თავმჯდომარეობდა მისი უწმიდესობა და უნეტარესობა ილია II, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს პატრიარქი, გამოჩენილი საეკლესიო და ეროვნული მოღვაწე, მკლევარი, საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენისათვის დევნილი, მოწამებრივად აღსრულე-

ბული კირიონ II შერაცხა წმინდანთა დასში და უწოდა
მღვდელმოწამე კირიონი. მისი ხსენების დღედ დაწესდა ძვ.
სტ. 27 ივნისი (9 ივლისი). წმიდა მღვდელმოწამე კირიონი, XX
საუკუნის დასაწყისის უდროოდ ჩამქრალი მოკაშპაშე ვარსკვ-
ლავი ჩვენი ეკლესიისა, დაუბრუნდა სრულიად საქართველოს.

მღვდელმოწამე კირიონ II სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი

კათოლიკოს პატრიარქი კირიონ II (ერისკაცობაში გიორგი საძაგლიშვილი) დაიბადა 1855 წლის 10/23 ნოემბერს გორის მაზრის სოფელ ნიქოზში, მღვდელ იერონიმე საძაგლიშვილის ოჯახში.

დაწყებითი განათლება მიიღო მამამისის, იოანე საძაგლიშვილის მიერ დაარსებულ ანანურის სასულიერო სკოლაში.

1862 წლიდან იგი სწავლობდა გორის სასულიერო სასწავლებელში, ხოლო 1869 წლიდან – თბილისის სასულიერო სემინარიაში, რომელიც წარჩინებით დაამთავრა და სწავლის გასაგრძელებლად გაგზავნილ იქნა კიევის სასულიერო აკადემიაში.

1880 წელს აღნიშნული აკადემია დაამთავრა ლვოვისმეტიველების კანდიდატის ხარისხით.

1880-1883 წწ. – იგი ოდესის სასულიერო სემინარიის ინსპექტორია.

1883-1885 წწ. – თელავისა დაგორის სასულიერო სასწავლებლების ზედამხედველის თანაშემწერა.

1885-1891 წწ. – ქუთაისის სასულიერო სასწავლებლის, ხოლო 1891-1896 წწ.-ში თბილისის სასულიერო სასწავლებლის გეოგრაფიისა და ქართული ენის პედაგოგია.

1896 წლის 6/19 ნოემბერს გიორგი საძაგლიშვილი კირიონის სახელით ბერად აღიკვეცა.

1896 წლის 2 დეკემბერს მღვდელმონაზონი კირიონი აღყვანილ იქნა იღუმენის ხარისხში.

1896-1898 წწ. – იღუმენი კირიონი ქვათახევის მამათა მონასტრის წინამძღვარი, შემდგომ აღმოსაგლეთ საქართველოს მონასტერთა კეთილმოწესე და „კავკასიაში მართლმადიდებელი ქრისტიანობის აღდგენის საზოგადოებასთან“ არსებული სკოლების ინსპექტორია. 1898 წელს იგი აღყვანილ იქნა არქიმანდრიტის ხარისხში.

1898 წლის 23 აგვისტოს ხელდასხმულ იქნა ალავერდის ეპისკოპოსად და გახდა საქართველოში რუსეთის ეკლესიის

ეგზარქოსის პირველი ვიკარიუსი (ქორეპისკოპოსი) ქართლ-კახეთში.

1900-1902 წწ. – იგი გორის ეპისკოპოსია.

1902-1903 წწ. – ეპისკოპოსია ბალტისა, ვიკარიუსი პოდოლ-სკის ეპარქიისა.

1903-1904 წწ. – ეპისკოპოსი ნოვომირგოროდისა, ვიკარიუსი ხერსონის ეპარქიისა.

1904-1906 წწ. – ეპისკოპოსი ორიოლისა და სევისა.

1906-1907 წწ. – სოხუმის ეპისკოპოსის კათედრაზეა.

1905-1906 წწ. იგი მონაწილეობდა წმ. სინოდის სხდომებში, სადაც განიხილებოდა საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალ-იის აღდგენის საკითხი.

1907-1908 წწ. – ეპისკოპოსი კოვნოსი, ვიკარიუსი ლიტვის ეპარქიისა.

1908 წლის 15 თებერვლიდან ცხოვრობდა კურიაჟის მონასტერში (ხარკოვის ეპარქია).

1908 წელს იგი უსამართლოდ იქნა დადანაშაულებული საქართველოს ეგზარქოს ნიკონის მკვლელობის თანამონაწილეობაში (1908 წლის 28 მაისი) და გადაყვანილ იქნა სანაქსარის უდაბნოში (ტამბოვის ეპარქია).

1909 წელს ბრიუსელში იქმნება ეპისკოპოს კირიონის დაცვის საზოგადოება.

1909 წლის 17 მარტს ქორე ლორანი, ბელგიის დეპუტატთა პალატის წევრი, ადამიანის უფლებათა დაცვის ლიგის თავმჯდომარე, თხოვნით მიმართავს რუსეთის პარლამენტის თავმჯდომარეს, ნ. ნ. ხომიაკოვს, მსჯავრის შემსუბუქებასთან დაკავშირებით.

1909 წლის ივლისის თვეში ოფიციალურად მოეხსნა ეგზარხოს ნიკონის მკვლელობაში თანამონაწილეობის ბრალდება.

1912 წელს ეპისკოპოსი კირიონი სანაქსარის მონასტრიდან გადაყვანილ იქნა ხერსონში წმ. ვლადიმერის მონასტერში.

1914 წელს მდვდელმსახურებიდან დაყენებული ეპისკოპოსი კირიონი რუსეთის იმპერატორ ნიკოლოზ II-ს მიმართავს თხოვნით, რათა გათავისუფლებულ იქნას მკაცრი ზედამხედველობისგან. მალე მას აღუდგა მდვდელმსახურების უფლება.

1915 წლის 10 იანვრიდან 1917 წლის 1 აგვისტომდე იგი იპოლოცკისა და ვიტებსკის ეპისკოპოსია.

1917 წლის 1 აგვისტოს საკუთარი ნებით გათავისუფლებულ იქნა მღვდელმსახურებიდან და დაბრუნდა სამშობლოში, საქართველოში.

1917 წლის 17/30 სექტემბერს საქართველოს ეკლესიის აგრძელებული ადგენის შემდეგ ჩატარებულ პირველ კრებაზე ეპისკოპოსი კირიონი არჩეულ იქნა სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქად.

1917 წლის 1/14 ოქტომბერს შესრულდა პატრიარქის ინტრონიზაცია სვეტიცხოვლის საკათედრო ტაძარში.

1918 წლის 8 თებერვალს მან აკურთხა და მიიღო მონაწილეობა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გახსნაში.

1918 წლის 27 მაისს ქვეყნის დამოუკიდებლობის გამოცხადებასთან დაკავშირებით პატრიარქმა სიტყვით მიმართა თავისუფლების მოედანზე შეკრებილ ხალხს და მოუწოდა სამშობლოს დაცვისაქნ.

1918 წლის 10 ივნისს პატრიარქი კირიონი მოკლულ იქნა მარტყოფის მონასტერში საიდუმლო ვითარებაში.

1918 წლის 20 ივნისს იგი დაკრძალულ იქნა სიონის საკათედრო ტაძარში.

2002 წლის 17 ოქტომბერს პატრიარქი კირიონი შეირაცხა საქართველოს ეკლესიის წმიდათა დასში წმიდა მღვდელმოწამე კირიონის სახელწოდებით და ხსენების დღედ დადგინდა 27 ივნისი ანუ ახალი სტილით 10 ივნისი.

VI. XX საუკუნის I მეოთხედის ქართველი მღვდელმთავრები

მთავარეპისკოპოსი დიმიტრი (აბაშიძე)

XIX საუკუნის საქართველოს ისტორია თავის თავში იტევს როგორც საქართველოს სახელმწიფო ბრივი და ეკლესიური თავისუფლებისათვის მებრძოლ დიდ წინაპართა სახეებს, ასევე სამშობლოსაგან გაუცხოებულ თანამემამულებსაც, რომელიც ემსახურებოდნენ რა რუსეთის იმპერიას, საერთოდ არ ფიქრდებოდნენ იმ სამშობლოზე, სადაც დაიბადნენ, სადაც მათ წინაპართ სისხლი უნთხევიათ თითოეული გოჯი ქართული მიწის დასაცავად. მთავარეპისკოპოსი დიმიტრი დღეს რუსეთშია დაფასებული, თავისი სამშობლო კი მას ვერ პატიობს ქართველობის უარყოფას, სამშობლოს ინტერესების უგულებელყოფას.

მთავარეპისკოპოსი დიმიტრი, ერისკაცობაში დავით ილიას ძე აბაშიძე დაიბადა 1867 წლის 12 ოქტომბერს თბილისის გუბერნიის სიღნაღის მაზრის სოფელ ვეჯინში. მისი წინაპრები XVIII საუკუნეში იმერეთიდან გადმოსულან კახეთში. ოჯახში პირველდაწყებითი განათლების მიღების შემდეგ სწავლის გასაგრძელებლად გაეშურა ოდესაში, ჩაირიცხა უნივერსიტეტის იურიდიულ ფაკულტეტზე, რომელიც წარჩინებით დაამთავრა 1891 წელს, 1892 წელს სწავლა განაგრძო კიევის სასულიერო აკადემიაში, იმავე წელს აღიკვეცა ბერად დიმიტრი როსტოველის ხელნების დღეს (21 ოქტომბერს) და უწოდეს სახელად დიმიტრი. 1896 წელს, კიევის სასულიერო აკადემიის დამთავრების შემდეგ, დაბრუნდა სამშობლოში. მას სხვა ქართველი სასულიერო პირებისაგან განსხვავებით ენდობოდა რუსეთის საერო და სასულიერო ხელისუფლება, როგორც იმპერიის იდეოლოგიის ერთგულ დამცველს და სამშობლოს მიმართ ინდიფერენტულად განწყობილ კაცს. ამიტომ 1879 წელს იგი დანიშნეს ქუთაისის სემინარიის, 1898 წელს კი თბილისის სემინარიის ინსპექტორად. დაუზუსტებელი ინფორმაციით, იგი ერთხანს მფარველობდა სემინარიელ იოსებ ჯუდაშვილს და ცდილობდა იგი რუსეთის თვითმპურობელო-

ბის ერთგულების სულით აღვარდა. სემინარიაში ებრძოდა ქართულ ენას და ეროვნული სულისკვეთების უმცირეს გამოვლინებასაც. 1900 წელს მიენიჭა არქიმანდრიტის ხარისხი და დაინიშნა თბილისის სასულიერო სემინარის რექტორად. იმ დროს, როდესაც სემინარიიდან ამჟამდნენ ქართველ მასწავლებლებს, დეკნიდნენ ქართველ სტუდენტებს, ქართული წარმომავლობის სასულიერო პირის რექტორად დანიშვნა მრავლისმეტყველი ფაქტი იყო. 1902 წლის 16 მარტს, რუსეთის წმიდა სინოდის გადაწყვეტილებით და იმპერატორ ნიკოლოზ II-ის თანხმობით, არქიმანდრიტი დიმიტრი გამორჩეულ იქნა ეპისკოპოსად. მისი ეპისკოპოსად კურთხევის წესი შეასრულა საქართველოს ეგზარქოსმა აღექსიმ (ოპოცი) 1902 წლის 23 აპრილს თბილისის აღექსანდრე ნეველის სახელობის ეკლესიაში. ეპისკოპოსმა დიმიტრიმ ვრცელი სიტყვით მიმართა შეკრებილ საზოგადოებას. „ის ფაქტი, რომ არა თუ ვეძიებდი ეპისკოპოსობის პატივს, არამედ განზრახვა მქონდა გავჭრელი მას, – აღნიშნა მან, – გულთამხილმა ღმერთმა და ჩემმა ამომრჩეველმა ეკლესიის წარმომადგენელმაც იციან.... უფალმა საშიში და საპასუხისმგებლო მსახურება დამაკისრა, მე უნდა გავხდე სულიწმიდის ცოცხალი იარაღი ქრისტეს სხეულის შესაქმნელად, ყოველ წამს მზად უნდა ვიყო წარვდგე მის წინაშე. მიუკერძოებელი უნდა ვიყო ღვთის მიმართ, მარად უცვლელი ჭეშმარიტების მიმართ, პასუხი ვაგო ჩემზე მონდობილი ხალხის სულების გამო. მისივე ძალით უნდა შევიმოსო სიწმინდით და სისპერაკით, თამამად ვუთხრა ჩემს მებს: ჩემი მსგავსი იყავით, რადგან ქრისტეში ყოფნა ყოველმხრივ მაგალითი უნდა იყოს მართლმადიდებელი ხალხისათვის, ქრისტეს სხეულისათვის. ზნეობრივი კანონიდან სულ მცირე გადახვევაც კი სამუდამო წარსაწყმედელში ჩამითრევს, რადგან საშიშია ცხოველი ღმერთის ხელში ჩავარდნა. მე უძლურმა და ცოდვილმა როგორ ვზიდო მხსნელის სისხლით გაბრწყინებული წმიდა ჯვარი? ჩემს პირველივე გზაზე ხომ არ დავეცემი მის წინაშე? იდუმალი ხმა, წმიდა პავლე მოციქულის ხმა, მიმშვიდებს გულს და მისი სიტყვები ჩამესმის – სარწმუნოა ღმერთი, იგი არ დაუშვებს ოქენეს შეცოდებებზე მეტად ცდუნდეთ. ჩემნაირ ცოდვილში ხომ ყოვლად-

ძლიერი ღვთიური მადლი მოქმედებს, ახლაც მისით ვარ, თუ ვარ. ამ მადლმა დამიხსნა ცოდვით უფსკრულისაგან, განმწმინდა, გამაპრეზინა, მასწავლა რწმენისა და ღვთისმოსაობის ჰეშმარიტებანი, დამნიშნა ღვთის ეკლესის პრესვიტერად. ეს მადლი, ვსასოებ მაცხოვარ იესოს, ჩემი მამების ღმერთს, არ დამტოვებს, რადგან ვსასოებ, მე აქ ჩემი ნებით არ მოვსულვარ, არამედ მოვედი მხოლოდ ყოვლისშემოქმედის ბრძანებით... საეპისკოპოსო კათედრაზე ასვლა ნიშნავს გოლგოთასთან მიახლოებას, მაგრამ ქრისტიანს გოლგოთა ვერ დააშინებს. ჩვენ მისთვის ვართ დაბადებულნი, რადგან გოლგოთის გარეშე არ არსებობს ადგგომა, ვნების გარეშე სიხარული. ეს კანონია არა მარტო ქრისტიანისათვის, არამედ რწმენაში გაუნათლებლისათვისაც.“

ეპისკოპოსი დიმიტრი ერთგულად იცავდა რუსეთის იმპერიულ ინტერესებს კავკასიაში. მას ქართული საქმის არაფერი არ სწამდა. ამიტომ თანამემამულეთა მხრიდან გაკიცხვასა და გმობას იმკიდა. რუსეთის ხელისუფლება ცდილობდა ქართველი ერის დენაციონალიზაციის პოლიტიკის გატარებას. 1902 წლის 4 ივლისს რუსეთის სინოდმა გამოიტანა დადგენილება, რომ საეკლესიო-სამრევლო სკოლებში ადგილობრივი ენა ისწავლებოდეს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, უკათუ მოსახლეობა მართლაც ლაპარაკობს ამ ენაზე, ხოლო რადგანაც სამეგრელოში სალაპარაკო ენად მეგრული იყო, ამიტომ საქართველოს საეგზარქოსოს საოლქო სასწავლო საბჭომ გამოიტანა დადგენილება, სამეგრელოს სკოლებში აეკრძალათ ქართული ენისა და ლიტერატურის სწავლება. ამის შესახებ 1902 წლის 20 აგვისტოს დეკანოზმა ი. გოსტორგოვმა აცნობა გურია-სამეგრელოს ეპისკოპოსს ალექსანდრეს (ოქროპირიძე), რომელმაც არ შეასრულა საეგზარქოსოს ეს უკანონო, ანტიქართული გადაწყვეტილება. განრისხებულმა გოსტორგოვმა დასმენის წერილი აფრინა პეტერბურგში ეპისკოპოს ალექსანდრეს წინააღმდეგ, რომელმაც თითქოს ვერ გამოიჩინა უნარი სახელმწიფო იდეების გასატარებლად. იმპერატორმა ნიკოლოზ II-მ დვაწლმოსილი მღვდელმთავარი გადააყენა გურია-ოდიშის ეპარქიის წინამდოლობიდან და საყვედური გამოუცხადა მას. ეპისკოპოსი დიმიტრი (აბაშიძე)

დაინიშნა გურია-სამეგრელოს ეპისკოპოსად და ენერგიულად შეუდგა სამეგრელოს სკოლებიდან ქართული ენის გამოდევნას. ამას მოჰყვა სერიოზული დაპირისპირებანი. 1904 წლის 23 ივლისს ამ კუთხის 113 თავადაზნაურის ხელმოწერით რუსეთის სინოდში გაიგზავნა საპროტესტო წერილი ქართული ენისა და ლიტერატურის აკრძალვის გამო. 1904 წლის 28 ივლისს ეპისკოპოსმა დიმიტრიმ „პეტერბურგში სინოდის სასწავლო კომიტეტში გაგზავნა საპასუხო განცხადება, რომ არათუ სამეგრელოში, არამედ მთელ საქართველოში საეკლესიო სკოლებში ქართული ენის სწავლება უნდა აღკვეცილ იქნას, რადგან ქართული ლიტერატურა სავსეა ღვთის მგმობელი და სეპარატისტული აზრებითო... იგი სოხუმის სინოდის სასწავლო კომიტეტს ეს მისი განცხადება დაეცვა საიდუმლოდ, რადგან თუ მისი შინაარსი გამომჟღავნდება, აქ ადარ დამედგომებაო.“

ეპისკოპოს დიმიტრის წერილის შინაარსი მაინც გამჟღავნდა, რამაც კიდევ უფრო გაზარდა მისადმი უარყოფითი დამკიდებულება. იგი 1905 წელს იძულებული გახდა, ჩოხაში გადაცმული გასცლოდა მისგანვე უარყოფილ სამშობლოს. ეხებოდა რა ეპისკოპოს დიმიტრის ანტიქართულ საქმიანობას გურია-სამეგრელოს ეპარქიაში, არქიმანდრიტი ამბროსი ხელაია შენიშნავდა: „მე არასოდეს არ თანავუგრძნობდი იმ სამღვდელო პირო, რომლებიც ხალხის გარუსებას ცდილობდნენ. ხალხი დარწმუნდა, რომ ის სამღვდელო პირი, რომელნიც ებრძოდნენ მკვიდრთა სამშობლო ენას, ვერ გაუძღვებოდნენ ბავშვების აღზრდას. ხალხი აღსდგა მათ წინააღმდეგ. ეპისკოპოსი დიმიტრი აბაშიძე თავისი პოლიტიკის გამო შეიჯავრა გურია-სამეგრელოს მოსახლეობამ და თუ არა მისი გაქცევა სამწყსოდან, ყველაფერი ცუდად დამთავრდებოდა.“ საქართველოდან გადახვეწილი ეპისკოპოსი დიმიტრი რუსეთის სინოდმა ბალტის ეპისკოპოსად განაწესა, სადაც მხოლოდ ერთი წელი დაჲყო, 1906 წლის იანვრიდან თურქენეთისა და ტაშკენტის ეპისკოპოსია, სადაც ნაყოფიერ მისიონერულ საქმიანობას ეწეოდა.

1905-1906 წლებში ქართველმა სამღვდელოებამ მტკიცედ მოითხოვა რუსეთის საერო და სასულიერო ხელისუფლებ-

ისაგან საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენა. რუსეთის ხელისუფლება ცდილობდა, საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის საკითხი მეცნიერულ პოლემიკას არ გახცილებოდა. 1906 წელს პეტერბურგში დაინიშნა რუსეთის სინოდის სხდომა, სადაც განსახილველად გატანილ იქნა საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენის მიზანშეწონილების საკითხი. სხდომაზე საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენის აუცილებლობაზე მსჯელობდნენ ეპისკოპოსები: კირიონი (საბაგლიშვილი), ლეონიდე (ოქროპირიძე), პროფესორები: ნიკო მარი, ალექსანდრე ცაგარელი, ალექსანდრე ხახანაშვილი. რუსეთის სინოდის წევრები არ იზიარებდნენ საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენის აზრს. სხდომაზე სიტყვა ითხოვა თურქმენეთისა და ტაშკენტის ეპისკოპოსმა დიმიტრიმ, რომელმაც დაგმო ქართველ ავტოკეფალისტთა მოთხოვნა და მათ „ნაციონალისტები“ და „სეპარატისტები“ უწოდა. დაიჭირეთ ეპისკოპოსები კირიონი და ლეონიდე და საქართველოში ეკლესიის ავტოკეფალია აღარავის არ გაახსნებათ, – ასე დაასრულა თავისი გამოსვლა მან. ქართული არისტოკრატიული გვარის წარმომავლობის ეპისკოპოსისაგან ასეთი მოწოდება იყო დასანანი და სამწუხარო მოვლენა. ეპისკოპოსი დიმიტრი ვერც ტაშკენტში გრძნობდა თავს კარგად იქაც, ორჯერ მოხდა მასზე თავდასხმა.

1912 წლის 25 ივნისიდან იგი იმპერატორის ბრძანებით დაინიშნა ტავრიისა და სიმფეროპოლის ეპარქიის მმართველად, სადაც ჩვეული ენერგიით შეუდგა საქმიანობას, აქ მან განსაკუთრებით თავი გამოიჩინა სექტანტებთან ბრძოლაში. 1913 წლის 13 მაისს რუსეთის იმპერატორმა ნიკოლოზ II-მ ეპისკოპოსი დიმიტრი ძვირფას თვლებიანი პანადიით დააჯილდოვა და აღიყვანა მთავარეპისკოპოსის ხარისხში.

პირველი მსოფლიო ომის დროს, თავისი სურვილით, შავი ზღვის ფლოტის ერთ-ერთ ხომალდზე საშტატო მდვდლის მოვალეობას ასრულებდა. იმპერატორ ნიკოლოზ II-ის ტახტიდან გადადგომამ, რუსეთში შექმნილმა რთულმა პოლიტიკურმა პროცესებმა მძიმედ იმოქმედა მთავარეპისკოპოს დიმიტრიზე. იგი ერთგული იყო რუსეთის თვითმკურობელური იმპერიისა

და საიმპერატორო ხელისუფლებისა. 1917 წლის აგვისტოში მოსკოვში, კრემლის მიძინების ტაძარში, გაიხსნა რუსეთის საეკლესიო კრება, რომელსაც უნდა გადაეწყვიტა საპატრიარქო მმართველობის აღდგენის საკითხი. ეპისკოპოსი დიმიტრი აქტიურად მონაწილეობდა კრების მუშაობაში და მხარს უჭერდა რუსეთის ეკლესიაში პატრიარქობის აღდგენას. საეკლესიო კრებამ დაგმო საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენა და მცხეთაში მიღებულ დამოკიდებულების აქტს უკანონო უწოდა. მთავარეპისკოპოსი დიმიტრი, როგორც საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის მოწინააღმდეგებ, დაინიშნა „კავკასიაში მართლმადიდებელი ეკლესიის მოწყობის შესახებ საეკლესიო კომისიის“ თავმჯდომარედ. 1919 წელს იგი მცირე ხნით განერიდა სამოქალაქო ომით გაწამებულ რუსეთს. უკან დაბრუნებული საბჭოთა ხელისუფლებამ არასაიმედო სასულიერო იერარქად მიიჩნია, რამდენჯერმე დააპატიმრა კიდეც. იყო მისი დახვრეტის საშიშროებაც, მაგრამ როგორც ფიქრობენ, იოსებ სტალინმა შეიწყალა თავისი ყოფილი სემინარიელი მასწავლებელი. 1923 წლიდან კიევ-პეჩორის ლავრაში იყო, 1928 წელს შეიმოსა დიდი სქემა და ეწოდა ანტონი. მას დიდ პატივს სცემდნენ რუსეთში, რასაც, სამწუხაროდ, ვერ ვიტყვით მის სამშობლოზე. საქართველოსთან მხოლოდ ნათესავები აკავშირებდა, რომელთაც თბილი წერილებით მოიკითხავდა. აღესრულა 1942 წლის 19 ოქტომბერს. დაკრძალეს კიევ-პეჩორის ლავრაში. საფლავის ქვას ასეთი წარწერა ჰქონდა: „მამაო, ცად მიმართ და წინაშე შენისა, არდარა ღირს ვარ წოდებად ძედ შენდა, არამედ მყავ მე ვითარცა ერთი მუშაკთაგანი.“

ეპისკოპოსი ექვთიმე (ელიაშვილი)

ეპისკოპოსი ექვთიმე, ერისკაცობაში ესტატე პლატონის ძე ელიაშვილი დაიბადა 1845 წელს თბილისში. 1861-1864 წლებში სწავლობდა თბილისის სასულიერო სემინარიაში, რომლის წარჩინებით დამთავრების შემდეგ, 1865 წელს, დანიშნეს სემინარიის მასწავლებლად, სადაც მოღვაწეობდა 1873 წლამდე. რუსეთის საერო და სასულიერო ხელისუფლება ნაკლებად ენდობოდა ქართველებს, მაგრამ, როგორც ჩანს, ესტატე ელიაშვილში მათ დაინახეს რუსეთის ერთგული აღგილობრივი წარმოშობის „ინოროდცი“, ამიტომ 1873 წელს დანიშნეს სემინარიის ზედამხედველის თანაშემწედ და აკურთხეს მდვდლად. ამავე დროს იგი განაწესეს თბილისის წმიდა მარინეს ეკლესიის დეკანოზის თანაშემწედ. (წმიდა მარინეს ეკლესია მოქმედი იყო 1938 წლამდე და მდებარეობდა ე.წ. „კომუნარების ბაღში“. იგი დაანგრიეს 1938 წელს ს.ვ.).

1873-1880 წლებში მამა ესტატე საღვთო სჯულს ასწავლიდა წმიდა ნინოს სახ. ქალთა სასწავლებელში, 1880-1891 წლებში კი თბილისის ვაჟთა გიმნაზიაში საღვთო სჯულსა და საეკლესიო ისტორიას.

1884 წლიდან სიონის ტაძრის დეკანოზია, საიდანაც 1902 წელს გადაეცანილ იქნა ქაშუეთის ეკლესიის წინამდღვრად. ამ დროს ქაშუეთის ძველი ეკლესია დაანგრიეს და აშენდა დროებითი ეკლესია. 1903 წლის 23 ნოემბერს დეკანოზმა ესტატე ელიაშვილმა მოახერხა ეგზარქოსის დარწმუნება ახალი დიდი ეკლესიის აშენების აუცილებლობაში, აიღო სესხი, გაათხრევინა საძირკველი და შეუდგა ახალი ტაძრის მშენებლობას. ქაშუეთში მისი მოღვაწეობის პერიოდს უკავშირდება ერთი გახმაურებული ინციდენტი. საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის ავტოკეფალიის გაუქმების შემდეგ განთქმულ სამონასტრო ცენტრებს რუსეთის შიდა გუბერნიებიდან გადმოსული ბერები დაეპატრონენ. ასე მოხდა სოფელ ასურეთან მდებარე XIII საუკუნის კაბენის მონასტერშიც, სადაც რუსმა ბერებმა თითქმის გაანადგურეს ეს ისტორიული მონასტერი და გადააკეთეს რუსულ ყაიდაზე. მათ იცოდნენ, რომ ქაშუეთში იყო კაბენის დვორისმობლის ხატი და მოინდომეს მისი

წადება. 1902 წელს, ვითომც მოსალოცად შევიდნენ ქაშუეთის დროებით აშენებულ ეკლესიაში და წინამძღვრის დაუკითხავად გადაიხადეს პარაკლისი, ხოლო შემდეგ ჩამოხსნეს ხატი და აპირებდნენ მის წადებას, მაგრამ დეკანოზმა ესტატე ელიაშვილმა მორწმუნეთა დახმარებით ისინი ეკლესიიდან ხელცარიელი გაუშვა. 1903 წლის ოქტომბერში დეკანოზი ესტატე ბერად აღიკვეცა და უწოდეს სახელი ექვთიმე, იმავე წლის ნოემბერში აკურთხეს აღავერდის ეპისკოპოსად. 1905 წელს ეპისკოპოსი ექვთიმე გადაყვანილ იქნა გორის ეპარქიის მმართველად. ამ დროს საქართველოში ავტოკეფალური მოძრაობა კიდევ უფრო გაძლიერდა. ქართველმა სამღვდელოებამ საეკლესიო კრებამდე ცოტა ხნით ადრე სოხოვა ქართველ მღვდელმთავრებს რუსეთის იმპერატორ ნიკოლოზ II-სათვის ოფიციალურად მოეთხოვათ საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენა. 1905 წლის 16 ნოემბერს იმპერატორს წარუდგინეს დოკუმენტი, რომელსაც ხელს აწერდნენ ეპისკოპოსები: პეტრე (კონჭოშვილი), ლეონიდე (ოქროპირიძე), გიორგი (ალადაშვილი), ექვთიმე (ელიაშვილი). ბუნებრივია რუსეთის საერო და სასულიერო ხელისუფლებისათვის მიუღებელი იყო საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენა და დაიწყო ზეწოლა ხელისმომწერებზე. ეპისკოპოსმა ექვთიმემ რუსეთის ხელისუფლების წინაშე აღიარა თავისი შეცდომა და გაემიჯნა ავტოკეფალურ მოძრაობას. როგორც მღვდელი იოსებ ჩიჯავაძე ეპისკოპოს კირიონის 1906 წლის 31 მარტს აცნობებდა: „ელიაშვი (ელიაშვილი ს.ვ.) დმერთმა დასწყილებოს აქაც და იქაც, ხომ მოგწერე, უარი თქვა ავტოკეფალიაზე, რა ვუყო, რომ ხელი მოვაწერეო.“

1906 წელს პეტერბურგში, სინოდის საგანგებო სხდომაზე, მდაფრი პოლემიკა გაიმართა საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის მიზანშეწონილობის საკითხთან დაკავშირებით, ეპისკოპოსმა ექვთიმე ელიაშვილმა და ეპისკოპოსმა დიმიტრი აბაშიძემ მხარი დაუჭირეს ოფიციალური ხელისუფლების პოზიციას და დაუპირისპირდნენ ქართველ ავტოკეფალისტებს. ეპისკოპოს კირიონის ჩანაწერებში ასეა დახასიათებული ექვთიმე ელიაშვილი: „მელიაშვილი აქ არის და დაიარება ეგზარქოსთან. ეს ისეთი ყაიდის კაცია, რომ სამოთხეშიც არ

დასტოვებს თავის ვერაგობას... ძაან შევთათხე. პირდაპირ გამოვუცხადე, რომ თქვენისთანა ქვეყნის გამყიდველი ადამიანი სამშობლოს არ უნდა მეთქი.“ მას თავისი ასეთი საქციელის გამო საქართველოში აღარ ჩამოესვლებოდა. 1906 წლის 8 ნოემბერს თხოვნა შეიტანა იმპერატორის სახელზე, გადაეფვანათ რუსეთის შიდა გუბერნიის ნებისმიერ ეპარქიაში, 10 ნოემბერს დააკმაყოფილეს მისი თხოვნა და გადაიყვანეს ნიჟნი ნოვგოროდის გუბერნიის ბალახნინის ეპისკოპოსად.

1909 წლის 29 მაისს იგი გადადგა ეპარქიის მმართველის თანამდებობიდან და დაინიშნა მოსკოვის ზაიკონოსპასკის მონასტრის წინამდღვრად. გარდაიცვალა 1918 წელს და დაიკრძალა იქვე. ეპისკოპოსი ექვთიმე იყო ფრიად განსწავლული პიროვნება. საქართველოში ყოფნისას აქტიურ მონაწილეობას იღებდა ქალთა საეპარქიო სასწავლებლის დაარსებაში, იყო საეპარქიო საბჭოსა და სინოდის კანტორის წევრი, ასრულებდა ჟურნალ „მწყემსის“ ცენზორის მოვალეობას. უწმიდესისა და უნეტარესი კალისტრატეს შეფასებით, „იყო კაცი ფრიად ნიჭიერი, მუკარენი მწირველ-მლოცველი, საეკლესიო წიგნების საოცარი მკითხველი და ჩინებული მქადაგებელი, მაგრამ მეტისმეტად მფრთხალი.“ რაოდენ სამწუხაროა, რომ მისი სიფრთხილე სამშობლოს მტრობაში გადაიზარდა, ხოლო ნიჭიერება ვერ მოხმარდა მშობელ ხალხს.

ეპისკოპოსი პეტრე (კონჭოშვილი)

ეპისკოპოსი პეტრე, ერისკაცობაში პეტრე დავითის ძე კონჭოშვილი, დაიბადა 1863 წელს თბილისის გუბერნიის, თელავის სოფელ საბუეში. პირველდაწყებითი განთლება ოჯახში მიიღო (მამა მღვდელი ჰყავდა, ძმა – მედავითე). ამის შემდეგ იგი სწავლის გასაგრძელებლად თელავის სასულიერო სასწავლებელში მიაბარეს, რომლის წარჩინებით დამთავრების შემდეგ სწავლა განაგრძო თბილისის სასულიერო სემინარიაში, სადაც ამ დროს მკაცრად სდევნიდნენ ქართულ ცნობიერებასა და ქართულ კულტურას. სემინარიის დამთავრების შემდეგ პეტრე მალე აკურთხეს მღვდლად და საინგილოში განაწესეს. რთულ პირობებში უხდებოდა მამა პეტრეს მოღვაწეობა, დიდი იყო მაჟმადიანობის გავლენა, მუქარა, შევიწროებანი, მაგრამ მამა პეტრე დაუღალავად იღწვოდა ინგილოებში ქრისტიანობისა და ეროვნული ცნობიერების ასაღორძინებლად.

1865 წლიდან 1873 წლამდე მამა პეტრე სასულიერო სამისიონერო საქმიანობას ეწეოდა ჯავაში, საიდანაც გადმოყვანილ იქნა თბილისში და განწესებულ იქნა საქალებო ინსტიტუტში საღვთო სჯულის მასწავლებლად. 1885 წელს იგი დაჯილდოებულ იქნა ოქროს ჯვრითა და საეკლესიო ორდენით. მამა პეტრე ყველანირად ეხმარებოდა ქართული ეროვნული საქმის ინიციატორებს, უშურველად უგზავნიდა ფულს „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოებას“, წინამდგრიანთკარის სკოლას, ქალთა საშუალო სასწავლებელს, ქვრივ-ობლებს. იგი ეპისკოპოს კირიონისადმი გაზავნილ ერთ კერძო წერილში აღნიშნავს: „ჩემს სიცოცხლეში ობლების მზრუნველობას ვერ მოვრჩი.“

1894 წელს მამა პეტრეს საქართველო-იმერეთის სინოდალურმა კანტორამ დაავალა ბიბლიის თარგმანთა შესწორება. მისმა თავდადებულმა მუშაობამ საზოგადოების დიდი მოწონება დაიმსახურა, თუმცა მოშურნენიც განუმრავლა, რომელთაც იმდროინდელ პრესაში სცადეს მამა პეტრეს დვაწლის განქიქება. ილია ჭავჭავაძის „ივერიაშ“ დაიცვა მამა პეტრე და მისი ნადვაწი: „მამა კონჭუევი (კონჭოშვილი) შემკულია სამაგალითო შრომისმოყვარებით, ღრმა სარწმუნოებით, კეთილ-

სეინდისიერებით და საღვთო წერილი და ღვთისმეტყველება მშვენივრად აქვს შესწავლილი 30 წლის მოღვაწეობის დროს, საღმრთო სჯულის მასწავლებლის ასპარეზზედ და ამიტომ, მისი შესწორებანი უნდა იყვნენ სრულიად სანდონი და შესაწყნარებელი.“ 1899 წელს პეტრე კონჭოშვილმა იმოგზაურა იერუსალიმში. სამშობლოში დაბრუნებულმა გამოაქვეყნა „მოგზაურობა“ 1901 წელს, რომელშიც აღწერილია იერუსალიმის ქართული სიძველენი. „მოგზაურობას“ არაერთი დადებითი გამოხმაურება მოჰყვა ქართულ საზოგადოებაში. იაკობ ფხაკაძემ აღნიშნა: „მელნით კი არა, ცრემლითა და სისხლით დაწერილი ყოფილა კონჭოშვილის წიგნი. დეკანოზი პეტრე დიდი მცოდნე ყოფილა „დაბადებისა“ და საუკლესიო წიგნებისა. წიგნს შესაფერისი გარეგნობაც აქვს... ამისთანა საუცხოო სუფთა გამოცემა მარტო ორიოდე მოიპოვება ჩვენს ენაზედ. ეს წიგნი ყოველ ჩვენებურ შეგნებულ მდვდლის ბიბლიოთეკაში უნდა მოიპოვებოდეს.“ 1908 წელს მამა პეტრეს რედაქტორობით გამოიცა სამდვდელმთავრო კონდაკი. შესავალში რედაქტორი აღნიშნავდა: „ჯერ არს უწყებად, ვითარმედ „სამდვდელმთავრო კონდაკი“, ქართველთა შორის შემოვიდა ხმარებაში, ცალკე წიგნად. რუსთა ეკლესიის ზედმიხედვით, ხმოლოდ მეთორმეტე საუკუნეში, ვინაიდგან წიგნი ესე, აღსავსე თუალსაჩინო შეცდომებითა, არ დაბეჭდილა, რაისა გამო, ქართულნი მწყემს-მთავარნი განიცდიდნენ მრავალგუარ დაბრკოლებათა, ამისათვის შევასწორე იგი ჯეროვნად, დეკანოსის კორნილიოს კეცელიძისა და მღუდლის კალისტრატე ცინცაძისათა, ბერძნულ-სლოვენურ ტექსტთა ქართულ ხელნაწერთა თანა შედარებით და აღუბეჭდე, საფასითა და წარსაგებელითა ჩემითა. უნებლიერ შეცდომათვის, ვითხოვ გკითხველთაგან შენდობასა.“

1905 წლის 26 აგვისტოს პეტრე კონჭოშვილი ეპისკოპოსად აკურთხეს. 17 ნოემბერს „ივერიაში“ დაიბეჭდა განცხადება „გუშინ, 16 ნოემბერს, იმერეთის ეპისკოპოსმა ლეონიდემ (ოქრობირიძე), გურია-სამეგრელოსამ გიორგიმ (ალაძაშვილი), გორისამ ექვთიმეგ (ელიაშვილი), ალაგერდისამ პეტრემ (კონჭოშვილი) საქართველოს ეგზარქოსს თავიანთ მიერ ხელმოწერილი განცხადება წარუდგინეს და აუწყებდნენ, რომ უკეთუ

უწმიდესი სინოდი დროზე არ გასცემს პასუხს საქართველოს სამღვდელოების სამართლიანს მოთხოვნილებაზე ივერიის ეკლესიის ავტოკეფალიის შესახებ, სამღვდელოება შეიკრიბება და მთავრობის დაუკითხავად კათოლიკოსს ამოირჩევსო.“ ეპისკოპოსი პეტრე დიდ პატივს სცემდა ავტოკეფალური მოძრაობის გამოჩენილ მოღვაწეს ეპისკოპოს კირიონს და განიცდიდა მის დევნა-შევიწროებას, რომელსაც რუსეთის საერო და სასულიერო ხელისუფლება უწყობდა ამ გამორჩეულ სასულიერო მოღვაწეს. 1906 წლის იანვარში ეპისკოპოსი პეტრე იმერეთის ეპარქიის მმართველად გადაიყვანეს, სადაც სამწყსოზე ზრუნვის გარდა მან გასცა ნებართვა მელიტონ კელენჯერიძის პოლიტიკურ წიგნზე „სიმართლე ქართული ეკლესიის ავტოკეფალიის შესახებ.“ რომელშიც ავტორი მეცნიერულად ასაბუთებდა საქართველოს ეკლესიის ისტორიულ ავტოკეფალიას, რუსეთის ხელისუფლების მიერ მისი გაუქმების არაკანონიკურობას და აცხადებდა, რუსების ხელში „ქართული ეკლესია მოჩვენებას დაემსგავსა, ხოლო საღვთისმეტყველო მეცნიერება, პირდაპირი მნიშვნელობით გაილია ისე, რომ მისი კვალიც აღარ დარჩა... ასეთია ქართული ეკლესიისა და ხალხის წინაშე რუსული სკოლისა და რუსული გავლენის დამსახურება... რადა უნდა ითქვას ამის შემდეგ იმ საცოდავ კაცუნებზე, რომლებიც უსინდისოდ და სიამაყიო უცხადებენ ქართველებს რუსი ხალხის რაღაც დიდ დამსახურებაზე ქართველი ერის წინაშე.“ ასეთი შინაარსის წიგნზე მეუფე პეტრეს კურთხევა ოფიციალური ხელისუფლებისათვის მიუღებელი იყო. 1907 წლის აპრილში ეპისკოპოსი პეტრე გორის ეპარქიის მმართველად გადმოიყვანეს. 1907 წლის სექტემბერში იგი აირჩიეს იმ კომისიის თავმჯდომარედ, რომელსაც ევალებოდა ბიბლიის ქართულად გამოცემა, ხოლო 8 ნოემბერს საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების წევრად.

ეპისკოპოსი პეტრე კირიონ საძაგლიშვილს ქართული ეკლესიის ელისეს, ეზრას, ნეემიას, სვიმონს, შარავანდედს, სვეტსა და ანგელოზს უწოდებდა. იგი განიცდიდა ეპისკოპოს კირიონის სამშობლოდან გადასახლებას და მისადმი გაგზვნილ წერილებში გამოხატავდა ლრმა თანაგრძნობასა და

სიყვარულს.. „დმერთმა გვაღირსოს თქვენი მშვიდობით და კეთილწარმატებით მობრუნება სამშობლოს, გაუფრთხილდით თქვენს თავს.“ თავის მხრივ კირიონი ძალიან აფასებდა მას და როდესაც შეიტყო პეტრეს ეპისკოპოსად აკურთხებენ, საჩუქრად გამოუგზავნა მიტრა, პანაღიები, საეპისკოპოსო კვერთხი. ეპისკოპოს პეტრეს ღვაწლს პატივს სცემდნენ და აფასებდნენ: იაკობ გოგებაშვილი, ექვთიმე თავაიშვილი, ალექსანდრე ხახანაშვილი, ვასილ და პოლიევქტოს კარბელაშვილები, სოფრომ მგალობლიშვილი, კორნელი კეკელიძე, კალისტრატე ცინცაძე.

„სანუგეშებელი არ მოიპოვება არა რაიმე ჩვენს ბედკრულს სამშობლოში“ – ხშირად აღნიშნავდა მეუფე პეტრე. 1909 წლის 5 თებერვალს იგი გარდაიცვალა. ოოსებ ჩიჯავაძე გადასახლებაში მყოფ ეპისკოპოს კირიონს ატყობინებდა: „5 თებერვალს მიიცვალა მოხუცი ეპისკოპოსი პეტრე. ამბოსი ხელაიას გადაყვანამ დიდი გავლენა იქონია მასზე, სულ დაეცა სულით. მეტადრე შენი შელახვა ხომ, რა თქმა უნდა, ძალიან სწუხდა. კვირას დაასაფლავეს ანუ ანდერმი აუგეს და ალავერდში გაისტუმრეს.“

8 თებერვალს სიონის ტაძარში იმერეთისა და გურიასამეგრელოს ეპისკოპოსებმა ლეონიდემ (ოქროპირიძე) და დავითმა (კაჭახიძემ) გადაიხადეს წირვა გორის ეპისკოპოსის პეტრე კონჭოშვილის სულის მოსახსენებლად. განსვენებულის ღვაწლზე ვრცლად ისაუბრა დეკანოზმა კორნელი კეკელიძემ. მისი ანდერძისამებრ ნეშტი დაიკრძალა ალავერდის ტაძარში. ანდერძის თანახმად, მის მიერ დატოვებული თანხა გადანაწილდა „ქართველთა შორის წერაკითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების“, „საქართველოს საისტორიო-საეთნოგრაფიო საზოგადოების“, ეკონომიურად შეჭირვებული ნიჭიერი მოსწავლეების, საექლესიო მუზეუმის საჭიროებისათვის. ეპისკოპოსი პეტრე კონჭოშვილი იყო გულანთებული ქართველი პატრიოტი მღვდელმთავარი, რომლის ფიქრი მუდამ თავის ბედკრულ სამშობლოს დასტრიალებდა. იგი მოუწოდებდა ქართველობას გამოეღვიძათ და ფხიზლად ედარაჯათ სამშობლოსათვის. „სამწუხარო იქნება, თუ საქართველოს მიწა-წყალი გადავა სხვა ტომთა ხელში და

ჩვენი ერი კი დარჩება ბოგანოდ... უკეთუ ჩვენმა ერმა დაიცვა თავისი არსებობა აქამდის, ეს სხვათა მიზეზთა შორის იმისათვის, რომ თავის მამულზედა, მის წინაპართა სისხლით მორწყულზედ, იყო იგი მტკიცედ დამკვიდრებული.“

ეპისკოპოსი პიროსი (ოქროპირიძე)

ეპისკოპოსი პიროსი, ერისკაცობაში მათე იოანეს ბერძნობირიძე, დაიბადა 1874 წლის ნოემბერს სოფელ დისევჭი (გორის მაზრა). 7 წლის ასაკში მამამ მიაბარა ალავერდის მონასტერს, სადაც მიიღო დაწყებითი სასულიერო განათლება თავისი პაპის, მღვდელ-მონაზონ სილვესტერის მიერ (ცხობილი თავისი მკაცრი ცხოვრებით), რომელიც იყო ალექსანდრე ეპისკოპოსის ძმა. მალე ის შეიყვანეს თბილისის სასულიერო სასწავლებელში, ხოლო კურსის დასრულების შემდეგ, 1890 წელს, გადაიყვანეს თბილისის სასულიერო სემინარიაში; 1893-94 სასწავლო წელს გადავიდა სტავროპოლის სასულიერო სემინარიაში, რომელიც დაამთავრა 1896 წელს. იმავე წელს შევიდა კიევის სასულიერო აკადემიაში, 1900 წელს დაამთავრა კიევის სასულიერო აკადემია დათისმეტყველების კანდიდატის ხარისხით, 1900 წლის სექტემბერში აღიკვეცა ბერად და ეწოდა სახელად პიროსი, ამავე დროს აკურთხეს ჯერ იერო-დიაკვნად, შემდეგ – მღვდელმონაზვნად; 1900 წლის 14 ნოემბერს დაინიშნა კავკასიაში მართლმადიდებლური ქრისტიანობის აღმდგენელი საზოგადოების სკოლის ინსპექტორად, 1902 წლის 10-17 მაისს სინოდის დადგენილებით დაინიშნა გორის სასულიერო სასწავლებლების უფროსის თანაშემწედ, 1905 წლის 9 ივნისს – მოწამეთის მონასტრის წინამდღვრად, 1907 წელს აღიყვანეს არქიმანდრიტის ხარისხში, 1909 წლის 29 მაისის წმ. სინოდის დადგენილებით დაინიშნა საქართველოს იმერეთის სინოდალური კანტორის წევრად და დავით გარეჯის უდაბნოს წინამდღვრად; 1915 წლის 10 დეკემბრის ბრძანებით დაინიშნა ალავერდის ეპისკოპოსად, 1916 წლის 15 იანვარს მოხდა კურთხევა ეპისკოპოსად პეტროგრადის წმ. ალექსანდრე ნევკლის ლავრაში ალავერდის ეპისკოპოსად, ეპისკოპოსმა პიროსმა მღვდელმთავრად კურთხევის დროს წარმოთქმულ სიტყვაში აღნიშნა: „ლმობიერად თავს მოვიდრე რა წინაშე დათის განგებისა, მე მოელი ჩემი არსებითა ვმადლობ უფალსა, რომ მან გადამიწყვიტა შევწირო ჩემნი დღეზე დიდსა სამღვდელმთავრო ხარისხში ამ კათედრასა, რომელიც სახელგანთქმულია ქრისტიანული, თავდადებულ

დგაწლთა ჩემის სამშობლოს მოსაქმე ადამიანთა. ჰეშმარიტად კათედრა იგი მდიდარია ბრწყინვალე მშრომელებითა, რომელიც სხივმოსილ გზა მაჩვენებელ ვარსკვლავით მიუძღვდნენ ჩემს თანამემამულეებს სასუფევლისაკენ დვთისა. აი, ჩემს თვალწინ დიდების ბრწყინვით მეხატებიან დირსი მამა იოსებ ალავერდელი, რომელმაც მეექვსე საუკუნეში განამტკიცა ქრისტიანობა კახეთში, ასაფლავია ალავერდის ტაძარში. ეპისკოპოსი იოანე, რომელმაც მიიღო მოწამებრივი სიკვდილი ლეპთაგან 1480 წელს, ეპისკოპოსი ვარსანოფი, რომელმაც მეთხუთმეტე საუკუნეში უქადაგა ქრისტიანული სარწმუნოება ლეპთა, რომელთაგან ბევრი მოაქცია ქრისტიანობაში, ეპისკოპოსი ზენონი, რომელმაც მოიარა ადგილი მაცხოვრის ვნებათა და ჯვარზე სიკვდილისა და რომელიც უცან დაბრუნებისას თურქებმა დაატყვევეს, მაგრამ მაინც დირს იქმნა ამავე ტაძარში დასაფლავებისა. ეპისკოპოსი გაბრიელი, რომელიც მეთექვსმეტე საუკუნეში ცხოვრობდა და რომელმაც მოიგანა ალავერდის ტაძარში რუსეთის პატრიარქის იობისაგან შეწირული წმიდა ხატები და საეკლესიო სამკაული. ჩემსავე თვალთა წინა მე მეხატებიან მოწამებრივი გვირგვინებით გასხივოსნებულნი კეთილმორწმუნე დედოფალი კახეთისა ქეთევანი, რომელიც აწამა შაპ-აბასმა სპარსეთში 1624 წელსა ქრისტეს სარწმუნეობის მტკიცედ დაცვისათვის, მეფე ალექსანდრე, ძე ლვთისა, რომელიც ვერაგობით მოჰკლეს კახეთში, რუსის ელჩის ტატიშჩევის თვალწინ და სხვა. ვიგონებრა იმ დიდებულ და დგაწლშემოსილებს, დიდებულთ სარწმუნოებით, თავდადებით და ვადარებ რა ჩემ თავს იმათ, მეცხადად ვგრძნობ ჩემ უძლურებას და უდირსებას, მე ვგრძნობ, რომ ჩემი მცირე ძალთა და მცირე ცხოვრების გამოცდილებით, ვერ შევძლებ იმ დიდს და საპასუხისმგებლო საქმეს, რომელსაც მავალებს მე ჩემი ახალი სამსახური. მე ვიცი, რომ ამ სამსახურის გზაზე გადამეღობებიან ის ბოროტი ვერაგობანი, რომელიც გაშლილია და კვლავ გაიშლება ამ გზაზე ბოროტი სულისა და სიბრძლისაგან დასაღუპავად ეკლესიის შვილთა. ვითვალისწინებ რა ყველა ამას და სხვაგვარ დაბრკოლებათა ჩემი სამსახურის ასპარეზზე, წყნარად გევადრებით ოქვენ, დვთივგაბრძნობილნო, აღვსილნო ცხოვრების

გამოცდილებით მწყემსმთავარნო ეკლესიისა დგომისა, აღაფლინეთ უმაღლესი მწყემსმთავარ უფლისა იქსო ქრისტესადმი წმიდა ლოცვანი თქვენი, რათა გამაბრძნოს მე და გამხადოს მე, უღირსი მსახური მისი, ძლიერი, სამართლიანი და წყნარი სადიდებლად წმიდისა მართლმადიდებელ ეკლესიისა და სასარგებლოდ აწ ტანჯულის ჩემი ძვირფასი სამშობლოსი.“ იგი მსახურობდა იმერეთის ეპარქიაშიც, დაინიშნა მონასტრების კეთილმოწესედ და იმ პირთა გამოსაცდელი კომისიის თავმჯდომარედ, რომელთაც ეკავათ მდგდელმსახურებისა და მედავითნეთა ადგილები, ხოლო საქართველოს ეპარქიაში გადასვლის შემდეგ სხვადასხვა დროს ეკავა შემდეგი თანამდებობები: საეკლესიო მუზეუმის თავმჯდომარის ამხანაგი და ქართულ ენაზე საეკლესიო და საღვთისმეტყველო წიგნების გამოცემის კომიტეტის თავმჯდომარე, სინოდალურ კრებასთან არსებული ღვთისმშობლის სამმოს თავმჯდომარე, „საქართველოს საეგზარხოსოს მოამბის“ რედაქტორი და სხვა. 1916 წლის 24 მარტს დაინიშნა საქართველოს ეპარქიაში მესამე ქორეპისკოპოსად; 1917 წლის სექტემბერში სრულიად საქართველოს საეკლესიო კრებამ აირჩია ალავერდის საეპარქიო კათედრაზე სახელწოდებით „ალავერდელი“; 1922 წლის 23 აპრილს დაემართა დამბლა. გარდაიცვალა 1922 წლის 28 აპრილს თელავში, დაკრძალეს 30 აპრილს ალავერდის საკათედრო ტაძარში, ეპისკოპოს პეტრეს საფლავის მარცხნივ განსვენებულს წესი აუგო ეპისკოპოსმა ქრისტეფორემ, რომელიც ალავერდში სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ამბობის ლოცვა-კურთხევით იქნა გაგზავნილი.

მიტროპოლიტი გიორგი (ალადაშვილი)

მიტროპოლიტი გიორგი, ერისკაცობაში დავით გიორგის ძე ალადაშვილი, დაიბადა 1848 წლის 8 დეკემბერს ქიზიფის სოფელ არბოში ქში. პირველდაწყებითი განათლების მისაღებად პატარა დავითი ნათესავის შემწეობით ქ. ნუხაში, იქაურ საქალაქო სასწავლებელში მიაბარეს. ერთი წლის შემდეგ გადმოიყვანეს თბილისის სასულიერო სასწავლებელში, რომლის დამთავრების შემდეგ, 1869-1875 წლებში, სწავლობდა თბილისის სასულიერო სემინარიაში, რომლის წარჩინებით დამთავრების შემდეგ დანიშნულ იქნა თბილისის სასულიერო სასწავლებელში უმაღლესი განყოფილების მოსამზადებელი კლასების მასწავლებლად. 1876 წლის 9 იანვარს დაინიშნა მართლწერის გაკვეთილების მასწავლებლად. 1876 წლის 2 მარტს – სასწავლებლის ზედამხედველად. 1877 წლიდან დავით ალადაშვილი იმავე სასწავლებელში გეოგრაფიას და არითმეტიკას ასწავლიდა, იმავე წლის 15 ნოემბრიდან დაინიშნა სასწავლებლის ეკონომოსად. ორი წლის შემდეგ პირადი განცხადებით დატოვა ყველა თანამდებობა და სწავლის გასაგრძელებლად გაეშურა კიევის სასულიერო აკადემიაში, რომელიც დათისმეტყველების მაგისტრის წოდებით დაამთავრა 1883 წელს და დაბრუნდა საქართველოში. 1884 წლის მარტიდან იგი მუშაობდა ოზურგეთის სასწავლებლის ზედამხედველად და ქართული ენის მასწავლებლად. 1885 წლის 5 სექტემბერს იგი გადაყვანილ იქნა სამეგრელოს სასულიერო სასწავლებლის ზედამხედველის თანაშემწედ. 1898 წლის 22 აპრილს მიენიჭა „სტატსკი სოვეტნიკის“ წოდება. 1898 წლის 5 ივლისს დაინიშნა სამეგრელოს სასულიერო სასწავლებლის დროებით ზედამხედველად. 1899 წლის 3 თებერვალს პედაგოგიური, მოღვაწეობის 14 წლისთავზე, წმიდა ანას III ხარისხის ორდენით დააჯილდოვეს. 1899 წლის 25 სექტემბერს დავით ალადაშვილი ბერად აღიკვეცა და სახელად გიორგი ეწოდა. მეორე დღეს აკურთხეს დიაკვნად, 1 ოქტომბერს – მდვდლად, 3 ოქტომბერს არქიმანდრიტის ხარისხი აღიყვანეს. 1900 წლის 20 იანვარს გურია-სამეგრელოს ეპისკოპოსის ალექსანდრეს (ოქროპირიძე) ლოცვა-კურთხევით

თეკლითის დედათა მონასტერში მშენებარე ქალთა სამრევ-ლო-საეკლესიო სკოლის მშენებლობის მეთვალყურეობა დაუ-ვალა. 1902 წლის 16 მარტს რუსეთის სინოდის განკარგულე-ბით არჩეულ იქნა იმერეთის სინოდალური კანტორის წევრად და დაინიშნა დავით გარეჯის წმიდა იოანე ნათლისმცემლის სახელობის მამათა მონასტრის წინამდღვრად. 1902 წლის 6 მაისს წმიდა ანას II ხარისხის ორდენით დაჯილდოვდა, იმავე წლის 7 ივნისიდანსინოდალური კანტორის შენობის სარე-მონტო კომისიას ხელმძღვანელობდა, 27 ივნისს სასულიერო ურნალ „მწყემსის“ ცენზორად, ხოლო 24 აგვისტოს ქართუ-ლი „მარხვანის“ შესწორებული კომისიის ჯგუფში კორექტო-რად დანიშნეს. 1903 წლის 4 მარტს თბილისის სასულიერო სემინარიის ახალი შენობის აშენების სარევიზიო კომისიის თავმჯდომარედ აირჩიეს, არქიმანდრიტი გიორგი შეთავსებით მუშაობდა საქართველოს საეგზარქოსოს სამხარეო სასწავ-ლებლების კომიტეტის წევრად და საეკლესიო მუზეუმის თავმჯდომარედ. 1905 წლის 6 მაისს წმიდა ვლადიმერის IV ხარისხის ორდენით დააჯილდოვეს. 1905 წლის 29 აგვისტოს რუსეთის სინოდის გადაწყვეტილებით არქიმანდრიტი გიორგი გამორჩეულ იქნა ეპისკოპოსად. 25 სექტემბერს სიონის საპა-ტრიარქო ტაძარში შესრულდა მისი კურთხევა. ეპისკოპოს-მა გიორგიმ გურია-სამეგრელოს ეპარქია ჩაიპარა, რომელიც ანტიქართული, რეაქციული საქმიანობის გამო ხალხისაგან შერისხულმა რენეგატმა ეპისკოპოსმა დიმიტრიმ (აბაშიძე) მალულად მიატოვა და რუსეთში გადაიხვეწა.

1908 წლის 1 თებერვალს მეუფე გიორგი იმერეთის ეპისკო-პოსად გადაიყვანეს. 1912 წლის 11 აპრილიდან იგი შეთავს-ებით გელათის ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლის შობის სახ-ელობის მამათა მონასტრის წინამდღვრად დაინიშნა. რუსეთის საერო და სასულიერო ხელისუფლება აფასებდა ეპისკო-პოს გიორგის დვაწლს. იგი დაჯილდოვდა წმიდა ანას I და II ხარისხის ორდენებით. ეპისკოპოსი გიორგი აქტიურად მონაწილეობდა საქართველოს საზოგადოებრივ-კულტურულ საქმიანობაში. საქმიანი მიმოწერა პქონდა აკაკი წერეთელთან, გრიგოლ რობაქიძესთან, ივანე ჯავახიშვილთან. 1913 წლის ივლისში გაზეთი „ერი“ ეპისკოპოს გიორგი ალადაშვილზე

წერდა: „იგი ფრთხილია, მშვიდი. მისი აზრით, ჩვენს დროში დაკარგვა რამისა ადვილია, პოვნა ძნელი. ზოგიერთებისათვის მისი ასეთი გადაჭარბებული სიფრთხილე შეიძლება ნაკლებ მოსაწონია. მაგრამ რა გაეწყობა.“ ეპისკოპოს გიორგის სიფრთხილე და თავშეკავებულობა განსაკუთრებით გამჟღავნდა 1905 წლის საეკლესიო საკითხების განხილვის დროს. ეპარქიის სამდვდელოება თავისი მღვდელმთავრისაგან მოითხოვდა საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენისათვის ბრძოლაში მეტ აქტიურობას. ეპისკოპოსი გიორგი იძულებული გახდა შეერთებოდა ეპისკოპოსების პეტრე, ლეონიდეს, ექვთიმეს ხელმოწერით რუსეთის იმპერატორ ნიკოლოზ II-სადმი გასაგზავნი წერილის სულისკვეთებას, მაგრამ ავტოკეფალიის საკითხში მაინც ყოფმანობდა. 1917 წლის 12 (25) მარტს, მართალია, მცხეთაში ჩავიდა, სვეტიცხოვლის საპატრიარქო ტაძარში დაესწრო საგანგებო წირვას, ხელი მოაწერა საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენის აქტს, მაგრამ იქიდან პირდაპირ ეგზარქოსის სასახლისაკენ გასწია და მოახსენა სხვა გამოსავალი არ მქონდა. მისმა ასეთმა ნაბიჯმა იმერეთის ეპარქიის სამდვდელოებისა და მორწმუნეთა განრისხება გამოიწვია. საქმე იქამდე მივიდა, რომ ეპარქიამ სრული უნდობლობა გამოუცხადა მას. საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის დროებითმა მმართველობამ მას მღვდელმთავრობა შეუჩერა, ხოლო 1917 წლის 8-17 სექტემბერს გამართულმა I საეკლესიო კრებამ გადააყენა იმერეთის ეპისკოპოსის თანამდებობიდან. უწმიდესისა და უნეტარესი კირიონ II-ის ტრაგიკულად აღსრულების შემდეგ კათოლიკოს-პატრიარქის მოსაყდრე თბილეულმა მიტროპოლიტმა ლეონიდემ 1918 წლის 1 აგვისტოდან წილკნის ეპარქიის მმართველად დაადგინა, მცხეთა-თბილისის ეპარქიის გაერთიანების შემდეგ, (1919 წ.) 1920 წლიდან, ჰყონდიდისა და ბათუმ-შემოქმედის ეპარქიის მმართველად გადაიყვანეს. ამავე დროს ეპისკოპოსი გიორგი გახდა მიტროპოლიტი. 1921 წლის 25 თებერვალს ბოლშევკიური საოქუაციო ხელისუფლების შემოსვლამ კიდევ უფრო დაამძიმა მიტროპოლიტ გიორგის დამდგომარეობამ. მან 20 სექტემბერს განცხადებით მიმართა საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის საკათალიკოსო

საბჭოს, გაეთავისუფლებინათ ეპარქიის წინამდოღობიდან და გაეშვათ პენსიაზე. 1922 წლის 17 ოქტომბერს ეპისკოპოსი გიორგი ალადაშვილი ხირსის წმიდა სტეფანეს სახელობის მამათა მონასტრის წინამდღვრად დაინიშნა. 1922 წლის 14 ნოემბერს სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ამბოროსის მიერ ეკლესიაში ერთგული სამსახურისათვის დაჯილდოვდა სკუფიაზე ბრილიანტის ჯვრის ტარების უფლებით.

უმძიმესი პოლიტიკური ვითარება იყო XX საუკუნის 20-იანი წლების საქართველოში, ბოლშევკურმა საოკუპაციო ხელისუფლებამ საქართველოს ეკლესია კანონგარეშე ორგანიზაციად გამოაცხადა, დაიწყო სასულიერო პირების დევნა-შევიწროება, ეკლესია-მონასტრების ნგრევა, საეკლესიო ქონების დატაცება, სიწმინდეთა შეურაცხეოფა. 1924 წელს დაარბიეს ხირსის მონასტერი. მიტროპოლიტი გიორგი იძულებული გახდა თავის სოფელ არბოში გადასულიყო. 1925 წლის 28 თებერვალს იგი გარდაიცვალა, დაკრძალეს სოფელ არბოში კის ეკლესიის გალავანში, დაკრძალვას მხოლოდ ნათესავები და ახლობლები ესწრებოდნენ, თბილისიდან ვერავინ ჩამოვიდა მხცოვანი მიტროპოლიტის ხსოვნისათვის პატივის მისაგებად. ამ დროს სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ამბოროსი და საკათოლიკოსო საბჭოს წევრთა უმრავლესობა მეტების ციხეში ისხდნენ... შიშისა და ტერორის ატმოსფერო სუფევდა კველგან. ძველი თაობის კიდევ ერთმა განათლებულმა მღვდელმთავარმა დატოვა ამქვეყნიური ცხოვრება და მისმა სულმა მარადისობაში გადაინაცვლა.

„ოქვენო მეუფებავ,

ყოვლად სამდგდელო გიორგი!

მოგხესენებათ, ამ უამად ტფილისში იმყოფება უწმინდესის სინოდის ობერპროკურორი ბ-ნი ვოლუინი. ეს გარემოება თურმე ქართველიძემ შესაფერად სცნო, რათა თათბირი გაიმართოს საქართველოს ეკლესიის ვითარების გამო. უაღრესად საჭიროა მონაწილეობა თქვენის მეუფებით ამ თათბირში და ამიტომ ვგედავ და გაწუხებთ დიდის თხოვნით – კეთილინებოთ და ჩამობრძანდეთ თბილის ამა წლის ივლისის 26-

თვის. მოგეხსენებათ, რომ თქვენ დაუსწრებლად ხსენებული თათბირის გამართვა ყოვლად შეუძლებელი იქნება, საჭიროდ ვთვლი მოგახსენოთ, რომ ფოთიდან მოწვეული ბრძანდება აგრეთვე ყოვლადსამღვდელო დეონიდი.

დავშთები თქვენის ლოცვა-ტურთხევის მთხოვნელი თქვენი მეუფების უმორჩილესი მონა ნ. კ. აფხაზი.

24 ივლისი 1916 წ. ქ. ტფილისი.“

იმერეთის ეპისკოპოსის გიორგის (ალადაშვილი) წერილი აკაკი წერეთელს:

„დიდებულო მამულიშვილო, ბატონო აკაკი!

ჩემი და ჩემდამი რწმუნებული სამღვდელოების სახელით მოგილოცავთ თქვენს ბრწყინვალე დღესასწაულს. დღე ესე ქმნა დმერთმან თქვენდა სადიდებლად და მშობელი ერის ჭეუის მასწავლებლად. ორმოცდაათი წელი აღვიძებდი შენს სატრფო სამშობლოს, იქნება ეჭვიც შეგეპარა მის გაღვიძებაში. და იგი წარმოიდგინე მომაკვდავათ. არა, თქვენ ამას ვერ იფიქრებდით, რადგან თქვენ სამშობლოს მომავალს ამჟარებთ დიდებულ წარსულზედ. რაც უნდა გავკაფოთ ხე, იგი იშვის დროს და გამოიდებს ახალ შტოებს, რადგან ფესვები თავიდანვე საღი და მაგრად გაბმული აქვს. ღმერთმა შენ თვითონ გაგხადა იმის დირსი, შენი თვალით დაგენახა და შენი ყურით გაგეგონა ბრწყინვალე შედეგი შენი ორმოცდაათი წლის მოღვაწეობისა. ბედნიერი ხარ შენ უკუნისამდე, უფრო კი ბედნიერია შენი ერი, რომელმაც ისმინა შენი და მოგდევს უკან, როგორც გონიერი შვილი თავის მასწავლებელს და მამას. დიდებულო ადამიანო, შენ შეგიძლიან უშიშრად მიუგო შენი ერის ძეელ გმირთა სახარების სიტყვებით: აი მე და ისინი, ვინც მე ჩამაბარეთ არც ერთი მათგანი არ დამიღუპნია – შეხედე შენი შორს გამჭვრეტელის თვალით ამ წმიდა ტაძრის კედლებს, აქ არიან ჩვენდა მასწავლებლად ხატები ჩვენთა წმიდათა მოციქულთა და ღმერთშემოსილთა მამა ჩვენთა. დიდი და ურიცხვია გუნდი მათი. წმამს და ვაღიარებ, რომ ამ წუთში იგინი ნეტარების სიხარულით აღტაცებულნი დაგუურებენ ზეციდან და უხილავად გადგამენ თავზედ ზეციურ დაფნის გვირგვინს, როგორც მათ მისაბაძ ერის შვილს. ბედნიერი ვარ დღეს მეც, რომელსაც, განგებით დვთისა, მხვდა

წილად მოგილოცოთ დიდებული დღესასწაული. არა თუ მე, უღირსი მდვდელმთავარი, არამედ დიდებულნი გაეხათელნი და ქუთათელნიც დიდ ჯილდოდ ჩათვლიდნენ თავიანთ თავს, რომ შეეძლოთ ამ წუთში ჩემი ადგილის დაჭერა, ლოცვითა მათითა გლოცავ, სამშობლოს საყვარელო შვილო და დიდებავ, ხატით მაცხოვრისა ჩვენის იესო ქრისტესითა, რომლის სიყვარული შენ შთაგინერგა ნეტარმა მშობელმა შენმა და რომლის იდეალებით ბავშობიდანვე განმსჭვალული ხარ.“ 1908 წ.

გრიგოლ რობაქიძის წერილი იმერეთის ეპისკოპოს გიორგისადმი.

„დიდად პატივცემულო მეუფეო გიორგი

პირველად ბოდიშს ვიხდი თქვენს წინაშე, რომ ბორჯომში ვერ გნახეთ, ამის მიზეზი უმთავრესად ის იყო, რომ თქვენს გარშემო ყოველთვის ბევრი ვინმე იყო, მე კი მსურდა მარტო მენახეთ. იმედია ამ დანაშაულს მომიტევებთ. ახლა კი კიდევ უნდა შეგაწუხოთ ერთი თხოვნით. ეპარქიალურ სასწავლებელში ადგილი განთავისუფლდა და ჩემს დას უნდა იშოვოს იგი. მე მგონია, დირსიც არის იგი ამ ადგილის. თუ ეს ადგილი იშოვა, მაშინ მე გავთავისუფლდები მისი ოჯახის დახმარებისაგან, და მთელს თავისუფალ დროს იმ საზოგადო საქმეს მოვახმარ, რომლისთვისაც თავგამოდებულ ვარ...“

იმედია, ახლო ხანში მოგიძვნით დირსეულ მადლობას იმ აურაცხელი დახმარებისათვის, რომლითაც თქვენ დაგივალებათ ჩემი ოჯახი.

გრიგოლ რობაქიძე 1912 წ. 4/IX“.

მიტროპოლიტი ანტონი (გიორგაძე)

მიტროპოლიტი ანტონი, ერისკაცობაში ალექსი ლუკას ძე გიორგაძე, დაიბადა 1866 წლის 17 მარტს ქუთაისში. ხელმოკლე ოჯახში. მისი მშობლები: დედა – ნატალია დიასახლისი იყო, მამა – ლუკა, ქუთაისის ერთ-ერთი ეკლესიის მედავითნე. ოჯახი მართლმადიდებლური ცხოვრების წესით ცხოვრობდა. პატარა ალექსი მშობლებმა ქუთაისის სასულიერო სასწავლებელში შეიყვანეს. ეს სასწავლებელი დაარსებული იყო იმერეთის ეპისკოპოსის გაბრიელის მიერ და მისი ზრუნვა ყველა შეგირდს სწვდებოდა, როგორც დეკანოზი ილია ჭეიშვილი იხსენებდა: „გაბრიელ ეპისკოპოსი ყმაწვილებს ხელს უწყობდა, გაჭირვებულებს სწავლის ქირას უხდიდა, თავის სახლშივე ინახავდა. იგი ისე სიყვარულითა და უბრალოებით ექცეოდა ამ ყმაწვილებს, რომ მათთან სადილობდა და ბაასობდა იმ მიზნით, რომ მათში გაეღვიძებინა ყოველივე კეთილშობილური აზრი, დაუნერგა მათ ნორჩ გულებში სიყვარული სიმდაბლისადმი, სამშობლოსადმი.“ 1882 წელს, ამ სასწავლებლის დამთავრების შემდეგ, ალექსი გიორგაძე მეუფე გაბრიელის რეკომენდაციით სწავლას აგრძელებს თბილისის სასულიერო სემინარიაში. ამ დროს თბილისის სასულიერო სემინარიაში მკაცრად სდევნიდნენ ქართველ პედაგოგებსა და სტუდენტებს. იმპერიულ ინტერესებს ემსახურებოდნენ მეფის ნაცვალი დონდურთვისაკორსაკოვი, საქართველოს ეგზარქოსი პავლე ლებედევი და კავკასიის განათლების ოლქის მზრუნველი კირილე იანოვსკი, რომელთაც უპირისპირებოდნენ საქართველოს ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის მესვეურნი ილია ჭავჭავაძის ხელმძღვანელობით. 1886 წლის 24 მაისს თბილისში სემინარიიდან გარიცხულმა იოსებ ლალიაშვილმა ხანჯლით მოპკლა რეაქციონერი რექტორი ჩუდეცკი... საქართველოს ეგზარქოსმა პავლემ თბილისის ალექსანდრე ნეველის სახელობის ეკლესიაში ჩუდეცკის დაკრძალვაზე საჯაროდ დასწყევლა ქართველი ერი, ხოლო იმპერატორის სახელზე გაგზავნილ წერილში აღნიშნა – თუ გვინდა თბილისის სასულიერო სემინარიაში შფოთსა და არეულობას ბოლო მოედოს, ყველა ქართველი იქიდან დაუჭ-

ოვნებლივ უნდა დავითხოვოთ. ვითარება იყო უკიდურესად დაძაბული, რაც გავლენას ახდენდა ახალგაზრდა ალექსი გიორგაძეზეც. 1888 წელს მან პირველი ხარისხის დიპლომით დაამთავრა სემინარია და დაბრუნდა ქუთაისში, დაოჯახდა. 1889 წლის 12 თებერვალს ეპისკოპოსმა გაბრიელმა ჯერ დიაკნად, ხოლო ერთი კვირის შემდეგ მდგდლად აკურთხა და განაწესა ქუთაისის მთავარანგელოზის სახელობის ეკლესიის მდგდელმსახურად. 1889 წლის 25 ივნისს ქუთაისის ქალთა სასწავლებელში არსებული ეკლესიის წინამდღვრად გადაიყვანეს. 1889 წლის 2 ნოემბერს მას დაევალა ქუთაისის სასულიერო სასწავლებელში საეკლესიო სლავური გალობის მასწავლებლობა. 1892 წლის 15 იანვარს ეპისკოპოსმა გაბრიელმა საგვერდულით დაჯილდოვა. 1892 წლის 12 თებერვალს ქუთაისის მთავარანგელოზთა სახელობის სასაფლაოს ეკლესიის წინამდღვრად დაადგინეს. ამავე წლის 6 ოქტომბერს ქუთაისის ქალთა წმიდა ნინოს სახელობის გიმნაზიაში არსებული ეკლესიის წინამდღვრად და საღვთო სჯულის პედაგოგად განაწეოდა. 1893 წლის 9 დეკემბერს გაბრიელ ეპისკოპოსის სახელობის ქალთა ეპარქიალურ სასწავლებელში გალობის მასწავლებლად დაინიშნა. პარალელურად იგი მუშაობდა სასულიერო გამომძიებლად, იმერეთის საეპარქიო საბჭოს წევრად და მისი განყოფილების თავმჯდომარედ. 1896 წლის 6 მაისს დაჯილდოვდა სკუფიით, 1900 წლის 15 მაისს უბოძეს კამილავკა.

1903 წელს გარდაეცვალა მეუღლე და ოჯახის მოვლის მთელი სიმძიმე მას დააწვა მხრებზე. ამის მიუხედავად მაინც ჩააბარა კიუვის სასულიერო აკადემიაში, საიდანაც 1904 წელს სწავლა განაგრძო პეტერბურგის სასულიერო აკადემიაში, პარალელურად ჩაირიცხა საიმპერატორო არქეოლოგიის ინსტიტუტშიც. 1906 წელს აღიკვეცა ბერად და ეწოდა სახელად ანტონი. 1907 წელს წარჩინებით დაამთავრა აკადემია და მიენიჭა ღვთისმეტყველების კანდიდატის ხარისხი. 1907 წლის ივლისიდან მოღვაწეობდა ვიატკის სასულიერო სემინარიაში ინსპექტორის თანამდებობაზე. ვიატკაში მრავლად იყვნენ საქართველოდან გადასახლებული ქართველები, რომელთა ერთადერთ ნუგაშად და შემწედ მამა ანტონი იყო. 1907 წლის 10 ნოემბერს

გადაუვანილ იქნა სმოლენსკის სასულიერო სემინარიის ინ-სპექტორად, 1909 წლის 6 მაისს იგი დაჯილდოვდა სამკერდე ოქროს ჯვრით. 1910 წლის იანვრიდან მამა ანტონი დაინიშნა დავით გარეჯის წმიდა იოანე ნათლისმცემლის სახელობის მამათა მონასტრის წინამდგვრად. იმავე წლის 17 თებერვალს აღყვანილ იქნა არქიმანდრიტის ხარისხში და გამოემგზავრა საქართველოში. 1910 წლის 24 თებერვალს დაინიშნა ქართლ-კახეთის მონასტრების მთავარხუცესად. 1910 წლის 7 ივნისიდან 7 დეკემბრამდე დროებით შეუთავსეს რუსული მონასტრების მთავარხუცესობა და ქვათახევის მონასტრის წინამდგვრობა. 1911 წლის 7 ივნისს გადმოიყვანეს თბილისის ფერიცვალების სახელობის მამათა მონასტრის წინამდგვრად. 1911 წლის 19 დეკემბერს რუსეთის სინოდის გადაწყვეტილებით არქიმანდრიტი ანტონი ეპისკოპოსად გამოარჩიეს. 1912 წლის 15 იანვარს პეტერბურგის ყოვლადწმინდა სამების სახელობის საკათედრო ტაძრის წმიდა ალექსანდრე ნეველის სახელობის ლავრაში გორის ეპისკოპოსად დაასხეს ხელი და საქართველოს ეგზარქოსის მესამე ქორეპისკოპოსად დანიშნება. 26 იანვარს საქართველო-იმერეთის სინოდალური კანტორის წევრად აირჩიეს. 1914 წლის 6 მაისს წმიდა ვლადიმირის II ხარისხის ორდენით დაჯილდოვდა. ამავე წელს აირჩიეს სვეტიცხოვლის საკათედრო ტაძრის რესტავრაციის კომიტეტისა და საეკლესიო მუზეუმის წევრად. 1916 წლის 7 აპრილს წმიდა ანას I ხარისხის ორდენით დაჯილდოვდა. ეპისკოპოსი ანტონი გამოირჩეოდა როგორც უშიშარი პიროვნება. იყო შემთხვევები, როდესაც პირდაპირ უპირისპირდებოდა საქართველოს ეგზარქოს პლატონის (როდესტვენსკი) ანტიქართულ ქმედებებს. როგორც იმდონინდელი პრესა იტყობინებოდა, კონფლიქტი იმდენად გამწვავებულა, რომ ეპისკოპოს ანტონის მთავრობის სახელზე თხოვნაც დაუწერია გადადგომის შესახებ. როგორც ერთ-ერთი მისი ოანამედროვე ანონიმი ავტორი წერდა: „ყოვლად სამდვდელო ანტონი, როგორც ქართველი მდვდელმთავარი, უმეტესად რჩება ქართველი და სადაც წესი და რიგია, იგი იქ ქართულად ასრულებს წირვა-ლოცვას. ამის გარდა მსურველე თანამიმდევარია ქართველი ერის ცხოვრებისა. მისმა მეუფებამ იცის მრევლის დახმარება. იგი არის ქართული

მწიგნობრობისა და საქართველოს ისტორიის მცოდნე და ქართულ მწერლობასაც გულმხურვალედ ადევნებს თვალყურს.“

ეპისკოპოსი ანტონი იყო საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენისათვის თავდადებული მებრძოლი. მისი ინიციატივით 1917 წლის 8 მარტს ფერიცვალების მონასტერში, სადაც იგი ცხოვრობდა, შედგა შეხვედრა, რომელსაც ესწრებოდნენ: ხოე უორდანია, სოსიკო მერკვილაძე, იპოლიტე ვართაგავა, ალექსანდრე ლომთაძე, დეკანოზი ნიკოტა თალაკვაძე. ამ შეხვედრაზე გადაწყდა, 1917 წლის 12 მარტს სვეტიცხოვლის საპატრიარქო ტაძარში აღსრულებულიყო რუსეთის იმპერიაში მშვიდობისათვის პარაკლისი. დაიგზავნა მოსაწვევები პროვინციებში, ზღვა ხალხი შეიკრიბა სვეტიცხოველში. 12 საათზე გურია-ოდიშის ეპისკოპოსმა ლეონიდემ წაიკითხა ეპისკოპოს ანტონის მიერ შედგენილი „საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენის აქტი.“ ეპისკოპოსი ანტონი აქტიურად მონაწილეობდა საქართველოს ეკლესიის დროებით მმართველობაში, საქართველოს ეკლესიის მართვა-გამგეობის დებულების შემუშავებაში. მან გამოხატა ქართველი საზოგადოების დიდი ნაწილის სურვილი და ეპისკოპოს კირიონს სოხოვა კენჭი ეყარა სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის არჩევნებში, სადაც გაიმარჯვა კიდეც. ეპისკოპოსი ანტონი ხელმძღვანელობდა საქართველოს ეკლესიის დელეგაციას, რომელმაც დაძაბული მოლაპარაკებები აწარმოა 1917 წლის ივნის-აგვისტოში პეტერბურგში რუსეთის საერო და სასულიერო ხელისუფლებასთან საქართველოს ეკლესიის უფლებრივი მდგომარეობის შესახებ და მიაღებინა კიდეც დროებით მთავრობას საგანგებო დოკუმენტი ამ საკითხზე.

1917 წლის 16 სექტემბერს საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის პირველ საეკლესიო კრებაზე იგი დადგენილ იქნა ქუთათელ მიტროპოლიტად. ქუთაისში მცირე ხნით მოღვაწეობის დროსაც მან მოახერხა თავისი ხელი დაემზია ეპარქიისათვის. მიტროპოლიტმა ანტონმა ძლიერ განიცადა 1918 წლის 27 ივნისის ტრაგედია, როდესაც მარტყოფის მონასტერში ვერაგულად მოკლეს სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი უწმიდესი და უნეტარესი კირიონ II.

მისი ინიციატივით ქუთაისში მოწვეულმა საეპარქიო კრებაშ მიიღო ასეთი დადგენილება: „განსაკუთრებული საკითხები კათოლიკოს-პატრიარქის კირიონ II-ის ტრაგიკულად გარდაცვალების გამო.“ 1. წინადადება იქნას შეტანილი იმერუთის საეპარქიო სახლის სახელით საკათოლიკოსო საბჭოში, რათა ეს უკანასკნელი მთელი თავისი შემადგენლობით და კათოლიკოსის მოსაყდრით დაუყოვნებლივ გადადგეს სამსახურიდან, როგორც ეს არის მიღებული აღმოსავლეთის მართლმადიდებელ ეკლესიებში. მითუმეტეს, საკათოლიკოსო საბჭო მორალურად თანამოაზრება განსვენებულ კათოლიკოსის ტრაგიკულად და საიდუმლოებით მოცულ გარდაცვალებაში. 2. კათოლიკოსის ამ სახით გარდაცვალების გამო მისი კაბინეტის ანუ ორგანოს – საკათოლიკოსო სახლის გადადგომის შემდეგ შესდგეს საეპარქიო საბჭოებისაგან დასახელებულ პირთა შემადგენლობით დროებითი მმართველობა საქართველოს ეკლესის ერთ-ერთ ეპარქიულ მღვდელმთავრის მოსაყდრეობით. 3. დროებითი მმართველობა განიხილავს შექმნილ კითარებას კათოლიკოს კირიონ II-ის გარდაცვალების გამო. მანამდე კი, საჭიროა, გამოირკვეს, რა ატმოსფერო იყო შექმნილი კათოლიკოზ კირიონ II-ის პიროვნების გარშემო. ამას მოითხოვს ჩვენგან მოქალაქეობრივი მოვალეობის შეგნება განსვენებულის წინაშე. საამისოდ მდიდარ მასალას წარმოადგენს უურნაალ „ახალი სიტყვის“ მიერ უკვე გამოქვეყნებული №7 ნომერი. გაისინჯოს ამ ორგანოს შესახებ საკათოლიკოსო საბჭოს უურნალები №103, №109. განხილულ იქნას 144 საბრალდებო მუხლები, რომელიც მოწინააღმდეგებს ჩაუბარებიათ კათოლიკოს კირიონისათვის. 1918 წლის 23 მაისს, როგორც ეს გვამცნო საბჭოს წევრმა რაფიელ ივანიცკიმ კათოლიკოს კირიონის დასაფლავების დღეს გაზეთ „საქართველოში“ მოთავსებულ წერილში. განხილულ იქნას ეს განცხადება და მასზე განსვენებული კათოლიკოსის ჯერ არ ცნობილი პასუხი, რომელიც უკვე შედგენილი ყოფილა საეკლესიო კრებისათვის წარსადგენად. შეფასებული იქნას რ. ივანიცკის წერილი, რამდენად ობიექტური და გულწრფელია იგი და შეესაბამება თუ არა ჭეშმარიტებას. პროტესტი გამოეცხადოს რ. ივანიცკის ამ თავსედობისათვის. 4. დაუყოვნებლივ მოისპოს „ახა-

ლი სიტყვის“ გამოცემა, როგორც პროფესიული ორგანოსი. ასეთი საზოგადო მოგანო არ ახსოვს კაცობრიობის ისტორიას, რომელიც გამოდიოდა კათოლიკოს კირიონის და მისი მომხრეების მოსაშამავად. (ამ დროს საკათოლიკოსო თფიციალური ორგანო „სვეტიცხოველი“ უსახსრობის გამო შეაჩერეს.) 5. განხილულ იქნას უმთავრესი საბედისწერო შემთხვევა, რომელმაც უცნაურად იმსხვერპლა კათოლიკოსი კირიონი.“

სამწუხაროდ, მიტროპოლიტი ანტონ გიორგაძე „უცრად“ გარდაიცვალა 1918 წლის 18 სექტემბერს. როგორც პათანიგომიურმა გამოკვლევამ დაადგინა, მიტროპოლიტი ანტონი მოწამლა მისმა სიძემ, გვარად რედიგერმა, რომელმაც საჭმელში ვერცხლისწყალი შეურია. რედიგერმა შეასრულა იმ ძალების დაკვეთა, ვინც უწმიდესი და უნეტარესი კირიონ II მოკლა. მიტროპოლიტი ანტონის გარდაცვალება დიდი დანაკლისი იყო საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიისათვის. მის დაკრძალვას მრავალრიცხოვანი საზოგადოება დაესწრო. განხვენებულის ღვაწლზე ისაუბრეს სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის მოსაყდრემ, მიტროპოლიტმა ლეონიდემ, დეკანოზებმა: კალისტრატე ცინცაძემ, ანტონ თოთიბაძემ, ნიკიტა თალაკვაძემ. მიტროპოლიტი ანტონი დიდი პატივით დაკრძალეს ქუთაისის საკათედრო ტაძარში, გავიდა წლები 1924 წელს ბოლშევიკებმა ტაძარი დაანგრიეს. დაიკარგა მიტროპოლიტ ანტონის საფლავიც... მიტროპოლიტი ანტონის სახელი მიეცა დავიწყებას...

მიტროპოლიტი ნაზარი (ლევაგა)

მიტროპოლიტი ნაზარი, ერისკაცობაში იოსებ ანდრიას ძე ლევაგა, დაიბადა 1872 წელს ქუთაისის გუბერნიის სოფელ დიდ ჯიხაიშში, სასულიერო პირის ოჯახში. პატარა იოსები მამამ ქუთაისში გაბრიელ ეპისკოპოსის მიერ დაარსებულ სასულიერო სასწავლებელში მიაბარა, რომლის დამთავრების შემდეგ სწავლა განაგრძო თბილისის სასულიერო სემინარიაში. ამ დროს საქართველოს ეგზარქოსი იყო მთავარეპისკოპოსი პალადი, რომელმაც შეცვალა ქართველთა მაწყევარი ეგზარქოსი პავლე ლევედევი. მას სტულდა ქართველები და სასულიერო სემინარიიდან აძვებდა ქართული გვარ-სახელის პედაგოგებსა და მოსწავლეებს. ასეთ როტულ პერიოდში სწავლობდა თბილისის სასულიერო სემინარიაში იოსებ ლევაგა, რომელმაც 1892 წელს წარჩინებით დაამთავრა სემინარია და დაიწყო სამდვდელმსახურო საქმიანობა დიაკონის ხარისხში, 1893 წლის 22 თებერვალს მამა იოსები ხონის ფერისცვალების ეკლესიაში აკურთხეს მღვდლად. 1894 წელს დაჯილდოვდა საგვერდულით, 1897 წლის 14 მაისს – სკუფიით. ამ დროს მას ოჯახური ტრაგედია დაატყდა თავს, გარდაეცვალა მეუღლე და შვილები. 1900 წელს მამა იოსები ჩაირიცხა კივის სასულიერო აკადემიაში, სადაც გაიცნო თავისი თანამემამულენი: კორნელი კაკელიძე, კალისტრატე ცინცაძე. 1904 წლის 1 იანვარს მამა იოსები ბერად აღიკვეცა და ეწოდა სახელად „ნაზარი“ (ღვთისათვის შეწირული). 1905 წელს მან დაამთავრა სასულიერო აკადემია მაგისტრის ხარისხით. მისი სადიპლომო ნაშრომი იყო „კაბადოკიური საღვთისმეტყველო სკოლა.“ 1905 წლის 8 ნოემბერს მღვდელ-მონაზონი ნაზარი დაინიშნა ველინსკის სასწავლებლის პომილეტიკის პედაგოგად, ხოლო 1907 წლის 7 ოქტომბერს გადაყვანილი იქნა კლევანსკის სასულიერო სასწავლებლის ზედამხედველად.

1910 წელს მღვდელ-მონაზონი ნაზარი აღყვანილ იქნა იღუმენის ხარისხში. 1911 წელს იგი იოანე ნათლისმცემლის უდაბნოს წინამდგრად დაინიშნა. იმავე წლის 1 დეკემბერს დადგუნილ იქნა არქიმანდრიტად და ქართლ-კახეთის კეთილმოწესედ.

1912 წლის 12 მაისს ნაზარი არჩეულ იქნა საქართველოს ეპარქიების მუზეუმების კომიტეტის წევრად. 1913 წელს არქიმანდრიტი ნაზარი დაჯილდოებულ იქნა წმიდა ანას I ხარისხის ორდენით. 1916 წლის 19 იანვარს საქართველოს ეგზარქოსის პლატონის წარდგინებით დაინიშნა სინოდის კანტორის წევრად. არქიმანდრიტი ნაზარი აქტიურად მონაწილეობდა 1917 წლის 12 (25) მარტიდან 1917 წლის 17 სექტემბრამდე საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენისათვის ბრძოლაში, საქართველოს ეკლესიის დროუბით მმართველობაში, პირველი საეკლესიო კრების მუშაობაში. 1918 წლის 17 ნოემბერს არქიმანდრიტი ნაზარი აღყვანილ იქნა ეპისკოპოსის ხარისხში და დადგენილ იქნა ქუთათელ მიტროპოლიტად. სვეტიცხოველში მის მღვდელმთავრად დადგენის მსახურებას ესწრებოდნენ: საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის მოსაყდრე მიტროპოლიტი ლეონიდე (ოქროპირიძე), ჭყონდიდებული მიტროპოლიტი ამბროსი (ხელაია), ალავერდელი ეპისკოპოსი პიროსი (ოქროპირიძე), ეპისკოპოსი გიორგი (ალა-დაშვილი).

რომელ, წინააღმდეგობრივ დროში მოუხდა მიტროპოლიტ ნაზარს ქუთათელ მიტროპოლიტად ყოფნა. საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობა ათეისტური იყო და არ უწევდა ანგარიშს ეკლესიის ინტერესებს. მთავრობის დეკრეტით საკათოლიკოსო საბჭოსა და ადგილობრივ ეპარქიასთან შეუთანხმებლად გელათის მონასტრიდან გამოიტანეს საეკლესიო სიწმინდენი და გადაიტანეს მუზეუმში. ხელისუფლების ასეთმა ქმედებამ კიდევ უფრო დაძაბა ურთიერთობა ეკლესიასთან. ყოველივე ამის შესახებ მიტროპოლიტ ნაზარს დაუფარავად უქადაგია 1921 წლის 27 იანვარს ქუთაისის საკათედრო ტაძარში. 1921 წლის 25 თებერვალს რუსეთის საოკუპაციო ჯარები თბილისში შემოვიდნენ, მანამდე ორი დღით ადრე საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის საკათოლიკოსო საბჭომ საგანგებო სხდომაზე მიიღო დადგენილება საეკლესიო სიწმიდეთა ქუთაისში გადატანის შესახებ, რომელიც ქუთაისში მიტროპოლიტ ნაზარის საეპარქიო სახლის სარდაფში დამალეს. ამის შესახებ ინფორმაცია ჰქონდათ კათოლიკოს-პატრიარქ ლეონიდეს, ეპისკოპოს დავითს (კაჭახიძე),

არქიმანდრიტ პავლეს (ჯაფარიძე), დეკანოზ დიმიტრის (ლაზარიშვილის) და მიტროპოლიტ ნაზარს. ბოლშევკიურმა ხელისუფლებამ დაიწყო ეკლესია-მონასტრების დარბევა, საეკლესიო განძეულობის დატაცება. 1923 წლს ქუთაისის მაზრაში დაიკეტა 160-ზე მეტი ეკლესია-მონასტრები. 1923 წლის ოქტომბერვალში ქუთაისში ორი კვირის მანძილზე მიმდინარეობდა წმიდა დავითისა და წმიდა კონსტანტინეს (მხეიძეთა) სასამართლო პროცესი. ბოლშევკი აქტივისტები ამტკიცებდნენ, რომ ისინი არავითარი წმინდანები არ იყვნენ და ხალხს ატყუებდნენ. სასამართლომ დაადგინა, მათი წმიდა ნაწილები ამოსვენებინათ მოწამეთის ეკლესიდან და გადაეყარათ. ცნობილმა მხარეომცოდნე პეტრე ჭაბუკიანმა მოახერხა წმიდა ნაწილების ქუთაისის მხარეომცოდნეობის მუზეუმში გადატანა და ასე გადაარჩინა ისინი ვანდალების ხელით განადგურებას. მიტროპოლიტმა ნაზარიმ გასცა განკარგულება ქუთაისის ეპარქიის სამღვდელოებას არ გადაეცა საეკლესიო საკუთრება ხელისუფლების წარმომადგენლებისათვის. სამწუხაროდ, დეკანოზმა პლატონ ცეკიტიშვილმა ქუთაისის სამაზრო კომიტეტის მდივანს ვალია ბახტაძეს მოახსენა სად ინახებოდა საქართველოს საპატრიარქოს, მცხეთისა და სიონის საეკლესიო განძი. 1923 წლის 25 აპრილს შედგენილი აქტით, რომელსაც ხელს აწერდნენ ქუთაისის აღმასკომის თავმჯდომარე ლორთქიფანიძე, პასუხისმგებელი მდივანი ბახტაძე, პოლიტბიუროს უფროსი კუჭუხიძე, რწმუნებულები: ცირკიძე, კეთილაძე, თოდუა, ქუთაისში ნაზარ მიტროპოლიტის სახლის სარდაფიდან დღის 12 საათზე ამოიდეს საეკლესიო განძი. დააპატიმრეს ქუთაოელი მიტროპოლიტი ნაზარი. გამოიქამდა დაადასტურა, რომ მან ამ განძის შესახებ არ აცნობა საქართველოს ხელისუფლების წარმომადგენლებს მაშინ, როდესაც ეს განძი გამოცხადებული იყო ხალხის საკუთრებად და უნდა მოხმარებოდა დამშეულთა გამოკვებას. წინასწარ პატიმრობაში მყოფმა ქუთაოელმა მიტროპოლიტმა ნაზარმა 1924 წლის 4 ოქტომბერს სასამართლოს თავმჯდომარეს ასეთი განცხადებით მიმართა: „1924 წლის 31 იანვარს მე ჩამაბარეს საბრალდებო ოქმი. იმის შესახებ, რომ სისხლის სამართლის კოდექსის №10, 15, 16-ე მუხლების ძალით მე მიცემული ვარ სასამართლოში, ვგრძნობ რა ჩემს

სრულ უდანაშაულობას, არ ვთვლი საჭიროდ მოწმეების დანიშვნას. რადგან უსახსრობის გამო არ შემიძლია ვექილის მოწვევა, ვთხოვ უმაღლეს სასამართლოს, მოახდინოს სათანადო განკარგულება, რათა ჩემი საქმეების დამცველად მოწვეულ იქმნეს რომელიმე დამცველი კოლეგიიდან.“ მას არ აძლევდნენ ბრალდების საქმის გაცნობის საშუალებას. სასამართლომ ვერ დაუმტკიცა მიტროპოლიტ ნაზარს დანაშაული და იძულებული გახდა იგი გაეთავისუფლებინათ წინასწარი პატიმრობიდან, დაბრუნდა ქუთაისში, სადაც უმძიმესი ვითარება დახვდა, მდგდელმთავრის რეზიდენცია კომპაკშირელებს ჰქონდათ დაკავებული. 1924 წლის 30 იანვარს ქუთაისის სამაზრო კომიტეტის დადგენილებით გადაწყდა: „დაირღვეს საკათედრო ტაძარი, მასალა გამოყენებულ იქნას მმათა სასაფლაოს შემოსალობად, იმ ადგილზე კი გაფართოვდეს მოედანი და ტაძრის ადგილზე დაიდგას ამხანაგ ვ. ი. ლენინის ძეგლი.“ ამ დროს სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი, უწმიდესი ამბორისი და საკათოლიკოსო საბჭოს წევრთა ნაწილი დაპატიმრებული იყვნენ. მიტროპოლიტმა ნაზარმა 22 მაისს შემდეგი განცხადებით მიმართა საქართველოს ცენტრალურ ადმასრულებელ კომიტეტს: „ეს სამი დღეა ქუთაისში მორწმუნეთათვის თავზარდამცემი ხმა გავრცელდა: ადგილობრივი ხელისუფლების შუამდგომლობით და ცენტრალური მთავრობის დასტურით გადაწყვეტილია ქუთაისის საკათედრო ტაძრის დანგრევა და მიწასთან გასწორება. ამის გამო მაქვს პატივი მოგახსენოთ შემდეგი: 1. საერთოდ ყოველი საკათედრო ტაძარი და კერძოდ, ქუთაისის, ემსახურება არა მარტო რომელიმე რელიგიურ საზოგადოებას, არამედ მთელი გაარქიის მორწმუნებს, რადგან იმერეთის ეპარქიაში მხოლოდ აქ სრულდებოდა სამაგალითო და საზეიმო სამდვდელმთავრო დვთისმსახურება, მღვდლის, დიაკონისა და იპოდიაკონის კურთხევა. ქუთაისის საკათედრო ტაძრის დაკეტვამ ძაქებით შემოსა მორწმუნები, ხოლო მისი დანგრევა უქველად სასოწარკვეთილებაში ჩააგდებს და სარწმუნოებრივ აღშფოთებას გამოიწვევს არათუ ქუთაისის მორწმუნეთა შორის, არამედ მთელს იმერეთში. ასეთი სარწმუნოებრივი გრძნობების შედახვა არ მომხდარა არა თუ ჩვენს მეზობელ სომხეთსა და

აზერბაიჯანის რესპუბლიკაში, არამედ არც რუსეთში, სადაც სარწმუნოებრივი ცხოვრება დუღს. სრული იმედი უნდა ვიქონიოთ, რომ სამართლიანობის საფუძველზე არ უნდა მოხდეს არც საქართველოში. 2. ეს ტაბარი ისტორიული ძეგლია და აგებულია იმერეთის ნახევარმილიონიან მორწმუნეთა მიერ... 3. გაუგებარია, რა უნდა შესძინოს ვინმეს მორწმუნე ხალხის ოფლითა და სისხლით აშენებული სალოცავის დანგრევამ? ყველა სასაოცის ცხადია, რომ ამ ტაბარის დარღვევა იმერეთის ყველა მაზრებში მორწმუნეთა შორის დიდ მითქმა-მოთქმას, უკმაყოფილებას და სულიერ აღშფოთებას გამოიწვევს, რატომ უნდა ვცდილობდეთ ხალხში უკმაყოფილების გაძლიერებას და განვითარებას... ყველა ამის მიხედვით, მაქვს პატივი უმორჩილესად ვთხოვო საქართველოს რესპუბლიკის უმაღლეს მთავრობას, რათა მან კეთილი ინებოს, გააუქმოს და სისრულეში არ მოიყვანოს ქუთაისის საკათედრო ტაბარის დანგრევის შესახებ გადაწყვეტილება, რომელი ტაბარიც არის დიდი ისტორიული ძეგლი.“ მიტროპოლიტ ნაზარის მოთხოვნა არ გაითვალისწინა ხელისუფლებამ, 1924 წლის 3 ივნისს დაიწყო ტაბარის ნგრევა და 2 აგვისტოსათვის დასრულდა. 27 აგვისტოს მიტროპოლიტ ნაზარს სოფელ როდინოულიდან ეწვია დელეგაცია თხოვნით კურთხებინა სოფლის ეკლესია. მიტროპოლიტი ნაზარი სასულიერო პირებთან ერთად ჩავიდა სოფელში 28 აგვისტოს და აკურთხა ეკლესია. იმ დამით დარჩენებ მღვდელ პოლიევქტოს ვარდოსანიძის ოჯახში, სადაც მათ მიაკითხეს ადგილობრივი მილიციის უფროსმა მაღლაკელიძემ და როდინაულის თემსაბჭოს თავმჯდომარებ სერაპიონ ხაჭაპურიძემ და დააპატიმრეს ისინი. როგორც ჩანს, ადგილობრივმა ბოლშევიკებმა „პოლიტიკური სიფრთხილე“ გამოიჩინეს. ამ დღეს ხომ შეიარაღებული აჯანყება დაიწყო ჭიათურაში და გავრცელდა მთელ დასაგლეო საქართველოში, საოკუპაციო ხელისუფლებამ დაიწყო ბარბაროსული ანგარიშსწორება. ამ ანგარიშსწორებაში მოჰკვნებ მიტროპოლიტი ნაზარი და მისი თანმხლები სასულიერო პირები. დააპატიმრებულები ხელფეხშეკრულები ურმით წაიყვანეს ქუთაისში. მათი საქმე გამოძიებისათვის გადაეცა ქუთაისის მაზრის პოლიტბიუროს პასუხისმგებელი რწმუნებულის თანაშემწეს გ. შონიას, რომელსაც 30 აგვისტოს ასეთი

დადგენილება გამოუტანია: „მე, ქუთაისის მაზრის პასუხისმგებელი რწმუნებულის თანაშემწემ გ. შონიამ, განვიხილე რა საქმე №590 ბრალების გამო ქუთაოელი მიტროპოლიტ ნაზარ ლევაგასი, დეკანოზ გერმანე ჯაჯანიძის, მდვდელ სიმონ მჭედლიძის, მდვდელ იეროთეოზ ნიკოლაძის, დიაკონ ბესარიონ კუხიანიძის, სვირის თემსაბჭოს სოფელ რიდინოულის ადგილობრივი ხელისუფლების წარმომადგენლებისათვის წინააღმდეგობის გაწევის გამო დავადგინე: ისინი ეწეოდნენ კონტრევოლუციურ საქმიანობას მიმართულს საბჭოთა ხელისუფლების წინააღმდეგ.“ ამიტომ „განსაკუთრებული სამეულის“ გადაწყვეტილებით დაპატიმრებულნი გამოიყვანეს საფიიჩხის ტყეში და დახვრიტეს. მიტროპოლიტ ნაზარს დახვრეტის წინ ამ სიტყვებით დაუმშვიდებია დასახევრეტად განწირული მოძღვრები: „ქართველი ხალხი ყოველთვის დაუზოგავად იბრძოდა სარწმუნოებისათვის, თავისუფლებისათვის და ამ ჩემს წვალებასაც არ დატოვებს უურადღებოდ.“ მიტროპოლიტი ნაზარი იყო დრმადგანსწავლული ინტელექტუალი სასულიერო პირი, მისი დახვრეტა იყო იმ საშინელი დროის ყველაზე თვალნათელი მაგალითი, თუ როგორ დევნიდა ხელისუფლება სამშობლოსა და ეკლესიის ინტერესებისათვის მებრძოლ პატრიოტებს. საბჭოთა ისტორიოგრაფია ხელისუფლების დაკვეთით მას „ანტისაბჭოელ სასულიერო იერარქად მოიხსენიებდა.“ 1995 წლის 19 სექტემბერს საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის გაფართოებულმა კრებამ სვეტიცხოვლის საპატრიარქო ტაძარში დვთისა და ერის წინაშე მოწამებრივი დვაწლისათვის მიტროპოლიტი ნაზარი და მასთან ერთად მდვდელნი: სიმონ მჭედლიძე, გერმანე ჯაჯანიძე, იეროთეოზ ნიკოლაძე, პროტოდიაკონი ბესარიონ კუხიანიძე და საბჭოთა რევიმის დროს ყოველნი უდმერთოთგან წამეულნი წმინდანებად შერაცხა. პქვე გთავაზობთ მიტროპოლიტ ნაზარის ქადაგებას 1921 წლის 26 იანვარს ქუთაისის დავით აღმაშენებლის სახელობის საკათედრო ტაძარში.

„წვენი ქუთაისის საქათედრო ტაძარი, რომელიც უქვე კარგა ხანია, ნაცვლად ალექსანდრე ნეველისა, ატარებს დავით აღმაშენებლის სახელს, დღეს პირველად დიდის ბრწყინვალებით დღესასწაულობს თავის ტაძრის დღეობას.

ეს გარემოება გვავალებს ჩვენ აღვავლინოთ ჩვენს გრძნობა-გონებაში საქართველოს სახელოვან ბუმბერაზ მეფე დავით აღმაშენებლის წმინდა სსენება.

გუშინ და დღეს ეკლესიაში წაკითხული ანტონ კათოლიკოსის მიერ შედგენილი საკითხაც-საგალობლები მჭევრმეტყველურად აქებ-ადიდებებ ჩვენი ქვენის და ერის XI საუკუნის ბოლოს და XII საუკუნის დასაწყისის დიდ მესვეურ-მოამაგეს, მოჭირნახულე მეფეს, ჩვენს ეროვნულ წმინდანს, დავით აღმაშენებელს.

დღეს, როდესაც გაერთიანებული, თავისუფალი, დამოუკიდებელი საქართველო ზეიმობს თავის მკადრეობით აღდგომას და იწყებს ახალ სახელმწიფოებრივ ცხოვრებას, მიზანშეწონილი იქნება ჩვენს სსოვნაში, ჩვენთვის მარად სათაყვანო აღმაშენებლის წმიდა სახე, ნიშნად ჩვენი განუსაზღვრელი სიყვარულისა, შევამკოთ დაფნის ფოთლებით და მის წინაშე საღვთო მოწიწებით მუხლი მოვიყაროთ და მხურვალედ შევთხოვთ, რომ მან მამობრივი გრძნობით და სიყვარულით აკურთხოს და დალოცოს თავისი დიდნაჭირნახულევი საქართველო და მისი ახლად დაწყებულ-განახლებული დამოუკიდებელი სახელმწიფოებრივი ცხოვრება.

ვისაც დაკვირვებით გადაუკითხავს მსოფლიო სამოქალაქო ან საეკლესიო ისტორია, ის უსათუოდ შეიგნებდა ისტორიული პიროვნების დიდ მნიშვნელობას სხვადასხვა ეროვნებათა ცხოვრებაში. ისტორიული პიროვნება შეიძლება ითქვას, რომ თვით ქმნის ისტორიას. მას აქვს დავთისაგან ნიჭი, აუდოს ალდო ცხოვრების მიმდინარეობას და მისცეს მას თავისი ბუნებრივი მსვლელობა.

ხშირად ისტორიულ პიროვნებას ადარებენ იმ წყლის წვეთს, რომელიც აუზის ავსების შემდეგ თვით იკაფავს, იკვლევს გზას და შემდეგ ამ მიმართულებას აძლევს დიდ ნაკადულს. ამგვარი უკვდავი ისტორიული პიროვნებები ჰყავს ყოველ ერს. ჩვენთვის, ქართველებისათვის, ამისთანა დიდმნიშვნელოვანი ისტორიული პირია სხივმოსილი, გენიოსი მეფე დავით აღმაშენებელი, რომელიც თავის რეინის ენერგიით, გამჭრიახი გონებით და უხვი შემოქმედებითი ნიჭით ქმნიდა და სჭედდა საქართველოს მაღალ კულტურას, მის დიდებასა და უკვდავებას.

საქართველოს ტახტზე ასვლისთანავე მან გაათავისუფლა

სამშობლო თურქ-სელჩუკთა ველური თარეშისაგან, დაიპყრო მთელი ამიერკავკასია, სომხეთი, მცირე აზიის ნაწილები, გამოსჭედა ძლიერი და დიდებული საქართველო შავი ზღვიდან კასპიამდე, დერბენდიდან – არზრუმამდე.

გარეშე მტერზე გამარჯვებულმა მეფემ ხელი მიჰყო შინაური საქმეების გაწმენდა-მოწესრიგებას, მშვიდი და წყნარი მოქალაქეობრივი ცხოვრების დამყარებას! „განავსო და აღაშენა ყოველი ოხერქმნილი და გადაემატა ყოველთა უამთა მშვიდობითა და სიმდიდრითა სამეფო ჩვენი,“ – ამბობს დავითის ბიოგრაფია. მის დროს შესდგა ფეხი საქართველომ მსოფლიო ისტორიაში. დავით აღმაშენებელმა დადგა განათლების აკვანი სამეფოს ყოველ კუთხეში, რომელთა შორის მეტად შესანიშნავი იყო იყალთოს სასწავლებელი მთავარებისკოპოსის, არსენ იყალთოელის ხელმძღვანელობით. განათლებულმა მეფემ დააკანონა ყოველ წლივ 40 ახალგაზრდა, სწავლა-ცოდნის მოსიყვარულთა საბერძნეთში გაგზავნა განათლების მისაღებად. დრმად მორწმუნე მეფემ შეამკო, გაამშვენა, გაამდიდრა გაძარ-მონასტრები არამცოუ სამშობლოში, არამედ საზღვარგარეთაც. ქართული მონასტრები პალესტინა-სირიისა, ეგვიპტე-ათონისა, საქართველოს ნაწილები დაახლოვა, შეაერთა ჩატეხილი ხიდების ადდგენით და კარგი გზების გაყვანით, მოაწყო წესიერი და მტკიცე ადმინისტრაციული მართვა-გამგეობა და მიუდგომელი მართლმსაჯულება.

დიდი პატივისცემით გპრობოდა მეფე უცხოელებს და კეთილი შემწყნარებლობით მუსულმანურ, სომქეთა სარწმუნოებას. იმ დროს, როდესაც ამ ნიადაგზე ევროპა ინკვიზიციებში იხრჩობოდა.

თვითონ პირადად მეფე იყო მეტად დრმად მორწმუნე და ძვირფასი ქრისტიანული გრძნობებით აღვსილი და, ამავე დროს, ის კარგად იყო ცნობილი როგორც მწერალი. მისი კალმის საუცხოო ნიმუშია მის მიერ შედგენილი შესანიშნავი სინანულის საგალობელი, სადაც წრფელი სარწმუნოება, ანკარასავით წმინდა ქრისტიანული გრძნობა და პოეტური აღმაფრენა თანაბრად არის შეზავებული და შეთანხმებული.

თუმცა ჩვენ რვა საუკუნით დაშორებული ვართ დავით აღმაშენებელზე, მაგრამ მისი საეკლესიო და სამოქალაქო თვალსაჩინო მოღვაწეობა დღესაც ცხადად და ნათლად დგას

ჩვენს თვალწინ. ამისათვის არავითარ დროთა ბრუნვას და კატასტროფულ მოვლენას არ შეუძლია მისი შარავანდელით მოსილი მოღვაწეობა ამოშალოს ქართველთა ერის გულიდან, სადაც ის თქროს ასოებით სამარადისოდ აღმატებდილია.

დავით აღმაშენებლის სახელი შთამომავლობისათვის დგა თაებრივი სიყვარულით. დავით აღმაშენებელი და საქართველო სამუდამოდ ისტორიულად შესისხლხორცებულ არიან ერთმანეთთან, გადაბმულ-შედუღებულნი. დავით აღმაშენებლის ისტორია თვით საქართველოს ისტორიაა.

დავით აღმაშენებელმა მეტად ბევრი გააკეთა საქართველოს კეთილდღეობა-ბედნიერებისათვის. მაგრამ, სხვათა შორის, მან დაუტოვა სამშობლოს ეგვიპტის პირამიდებრივი ხელოუქმნელი ძეგლი – გელათის მონასტერი – ეს იმისთანა მშვენება, სიამაყე, დიდება და ბრწყინვალება. დავით აღმაშენებლის მოღვაწეობიდან რომ მეტი არაფერი არ დარჩენილიყო, ესეც სრულიად საკმარისი იქნებოდა მისი სამარადისო უკავდაგებისათვის ქართველთა გრძნობაში.

ეს შესანიშნავი, ძლევამოსილი, საქართველოს მაშინდელი მეფე გარდაიცვალა 1125 წლის 26 იანვარს. ქართულმა ეკლესიამ საეკლესიო მოღვაწეობისათვის ის წმინდანად შერაცხა. მადლიირმა ეკლესიამ, ქართველმა ერმა მას სახელად აღმაშენებელი უწოდა. ის, თანახმად მისი სურვილისა, დამარცულია მის საყვარელ და დიდად ნაამაგარ გელათში, სამხრეთის შესავალი კარიბჭის ქვეშ. მისი საფლავის ქვაზე არის შემდეგი, მეტად დიდმნიშვნელოვანი წარწერა: „ოდეს მე ნაჭარმაგევს შვიდთა მეფეთა მასპინძელ ვექმენ, თურქი, სპარსი და არაბი საზღვარგარეთგან სამეფოსა ჩემისა ვიოტე, გარდავხსნე თევზნი მდინარეთაგან ამიერისა მდინარეთა იმერისა, ყოველივე ესე აღვასრულე, გულხელი დავიკრიფე.“

ღმერთო, ძლიერო და დიდებულო! თავისუფალ, დამოუკიდებელ სამშობლოს ბევრი მოუვლინე დავით აღმაშენებლის მსგავსი სახელმწიფო ისტორიული პირები მის აღსამაღლებელ-ასაყვავებლად. უკუნითი უკუნისამდე, ამინ!“

**VII. XX საუკუნის დასაწყისის საქართველოს
ეპლესის დოკუმენტები
გუჯარი**

**სრულიად საქართველოს ქათოლიკოზ-პატრიარქის კირიონ
II-ისა საქართველოს ეროვნული ყრილობის მიმართ**

**მშვიდობა თქვენდა და კურთხევა
რჩეულნო ივერიისანო!**

ძალამიხდილი, ჭაღარამოსილი მამათმთავარი ებრაელთა იაკობ ქვეყანასა უცხოსა ეგვიპტისასა მოუწოდებდა ძეთა თვისთა ათორმეტთა და ეტყოდა: „შემოკერბით ჩემდა, რათა მიგითხრა რად შეგემთხვევის თქვენ უკანასკნელსა დღეთასა, შემოკერბით და ისმინეთ ძეთა იაკობისთა, ისმინეთ ისრაელისა, მამისა თქვენისა“ (შესაქ. 49, 1-2). ასულნო და ძენო აწ წარტყვენვილისა და ძალამიხდილისა მხცოვანის საქართველოსანო! შემოკერბით ჩემდა, მამათმთავრისა თქვენისა, და ყური მიუპყარო სიტყვათა ჩემთა.

ოდეს ერი ქართველთად გარემოიცვა შურმან, მცრობამან და ურთიერთას გაუგებრობამან, ოდეს იგი დაადგა გზასა დანაწილებისა და დაწვლილებისასა,— შესუსტდა შემოქმედობითი ნიჭი მისი, შეირყა სიმხნე სულისა მისისა, დაკნინდა შინაგანი ცხოვრება მისი, დაეცა სახელმწიფოებრივი ძალი მისი და მან, ლადმან და ქედმადლოანმან, მუხლი მოიდრიკა წინაშე უცხოთესლისა, რომელმან, თქმულისაებრ წერილისა, „ძენი თქვენნი წარიყვანნა და ცხენთა ზედა აღასხნა, ასულნი თქვენნი აღიხვნა და მზარეულ ქმნა; აგარაკნი თქვენნი და გვნახნი, ზეთისხილნი თქვენნი და კეთილნი მოგიდოთ; თესლნი თქვენნი და ღვინო განგიათეულნა და გყო თქვენ მისდა მონად“ (მეფ. 1, VIII, 11-17). „რაოდენგზის ინება“ დედამან-მშობელმან „შეკრება თქვენი, ვითარსახედ შეიკრიბნის მფრინველმან მართვენი თვისნი ქვეშე ფრთეთა თვისთა, გარნა არა ინებეთ ესე“ (მთ. 23,27) და არცა „უფალმან“ თქვენმან ნებაგცათ ამისი. და დღეს, ოდეს ვხედავ კრებულსა რჩეულთასა დიდსაწედელსა, წინასწარმეტყველებრ ვდადადებ: „აპა ესერა რაღმე კეთილ ანუ რამე შვენიერ, არამედ დამკვიდრებად მმათავ ერთად (ფსალ.

132, 1). ხელთა შინა თქვენთა არს მომავალი ერისა ჩვენისა, თქვენ ხართ სასო და ხელისამპყრობელ მისი. ღელავს და მძინვარებს ზღვა ჩრდილოვასა, სანაპიროთა თვისთაგან გად-მოხეთქილი, და წარდგნასა უქადის მრავალგანჯულსა ჩვენსა მხარესა. და თქვენ, რჩეულნო ივერიისანო, თქვენ უნდა იხსნათ სამშობლო განსაცდელისაგან, თქვენ უნდა განუსვენოთ მას, მიიყვანოთ ხავთსაყუდელსა მყუდროსა და დამყაროთ მასში მმობა, მშვიდობა, წესიერება და ბედნიერება. თქვენი ერთობა, ერთსულოვნობა და დღისა ვარამის განმსჭვრეტელობა წინ-დი არს იმისა, ვითარმედ „აღსდგებიან მკვდარნი“ (ის. 26, 19), საქართველო განცხოველდება და ქართველი ერი კვლავ აღ-ბეჭდავს მატიანესა შინა კაცობრიობისასა საქმეთა თვისთა საგმიროთა. იყავნ, იყავნ!

აჩრდილნი დიდებულთა ჩვენთა წინაპართანი, ვედრებანი ახლად აღდგენილ ივერიის ეკლესიისანი და კურთხევა ჩემის უდირსოებისად გფარვიდეს და წინაგიძღვდეს თქვენ გზასა მას მოღვაწებისა თქვენისასა.

მდაბალი კირიონ მეორე, მთავარეპისკოპოზი მცხეთისა და სრულიად საქართველოს კათოლიკოზ-პატრიარქი.

ქ. ტფილისი

19 ნოემბერს 1917 წ.

ღვთის-მსახურება და სამდგდელოება

(მოხსენება, წაკითხული სრულიად საქართველოს
1917 წლის საეკლესიო კრებაზე)

საქართველოს ეკლესიას, როგორც წევრს აღმოსავლეთის მართლმადიდებლობითი ეკლესიისას, აქეს მეტად რთული და ვრცელი რიტუალი, ე. ი. ღვთის-მსახურების წეს-რიგი. ჩვენი ღვთის-მსახურება იმდენად ვრცელია, რომ ძნელად თუ ვინმე მოიპოვება ისეთი, რომელმაც შესძლოს ტიბიკონისებური ლოცვა ბოლომდის მოისმინოს, დღევანდელი ტიბიკონი, რომელიც განსაზღვრავს ჩვენს ღვთისმსახურებას, არის სამონასტრო, ის დანიშნულია ბერმონაზონთათვის, რომელნიც სულ სხვა პირობებში იმყოფებიან, ვიდრე ყოველდღიურ ჭირვარამში გართული და ათასგვარ ზრუნვით შეპყრობილი ადამიანი. აღსანიშნავია, რომ ტიბიკონისებური ღვთის-მსახურება მონასტრებშიაც კი არ სრულდება დღეს, მხოლოდ ძველს ათონზე სცდილობენ ბერები იმის სისრულით დაცვას და აღსრულებას, და იქ დამისთევითი ლოცვა, მაგალითად, დამისთევაა ამ სიტყვის ნამდვილი მნიშვნელობით. თუ მონასტრებშიაც კი ვერ ახერხებენ ტიბიკონის შესრულებას, განა შესაძლოა ის ასრულდეს სოფლად? ცხადია რომ არა, და ეს გარემოება კი მორწმუნე ადამიანს უკარგავს სულის სიმშვიდეს, ვინაიდგან იმას პონია, რომ რადაცა დანაშაულობას სხადის, როდესაც ბოლომდის ვერ ისმენს ღვთის-მსახურებას, ან ისე ვერ ისმენს, როგორც ჯერ არს. ამისათვის საჭიროა ღვთის-მსახურება შემოკლდეს და განმარტივდეს ისე, როგორც ეს შეეფერება დღევანდელ პირობებში მყოფ მორწმუნე ადამიანის ცხოვრებას.

საკითხავია, რამდენადა გვაქვს ჩვენ ასეთი განმარტივებისა და შემოკლების უფლება. ვინც ჩვენი ეკლესიის რიტუალის ისტორიას გასცნობია, მან იცის, რომ ღვთის-მსახურება მეტად ცვალებადია. მოციქულებიდან მოყოლებული ის დროთა განმავლობაში თანდათან იცვლებოდა, ვიდრე დღევანდელი სახე არ მიიღო. ჩვენ რომ შევადაროთ მაგალითად უძველეს დროის და ეხლანდელი კურთხევანი დავინახავთ, რომ ის

შესები, რომელთა შესრულებას ეხლა საათობით სჭირია დრო, ძევლს რედაქციებში განისაზღვრებოდა მხოლოდ რამოდენიმე ლოცვით. ავიღოთ თვით წირვის წესი: იმისი მოციქულთა დროინდელი უცვლელი დედაფუძე არის ეგრეთწოდებული „საევეკარისტიო კანონი:“ დანარჩენი ნაწილი კი ცვალებადია. ჩვენ ვიცით, რომ იაკობ მოციქულის ჟამის წირვა, მეტად გრძელი და ვრცელი, შეამოკლა ბასილი დიდმა, ხოლო ამ უკანასკნელის – ითანე ოქროპირმა. აქედან ნათლადა სჩანს, რომ პრინციპი ცვალებადობისა ჩვენი ეკლესიისათვის უცხო არაა. ეს რომ ასე არ იყოს, ისტორიაში ხომ ადგილი არ ექნებოდათ წმინდა საფლავისა, სპონდიელთა მონასტრისა, სოფია წმიდისა, სტოდიელთა მონასტრის, მთაწმინდელთა და საბაწმინდის ტიბიკონებს, რომელნიც თავიანთ ელფერს აძლევდნენ დვთის-მსახურებას, შესაფერ წესებს თხზავდენ და თავისებურად აყალიბებდენ საეკლესიო წიგნებს.

როდესაც ლაპარაკია დვთის-მსახურების და საზოგადო ტიბიკონის განმარტივებაზე, ეს იმას არ ნიშნავს, რომ დღევანდელი ტიბიკონი სრულიად მოსპობილ იქმნეს; ის შეიძლება დარჩეს იმათვის, ვისთვისაც დანიშნულია და ვისაც შეძლება აქვს უფრო სისრულით შეინახოს ის, სახელდობრ მონასტრებში. შეიძლება შენახულ იქმნეს ის აგრეთვე საკათედრო ტაძრებში, სადაც სამღვდელმთავრო დვთისმსახურება სრულდება ხოლმე. რაც შეეხება სამრევლო ტაძრებს, აქ იგი შემოკლებულ უნდა იქმნეს. ამისი მაგალითი ისტორიაშიც გვაქვს. კონსტანტინოპოლის „დიდ ეკლესიას“, ეგრეთწოდებულ „აი-სოფიას“, სადაც პატრიარქი „საზეიმო“ დვთის-მსახურებას ასრულებდა ხოლმე, თავისი ტიბიკონი ჰქონდა, უფრო ვრცელი და რთული, ვიდრე სამრევლო ეკლესიებს; ეს უკანასკნელი ზოგად მიღებულ ტიბიკონს სოფლის ცხოვრებას და მოთხოვნილებას უფარდებდენ.

რასაკვირველია, რიტუალის განმარტივების საქმე მთავარმა საეკლესიო ორგანომ უნდა იკისროს; შეუძლებელია ის კერძო პირთა საწვალებლად გადაიქცეს. ამისთვის უთუოდ საჭიროა აღმოსავლეურ ეკლესიათა თანამედროვე ლიტურდიული პრაქტიკის ცოდნა, დვთის-მსახურების ისტორიულ-არქეოლოგიური თვალსაზრისით გაშუქება, იმისი არსებითი

ნაწილების უმნიშვნელოთაგან გარჩევა, სიტყვით აქ საჭიროა წმინდა სამეცნიერო ძიება. ერთად-ერთი კომპეტენტი ორგანო, რომელმაც უნდა უხელმძღვანელოს ამ საქმეს მეცნიერ სპეციალისტთა საგანგებო კომისიის საშუალებით, არის საკათალიკოზო საბჭო.

ერთი მთავარი საკითხთაგანია აგრეთვე თუ რა ანბანით უნდა იბეჭდებოდეს საღვთისმსახურო წიგნები. ჩვენს ეკლესიაში თავიდანვე მიღებულია საღვთის-მსახურო წიგნების საბეჭდად ეგრეთწოდებული „ხუცური“ ანბანი. მას რასაც კირველია, თავისი ისტორიული მიზეზი აქვს. პირვანდელი უძველესი ანბანი ქართული მწერლობისა, როგორც ეხლადამტკიცებულად უნდა ჩაითვალოს ქართულ პალეოგრაფიაში, არის „ხუცური“, რომლიდანაც თანდათანობით მხედრული განვითარდა. პირველად „ხუცური“ ანბანით იწერებოდა არა თუ საღმრთო და საეკლესიო წიგნები, არამედ საერო ხასიათის ნაწარმოებიც. მხედრულის გაბატონების შედეგ „ხუცური“ საეკლესიო ანბანად დარჩა, თუმცა უნდა ვსოდეთ, მეთვრამეტე საუკუნეში, უკვე საეკლესიო წიგნების წერაც იწყეს მხედრული ანბანით. თუ მხედველობაში მივიღებთ, რომ ხუცური დღეს ყველასათვის ხელმისაწვდომი არაა და მხედრულთან შედარებით უფრო ძნელი საკითხავია, უნდა ვაღიაროთ, რომ არავითარ საჭიროებას არ წარმოადგენს საღვთისმსახურო წიგნების ხუცურად ბეჭდვა და დროა ეკლესიაშიც მხედრული ანბანი შემოვიდოთ ხმარებაში. ბევრი მორწმუნე ქართველი იქნება ისეთი, რომელსაც საეკლესიო წიგნების წაკითხვა სწყურია, მაგრამ „ხუცურის“ უცოდინარობა უშლის ხელს. რათ უნდა დაუხშოთ მას კარი მაღალ პოზიით და გრძნობით აღსავსე სალაროისა? უნდა გვახსოვდეს, რომ ამგვარ მოვლენას ადგილი აქვს მხოლოდ საქართველოს ეკლესიაში და აგრეთვე რუსეთისაში, სადაც საეკლესიო წიგნები „სლავური“ ანბანით იბეჭდება; სხვა ეკლესიებში კი, მაგალითად საბერძნეთისაში, სომხებისაში – ყველგან ერთი და იგივე ანბანი არის ხმარებაში.

საღვთისმსახურო წიგნების გამოცემის დროს უნდა მიექცეს აგრეთვე ყურადღება ზოგიერთ მეტად დაძველებულ ფრაზებისა და წინადადებათა განმარტივებას და თანამედროულად

და უფრო გასაგებად გადმოკეთებას. თვით ლიტურეიის წეს-ში ჩენ ვხვდებით ისეთ ადგილებს, რომელთა გაგება მეტად ძნელია არამც თუ უბრალო მსმენელისათვის, არამედ ცოტად თუ ბევრად ძველს მწერლობაში დახელოვნებულისათვისაც. ავიღოთ, მაგალითად, „რომელი ქერძინთას“-ს მეორე ნაწილი: „და ვითარცა მეუფისა ყოველთასა შემწყნარებელსა ან-გელოზთაებრ უხილვად, ძრვნის შემწირველთა, წესთასა, ალილუია.“ – ეს საქმეც, რასაკვირველია, იმავე საკათალიკოზო საბჭოს კომპეტენციას უნდა მიენდოს.

ერთ-ერთი მთავარი მორიგ საკითხთაგანია აგრეთვე ჩვენი სამღვდელოების ჩაცმულობა. სამღვდელოება თავისი განსაკუთრებული ტანისამოსით განსხვავებული და გამოთიშულია დღეს თავის სამწყსოსაგან. სამღვდელოების ეს ჩაცმულობა, ანაფორა-კაბები გამომუშავდა განსაკუთრებით აღმოსავლეთის ეკლესიაში, უფრო კი რუსეთში, სადაც თითქმის ყველა წოდებას და ყოველგვარ პროფესიას თავისი ფორმა ჰქონდა მიჩემებული. დასავლეთ ევროპაში ეს ასე არ არის. იქ არა-მცოცავ ადგილობრივი მღვდელმსახურნი, არამედ მართლმადიდებელი სამღვდელოებაც ჩვეულებრივს საერო ტანისამოსს ატარებს ხოლმე. აქ საჭიროა არაა შეჩერება იმაზე, თუ რა უხერხელობას შეიცავს სამღვდელოების გამოთიშვა მორწმუნეთა კრებულისაგან ამ განსაკუთრებული ტანისამოსით, ეს ყველასათვის ცხადი უნდა იყენეს, აქ შევჩერდებით მხოლოდ საკითხზე, შესაძლებელია თუ არა სამღვდელო პირებმა გარეშე საღვთისმსახურო ადგილისა ჩაიცვას ჩვეულებრივი საერო ტანისამოსი, ყოველი მოქალაქე რომ ატარებს.

თუ ისტორიულად შევეხებით ჩვენ ამ საკითხს, დავინახავთ, რომ განსაკუთრებული ტანისამოსი სამღვდელო პირთაოვის შემდეგი დროის ნაყოფია, თავდაპირველად მღვდლები ტანისამოსით და გარეგნობით სრულიადაც არ განირჩეოდნენ თავიანთ სამწყსოსაგან, ისინი ისეთსავე ტანისამოსს ატარებდენ, რასაც სხვები. საისტორიო და საარქეოლოგიო კვლევა-ძიება ამ საკითხზე შემდეგ პასუხს იძლევა. თავდაპირველად სამღვდელოება ეკლესიაში, დვოთის-მსახურების დროს, და ეკლესი-

ის გარეშე, სახლში, ერთსა და იმავე ტანისამოსის ატარებდა, ეს ტანისამოსი კი არაფრით არ განირჩეოდა ამ ტანისამოსისა- გან, რომელნიც ეცვათ საერო პირო ძევლს რომსა და საბერ- ძნეთში. ძევლი რომაელები ატარებდენ გრძელსა და სრულ ტანისამოსს, რომელსაც ერქვა ტუნიკა ანუ სიტონი, ბერძნუ- ლად სტიქარიონი, პალლიუმი ანუ იმატიონი, გინა თუ პენულა, ბერძნული გამოთქმით ფელონიონ; პირველი ამათგანი არის პორტოტიპი ჩვენი დროის სტიქარისა, მეორე კი ფილონისა. ის, რასაც ჩვენ დღეს ვეძახით გინგილას (მღვდლის გინგილას ოლარი ჰქვია), რომში ცნობილი იყო „ორარის“ სახელით და წარმოადგენდა გრძელს და ფართო სელის ლენტს, რომელ- საც ბეჭზე ატარებდენ პირისა და სახის მოსაწმედად. პირ- ველი ექვსი საუკუნის განმავლობაში სამღვდელოებაც ამავე ტანისამოსს ჰქმარობდა ეკლესიაშიც და ეკლესიის გარეშე, ასე რომ ტანისამოსით ის არ განირჩეოდა საეროთაგან, მეშ- ვიდე საუკუნიდან – კი საქმე შეიცვალა.

მეექვსე საუკუნეში რომში ფეხი მოიკიდა გერმანულმა კულტურამ, რომელმაც თან მოიტანა მოკლე გერმანული სამხედრო ტანისამოსი. ვინაიდან ეს ტანისამოსი უფრო ად- ვილი სახმარებელი იყო და თან ხელმისაწვდენიც, მასსამ ადვილად და ძალიან მალე გადაიღო ის. სამღვდელოებამ კი, როგორც უფრო კონსერვატიულმა ელემენტმა, ამ ახალს ბარ- ბაროსულ ტანისამოსს ზურგი აქცია და ისევ ძველებური გრ- ძელი და სრული ტანისამოსი შეინარჩუნა. ამნაირად, მეშვიდე საუკუნიდან თავი იჩინა განსხვავებამ სამღვდელო და საერო ტანისამოსს შორის. მეცხრე საუკუნემდე სამღვდელოება ღვ- თის-მსახურების დროს და შინაურ ცხოვრებაში ერთსა და იმავე ტანისამოსს ატარებდა. მეცხრე საუკუნიდან საეკლე- სიო ცხოვრებამ აღმოსავლეთში, საბერძნეთში საეციფიური ორთოდოქსალური ელფერი მიიღო და ამ მოვლენამ თავისი ბეჭედი სამღვდელო ტანისამოსსაც დაასვა. საბერძნეთში ამ დროიდან ხმარებაში შემოდის გრძელი, ჩვენებური ახალუხის მსგავსი, ტანისამოსი, რომელსაც „კაბიდონს“ უწოდებდენ; ამ „კაბიდონს“ იცვამდენენ როგორც საერონი, ისე სამღვდელონი ეკლესიის გარე, ოჯახურს ცხოვრებაში, ეკლესიაში კი, ღვ- თის-მსახურების დროს, ძველებურ რომაულ გრძელსა და

სრულს ზემოთნახსენებს ტანისამოსის პემარობდენ. ამნაირად მეცხრე საუკუნიდან თავი იჩინა განსხვავებამ სამღვდელოთა საღვთის-მსახურო და საოჯახო ტანისამოსში. „კაბადიონი“ რომელსაც სამღვდელოება იცვამდა, გადმოდებულ იქმნა ჩვენშიაც და შეიქნა ჩვენებურ სამღვდელო პირთა „კაბის“ პროტოტიპად. რაც შეეხება „ანაფორას“, ეს გარეგანი ფორმით იგივე კაბაა, მხოლოდ მის ზევით ჩასაცმელი; ეს თვითონ სახელწოდებიდანაც სჩანს: ანაფორა ბერძნული სიტყვაა და ნიშნავს „ზემოდან სატარებელს.“ ჩვენში რომ სამღვდელოება ტანისამოსით საერთოაგან არ განირჩეოდა, ეს იქიდანაც სჩანს, რომ ჩვენებური ჩოხა-ახალუხი, წარმოადგენს განვითარებას ბერძნული „კაბადიონისას“, რომელიც, როგორც აღნიშნული იყო, სამღვდელო პირთა ტანისამოსად იქცა. ჩვენში მართლაც ხშირად სამღვდელო ტანისამოსს ჩოხას ეძახდენ. ეს იქიდანაც სჩანს, რომ ბერების ტანისამოსს, რომელიც არაფრით არ განსხვავდება სამღვდელო პირთა ტანისამოსისაგან, არამც თუ ძველად, ეხლაც ხშირად ეძახიან ჩოხას. ამნაირად, როგორც რომსა და საბერძნეთში, ისე საქართველოშიაც სამღვდელო ტანისამოსი არაფრით არ განსხვავდებოდა საერთა ტანისამოსისაგან; თუ ეს ასე იყო ყოველგან ძველად, არც ახლა იქნება რაიმე განსაკუთრებული, სამღვდელოებამ რომ იგივე ტანისამოსი ატაროს, რაც საზოგადო ხმარებაშია.

გარდა ტანისამოსისა, სამღვდელოება განირჩევა საერთაგან გრძელი თმებით; ვერც ისტორიაში, ვერც საეკლესიო კანონებში ჩვენ ვერ ვიპოვნით გრძელი თმების ტარების გასამართლებელ საბუთს, პირიქით, აქ ყველგან აკრძალულია გრძელი თმების ტარება. ქრისტეგანობის პირველ ხანაში, მოციქულების დროს, გრძელი თმების ქონა დიდ სირცხვილად იყო მიჩნეული. მოციქული პავლე ამბობს: „მამაკაცმან თუ გარდაუტეოს თმად გრძელად, უშუალებად არ ს მისა“ (1 კორ. XI, 14); იოანე ოქროპირი, ეპიფანე კვიპრელი, ნეტარი იეროიმე, თეოდორე სტოდიელი და სხვები ერთხმად აღუკრძალავენ სამღვდელო პირთ, თითონ ბერებსაც-კი, გრძელი თმების ტარებას, ვინაიდან გრძელი თმების ტარება წარმართებს სჩვევიათო.“ „მოციქულთა დადგენილებანი“ აგრეთვე აღუკრძალავენ გრძელ თმების დაყენებას, რასაც ისინი მექავთა და

მემრუშეთა თვისებად სთვლიან. მეშვიდე საუკუნეში არამც თუ გრძელს თმებს არ იყენებდენ, პირიქით ჩვეულებაში შემოვიდა თავის კეფაზე მრგვლივ თმების გამოპარსვა. ასეთი პრაქტიკის მომგონებელია ეხლა მღვდელთმთავრების მიერ წიგნის-მკითხველად კურთხევადის ადგვეცა. მეექვსე მსოფლიო კრების 21 და 42 კანონი მოითხოვს მღვდლებისა და ბერებისაგან, რომ იმათ თმები აღიკვეცონ თუ მღვდლად და ბერად დარჩენა უნდათ. ამასვე ამოწმებენ პატრიარქი გერმანე (VIII საუკუნე), პატრიარქი პეტრე ანტიოქიელი (XI ს.), ვალსამონი (XII ს.), სვიმეონ სოლუნელი (XV ს.) და ეგრეთ წოდებული პიდალიონი (კანონთა განმარტებანი), რომელიც 1800 წელს გამოიცა საბერძნეთში. ამნაირად გრძელი თმების ტარება ძველად არაცთუ სავალდებულო არაა, პირიქით, როგორც დავინახეთ, აკრძალულიც კი არის. მაშასადამე ეხლაც სავალდებულო არ უნდა იყვეს სამღვდელო პირთათვის გრძელი თმების დაყენება. თვით მათ სურვილზე უნდა იყვეს დამოკიდებული როგორ თმებს ატარებენ ისინი: გრძელსა თუ მოკლეს, შეკრეჭილს.

დებულებანი:

1) საჭიროა ჩვენი ღვთის-მსახურება განმარტივდეს, ცხოვრებას დაუახლოვდეს და, შეძლებისდაგვარად, შინაარსით და ფრაზეოლოგიით საშვალო მლოცველ-მორწმუნეთათვის გასაგები იყოს. ამის მოსაგვარებლად საკათალიკოზო საბჭოსთან უნდა დაარსდეს განსაკუთრებული „საღვთისმსახურო კომისია.“

2) საღვთო და საეკლესიო წიგნების საბეჭდავად უნდა შემოღებულ იქმნეს მხედრული ანბანი, ვინაიდან ამ შემთხვევაში ეს წიგნები ფართო მასისათვის უფრო ხელმისაწვდენი იქნება.

3) კრებულის წევრთათვის სავალდებულო არ უნდა იყოს ეკლესიის გარეშე ანაფორის ტარება: სურვილისამებრ მათ შეუძლიათ საერო ტანისამოსი ატარონ.

4) მათოვის არც გრძელი თმებისა და წვერის ტარება უნდა იყოს სავალდებულო, ესეც კერძო სურვილზე უნდა იყოს დამოკიდებული.

ღვპ. ქ. პეპელიძე.

სიტყვა

თქმული მათის უწმიდესობის სრულიად საქართველოს კათოლიკოზ-პატრიარქის კირიონ II-ის მიერ განსვენებულ თ. ქორდანიას საფლავზე, დიდუბეში 22 დვინობისთვეს, გარდაცვალების წლის თავზე.

მმაო ძვირფასო ამხანაგო
და მეგობარო თედო!

ექვსი წელიწადი ვსწავლობდით სემინარიაში ერთად და შემდეგ აკადემიის გათავებისა სხვა და სხვა ასპარეზზედ მოგვიხდა სამსახური: შენ – საყვარელ სამშობლოში, მე კი – უცხოეთში. აქედან იწყება ჩვენი მოდვაწეობა სამშობლო ეკლესიის ადსაგენად. ისეთი ძნელი დრო იყო მაშინ, რომ ავტოკეფალიაზედ მხოლოდ ჩურჩულით შეგვეძლო ლაპარაკი. გამოგვიჩნდა რუსეთში დგომისნიერი და პატიოსანი ადამიანი ნ. ნ. დურნოვო, რომელიც უშიშრად ქადაგებდა ჩვენის ეკლესიის ავტოკეფალიაზედ. ჩვენც ამოგუდექით მას გვერდში და შევუდექით საქმეს. არავის ეგონა, რომ დურნოვო რუსი იყო. ფიქრობდნენ, რომ მე ჩემი გვარი (საძაგლიშვილი) რუსულად გადავთარგმნე და მე მაწერდნენ მის სტატიებს. 32-33 წელიწადი ვიღვაწეთ ერთად და აი, ვეღირსენით იმას, რასაც მოუთმენლად მოელოდნენ ჩვენნი წინაპარნი. შენ, ერთგულო მამულიშვილო, ისე ჩახველ საფლავში, რომ ვერ გაიგონე თავისუფლების აზრი, მაგრამ გვწამს, რომ შენი სული ჩვენთან ერთად არის დღევანდელ დღეს; შენც გედო არა მცირე დვაწლი ამ დიდ საქმეში, შენც შეგასვეს ფიალი სიმწრისა.

იყო ერთი მორწმუნე კაცი, რომელიც 70 წელიწადზე მეტ ხანს ჩიოდა, რომ დაებრუნებინა თვისი სასაფლაოს საგვარეულო ეკლესია, მოხუცდა და იგრძნო რა, რომ მის სიცოცხლეში საქმე ვერ გათავდებოდა, ანდერბად დააგდო – საფლავში ჩაეძახნათ მისთვის საქმის დაბოლოვება. თხოვნა აუსრულეს. მეც ამ მორწმუნე მოხუცის ანდერბის მიბაძვით ჩამოგძახებ საფლავში: გიხაროდეს ერთგულო მუშაკო საქართველოს ორნატსა ზედა, ჩვენი დიდი ხნის ნატვრა ასრულდა: აღს-დგა კვლავ საქართველოს ეპლესია! აუწყე ჩვენთა წინაპართ, რომ ვსუნთქავთ თავისუფალ ეკლესიაში, მაგრამ კიდევ დიდ გაჭირებას განვიცდით. დაგვეხმარონ თვისის ლოცვითა და მეოხ გვექმნენ. ჩვენც, ძმანო, მაგრად ვსდგეთ ჩვენ თავისუფალ ეპლესიისათვის და ვეცადნეთ ჩვენი სამშობლო ეკლესია კვლავ ისე აყვავდეს, როგორც უწინ ბრწყინავდა ჩვენთა წინაპართა დროს, დმერთო, შენიო! ამინ!

ქრონიკა

19 ნოემბერს ტფილისში შესდგა საქართველოს ეროვნული ყრილობა. ყრილობის მუშაობა ხუთ დღეს გაგრძელდა, ყრილობამ იქონია მსჯელობა საქართველოს საკითხზე, აღიარა საჭიროება საქართველოს სრული პოლიტიკური თვითმმართველობისა რუსეთის საზღვრებში, და გამოიმუშავა მთელი რიგი რეზოლუციებისა მიმდინარე საკითხების შესახებ, რომელთა ცხოვრებაში გატარება დაევალა ეროვნულ საბჭოს, არჩეულს იმავე ყრილობაზე. ყრილობას დაესწრო საქართველოს ეკლესის წარმომადგენელი, რომელმაც წაიკითხა მათი უწმინდესობის პატრიარქის კირიონის გუჯარი ეროვნული ყრილობისადმი.

დროებითი რედაქტორი
პ. ინგოროვა

P.S. ამ წერილს მოსეს სახელზედ გვზავნი, რადგან აღარ
ვიცი შენი ადრესი. სასულიერო სასწავლებელში გაგზავნა
მოუხერხებლად მივიჩნიე.

სელნაწერთა ეროვნული ცენტრი კირიონ საძაგლიშვილის ფონდი

ეპისკოპოს ლეონიდ [ოქროპირიძის] წერილი კირიონისადმი
(თხოვს დაივიწყოს უთანხმოება მათ შორის) აქვე კირიონის
მინაწერი, რომელიც ეხება ლეონიდისა და კირიონის
უთანხმოებას
1899წ. მარტის 7-9

თქვენო მეუფებავ, მწყემსმთავარო კირიონ!

ჩვენ შორის არსებული უთანხმოება ერთობ შორს გავ-
იდა საზოგადოებაში და მრავალნი იმ აზრისანი არიან, რომ
საზოგადო საქმეს ვდუპავთ და ვმარხავთ პირადი ანგარიშებ-
ის გამო. მოსასპობებლად ყოველი ამისა, გთხოვთ დაივიწყოთ
ყველაფერი და გამომიწოდოთ მეგობრული ხელი.

**თანამდა და მსახური მდაბალი ეპისკოპოსი ლეონიდი
1899წ. მარტის 7ს**

P.S. ლეონიდის მეგობრები ოსები ჩამოსულიყვნენ ქალაქში
და ლეონიდის ხელმძღვანელობით, როგორც მითხრეს მთაში
ოსებმა, მაშინვე დაეწერათ დასმინება ჩემზედ. დასმინება, რომ
უფრო გავრცელებულიყო, ქართულად დაეწერად, რომ ეგზარხ-
ოსს ვლადიმირს წაეკითხვინებინა ქართველი მწერლისათვის.
ეგზარხოსს დაებარებინა დავ. დავიდოვი და იმას გადაეთარგმ-
ნა პეტროპავლოვსკის თანადასწრებით. ეგზარხოსს სწყენო-

და. იმ დამესვე ჩამოველი ოსეთიდან ქალაქში და დილის 8 საათზედ ვეახლე ეგზარხოსს. მცირე ანგარიშის მოხსენების შემდეგ, მოვახსენე აგრეთვე, რომ მთაში გავიგე, რომ ჩემზედ „დანოსი” გამოუგზავნიათ მეთქი და ვაუწყე დაწვრილებით ყველაფერი. ეგზარხოსმა ჯერ უარი სთქვა, რომ არაფერი მოსულაო, მერე კი მითხრა, რომ ერთი საძაგელი დასმინება იყო, მაშინვე დაგხიერ და არც მიმიქცევია ყურადღებაო. მე ვსოთხოვე, რომ ის დასმინება გამომძიებლისათვის გადაეცა, რადგანაც ჩირქი მოცხობილი მაქვს მეთქი უსაფუძვლო დასმენით. დამშვიდდითო, მე არავითარი ყურადღება არ მიმიქცევიაო და ჩემი თქვენდამი კეთილი განწყობილება შემდეგში ამას ნათლად დაამტკიცებსო. მე ეს ყველაფერი შევუთვალე ლეონიდს, ანტონ თოთიბაძის პირით. თოთიბაძემ პასუხი ადარ მოიგანა, მე ეს იმის ნიშნად მივიღე, რომ მართლა ლეონიდი ამ საქმეში გარეულა, მით უმეტეს, რომ მთაში დამარწმუნეს თვით ოსებმა, — ლეონიდმა დაიარაო ის პირი, რომელთაც იმისვე სახლში საჩივარი შეადგინესო. ამის შემდეგ მოვხსენ იმასთან მეგობრული კავშირი და მოვერიდე. კარგა ხანი გავიდა ამის შემდეგ და როდესაც გაქნილი და გაცვეთილი ევტ. მამინაიშვილი დროებით აღმოსავლეთის საქართველოს სკოლების ინსპექტორად გახდა, მიუტანა ამბავი ლეონიდს, კირიონი მემდურება, რომ შენ იმაზედ დანოსი დაგიწერინებიაო და ამის თაობაზედ ანტონ თოთიბაძეც მოუგზავნიაო; — ლეონიდს დაებარებინა თოთიბაძე და გამოელანძღვა: დავალგბული სიტყვით რატომ არ გადმომეციო. ნადვილად არ ვიცი, გადასცა თოთიბაძემ დავალებული სიტყვები, თუ არა, უსიამოვნება კი აქედან დაიწყო. ყველაფერში გასამტყუნარია ლეონიდის უსაზღვრო თავისმოყვარეობა.

1899წ. მარტის 9ს
ეპიკოპოსი კირიონი

**ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი
კირიონ საძაგლიშვილის ფონდი №1286**

**პიევში მყოფმა ქართველმა სტუდენტებმა წერილით
მიმართეს კირიონს**

1899 წლის 10 ნოემბერი

„ყოვლად უსამღვდელოესო მეუფეო კირიონ“

დღეს გახლდით თქვენთან კიეველ ქართველ სტუდენტების წარმომადგენელნი თქვენდამი მადლობის გამოსაცხადებლად იმ თანხის გამო, რომლის შეწირვა ინება თქვენმა მეუფებამ ქართველ დარიბ სტუდენტების სასარგებლოდ ქ. კიევში.

ამისდა დამოუკიდებლად კიეველი ქართველი სტუდენტობა ნიშნად თავისი უდრმესი პატივისცემისა, ერთხმად ირჩევს თქვენს მეუფებას თავის საპატიო წევრად.

აკაკი ჩხერიძელი, დ. ნათაძე, კ. ანდრონიკაშვილი,
თ. მჭედლიშვილი

**კირიონ საძაგლიშვილის ფონდი №1375
ალ. ხახანაშვილის წერილი კირიონისადმი**

1900 წ. 6 სექტემბერი

**თქვენო მეუფებავ
ყოვლად სამღვდელო კირიონ!**

ამ წერილს გწერთ პარიუიდან, სადაც დროებით მივედი რომიდან. იტალიაში ბევრი საყურადღებო მასალა აღმოჩნდა, მეტადრე ქართველ კათოლიკეთა შესახებ. ცოტა ხანს დავრჩე-

ბით კიდევ შვეიცარიაში. კარგი იქნებოდა, რომ წერილით
შეგეტყობინებინათ, რა ისმის აკადემიის კათედრის შესახებ.
ვშიშობთ, რომ ეს ომიანობა შეაყოვნებს მის განხორციელებას.
როგორც მწერდით, მე უკვე შეგუდეგ აკადემიის კურსის
მომზადებას და ველი უამს, როდესაც მას გამოვიყენებ.

იმედია მიიღებდით მოსკოვიდან ნინოს ჯვარს, როგორ მოგ-
წონო?

თქვენი პატივისმცემელი და ერთგული ა. ხახანაშვილი

**ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი
კირიონ საძაგლიშვილის ფონდი №741**

მღვდელ-მონაზონ იონას წერილი კირიონისადმი (იონა
თხოვს კირიონს, რათა გარეჯაში მყოფი მღვდელ-მონაზონი
სიმონი გამოაგზავნონ ათონის მონასტერში)

1901 წ. იანვრის 7. ათონის მთა.

მისს ყ“დ უსამდვდელოესობას გორის ეპისკოპოსს კირიონს

ყ“დ უსამდვდელოესო მეუფეო! ვიკადნიერებთ გავგედოთ
წინაშე თქვენის მეუფებისა, მილოცვა წარსულის და მდგომარეს
ქრისტეს ნათლისდებისა, და ახალი წლისა-დმერთმან მრავ-
ალს წელს მიგაგებოს, სიმრთელით და უვნებელად, სანუგ-
ეშოდ ჩვენდა და ყოველთა. – და ამასთანავე, მოწიწებით და
მუხლმოდრეკით თაყვანის გსცემთ თქვენ მეუფებას, და გამო-
ვითხოვ ძმებითურთ კურთხევას მარჯვენისას – და ვესავთ
უზენაესსა არსებასა ჩვენ უდირსნი და მდაბალნი, თქვენს
ხანგრძლივი სიცოცხლეს და წარმატებას, რათა არ მოგვალუ-
ბოდეს თქვენ მიერ ნუგეში და მოქცევა ყურადღებისა.

მეუფეო! ჩვენო, თვით უწყით რომ ჩვენი მცირე ძმობა
ქართველები შეკრებილ ვართ ათონზედა, და ბერძნებთაგან
ფიცხლად შევიწროებულნი, ასე, რომ არაფერი ღონე და საშუ-
ალება არ გვაქს ჩვენს უკიდურესს მდგომარეობაში.

მეუფეო! დავით გარეჯის მონასტრიდგან, რომელიც ორნი

ბერნი მოსრულან – ესენი იერუსალიმში მიდიან მომავალ კვირას გადაწყვეტილად. აქ არ რჩებიან. მე, საკმაოდ უძლურათ გახლავარ ხოლმე – აქ მწირველი აღარავინ გვყავს, რომელიც ყოველ დღეს წირვას არ ვაცდენთ – თქვენის მეუფების სადღეგრძელოთ და მოსახსენებლად, გთხოვთ უქვეშევრდომილესად – აქიდამ წამოსრული იეროდიაკვნად, და მადნაკურთხი მღვდელ-მონაზონი სიმონი, რომელიც იმყოფება დავით გარეჯაში; ინებეთ ნების მიცემა და გამოგზავნეთ რაც შეიძლება მოჩქარება, რათა ყოველ დღეს საღმრთო მსახურება ამ სავანეში არ გაწყდეს. და თქვენ მეუფეო, მად შუაგულ საქართველოში, როგორც დავით გარეჯისათვის მონასტერი, მრავალს პირს იშოვით დამდგომს და მწირველ მღვდელსაც: და ჩვენ ამ უცხო ქვეყანასა შინა მყოფთა არავითარი საშუალება არ გვაქს მწირველი მღვდლის შოვნისა.

„დ უსამღვდელოესო მეუფეო! სრული იმედი გვაქს თქვენის ღვთის-მოყვარეობაზე, რომ ამ ჩვენს თხოვნას მამობრივს ყურადღებას მიაქცევთ და არ მოგვაკლებ ნუგეშს; და ამ ჩვენს სავანეში, ამ ჩვენი თხოვნის თქვენგან აღსრულებით არ შეაჩერებო სამღრთო მსახურებას.

ჩვენ თ ქ ვ ე ნ ი სულიერი შვილი გახლავართ, როგორც ქართველნი და მარადის მომსხუნებელი და მლოცველი თქვენის მეუფებისა, და არა გარეშე პირნი.

**დავშთები თქვენი მეუფების უქვეშევრდომილესნი
თაყვანისმცემელნი წმიდისა ამის სავანისა, ძმანი და
მთხოვნელნი თქვენის მეუფების კურთხევისა და წმიდა
ლოცვისა. მმართველი მღვდელ-მონაზონი იონა ქრისტეს
მიერ ძმებითურთ.**

**ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი
კირიონ საბაგლიშვილის ფონდი №5**

**ათონის მონასტრის მღვდელ-მონაზვნების
თხოვნა კირიონისადმი
1901 წ. მარტის I. წმ. მთის მონასტერი**

მისს ყოვლად-უსამღვდელოესობას გორის ეპისკოპოსს
კირიონს.

**ათონის მთასა ზედა წმიდისა იოანნე მახარებლის და
ლვოის-მეტყველის ახალი ქართველთ საგანის ძმებთაგან
უ მ ო რ ჩ ი ლ ე ს ი თ ხ ო გ ნ ა**

ყოვლად-სამღვდელო მეუფეო ჩვენო: არა უცნობელ არს
თქვენდა ისტორიებიდამ და გაზეთებიდამ, თუ ვითარ ძველის-
ძველად ნეტარ-ხსენებულთ წინაპარო-მამა პაპებთა ქართველ-
თა, დიდის ჭირით და სისხლის ოფლის წვეთით დაუფუძნე-
ბიათ, ლვოის-მშობლის სასოებითა და თავისი სამშობლოს
სიყვარულისათვის წმიდა ათონში ივერიის მონასტერში,
იერუსალიმში ჯვრისა, ულუმბოსი და სხვანი მრავალნი,
რომელნიც დღეს უსამართლოდ ბერძნის ბერებთაგან არიან
მითვისებულნი.

მეუფეო! მოგვხედენ მოწყალის თვალით, მოგვხედენ. ოცდა
ათორმეტ წელ მარადის დევნილთა და შეიწროებულთა-
ქრისტეს მცნებისათვის. რომელნიც მოკლებულნი ვართ
უმთავრესს საჭიროებას კაცის ცხოვრებისათვის: წყალს,
შეშას, და თავის შესაფარი შენობის აღშენებას და სხვათა
იწროებათა და განსაცდელთა მათ მიერ მოყენებულთა.

უმოწყალესო მწყემს-მთავარო, გამოგვისენ მხურგალე
შუამდგომლობითა თქვენითა, დროსა ამას ას წლიურის
საქართველოს რუსეთთან შეერთებისა, რათა თხოვნაში უმაღ-
ლესს სახელზედ, სხვათ საგნებთა შორის-ეს ივერიის მონ-
ასტერი იქმნეს მოხსენებული, როგორც შეესაბამებოდეს ამ
საგანს, ამა იუბილეს დროსა, საქართველოს თავად-აზნაურო
და სამღვდელოთ წარმომადგენელთაგან.

ამ ჩვენი შევიწროებული მდგომარეობა ივერიის მონასტერზე წერ წარუდინეთ თხოვნები: როგორც თქვენს მეუფებას ვაწყენთ თავს-ეგრეთვე ეპისკოპოსთ ალექსანდრე და ლეონიდეს. ამასთანავე ტფილისის და ქუთაისის გუბერნიების მარშალო მელიქოვს და წერეთელს.

თქვენი მეუფებისაგან იმედი გვაქვს, ჩვენს თხოვნას უწერადღებას მიაქცევთ სახელისათვის ქართველთა ერისა.

თქვენი მეუფების მუხლმოდრეკით თაყვანის-მცემელნი მორჩილნი და მლოცველნი დვთისა მიმართ თქვენი სულით
და ხორცით სიმრთელით დაცვისა-თვის ათონის
ქართველთა წ. იოანნე დვთის მეტყველის სავანის ძმანი:
მმართველ მდგდელ-მონაზონი იონა
მდგდელ-მონაზონი თეოდორე

ქრისტეს მიერ ძმებითურთ.

1 მარტის 1901 წ.
წმიდა ათონის მთა

ყოვლად უსამდგრელოესო მეუფეო ჩვენო

P.S. გავძედავთ ამის მოხსენებას თქვენის მეუფებისადმი, რომელ ქართველთა მით უმეტესად მეცადინეობა მართებს, რომ ამ წმიდა ათონში საფუძვლიანი სავანე ექმნესთ, რადგანაც ამ წმიდა ადგილზედ ყოველი სხვა და სხვა ტომნი მართლმადიდებელნი ქრისტიანენი ესე იგი: ბერძენი, რუსი, ბულგარი, სერბი, მოლდავანი, ჩერნოგორელნი, არაბი და არაუგურნი, თუმცადა მათ-მათ სამშობლოში მონასტრებიც აქვთ, მაგრამ აქ მაინც შეკრებილ არიან და აქვთ თავ თავისნი სავანენი, სკიტი და სადაყუდებულონი, და ადიდე-

ბენ უფალსა დმერთსა, თავ თავის ქნაზედ და ლოცულობენ სამშობლოსათვის; და თითოეული მათი სამშობლო ქვეყანა, მონასტერი და ერი სარგებლობენ სულიერად.

ხოლო ქართველებს, რომელსაც პირველი ადგილი ჰქონდათ ამათ რიცხვში, ეხლა რომ სრულიად გამორიცხულ ვიქმნეთ ქართველები, ეს ვგონებ ქართველთათვის ფრიად სამძიმო და სამწუხარო უნდა იქმნეს.

**თქვენი მეუფების უმდაბლესი მონა მორჩილი
მღვდელ-მონაზონი იოანა
ქრისტე მიერ ძმებითურთ.**

**ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი
კირიონ საძაგლიშვილის ფონდი №849
სოსიკო მერკვილაძის წერილი კირიონს**

1902 წ. 25 დეკემბერი

„აკაკი კარგად გახლავსთ, ცდილობს როგორმე ხელი მოიწყოს და რამოდენიმე ხნით საზღვარგარეთ წავიდეს, მაგრამ ჯერ სახსარი ვერ იშოვნა“.

ს. მერკვილაძე კირიონს უგზავნის წიგნაკს „ხალხური ხლაპრები“, რომელიც თვით ს. მერკვილაძეს შეუკრებია.

**ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი
კირიონ საძაგლიშვილის ფონდი №804
მდგრელ ნესტორ ლევავას წერილი კირიონს**

1903 წ. №21 ოქტომბერი

ყ“დ უსამღვდელოესო მეუფეო!

თქვენგან გამოგზავნილი ბარათი მივიღეთ და დიდათ ვისამოვნეთ და განსაკუთრებით მით რომ თქვენი შუამდგომლობა შესახებ ქართული საეკლესიო ისტორიის კათედრის დაარსებისა პეტერბურგის აკადემიაში ცოტაოდნავ განხორციელდა. ღმერთმა ხანგრძლივ ჰყოს დღენი თქვენის ცხოვრებისა საკეთილდღეოსი, რომლის ჭეშმარიტი შვილი ხართ. მომიტევეთ მეუფეო, რომ პასუხი დაგივგიანეთ ჩემი ავადმყოფობის მიზეზით, ეხლა კარგათ ვარ. თემა არ ამიღია. ვფიქრობ ავიდო ისტორია ქართველ კათოლიკეთა ან ქართული ხომოკანონი. კორნელის (კეკელიძე) საქმე კარგად მიღის. დიმიტრიევსკი აღტაცებაში არის მოსული. გამონახა ახალი წესები. ღმერთმა ხელი მოუმართოს ქართველ კაცს!

**ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი
კირიონ საძაგლიშვილის ფონდი №1128
ზ. ჭიჭინაძის წერილი კირიონს**

1903. 27 აპრილი

ზ. ჭიჭინაძე წერს: „თქვენი წიგნისათვის მე შევკრიბე ყველა ის წერილები, რაც კი სხვა და სხვა დროს „ივერიაში“ ან „ცნობის ფურცელში“ იყო ნაბეჭდი. ერთად შეკრებილი კარგ მასალას წარმოადგენს, გარდა ამ წერილებისა, ორიც სხვა ახალი წერილი იქმნება და რუსის საზოგადოებისა და მთავრობისათვისაც მნიშვნელოვანი.

ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი
კირიონ საძაგლიშვილის ფონდი №1318
ამბობის ხელაიას წერილი კირიონისადმი (ამბობის მად-
ლობას უთვლის კირიონს მზრუნველობისათვის)
1905 წ. ივნისის 3

1905 წ. 3 ივნისი

ყოვლად უსამდგდელოესო მწყემსმთავარო!

დიდი დამნაშავე ვარ, რომ ძვირათ გწერთ, მაგრამ წერ-ილების წერაში ძალიან ზარმაცი გახდავარ. გავიგე პეტრეს ქალაქში ბრძანებულ ხართ და ჩემზედაც გიშრომნიათ. მე ძალიან გამაკვირვა ეპ. ანტონის ზარმა, ვერ წარმოვიდგენ-დი, თუ ასე მალე გამოაცვლევინებდა მას აზრს დიმიტრი (ეპისკოპოსი დიმიტრი აბაშიძე – ს. ვ.) აღა, მწყემსი კეთილი, რომელიც გაიქცა და სამწყესო მიატოვა. მაგრამ რას ვიზამთ, დიმიტრისთანას აქვს ახლა უფრო დაჯერება. მაგრამ ამასაც ბოლო მოედება მალე. განა პატიოსანმა კაცმა იმისთანა კაცს, რომელმაც მიატოვა ცხოვარნი თვისნი, უნდა დაუჯეროს რამე? დიმიტრის საქციელზე არა დირს ლაპარაკი, მხოლოთ მა-გონდება ქრისტეს უკვდავი და ჭეშმარიტი სიტყვები: „ხოლო სასყიდლით დადგინებულნი ივლტიან, რამეთუ სასყიდლით დადგინებულ არნ”... დიდი მადლობელი ვარ ჩემზე შრომის მიღებისათვის არა უშავს „გაზაფხული” კარზე მოგვადგა, გა-ნახლების დრო დაგვიდგა, მრწამს მალე ყველა საჭირონი გახდებით ჩვენს სამშობლოში.

სააღდგომოთ მინდოდა გხლებოდით, მაგრამ ხვალ მივემგ-ზავრები საქართველოში, გულმა ვერ მომითმინა აქ დარჩენა, ამ რუსთა მოძრაობის დროს. გილოცავთ მომავალ ბრწყინ-ვალე დღესასწაულებს და თუ დვთის ნება იქნება, ეგზამენ-ების შემდეგ გიახლებით თქვენს სანახავად. ვითხოვ თქვენს ლოცვა-კურთხევას.

თქვენი მეუფების ერთგული ამბობი

**ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი
კირიონ საძაგლიშვილის ფონდი №1009**

თ. უორდანიას წერილი კირიონისადმი 1905 წ. ნოემბრის 12

**ჩვენო ნუგეშო და იმედო
ძვირფასო მღვდელმთავარო მოწყალეო მამაო კირიონ!**

ღმერთმა ხომ იცის, რომ თუმცა თქვენთან მიწერ-მოწერა არა მაქს (რადგან თქვენგანაც ბარათი არ მომსვლია), მაგრამ სულითა და გულით მუდამ თქვენთან ვარ. მე წრეულს ისეთს ცეცხლში ჩამაგდეს ოქროპირიძეების მეოხებით, რომ უნდა მომილოცოთ, რომ ჯერ კიდევ ცოცხალი დავდოლია-ლებ ამ წუთისოფელში: ქვეყანა ცილისწამებით აამსეს და გადამკიდეს, რომ ჩემის სახელის აღდგენა შეუძლებელია! გაზეთებიც ისე შეკრეს, რომ დღესაც არ არის დაბეჭდილი ჩემი უმთავრესი სტატიები, როგორც „ცნობის ფურცელს“ ასლად გამოვაცხადებინე (4 აგვისტოს).

ახლა ლეონიდმა მომანდო სინოდის ცირკულარზე (№8) პასუხი დამეწერა. მთელი 2 თვე თავაუღებლივ ვსწავლობდი საეკლესიო კანონებს „ქართული დიდი „სჯულისკანონიც“ შევისწავლე ამ კითხვების საუკეთესოდ გამოსარკვევად, რუსულს კანონებს შევუდარე (ქართული უფრო ვრცელი და წმიდა ადმოჩნდა) და მერე ხელი მივყავ საქმეს. მართალია პასუხი სულ 19 გვერდს შეიცავს, მაგრამ შრომა დიდია. წარმოიდგინე ჩემი გაკვირვება, რომ ლეონიდმა უბრალო მადლობაც არ მითხვა, დაბეჭდვაც მე მომანდო უსასყიდლოდვე (ავტოკეფალია კი ჩემის ხარჯით დავბეჭდე), არა თუ მადლობა – ერთი ცალიც არ მომცა იმ „Ombet“-ებისა. პირიქით ბეჭდვის დროს შევნიშნე, რომ მე-15 გვერდში (სადაც მე საერო კაცების მონაწილეობის დასამტკიცებლად მსოფლიო კრებებში ჩემს ძველ ნაწერებს ვუთითებ) ჩემი გვარიც ამოეშალა (ალბათ იმიტომ, რომ ეს გვარიც ეჯავრება, არათუ მე თვითონ), ხოლო გოგებაშვილისთვის ჩემის ავტოკეფალიიდან ცნობები მოეწოდებინა, რომელნიც მან დიდის ამბით გამოაქუხა

გაბერილ-გაბრტყელებულად და რა თქმა უნდა სიცრუებით შემკულად... ესეები მე დოდათ ვიწყინე და მაშინვე მივსწერე ლეონიძეს: წარმოიდგინე მან პასუხიც არ გამცა და არც ჩემი ნახვა მოიწადინა. ამიტომ მე გაჯავრებულმა, ავიღე და სა-დაც მან ჩემი გვარი წაშალა, იქ განგებ დავსვი „ე. მო. სტა”... და სტრიქონ ქვეშეც შენიშვნა გაუკეთე, რომლისაგან სჩანს, რომ ეს სტატია მე მეკუთვნის (გვ. 15). გარდა ამისა თვით ავტოკეფალიასაც შენიშვნა მივეც, რომლისგანაც იგივე არის საგულისხმებელი (გვ. 5). ამითი მე მას სახსარი წავართვი ავტორობა იმ დოკლადისა მე წამართვეს და თვითონ მიითვის-ეს, ან სხვას მიათვისეს (მაგ. გოგებაშვილს). მაშ რა უნდა მექნა ამისთანა უმაღურ კაცთან? არაკაცებს გადავეკიდე!! ისიც იქნიე სახეში, რომ თვითონ ორიგინალიც ხელში მაქვს, სტამბიდან წამოვიდე იმავე მიზნით.

ახლავე ორივე ჩემს შრომას თქვენ გიგზავნით და ძალიან დაგიმადლებთ, თუ სადმე გადააბეჭდვინებთ ჩემის სახელით. დააკვირდით, რომ ჩემი დოკლადი ფრიად ორიგინალურია. ან-ტონ ვოლინცის ეპისკოპოსის პროექტები ამ ჩემ პროექტით სულ დარღვეულია და საზოგადოდ პატრიარქებზე და მიტროპოლიტების უფლებაზე რუსეთის მწერლობამ დამყარებული აზრი ჩემის დოკლადით გაცემდებულია. გარდა ამისა თვითონ კათალიკოზობა საქართველოსა ისეთს კანონზეა დამყარებული, რომლის შერყევა ყოვლად შეუძლებელია (იხ. დოკლადის 17-18 გვერდი), თუ გულისხმიერად დააკვირდებით.

იმედი მაქვს ორიოდე სიტყვებს არ დაიშურებთ და მომწერით. ის მაინც მაცნობეთ, მიიღეთ თუ არა ჩემი დოკლადი. მე როგორც ვატყობ, ლეონიდთან ვერ გავძლებ, ყოველდღე გაუბედურებას მოველი მისის ხელიდან, და მარტო იმისი იმედი დი მაქვს, რომ თქვენ გაერევით ჩემს საქმეში და მისის უსამართლობიდან გამომისწონით. მეტად სახელი გაუტყდა ლეონიდსაც და (ვგრძნობ) ვგონებ ვერც მან იხეიროს, მაგრამ ჩემი დაწერილ დოკლადებით ახლა ისევ სახელს გაიკეთებს, და აქაურობასაც თავს მოაწონებს. იქაც, როცა საგალენიო კრება იქნება რუსეთში, დიადაც თავს მოიწონებს სხვისის ხელით დაწერილ დოკლადით, მე კი დევნის მეტი არა მეღირსა ამ შრომისთვის. თქვენ უეჭველად იქნებით იმ კრებაზე და რა

კი ეს ამბავი გეცოდინებათ, შესაფერის ზომებს მიიღებთ...

გებრალებოდეთ ჩემი თავი და გახსოვდეთ, რომ ოქვენს მეტი მე დამცველი და შემბრალებელი არა მყავს საქართველოში, ისე გადამკიდეს ქვეყანა ოქროპირიძეებმა. ეს გახსოვდეთ და ამ მოხუცებულობის დროს დამიცევით მტრებისგან, უსამართლო დევნისაგან.

თქვენის მეუფების უმდაბლესი მონა და ამხანაგყოფილი

თევდორე უორდანია.

12 ნოემბერი 1905 წ.

ქუთაისი

P.S ეს-ეს არის გავიგონე, ვითომ ლეონიდს უბრძანებია ის 15 გვერდი, საცა ჩემი შენიშვნებია ხელახლა გადაბეჭდონ შეცვლილი და და ისე ჩაკერონ დოკლადში. თუ ეს მოახდინა, თქვენ ჩაწებებულ-ჩაკერებულს იცნობთ და მიხვდებით, მართალს ვამბობ თუ არა. მერე რა საჭირო იყო ეს ონები?!

თედო

**ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი
კირიონ სამაგლიშვილის ფონდი №243
კირიონის წერილი ს. ჩიჯავაძისადმი
1905 წ. დეკ. 3.
მამაო წმინდაო!**

დღეს შინ მოვიკალათე. დათიკო სახელმწიფო კონვერტებით გავაგზავნე ფოსტაში და, რადგანაც ცენტრალურ სტანციის გარდა არსად იღებენ ამგვარ კონვერტებს, იქ წასულიყო; ექვსი ყარსის მანძილზედ, ამის გამო ის გვიან დაბრუნდა და მეც აღარსად წავედი.

აქ მიტოპოლიტ ანტონს რამდენიმე კომისია დაუნიშნია და სხვათა შორის ერთს კომისიაში არის ჩვენი საეკლესიო ისტორიის პროფესორი ი. ი. სოკოლოვი. ამას მოუხსენებია კომისიისათვის, რომ ბერძნული წყაროების მოწმობით საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალია ეჭვიარება. კომისი-

ის წევრებს საბუთიანათ უცვნიათ სოკოლოვის მოხსენება და დაუდგენიათ: ჩაითვალოს უსაჭიროესად და აუცილებლად აღდგენა საქართველოს ეკლესიის თვით მართველობისათ. კარგი იქნება, რომ ივან ივანიჩ სოკოლოვს მადლობის წერილი მოსწეროთ და მით გაამხნეოთ იგი მომავალი მძიმე შრომისათვის.

მცხეთის კომიტეტს გამოართვი ოთხი ეგზემპლიარი სვეტიცხოვლის აღწერისა: პეტერბურგის და კიევის აკადემიებისათვის, სოკოლოვისათვის და პროფ. ნ. ნ. გლუბოკოვსკისათვის, რომლის რედაქტორობით გამოდის ეხლა საღვთისმეტყველო ენციკლოპედია. „На вопрос“-იც გამომირთვი მუზეუმში ათი ცალი. საღამოს ლოცვაზედ ვიყავი მიტოპოლიტის კარის ეკლესიაში. მიტოპოლიტი მოვიდა ჩემთან, მე მარჯვენა სამაზროში ვიდექი და ხვალისათვის სადილად დამპატიუა თავისთან. ახალ ამბავს ხვალ გავიგებ ბევრს ანტონი მიტოპოლიტისგან. ჩემი ბიბლიოთეკის შესავსებლად თითქმის ათი თუმნის წიგნები ვიყიდე. დღეს ყველა ის გაზეთები, რომლებშიც იყო დაბეჭდილი მანიფესტი, დაატყვევეს. გიგზავნი გაზეთიდან ამოჭრილ მანიფესტს.

უჩილისჩნი სოვეტის თავმჯდომარედ სინოდმა დანიშნა აქაური ვიკარნი ეპისკოპოსი კირილე. უჩებნი კომიტეტში თავმჯდომარის ადგილი ცარიელია; ანტონს უთხოვნია და არ აძლევენ.

მომიკითხე ყველანი.

ეპისკოპოსი კირილი

**ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი
კირიონ საძაგლიშვილის ფონდი №244**

**კირიონის წერილი ს. ჩიჯავაძისადმი
†**

მამაო წმინდაო

დღეს ანტონთან ვიყავი სადილად. დიდი ხანი გვქონდა ბაასი ვენი ეკლესიის შესახებ. ანტონმა სხვათა შორის სთქვა, რომ პროფესორი სოკოლოვი საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენის მომხრეაო და მის აღდგენას უსაჭიროესად სთვლისო. მე ავუხესენი ჩემი მდგომარეობა ორიოლში და ჰავის აუგანდობა, რაის გამოც იძულებული ვარ მეთქი, რომ შეგაწუხოთ თხოვნით გადამიყვანოთ სამხრეთის ეპარხიაში სადმე მეთქი. იმან თანაგრძნობით მოისმინა ჩემი თხოვნა და მითხრა, სამწუხაროდ ჯერ ამ ახლო ხანში არ მოველი ეპარხიებში კათედრის დაცლასათ. რადგანაც მე წინათვე გაგებული და აქ ალიოშასაგან დატოვებული ქაღალდებიდანაც ცხადათა სჩანს, რომ სუხუმის ეპარხიის განშორება ძალიან გულით სურს სინოდს საქართველოს საეპისარხოსათვის, ამიტომ მიუხედავად კათედრის სიმცირისა და უფლების მოკლებისა, გამოვუცხადე თანხმობა ჩემი უქეიფობის გამო იქ გადასვლაზედ. ანტონი დასთანხმდა, რაკი თქვენ აცხადებთ სურვილსაო, მე ვიშუამდგომლებო. ამ ერთ კვირაში საქმე გადაწყდება. აღსრულდა! ესეც კიდე ახალი მსხვერპლი სამშობლოს ტრაქეზზედ. არ ვიცი მანდ როგორ შეცხედამენ ამ ჩემ ახალ ნაბიჯს. თუ ეს ყველა მოხდა, რაზედაც არავითარი ეჭვი არა მაქვს, ამ თვის გასულს თავს დაუკრამ თბილისის ქალაქს, მანდიდან იქნება სოფელში ავიდე და მერე ცხუმში წავჩანჩალდები. ამაზედ დაწვრილებით ორიოლიდან მოგწერამ. ანტონმა მითხრა, ცოტა მოიცადეთ აქ, სანამ თქვენი საქმე გადაწყდებაო, მაგრამ რადგანაც რკინის გზებზედ ამ თვის ეჭვსს გაფიცვას აპირებენ, ამიტომ ხვალ საღამოს რვა საათზედ მივდივარ ჩეარის მატარებლით ორიოლში, სადაც ეს ამბავი, დარწმუნებული ვარ, არ ეჭაშნიკებად და დააღონებო

კიდეც. „შინ რომ ბავშვები სტიროდენ, გარეთ ტაბლას რა სახელი აქვსო”, ამბობს ქართული ბრძნული ანდაზა.

ხვალ ვეცდები ობოლენსკი ვნახო და ჩვენ საქმეზედ ჩამოვუგდო ლაპარაკი, თუმცა იგი წინააღმდეგი ყოფილა ჩვენი ეკლესიის თვითმართველობისა, როგორც ცაგარელმა გადმომცა. ჩემი წერილები შიკრიკებივით ერთი მეორეს სწრაფად მისდევენ. პირველი თბილისში მოვიდოდა, მეორე ბაქოში იქნება, მესამე როსტოკში, მეოთხე კურსკში, მეხუთე-მოსკოვში და ეს მეექვსეც დღეს პეტერბურგიდან მოფრინამს. წერილების წერაც ესე უნდა, ყოველ დღიურ პატარა გაზეთივით. მშვიდობით ნახვამდის. მომიკითხე ყველანი. დეიდაშენს გადაეცი, რომ რაკი საქართველოში გადმოვდივარ, ეხლა შეუძლიან საიქიოს ბაშფორთი რა დღესაც მოისურვებს მიიღოს და არქიელის ანდერძიც გვერდზედ გდია. ამინ და კირიელეისონ და კირიონ.

1905/XII

P.S. აქ დიდის ამბით ემზადებიან ქართული წირვისთვის, რომლიც სურთ გადაიხადონ 14 იანვარს. ამის წინათაც ყოფილა აკადემიის ეკლესიაში ქართული წირვა და ძალიან მოსწონებიათ აქაურებს.. დმერთო შენით! გიორგიევსკის ცოლი გელის და ხშირადაც გპითხულობს ხოლმე.

პ. პ.

ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი
კირიონ საძაგლიშვილის ფონდი №550
ალექსი გიორგაძის წერილი კირიონისადმი
1905 წ. დეკ. 12.

ე“დ სამდვდელო!

საქმე მშვენიერად მიდის. ეგზარხმა უარი განაცხადა საქართველოში დაბრუნებაზე. უთქვამს, თუ არ აუსრულეთ ქართველებს სურვილი სირცხვილი დაგვემართებაო – თვითონ ამოირჩევენ და გამოგვეყოფიანო. საქმე გაუფუჭებიათ ჩიტი რეკიას და ვოსტორგოვსაო. მთელი საქართველოს საქმე

აურევ-დაურევიათო. ქართველები კი არ არიან დანაშაულნი, არამედ ჩიტი-რეკია და ვოსტოროგოვიო. ამ მოკლე დროში უეჭველათ გარდასწყდება ისე, როგორც ჩვენ გვინდა. რასაც გწერთ, აცნობეთ სოსოს. ეხლავე შეუდგნენ მზადებას კათალიკოსის ამორჩევისას. დღეს დილით ერთი წერილი გამოგიგზავნეთ და ამ საღამოს ეს ამბავი გავიგე და გწერთ.

თქვენი ალექსი გიორგაძე

**ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი
კირიონ საძაგლიშვილის ფონდი №551
1905 წ. დეკ. 19**

ყ“დ სამღვდელო!

ჰა! – ჰა! – ჰა! შეხურდა საქმე ჩვენი ეკლესიისა. უმაღლესმა სასულიერო მთავრობამ, თურმე გადასწყვიტა მოგიწვიოსთ თქვენ ყ“დ სამღვდელო ლეონიდი, რათა მიიღოთ მონაწილეობა ჩვენი ეკლესიის ბედ-იდბლის გარდაწყვეტის დროს. როგორც გავიგე, 15 იანვრისათვის გიწვევენ თრთავე ეპისკოპოსებს. ამას წინათ წავიკითხე გაზეთში – „Преосвящен Кирионъ назначается Егзархом Грузии“ გავიქცი ჩვენ რექტორთან და ვკითხე მართლია ეს ამბავითქმ? იგი ყოველ დღე დაიარება მიტროპოლიტთან და ეცოდინებათქმ. მან მითხრა: ტყუილი ხმები არისო. ნიკოლოზი არ ბრუნდება საქართველოშიო, მაგრამ ეს ხმების თქვენზე არ არის მართალიო. ეხლა დაყენებულია კითხვა საქართველოს გამოყოფაზე და კათალიკოსის დანიშნვაზე და ეგზარქოსის დანიშნვაზე კი არავერი ამბავი არ ისმის ჯერო. გლუბოკოვსკი ვნახე ყველაფერი გადავეცი მადლობა და მოკითხვა მოგახსენათ. ბევრი მელაპარა თქვენზე, რომელსაც, რომ გნახავთ მოგახსენებთ, მოგიკითხათ სოკოლოვგმაც.

თქვენი ალექსი გიორგაძე

P.S ხვალისათვის დამიბარა ცაგარელმა. არ ვიცი რისთვის.

მაპატიეთ, ცოტა სიჩქარით გწერთ.

19 დეკემბრი 1905 წელი

ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი
კირიონ სამაგლიშვილის ფონდი №248
კირიონის წერილი ს. ჩიჯავაძისადმი
1905 წ. დეკ. 22

†
მამაო წმინდაო!

გახურდა, მამაო. ოონე. არიქა საქმეს შეუდექით. აბა შაშვებო, ფქვილი გამტკიცეთ, გნოლნო-მოძღვანო, კაჭკაჭნო ამოპქენით, მტრედნო ჩააკარით ლავაში და გვრიტნო ამოჟყარენით. ნუ გაპრევო ჩხიკვს საქმეში. ცომი ამ ას წელიწადში საკმარისად იზიდა, ყველას უნდა დაუკრათ შრომისა და ლვაწლის მიხედვით ბედის კვერი. ახალი წელი მოდის, მთელი წლების ანგარიში უნდა გასწორდეს!

უმაღლესს სასულიერო მთავრობას-მოიხსენე უფალო სასუფეველსა შენსა – გადაუწყვეტია მომავალ 15 იანვრისათვის ლეონიდის და ჩემი მიწვევა პეტერბურგში ჩვენი საეკლესიო საქმის გამო. გვიან არის; ეს, როგორც მე ვუსაყვედურე შარშან მიტოპოლიტს ანტონს, ადრე უნდოდა.

აბა ვინძლო ლეონიდი დაარიგოთ და კარგი იქნება, რომ თან საიმედო კაციც გამოყოლოთ: შეიმუშავეთ პროგრამა ჩვენი მოქმედებისთვის პეტერბურგში. ჩემის აზრით პეტერბურგის ქართველობამაც უნდა კომისია შეადგინოს და მოისაზრონ უწყებულ კითხვაზე რა პასუხი უნდა მივსცეთ და საზოგადოდ რა გზას უნდა დავადგეთ. ოსმალოს უთქვამს: „ქართველის პირველი ჭკუა იმას, მეორე კი – მეო“. კარგა უნდა აიწონ-დაიწონოს საქმე, თორემ შეიძლება იგი სამუდამოდ გავაფუჭოთ. „ზოგჯერ სიწყნარე გმობილი, სჯობს სიჩქარესა ქებულსა“. ქართველი ეგზარხოსის დანიშვნით უნდათ გადაგვიყოლიონ, მაგრამ ვერ მივართვი!

მამაო! წერილების ანგარიში დავკარგე; ყოველ ცისმარე დღეს გწერამ წერილს და შენგან კი არაფერი მოდის. მომიკითხე ყველანი.

გ. კირიონი
190522/XI

**ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი
კირიონ საძაგლიშვილის ფონდი №251
კირიონის წერილი ს. ჩიჯავაძისადმი
1906წ. იანვრის 2**

დღეს მოველი პეტერბურგს და სადამოს 7 საათზე ვინახულე მიტროპოლიტი ანტონი, რომელმაც მეტად მეგობრულად მიმიღო. მე რომ აქიდან ხუთს გევეგზავრე ორილისკენ, მდგრელს ალექსი გიორგაძეს მივანდე მისულიყო პროფესორ ნ. ნ. გლუბოკოვსკისთან და ჩვენ მაგიერად ეთქვა, რაკი სოხუმში გადავდივარ და თავისუფალი დრო ბევრი მექნება, საღვთისმეტყველო ენციკლოპედიას, რომლის რედაქტორადაც იგია, ერთგულად გაუწევ მეთქი თანამშრომლობას; გლუბოვსკიმ საათობით დამინიშნოს ვადა და მე ყველა საჭირო სტატიას ჩვენი საეკლესიო ისტორიის შესახებ თავის დროზედ ჩავაბარებ მეთქი. პროფ. გლუბოვსკის დიდი მადლობა გადაუხდია და გამოტეხით უთქვამს ჩემზედ შემდეგი: აქამდე კირიონს სოვლიდნენ დიდ მავნე კაცად, თითქმის პოლიტიკურ დამნაშავეთ, ეს ხელმწიფებისაც პჟონდა ჩაგონებულიო, მაგრამ ეხლა სხვა აზრი ტრიალებს კირიონზედაო ყველა წრეებში, ხელმწიფიდან დაწყებული, ეხლა ყველა დარწმუნებულია, რომ ის განვითარებული კაცია და ერთადერთი კანდიდატია საეგზარზოსი კათედრის. მალხაზ!! აბა ამასა პქვიან— აფუ მე, აი!

მიტროპოლიტმა მითხვა: ხელმწიფემა ბრძანაო, რომ არავითარი დადგენილება არც საერო და არც სასულიერო მთავრობისა არა ყოფილა შესახებ საქართველოს ეკლესიის შემოურთებისაო, მე ამაზედ ანტონს ვაუწყე რა აზრისანი იყვნენ ამ კითხვაზედ იმპერატორები პავლე პირველი და ალექსანდრე I-ლი. მკითხა შესახებ ჩვენი საეკლესიო მამულებისა და შემოსავლისა, ყველა ავუსტრიი და განვუმარტე ნიკოლება ჩვენი სამდვდელოებისა. აკი 300 მ. იღებენ ჯამაგირსაო, მე ვუპასუხე: ძალიან მცირედი ნაწილი არის მაგათი გაბედნიერებული მეთქი და მომეტებული მათგანი ათ თუმანზედ მეტს არ იღებს მეთქი. მერე მკითხა: სერაფიმე სოხუმიდან მართლა გამოიქცაო? ამის პასუხად მე მოვახსენე: ადგილობრივი არიან და იმათ მოტყუება ძნელია მეთქი, იმათ შეატყეს არს-

ენს და სერაფიმეს, რომ იგინი ცდილობდნენ საქართველოს ეკლესიისთვის მოეგლიჯათ გული უკეთესი მისი დვიძლი ასული – სოხუმის (ცხუმი) ეპარქია, გადაგვარების გზაზედ დაეყენებინათ იგი და ამგვარ (მოქმედებას) უდმერთო ბარბაროსულ მოქმედებას ქართველები არავის აპატიებენ მეთქი. ანტონს პირდაპირ ვუთახრი ჩემი აზრი, რომ სოხუმის განშორება საქართველოს ეკლესიიდან არ შეიძლება მეთქი.

ჩვენი საეკლესიო კითხვები კარგ დროს ირჩევა. ეხლა აქ არიან საქართველის ეკლესიის წარმომადგენლები: ილია ჭავჭავაძე და ნიკო ნიკოლაძე, აგრეთვე აქ არის, დ. ზ. მელიქიშვილი. კერძო კრებები ექნებათ, რა თქმა უნდა, აქაურ ქართველებს და რასაც გადასწყვიტამენ, ჩვენც იმას უნდა დავადგეთ. ქართველობას გადაუწყვეტია ჯერ-ჯერობით ქართველი უგზარხოსი-მიტროპოლიტის დანიშვნაზედაო, თუმცა ყველას გულში კათალიკოსობის აღსდენა სურს. ყოვლად სამდვდელო პეტრესგან მომივიდა წერილი; ჯერ, როგორც ეტყობა, მიტრა არ მიუღია. პასუხს დღე-დღეზედ მოვსწერამ.

წელს იორდანე ზამთრის სასახლესთან აღარ იქნება; ცარ-სკოე სელოში აკურთხებენ წყალს, აქ კი მიტროპოლიტი ანტონი ლავრის სასაფლაოს გვერდზე ნევის ნაპირზედ აკურთხებს წყალს. სინოდში აქნობამდის მხოლოდ 23 ეპისკოპოსს არ წარმოუდგენიათ კითხვების პასუხები. რა პასუხებიც არის მოსული ის გაურჩევიათ და ისე დაუდგენიათ, როგორც მე მოვახსევნე სინოდს ჩემს პასუხებში: კერძოდ ყველა ეპარქიებიდან უნდა წავიდნენ არქიელი, ერთი თეთროსთან სამდგრელოებისგან და ერთიც მრევლისგან ამორჩეული.

მამაო! ამდენ წერილებსა გწერ, ანგარიში დაგვარევე, შენ კი გაჩუმებულხარ, თითქო დანაძლევებული იყო ვინმესთანმე. სადღეისოდ კმარა, ვნახოთ ხვალინდელი დღე რას მოიგანს. ჩვენი საქმე, მადლობა დმერთს, ჯერ კარგად მიდის; ჩვენი მიზნის მიღწევა შემდეგში ჩვენზედვეა დამოკიდებული.

მომიკითხე ყველანი
გვ. პირიონი
1906 2/I

ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი
კირიონ საბაგლიშვილის ფონდი №243
1906 წლის იანვრის 8

†

მამაო წმინდაო!

შენი ვრცელი წერილი ოცი ქრისტეშობისათვის თარიღით-მივიღე ამ თვის ხუთსა. იწერები – შენი წერილები მივიღე ყველა ერთადო, უნდა დანამდვილებით მოგეწერა, რამდენი მიიღე სულ. 29 გიორგობის თვიდან თხუთმეტი წერილი მომიწერია დაზღვეულები, ერთის გარდა და შენ კი დაგზარებია ყველა აგენციას. გუშინ და გუშინ აქ საგულისხმიერო ამბავი არა იყო რა, გარდა შენი ხტატიისა „ავტონომია ან ავტოკეფალია“ რომელიც პეტერ იგორ №4 იყო მოთავსებული. აქ ვინც კი წაიკითხა, ყველას მოეწონა. ბარაქალა!

დღეს სადამოს ჩემთან იყო ოსტროუმოვი. მე გულგრილად მივიღე, ვაგრძნობინე, რომ შეურაცყოფა მომაყენა თავის სახლში. მე ვუთხარი – ქართველები მეტად ზრდილობიანები არიან და, როგორც ისინი სხვებს თვაზიანათ ექცევიან, იმათაც ისე უნდა მოექცნენ მეთქი. ვერ წარმოიდგენ, როგორ მოიკავა, დიდი ბოდიში მოიხადა და სთქვა: პირველი თანამგრძნობი ვარ თქვენი ეკლესიისაო, თქვენი შესანიშნავი თხზულება შევიძინე და დიდის სიამოვნებით ვკითხულობო. მე მომწონს თქვენი მიუდგომელი მსჯელობაო და სხვ...

გამოთხვებისას გადმომცა, რომ ჩვენ მივიღეთ საიდუმლო შიფრიანი დეპეშაო ვორონცოვ-დაშკოვისა, რომელ შიაც იწერებათ: იმერეთის სამღვდელოებას არა სურს ეპისკოპოსი ლეონიდი, ეპარქია უეპისკოპოსოდ არის დარჩენილი, გთხოვთ დონისძიება მიიღოთ. ამასთანავე თურმე იწერება ელიევის (ეპისკოპოსი ექვთიმე ელიაშვილი – ს. ვ.) გადმოყვანას აქეთკენ. სინოდს დეპეშითვე მოუხდენია განკარგულება, რომ პეტრემ განაგოს იმერეთის ეპარქია, რადგანაც ლეონიდი აქ არის დაბარებულიო. ელიევის შესახებ ვუთხარი: რაკი აქ აკურთხეთ, თქვენი უპრიანია, აქვე მიეცით ადგილი მეთქი. პეტრეს იმერეთში გაგზავნით, ხომ არ უნდათ თბილისი უეპისკოპოსოდ დასტოვონ და მით თქვენ გადაწყვეტილებას უკანონო ხასიათი მისცენ? ელიევი თქვენ აღარ მოგეკარებათ.

აქ ხრიკს ხომ არაფერსა ჰქედამ?!

ნატროშვილსა სთხოვე გაჩხრიკოს კანტორის საქმეები და ნამდვილი ცნობა გამომიგზავნოს იმ თანხაზედ, რომელიც კანტორას პქონდა შენახული მოსკოვის პრიკაზში ასიგნაციებით, რამდენი დაიბრუნა კანტორამ მცხეთის ტაძრის გასაახლებლად და დანარჩენი რა იქნა. იმედი კი არა მაქვს, რომ დროზედ მომაწოდოს ეს ცნობა.

ხვალ ე. ი. 9I, აქ რადასაც ემზადებიან, ამბობენ პეტერბურგში მუშათა ამოწყვეტის წლისთავი რითიმე უნდა აღნიშნონ. ქუჩებში დღე-დამე ცხენოსანი ჯარი დაიარება. აქ სასტიკი ზომებია მიღებული. ვისაც სტუმრების მოწვევა სურს თავის სახლში, როგორც ბალანჩივაძემ გადმომცა, ორი დღის წინ უნდა შეატყობინოს პოლიციას და წარუდგინოს მოწვეულთა სია. თუ რომელსამე სახლში შემთხვევით რამდენიმე სტუმარი შეიკრიბა, შეიარაღებული პოლიცია შედის სახლში, ვინაობას პკითხამს ყველა იქ დამსწრეს და სიას ადგენს.

„ცერ. ვედ.“-ში დაუბეჭდავთ სტატია წინააღმდეგ საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიისა. სტატია დაუწერინებიათ სიხოდის ობერ სეკრეტარი-სამუილოვისათვის. ჯერ არ წამიკითხია. ხვალისათვის დამპირდნენ მოტანას. მომიკითხე ყველანი.

ეპისკოპოსი კირიონი
1906/II

ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი
კირიონ საძაგლიშვილის ფონდი №244
1906წ. იანვრის 10

ჩემო ეპისკოპოზო!

შენი მრავალი წერილები მივიღე, მეც ერთი უზარმაზარი მოგწერე და მეორე ნაკლები. შენი წერილი რომ არ მომსცლოდა დღესაც არავის ეცოდინებოდა ლეონიდის გაწვევა სიხოდში. უკაზი არ მოსვლია, უთუოთ ქუთაისისაკენ გაა-

გზავნეს და ქუთაისთან შეწყვეტილა ჯერეთ ყველა ფოჩტაც და ტელეგრამაც, აგრეთვე რკინის გზა. მარტო დღეს, ე.ი სამშაბათს მაახერხა საქმის მოწყობა ლეონიძმა. დღეს კრება გვქონდა, ჭავჭავაძე, მიქელაძე, უურული, ნიკოლაძე, გოგებაშვილი, ცხვედაძე და ეპისკოპოზი პეტრე და სამღვდელოებას დიდი ბასი გვქონდა ავტოკეფალიაზე. ვინიცობაა მოგვეცეს და ჯამაგირები არ დაგვინიშნონ როგორ მოვიქცევით. ბევრი იბაასეს მაინც აქ საქმის გადაჭრა არ იქნება, მანდ რომ იყვნენ ოთხი ხუთი წარმომადგენელი და საქმის ვითარებისამებრ შეთანხმდნენ უფრო კარგი იქნება. ლეონიძი მგონი ვერ არის შეიარაღებული კარგა, შენ ვიცი დღე და დამ აღარ მოისვენებ. ვინძლო არ დაგძლიონ და მასახელო. ლირსეულ აღიუტანტს ლირსეული უფროსი უნდა ჰყავდეს. ლეონიძის გამოვატანე ხალიჩები ნიკოლაი ნიკოლაიხთან ნეროლოი რომ მოელაპარაკოს ჩვენ საეკლესიო საქმეებზე. ფოჩტაში არ იღებენ ხალიჩებს. ამ ქამათ ჩვენ გუნებაზე ვერა ვარ, ყელში აპერაცია გამიკეთეს, გლანდი ამომაჭრეს. თუ ვინიცობაა დაინახო საჭიროთ სამღვდელოების წარმომადგენლინი, ტელეგრამით მაცნობე, იმ წამს წამოვლენ. რაღაც იწელება საქმეები, თუ ჯამაგირი არ დანიშნეს სამღვდელოებასთან, საეკლესიო მამულების შემოსავალით უზრუნველ არა ჰყვეს სამღვდელოება, სწორე გითხრა გაჭირდება საქმე. მეტადრე იმერეთის სამღვდელოება, სადაც არაფერს აძლევს ხალხი. ამასთანავე ისინი ხომ უფრო პირად ინტერესების დამცველი არიან და მარტო აპილპილება იციან. იქონიე სახეში შემდეგ, თუ მოგვცეს ავტოკეფალია, უთუოთ ტერიტორიალური უნდა იყოს და რუსების გაცილება არ იქნება, ეგ გამოიწვევს განხეთქილებას ნაციონალურს. ერთი სიტყვით შენ ყველა ჩვენზე კარგა იცი რაც ეჭირვება ჩვენ სამშობლოს. წიგნები არ ვიცი გამოგიგზავნო თუ არა კალათით. „მცხეთსკი იისი“ ნატროშვილის დავავალე პოლეს და ის გამაატანდა ლეონიძს. ყველაფერი დაწვრილებით მამწერე. იყავ კარგა. მასახელე და გავასახელე.

შენი სოსო
1906 10/I წელი

**ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი
კირიონ საძაგლიშვილის ფონდი №61
კირიონის წერილი ტარასი კანდელაკისადმი
1906 წლის იანვრის 28**

ტარასი!

აქ, როგორც ვატყობ, ეხლა საქმე საბოლოოდ ვერ გარიგდება. სიხოდში სურთ საქართველოს ავტოკეფალიის საქმე გადასცენ მომავალ საეკლესიო კრებას. ეცადე მანდ სახლში უწესობა არაფერი მოხდეს. სიფრთხილეა საჭირო. თუ თავისუფალი ფული იყოს, საჭიროა სასულიერო ჟურნალების გამოწერა არქიელის სახლისათვის, გარდა ჩინურ ჟურნალისა. (Общеписько Креда). მოცლა არ მაქვს. ჯერ ორი კრება გვქონდა და სიტყვა ვერაფერში ვერ მოგვიჭრეს. აქ, იქნება კვირა, კვირნახევარი კიდევ გაგვაჩერონ. რატომ არ მიგზავნიან ეპარხიალურ უწყების ნომრებს? შენი წარდგენა გადავეცი სიხოდში. თუ დგინოს და საუზმეულებს კოლოფებით გამოგზავნი, მომესწრობა და საგზაოთაც გამომადგება. სიხოდში მოწმობას ვუგზავნი. ნიკანორი ვარშავიდან მოვიდა გუშინ წინ და იქნება ორიოდში შემოიაროს. ჯილდოთი აღტაცებულია.

**ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი
კირიონ საძაგლიშვილის ფონდი №1204
სოსო ჩიჯავაძის წერილი კირიონისადმი
1906წ. თებერვალი**

მივიღე 19066/III

ჩემო ეპისკოპოზო!

მივიღე შენი წერილები, მე ვერაფერს ვწერ, რადგანაც აქ არაფერია მოსაწერი და შენ წერილებს კი უკვდავებასავით მოველი ხოლმე. კრება გვქონდა, სამღვდელოება მაგრა დგას თავის საქმეზე. შენი და ლეონიდის პროტესტები დაიბეჭდა „ვედმოსთა-ში, მე ძალიან არ მინდოდა, რეპარტიორ მივეცი ხრონიკისათვის წასაკითხათ და სულ კი დაებეჭდინებინა.

მარა რადასი უნდა გვეშინოდეს, არ მესმის. ლეონიძს უარი უთქვამს ტელეგრამით დაბეჭდაზე, ეგ მხოლოდ უსაფუძლო შიშია, უნდა ხალხმაც გაიგოს, რომ ჩვენი ეპისკოპოზები გმირულათ თავს ხწირავენ ჩვენ საქმეს და იმ გველის წიწილზე ძალიან სტატია გამოვგზავნე „თეი“. აქამდის უნდა იყოს დაბეჭდილი, მგონი წაიკითხამს და სულსაც უწმაწურს ჩამარეცხს ეშმაკს. წაიკითხამდი მარრის წერილს №29 „.....“ მიკვირს რომ არ მოიწვიეთ- როდის ჩამოხვალ ტელეგრამით მაუწყე, ხომ იცი ჩემთვის ყველაზე რაც არის სასიმოვნო, ის წამამიყვანე. ორიოდში რომ გამოივლი, ლეონიძის საქმე გაათავე, დაამთავრე. ორიოდიდგან წამომიღე ჩაი. შენ რომ ხმარობდი – 2 პ 50 პ – ორი გირვანქა, ძალიან მამეწონა. იყავ კარგა, ეცადე, სამშობოლოსათვის.

შენი სოსო

სინოდში თუ მახლობელი გყავს, ვისმე უთხარი, რომ მალე ჯვარის წერის გაყრის საქმე იქნება და დააშუროს და დაიახლოვე ვინმე და მე მოვსწერ და საფანელსაც გაუგზავნი, რომ საქმე დააშუროს ვაი. თუ მგელივით გიყურებენ ყველანი!!

ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი კირიონ საძაგლიშვილის ფონდი №264

კირიონის წერილი ს. ჩიჯავაძისადმი
1906 წლის თებერვლის 27
†

მამაო წმინდაო!

ძალიან გაგვიჭირდა საქმე. კრებებს ახდენენ ანტონი მიტროპოლიტის სახლში და ჩვენ კი ჯერ-ჯერობით არაფერს გვაგებინებენ. ვცადე კერძოდ გამეგო, მაგრამ ვერც ამ მხრით გავხდი რაიმეს. ეხლა აქ გვირჩიეს მანდიდან დავაჩქარებინოთ

საქმე, თორემ აქ როგორდაც უურებს არ იბერტყამენ. უნდა შევიკრიბოთ, მოიწვიოთ ილია ჭავჭავაძე, იაკობ გოგებაშვილი, გ. დიასახმიძე და სხ ... გააცნოთ აქაური საქმის მდგომარეობა, შეადგინოთ დეპუტაცია ვორონცოვ-დაშვილთან და სთხოვოთ მას საქართველოს ბედკრულ ეკლესიას უშველოს რაიმე. ეჭვი არ არის, რომ, როგორც კეთილი კაცი, რომელმაც სომხებს დიდი საქმეები გაუკეთა, ეცდება ამ ბოლო დროს ჩვენთვისაც, რათა საქართველოს ეკლესიური კითხვა სასურველად დააბოლოოს. ეს კითხვა მაგისგან, ვორნებ, აღძრული უნდა იყოს, ეხლა კიდევ საჭიროა მოაგონოს მთავრობას, რომ დაბეჭავებულ ქართველთათვის ერთად-ერთი ხსნა მხოლოდ მათი ეკლესიის ავტოკეფალიაა. ამგვარად მაგის წყალობით ჩვენი ეკლესია მიიღებს სრულ თავისუფლებას და აღმოაჩენს სახსარს ჩვენი დაცემული ხალხი ფეხზედ დააყენოს და გამოიყვანოს ამ გაჭირვებული მდგომარეობიდან. გვიყოს ეს სიკეთე და მაგის სახელს უკვდავ ჰყოფს ჩვენი შთამომავლობა. სასურველია ვორონცოვ-დაშვილის მიერ აღძრული შუამდგომლობის პირი იშოვნოთ და გამომიგზავნოთ. ამ გვარსავე წერილს წერამს ყოვლად სამდვდელო ლეონიდი დეკ. მ. ტყემალაძეს, მაგრამ ვშიშობთ, რომ ამ საქმეში სიმხდლობა არ გამოიჩინოს. შენი იმედი კი გვაქვს. აბა, ვინდლო საქმე გაჩარხოთ, სანამ ვორონცოვ-დაშვილი მანდიდან არ წამოსულა, - ვინდლო იერიში კარგად მიიტანოთ. ჩვენ აქ თავი გადადებული გვაქვს, მანდ თქვენი უნარი უნდა გამოიჩინოთ.

მომიკითხე ყველანი დეიდაშენიდან დაწყობილი. ვერ იქნა ვერ დაგმწყსნე ლეონიდი. ეხლა შინ რომ დაგბრუნდე, რა უფლებას მაძლევენ, არ უნდა გავიოცო?! ეს თავის უფლებებს მისტირის. როდესაც „ყოფნა“ და „არა ყოფნის“ კითხვა სწყდება, ეს უფლებებზედ დარდობს.

ეპისკოპოსი კირიონი
1906 27/II

ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი
კირიონ საბაგლიშვილის ფონდი №1207

ი. ჩიჯავაძის წერილი კირიონს

1906 წლის 10 მარტი

ჩემო ეპისკოპოსო!

შენი წერილები მივიღე. მაკვირვებ – ყოჩადი ხარ. მაინც გეტუობა გულის გატეხა. ფიქრი არ არის, საჭართველოს ბევრი ჭირი მოუნელებია, ამასაც მოინელებს. მე დავტრიალდი, საქმე ესეა, თქვენი კომისიის ნამუშავარი თქვენი აზრებით გამოგზავნილია ნამესტნიკობა დასასკვნელად. დღეს თავადაზნაურობას კრება ჰქონდა მაგაზე უნდა დაეწყოთ ლაპარაკი, მაგრამ, რადგანაც პროგრამაში შეტანილი არ იყო და გუბერნატორისაგან ნება დართული უკანასკნელმა ნება არ მისცა მსჯელობა ჰქონდათ. ამ თვის 17 იქნება კრება „ცრევიჩაინ“ თავადაზნაუროთა და იქნებ ამ საგანზე სჯა. დღეს ისე შეველაპარაკე ორბელიანს (საშიკოს) რომ მოხსენება თქვენი საჭიროა (ავტოკეფალიისა) მალე იქნება, რაც მმართველი კანცელარია შეატყობინებს ორბელიანს, მაშინ ორბელიანი და რამდენიმე პირნი კიდევ დეპუტატებად წარდგებიან ნამესტნიკობა და თუ მოხსენება დაიგვიანებს, მაშინ „ცრევიჩაინა“ კრებაზე მოილაპარაკებენ და დეპუტაციას თავადაზნაურობა გაგზავნის რაც უფრო კარგი იქნება. ვეცდებით ყველა მხრივ. კოპიოსი და აზრისა ძალიან ძნელია, რადგანაც „სეკრეტნი ოტდელენიაში“ ყოფილა მანდ თურმე უფრო ადვილი მოსახერხებელია, ვიდრე აქ. მაინც დამპირდნენ, მეც დავპირდი. ვნახოთ რა იქნება.

მე ძალიან მეგობარი მყავს ჩინოვნიკი ოსობის, პორუჩიკი კაი ბიჭია, შემომითვალა, რომ ყველა ზომებს ვიხმართო სხვა ჩინოვნიკობა გამოგზავნა, ცდილობენ... ვნახოთ. წაიკითხამდი „კოლოკოლ“-ში რა ქება დიდება შეასხეს სულიგნებს. მე მინდა პასუხი გავცე, თუ შენ არ გასცემ, მე გავცემ პასუხს.

...ჩვენი სამღვდელოება ცოტა ყურებ ჩამოყრილია, ეტყობა მტკიცედ არ აქვს შეგნებული ის საგანი რასაცა ადგა ასი წლის ტყვეობამ რუსის ხელში ყველაფერი გაგვიფუჭა, სიმტკიცე, სამშობლოს სიყვარული, ერთგულება, მამაცობა და სხვა. მაინც ფიქრი არ არის. ჩინოვნიკებს მალე მოედებათ ბოლო.

გორელი მდგდლები მაჯანყებენ, მეტადრე კაპანაძე ვანო, მგონი თრპირი უნდა იყოს. სოვეტის თავმჯდომარეობას ითხოვს და მიიღო კიდეც...

**ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი
კირიონ საძაგლიშვილის ფონდი №1208
ი. ჩიჯავაძის წერილი კირიონს**

ჩემო ეპისკოპოსო!

შენი წერილები ყველა მივიღე. ამას წინათ მოგწერე როგორ უნდათ საქმე დაიჭირონ თავადაზნაურობამ. ეხლა ცოტათი შეცვლილი ან დამატებითი კომბინაციაა. თავადაზნაურობის გარდა გვინდა ეპისკოპოსებიც ჩავრიოთ საქმეში. დღეს კრება გვქონდა, გვინდოდა ექვთიმე მოგვეწვია თავიანთი კონტორის კრების შემდეგ და დიდი უარი სოჭვა. შემდეგ კრებისა მე და შოშიევი მივდიოდით, ის კანცელარიისაკენ მიდიოდა და კარგა ლაზათიანად შევამკე. საქმე რაშია, პეტრე და გიორგი უნდა მოვიწვიოთ, უექვთიმოთ ისინი ვერც ჩამოვლენ და თუ ჩამოვიდნენ ვერც ამას გაბედავენ. ეხლა არ ვიცი როგორ მოვახერხოთ საზოგადოთ დღეს ისეთმა გაიარა აზრმა, რომ ვინცობაა ვერაფერი მოვახერხეთ, დროებით ისევ ქართველი ეგზარქოსი სჯობია და თუ მამულებიც დაბრუნდა ხომ კარგი იქნება.

ავტოკეფალია ხელიდგან ვერ წაგვივა. ცოტა ფრთხილად უნდა მოვაქცეთ დროთა ვითარებისამებრ, რადგანაც ამჟამათ გამწვავებულია ნაციონალური კითხვა. ცოტა საფრთხილოა ავტოკეფალია. მაინც რას გადავჭრით, ხვალ შეგატყობინებ. ეს აზრი არა ჩვენი კრების აზრია, ბევრისაც, სხვათა შორის გოგებაშვილისა, ცხვედაძისა და სხვა. ამბოროსი აგროვებს მასალას. საპასუხოთ „კოლოკოლ“-ში იყო ხულიგნური სტატია, ეგვეც მაგ გველის წიწილებისა იქნება.

მელქოვი ჩამობრძანდა და უთქვამს, რომ ობოლენსკი ძალიან გაბრაზებულია ქართველი ეპისკოპოსებით, რადაცა ოპოზიციონრები არიანო, მეტადრე ლეონიდე. იყავი ყოჩადად.

შენი სოსო
1906 წ. 14 მარტი

**ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი
კირიონ საძაგლიშვილის ფონდი №1209
ი. ჩიჯავაძის წერილი კირიონს
1906 წ. 15 მარტი**

ჩემო ეპისკოპოსო!

ეს არის დავათავეთ კრება. გოგებაშვილთან გაგზავნილმა სთქვა შემდეგი: ი. ჭავჭავაძე უარს ამბობს დელეგატების გაგზავნაზე, რადგანაც მეორეთ ითხოვთ და მოგონება თავის მობეზრება იქნებაო და მეტიც არისო. ამავე აზრისა არის ორბელიანი, თუმცა იქნება სხვა გზას დაადგნენ, რადგანაც როგორც გწერდი 18 თავადაზნაურთა კრება იქნება და იქ გამოირკვევა ეგ კითხვა. თითონ გოგებაშვილი ავტოკეფალობის გამო ვერც მოქმედებს... გოგებაშვილი კომპრომისზე მოდის. გავგზავნი სტატიას ავტოკეფალიაზე და ბოლოს დაუწერ, რომ ავტონომია მაინც იყოსო, იმას პირნია, რომ იმისი სტატია ქვეყანას გადმოიბრუნებს. გოგებაშვილს აზრათ აქვს ქართველი ეგზარქოსი და უფლება შემოსული ჯამაგირით. ჩვენც დიდი სჯა გვქონდა ამ კითხვაზე. თითქმის ყველა კომპრომისზე მოდის, რადგანაც სხვა გზა არ დაგვჩენია, ქართველი ეგზარქოსი, რომელსაც ყველა უნდა რუსი ტერიტორიულად ემორჩილებოდეს, თუ უნდათ რუსებს ბაქოში დასვან ბაქოს და ყარსის გუბერნიისთვის რუსის ეპისკოპოსზე მხოლოდ ემორჩილებოდეს კანტორას და ეგზარქოს. კანტორა სინოდის ნაწილად უნდა იქმნას შეცვლილი. ყველა საქმეები აქ უნდა თავდებოდეს. ნამესტნიქს... სამდვდელოებას და ეპისკოპოსებს ჯამაგირი მოუმატოს და სხვა არაფერი. მგონი ავტოკეფალიაზე არც პოს და არც არას იტყვის. ელიევს უთქვამს, მართალია მე ხელი მოვაწერე პეტიციაზე, მაგრამ ეხლა სხვა დროა, უარს გამბობო. მეც, პეტრეც და გიორგიც თუ ჯამაგირი არ დაუნიშნეს სამდვდელოებას ავტოკეფალიაზე არას ვამბობოთ, ეგრეთვე ბევრნი მდვდელობანიო. ჩვენ მხრივ ე. ი. სამდვდელოებასა, ან თქვენ მხრივ ვერ იქნება მოხერხებული, რომ რაიმე დაუთმოთ, და თუ როგორმე ვინ-მემ წასჩურჩულა და ეგზარქოსი ქართველი გამოგზავნოს, ძალიან კარგი იქნება, იმასვე მოვახერხებო ყველას ავტოკე-

ფალიის შესახებ. ღმერთმა კი დაიფაროს, რომ ეგ პროექტი
რომელიც შეიმუშავეს განყოფაზე ეპარქიებისა არ განახორ-
ციელონ, სულ დავიდუპებით.

მელიქიშვილი ჩამოსულა, უნდა გაგვეგზავნა ვინმე, მაგრამ
ყველამ უარი სთქვა, სამშობლოს გამყიდველის დიპლომი მი-
იღო.

წარმოიდგინეთ უპრაგონოთ იჭერენ უდანაშაულო მდვდ-
ლებს და ციხეში გზავნიან, კანტორაში ეგ კითხვა აღძრეს
თურ

ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი კირიონ საძაგლიშვილის ფონდი №1206

**სოსო ჩიჯავაძის წერილი კირიონისადმი
1906 22/III წელი**

ჩემო ეპისკოპოზო!

დღეს შევიტყვა, რომ ჭავჭავაძეს გადაუწყვეტნია მივიდეს
ნემესტიკნოან და შინაურულათ მოელაპარაკოს, აუხსნას და
დაარწმუნოს. თან წაიყვანოს გიორგაძე, როგორ მცოდენს
ჩვენი საეკადესიო საკითხებისა. ოფიციალურათ არ უნდათ,
რადგანაც რასაც შინაურულათ ეტყვის და დაარწმუნებს ოფ-
იცილურათ ვერ გაუბედავენ.

მელიქიშვილს მგონი მინდობილი აქვს ობოლენსკისაგან
როგორმე მოგვარიგოს, იქნება კომპრომისზე წავიდენ მითომ,
ლაპარაკში ეტყობა, თორემ ობოლენსკისა ძალიან ეშინიან
ჩვენი გაცალკევებისა, თურმე. სხვა არაფერია ახალი ამბავი.

შენი სოსო

**ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი
კირიონ საძაგლიშვილის ფონდი №1013**

თ. ქორდანიას წერილი კირიონისადმი

**თქვენო მეუფებავ! უმოწყალესო მეუფეო
სასიქადულო მღვდელმთავარო
სახელოვანო კირიონ!**

არ იქნა, თქვენს ხილვას ვერ ვეღირსე. ორჯერ გამოველ რიონის სტანციაში, როცა შემოდგომას თფილისისაკენ მიბრძანდებოდით და ვერ ვეღირსე თქვენს ნახვას. ახლა გამოპარულ ხართ, არავის გაუგია თქვენი წაბრძანება რუსეთში.

დღეს „თვალი ყოველთანი“ თქვენკენ არის მიპყრობილი, მარტო თქვენს პირადად კირიონის იმედი აქვს, რადგან ლეონიდმა დაკარგა ნდობა აქაურ სამდვდელოებაში, ჩემს თვალწინი იმას ჯერ კიდევ არ დაეკარგა ფასი, მაგრამ ახლა-კი მივხვდი რა პატრიოტი ბრძანდება....

შარშანაც მოგწერე და „დოკლადიც“ გაგიგზავნეთ „Ответ....“ იმ დოკლადის დაწერა ოფიციალურად საქმის ქადალდით და №....-ით მომანდო მან, როგორც კომისიას, ამიტომ მეც ოფიციაურადვე ნომრით მივართვი ხელმოწერილი ჩემგან ჩემის სახელით. მას არას დროს გამოუთქამს სურვილი, რომ ის დოკლადი მისის სახელით დამწერა, ამიტომ მეც არავისაგან არ დამიმალავს, რომ ის დოკლადი ჩემგან არის დაწერილი. სხვათა შორის ჩემს ყოფილ ამხანაგს ბურკვიჩს გავუგზავნე ნაცვლად მისგან გამოგზავნილი მისის თხზულებისა, ეს ჩემგან შედგენილი დოკლადი ესრეთის წარწერით. თურმე ბურკვიჩს ეს გამოუქვეყნებია, წაუკითხავს ლეონიდს და გადარეულა.... ვერ წარმოიდგენ რა სალანბდავი წერილი დაუწერია აღსავსე ყოველგვარი ბიწიერი სიტყვებით და „გაუბედურებას“ მპირდება. ნეტა რა დამიშვებია? თუ ავტორობა სურდა, მეტყოდა ის დალოცვილი და დიდის სიამოვნებით დაუთმობდი. მისი მინდობილობა და ბრძანება შევასრულე: დოკლადიც დაუწერე, მერე ის ისტორიული წერილიც, ახლა მისის კერძო მინდობილობით (მაშასადამე მისის სახელით)

დავწერე კრცელი ფრიად დაწვრილებითი დიდი „დოკლადი“ ოცდასუთ თაბახზე, დავწერე შავად, უნდა შემეკრა, ამ დროს მომივიდა ის უმსგავსო წერილი, წავიკითხე რა პირველივე სტრიქონი: „შენგან სანთელ-საკმეველსაც არ შევიწირაო“ თვალთ დამიბნელდა, ანთებულ ბუხრის წინ ვიჯექ, ის რვეულიც ბუხრის თავზე იდვა, ავიღე გაჯავრებულმა და შიგ ცეცხლში ჩავყარე ეს ამოდნა შრომა!. ჩემს უგუნურობას ახლაც მივსტირი, მაგრამ აწ გვიანდაა...“

გენაცვალოს ჩემი თავი, მე ტყუილს როგორ გაგიბედავ, რომ მარტო თქვენზე მაქვს დღეს დამყარებული იმედი, ყოველთვის ჭეშმარიტს მოგახსენებ. გარწმუნებო, რომ ავტოკავფალიის საქმე ფრიადის სიცხადით მაქვს შესწავლილი იმდენად საბუთიანად, რომ არათუ რუსის სამდვდელოების კრებას, არამედ მთელი მსოფლიო კრებაც რომ მოხდეს ხმას ჩავაწყვეტინებ და ჩვენის ეკლესიის ავტოკეფალიას აღვიარებინებ; აქ არაფერი საეჭვო არ არის, ჭეშმარიტს მოგახსენებ, ამიტომ საჭიროა ჩემი დასწრება თქვენს კრებაზე, ჩემი თქვენთან ერთად ყოფნა, არა იმიტომ ვითომ მე თქვენზე ჭკვიანად მიმაჩნდეს თავი ანუ მეცნიერად, არამედ საქმისთვის, რადგან თქვენ ქვეყნის საქმე გკიდიათ ზურგზე, და მე მარტო ამ პატარა კითხვას მოვკიდე ხელი და შევისწავლე. მე ვხედავ დღეს გამოსადეგი ვარ სამშობლო ეკლესიისათვის და მარტო ეს მალაპარაკებს, თორემ გარდა ლანძღვისა და უსიამოვნებათა მე არას მოველი არც რუსებისაგან და არც თანამემმამულეთაგან. ჭეშმარიტს მოგახსენებო და ახლა თქვენი საქმეა. მე უნდა ბაგშვები დავყარო აქ და საშიშარს გზას დავადგე, მაგრამ უკან არ დავიწევ, როცა დვოისმშობლის წილს ვემსახურები.

რაც დავწვი იმის დაწერა ახლა შეუძლებელია, რადგან აშფოთებული ვარ და დროც ცოტაა, მაგრამ თქვენის მფარველობის იმედით აღმაფრთოვანებო, დავწენარდები და კვლავ დავიწყებ გულდასმით შრომას. შენ გენაცვალოს ყველა არქიელები, დღეს ქვეყანას შენზე უჭირავს თვალები.

ამასაც გთხოვ, როგორმე დაცხერე ლეონიდის გულძვირობა ჩემზე, უსამართლოდ მეპყრობა. ხოლო თუ მაინც და მაინც თავს არ დამანებებს მარტო მისი ბარათი მეყოფა მის გასა-

თასსირებლად სინოდის წინაშე, თვით რუსეთის სამდგდელო კრებასაც მოვახსენებ და ვიმოწმებ... მე ორიოდე წელიწადი მივლია პიატილეტკამდი, გამაძლებინოს, თავი დამანებოს, მიმსახუროს, ნურას მერჩის, მოითმინოს, თორებ მეც წამახდენს, მაგრამ მაგასაც უარესი მოუა იცოდეს, ოქროპირიძეებთან ერთგულება არ გამივიდა, არ იქნა, დალოცოს უფალმა შენი სახელი და მშობლები, ორიოდ სიტყვა დამაბლაჯვინე და წყალობით აღმავსე. ჭეშმარიტად დღეს შენით მიდგია სული. ღმერთმა შენი თავი მიჩვენოს კათალიკოზად და ჩემი თავი დავთისმშობელმა მოგცეს ერთგულ მოსამსახურედ ახალს თქვენს თანამდებობაში. ამინ იყავ.

ავტოკეფალიას რყევა არ აქვს: არა ნაციონალურს ავტოკეფალიას, როგორც ბოდავენ თვილისის რუსის მდგდლები და კიდევ უხარიათ, არამედ ტერიტორიალურს, მთელის კავკასიონას განურჩევლად ეროვნებათა. თქვენ უნდა იქნეთ კათალიკოზი მთელის კავკასიის მართლმადიდებელ ერთა და არა მარტო ქართველთა ტომის. ამისი საბუთები აუარებელია. არას გზით არ დაუთმოთ, ეს ჭეშმარიტად ასეა და თქვენც უწყით.

**თქვენი მეუფების თაყვანისმცემელი თევდორე უორდანია
1906 წ. ნოემბერი**

ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი
კირიონ საძაგლიშვილის ფონდი №222
კირიონის წერილი ს. ჩიჯავაძისადმი
[პეტერბურგი]
†
წმინდაო მამაო!

შენი წერილი ექვსის იანვრის თარიღით მომივიდა და ვსცან უოველივე. მკითხამ-რად დაგანარჩუნეს პეტრეს ქალაქშიო?

ნუ თუ ვერ მიპხვედრისარ, რომ რაღაც რიდი აქვთ და ჩემს აქედან დაბრუნებას საქართველოში მუდამ აბრკოლებენ. ეს ხომ პირველი შემთხვევა არ არის: „არ ახალია, ძველია“ ლე-ონიდი ეხლა კი, როგორ გულახდილად აღიარა, დარწმუნდა, რომ დიდი ქომაგობა გავუწიე მაშინაც კი, როდესაც წარ-სულ ზაფხულს მარტოდ-მარტო ვიცავდი ჩვენი ეკლესიის ავ-ტოკეფალიას, უფრო მეტი საბუთები და მოსაზრება მქონდა წამოყენებული, მაგრამ დაბეჭდილ უურნალებში გამოტოვ-ბულია, ითაღლითეს. ს. პ. გრიგოროვსკიმ შენი ბინადრობა ჩაიწერა და არ ვიცი, რატომ ვერ მოახერხა წერილის მოწერა. სინოდში მე და ლეონიდემ ერთად ვნახეთ სერგეი პეტროვიჩი. მე მადლობა გადავუხადე განქორწინების საქმის დაჩქარების გამო, იმან მიპასუხა: თქვენი სახელით წერილი მომივიდა და როგორ არ შევასრულებდი თქვენ თხოვნასო. ლეონიდემ ეს პასუხი გაიკვირვა და მითხრა: როგორ მოახერხე ამისთანა დიდი პირების ეგრეთი დამეგობრებაო ?! საქმეც ამაშია, და...

მე თავმჯდომარე კი არა ვარ საქართველოს სასულიერო უწყების სასწავლებლების გადაკეთების კომისიისა, არა-მედ წევრი ვარ. თავმჯდომარედ არის მთავარ-ეპისკოპოსი ნიკოლოზი, მანდ რექტორად ნამყოფი. პირველ კრებაზედვე გამოვაცხადე, რომ გამოიწვიოს ორი წევრი საქართველოდან: აღმოსავლეთ საქართველოდან შენ და დასავლეთიდან – ი. სანებლიძე. დეკანოზმა სოკოლოვმა – თავმჯდომარეა სა-მოსწავლო საბჭოსი-თავისი მხრივ გამოაცხადა სურვილი, რომ საჭიროა ოდოევის გამოწვევაცო. ვერ გავიგე დღეს სინოდმა როგორ გადასწყვიტა ეს საქმე.

ძალიან სამწუხაროა, რომ მაგისთანა თავდადებულ მშრომელს, როგორიც არის პავლე კარბელაშვილი, შეურა-ცყოფა მიუჟენებია ცინგლიან მედავითნეს. მანდ ამ ბოლო დროს ძალიან თავს გავიდნენ მთავრები და დიაკონები. ამის წინათ წერილი მომივიდა სანდრო ყანხელისგან, რომელშიაც მთხოვდა ნივთიერ დახმარებას საამხანაგოთ გახსნილ წიგნის მაღაზიის საქმეში. რაკი დღე-დღეზედ წამოსვლას ვაპირებდი, პასუხი ვერ მივსწერე. მიდი, გაშინჯე საქმე, თუ მკვიდრ ნი-ადაგზედ აქვთ წიგნების ვაჭრობა დაუენებული, დავეხმარები დიდის სიამოვნებით. მალაქია ბოლქვაძემ სოქვა, რომ მე შემი-

ქლიან აქ წიგნების მაღაზიის პატრონებთან საჭირო დახმარების გაწევაო. თუ ვანო მაღალაშვილმა ტყის ექსპლუატაციის საქმე კარგად დაყენა და ჩვენ ორივესთვის სასარგებლო იქნება, თანახმა ვარ იმდენის თანხის მიცემისა, რამდენსაც შენ იწერები. ჩემს ნათლიმამა ვანოს და ივან გიორგიევიჩს უთხარი, რომ ჩემი ბიძაშვილის ქმარს ალექსი ზუბიაშვილს რასმე ადგილი მისცენ სამუშაო. ხელობით კალატოზია, პატიოსანი, ერთგული და სანდო კაცი. ეხლა კალატოზობას გასავალი აღარ აქვს. რა საქმეზედაც დააყენებენ: მეთვალყურეთ მუშებისა ან სხვა შესაფერ საქმეზედ, – სინდისიერად შეასრულებს თავისს მოვალეობას.

იწერები: მანდ რას აკეთებო, - დმერომა არ იცის ამათი თავ-ტანი! ამოდენა ხარჯს ვედარ ავდივარ. სოფოს მეტად საგრძნობელი, მომხიბლავი და ელექტრონზედ სწრაფი ამანათი მოუძღნია ჩემთვის და მე ვითარცა უხვად გამცემი, ერთი ათად მიუძღვენი მასვე შესაფერის კადნიერებით.

მომიკითხე ყველანი, ეხლა კარგათა ვარ. სახლის ყიდვის შესახებ, რასაც ვიწერები, თანახმა ვარ, მაგრამ იმოდენა შეძნილ სახლის ავეჯს (მებელს) რა ვუყო, სოხუმიდან სად გავგზნო! ნიქოზში თუ? წყალკურთხევის (უკეთ ვსოქვათ ყინულის კურთხევის) მეორე დღეს ლავრის დიდ ტაძარში ვსწირე.

ეპ. კირიონი
1907წ 17/II

ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი კირიონ საძაგლიშვილის ფონდი №1450

მამაო ტარასი!

გისურვებ ყოველ კეთილს. ყოვლად სამღვდელო კირიონს ხვალ 1 მარტს ვისტუმრებ კონვოში. როგორც იხმის, იქ დიდხანს არ გააჩერებენ – მალე უმაღლეს კათედრას მისცემენ. ე“დ სამღვდელომ მითხორა მისწერე მ. ტარასის გამოგზავნოს ქვათახევის წინამდღვრის შრომა „სატრაპეზო უსტავი”

და „ბერების მოთმინებაზე“. თუ ესენი ან სხვა რაიმე გაქვს შესახებ ბერებისა გამოგვიგზავნე სიჩქარით. მე მჭირდება კანდიდატური თხზულებისათვის. მოიწერე რა ამბავია მანდეთ. ჩემი ადრესი B. C. პეტერბურგ ინვადნის კანალ 17.

Иероманахи Антонию (Гиоргадзе)
შენი პატივისმცემელი მღვდელ-მონაზონი
ანტონი (გიორგაძე)
28 ოქტომბერი 1907 წ.

**ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი
კირიონ საძაგლიშვილის ფონდი №895**

1907 წ. აპრილის 18 ქუთაისი

თქვენო მეუფებავ, დაუვიწყარო მღვდელმთავარო კირიონ! მოგილოცავთ მმური სიყვარულით ბრწყინვალე აღდგომას და ვთხოვ მაცხოვარს თქვენი სახელოვანი და გმირული სიცოცხლის მრავალუამიერობას!

ყოვლად სამღვდელო! თუ თქვენი აქ არ ყოფნა ვისმეს მოაკლდა, — ეს გახლავართ პირველათ მე: აღარა მყამს მომხრე, ყველას ენა მუცელში ჩაუვარდა, ყველა თავვის სოროში იმალება, კრინტს ვედარავინ სძრავს, ყველა კურდლლათ და დედალ ქაომათ გადაიქცა. მარტო ერთი ვერაფერს ვხდები და ტყუილ უბრალოთ თავქვას ვიხლი. თქვენით როდესაც ზურგი გამაგრებული მქონდა, ცა ქვედათ არ მიმაჩნდა და დედამიწა ქალამნად, ეხლა კი ზურგ წამხდარი ცხენივით, ცაში კაჭკაჭის გაფრენაც კი საგონებელში მაგდებს. ჩვენი სილაჩრით გამარჯვებულებმა აღარ იციან როგორ იდღესასწაულონ თავიანთი დღესასწაული, როგორ გაგვთელონ, გაგვანადგურონ, ყურით გაგვლეწონ და მტვრათ გგაქციონ. ოპ, ღმერთო, როდემდის, როდემდის უნდა ვიტრიალოთ ამ

ჯოჯოხეთ საკირეში და გავარვარებულ თონეში! ნეტავი სულაც შეგნება არ მქონდეს, ან ისე ვიყო აგებული, რომ ადვილათ ურიგდებოდე და ვეთვისებოდე ცხოვრების ყოველგვარ პირობებს... სადღესასწაულო არაა ეს გრძნობები, მაგრამ სხვა რა გვაქვს სადღესასწაულო?

მანდედამ მაინც მანუგეშეთ წერილებით: როგორ მოხდა თქვენი გადაყვანა, როგორ მუშაობდით პეტერბურგში ჩემ შემდეგ, როგორ მოეწყვეთ ახალ ბინაზე და საზოგადოთ როგორ გრძნობთ თავს.

ოღონთ კარგათ იყავით, თორემ სამშობლოს მანდედამ უფრო მეტ სარგებელს მოუტანო, სინამ დასაწვავ სოხუმიდან.

აქაურ ამბებს დაწვრილებით არ გწერავთ, რადგანაც ყველაფერი საწყენი და გულსაკლავია.

კვალად მოგილოცავ ქრისტეს აღდგომას და გისურვებო სიცოცხლეს.

უთქვენობით მხარმოტებილი და ობლად დარჩომილი ეპისკოპოსი ლეონიდი.

18 აპრილი 1907 წ.
ქ. ქუთაისი.

ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი
კირიონ საძაგლიშვილის ფონდი №1131
ზ. ჭიჭინაძის წერილი კირიონს

ჩემგან გულით პატივცემულო ამაგდარო კირიონ!

ბევრი რამ მქონდა მოსაწერი, მაგრამ რა გაეწყობა, დროებით ეს იქით გადავდე. გწერ მხოლოდ მცირე რამ წერილს პატარას ცნობებით. 1744 წ. გამოცემული „დაბადება“ ეხლახან მარის გადავეცი, რადგანაც მას დიდი სურვილი აქვს მისი შეძენის. მე მაინც არ დავივიწყებ და ვეცდები საღმე გიშოვნოთ, შოვნის უმალ ცნობას მოგწერთ.

უეჭველია შეიტყობდით, რომ ქართულს ენაზე „ყურანი“ დავბეჭდეთ. შარშან და წელს აჭარაში ორჯერ ვიყავი თან „ყურანი“ წავიღე. კაი გავლენა იქონია, ხოლო მცირე რამ წუნი დასდეს თარგმანის გამო, მაგრამ ესეც გასწორდება შემ-დგომისათვის. მომავალი ქართველ მაკმადიანთა ქართული ენის აღორძინებით დაწინაურდება და დაგვირგვინდება. ამ ზაფხულს კიდევ წავიღებ „ყურანს“ მუქთად ურიგებთ მათ მცოდნე პირთ, შეძენის მსურველნი თვით ხოჯები და მოლებიც აღმოჩნდენ. ამის ყველაფერს ამბებს დაწვრილებით ვწერ და დაიბეჭდება კიდეც, უეჭველია თქვენც წაიკითხავთ და ისია-მოვნებთ.

გაუწყებთ აგრეთვე იმასაც, რომ მე შევადგინე მთელი სურა ქართველ მაკმადიანთა სასარგებლოთ, ყველა წიგნები მათს სასარგებლოდ უნდა დავბეჭდო, ამისათვის საჭიროა დიდი შრომა და ნივთიერი ძალაც, მიტომ გავმართეთ ხელის მოწ-ერა, ამიტომ მოგართვით თქვენცა დაგავალებ, რომ ამ საჭი-რო ისტორიულ საქმეში მონაწილეობა მიიღოთ და რამით დახმარება აღმოგვიჩინოთ. ყველა ამ წიგნების დაბეჭდვა კი მათთვის აუცილებელს საჭიროებას შეადგენს, რადგანაც მათ-ში აი ასეთის სიტყვები თხოულობენ ხსენებულ წიგნებს: „ჩვენ დღეის შემდეგ ოსმალურს ენას ვედარ შევისწავლით, ჩვენთვის განათლება კი საქებარს შეადგენს. ჩვენი განათლე-ბა კი ქართულის ენით და წიგნით უნდა მოხდეს, რადგანაც ჩვენი დედაენა ეს ენა არისო, ეს გახლავთ მოკლე აზრი მათი და იმედია ამიტომ თქვენც ამ სურის გამოცემას კარგის თვალით შეხედავთ. რითაც ისურვებთ მათ დახმარებას, გიგ-ზავნით თვით წიგნების სიასაც. ვიტყვი, რომ „ყურანის“ შემ-დეგ მათში „სახარებაც“ მოიკიდებს ფეხს. ამისთვის ბრიტა-ნიის ბიბლიურის საზოგადოების უფროსმა გამგემაც მთხოვა და თან დამავალეს ოსმალურსა და ქართულ ენაზეც „სახ-არების“ წაღება და მიმოფენ მათ მცოდნე პირებში. ვნახოთ ეს როგორ იქნება და ან როგორ წავა. ხოლო ის კი უნდა ითქვას, რომ მოლებსა და ხოჯებში „სახარების“ წაკითხვის მსურველნიც აღმოჩნდენ და დამავალეს შეტანა. იგი როგორ გავლენას იქონიებს და ან როგორ გაიგებენ, ეს მომავალში გამოჩნდება. ზემო ხსენებულ წიგნების გარდა ერთი დიდი

ქუთი სხვა დასხვა საერო წიგნებიც მიმაქვს. რაც წერილით
ვერ შევძელი მოწერა, იმას ტარასი მოგახსენებთ.

მარადის თქვენი პატივისმცემელი

ზ. ჭიჭინაძე
1907 წ. 9 ივნისი თფილისი

მაკმადის შესახებ თქვენი წერილის ცალკე დაბეჭდვა მინ-
და, ნება მაცნობოთ რომელ წლის ნომერშია დასტამბული,
მე ვეღარ მოვიგონე. ჩემგან გამოცემულ წიგნების სახელებს
ტარასი მოგახსენებთ.

ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი
კირიონ სამაგლიშვილის ფონდი №303

†

ქრისტე აღსდგა!
მამაო წმინდაო!

რუსეთში გადმოყვანამ ერთ ტაქტიკას შემაჩვია. რომელ-
საც აქაც მივსდევ. ჩემსავით სამშობლოდან გადმოხვეწილებს
მოვნახამ ხოლმე და შეძლებისა და გვარად გუმსუბუქებ მათ
მდგომარეობას. აქ ჯარი, როგორც გწერდი, ბევრია და იმედი
ქონდა, რომ ჯარის კაცებში ქართველებიც აღმოჩნდებიან.
დათიკოს მოვაკითხვინე ქართველები და ტელეფონით შემატყ-
ობინეს, რომ სახლში მოვიდა ხუთი ქართველი ჯარისკაციო.
მაშინვე დათიკო გავგზავნე, თითო მანეთი საჩუქარი გავატანე
და დავავალე, რომ კახურით გამასპინძლებოდა. კარგი დრო
გაეტარებინა, იმათ სიხარულს თურმე საზღვარი არა ჰქონდა.
იმათგან ორი ვერელი გამოდგა, ორი-ავლაბრელი და ერთი-
ჩუღურეთელი. თურმე ქართველები 60 კაცი ყოფილა, მაგრამ
ისე დაუქსაჭიდათ სხვა და სხვა ჯარის ნაწილებში, რომ ორი
კაცი ერთად არ დაუყენებიათ, — ფასი ჰქონიათ გულში.

ლეონიდს დეპეშით მიულოცე ბრწყინვალე აღდგომა და
იმას ისევ ძველ საქციელს მიპმართა; — ბალტაში ჩემი დანიშ-

ვნის შემდეგ, როდესაც ბიძა-ძმისწული ჩამოვიდნენ დიმიტრის საკურთხებლად, ლეონიდი აღარ კადრულობდა ჩემთან ლაპარაკს, ხმას აღარა მცემდა და როგორც მკეთროვანს, ისე მე-რიდებოდა. როცა ორიოლში მომცეს ადგილი, მოწიწებით დამიწყო ქცევა, ეხლა კი ისევ ბიძისებურ ყაიდას მიჰმართა, რადგანაც ქორეპისკოპოსის ხარისხზედ ჩამომაგდეს, პასუხი აღარ მაღირსა, მაგრამ მას ქართული ანდაზა დაპიწყებია: „აქლემი ისე არ დავარდება, რომ ვირის საპალნის ტოლა მაინც ვერ აიკიდოს“.

ნ. 6. დურნოვოსგან ამ ბოლო დროს ორი წერილი მომივიდა და ამასთან ახალი წიგნიც - „**Судба грузинской церкви**“. ამ წიგნში (გვ. 146-147) საქართველოს ეკლესიას ავტოკეფალიის მაგივრად ავტონომიას აძლევს. მაგის პროექტით საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქი რუსეთის სინოდის წევრად უნდა იყოს; მასზედ განსაჩივრება საქართველოს ეპისკოპოსებმა კონსტანტინოპოლის პატრიარქის მაგივრად (ეს უფლება კონსტანტინოპოლის პატრიარქს მიანიჭა მეოთხე მსოფლიო კრებამ, მუხლი 9 და 17) მოსკოვის პატრიარქს უნდა მიართვან; ბაქოს მიტროპოლიტი, რომელიც ემორჩილება მოსკოვის პატრიარქს, როდესაც საჭიროდ დაინახამს, შეუძლიან თბილისში იცხოვოს (ესეც მეორე ბატონი კათალიკოსისა), იგი ირიცხება აპოკრისარიად და ეგზარხოსად სინოდის საქართველოში. ამაზედ მეტს იძლეოდა ობერ-პროეურორი ობოლენსკი. ნ. 6. დურნოვოს აზრი რომ განხორციელდეს, საქართველოს ეკლესია უფრო ცუდ მდგომარეობაში ჩავარდება, ვიდრე ეხლაა. დღეს ვგრძნობთ, რომ ძალადობით შეიერთეს ჩვენი ეკლესია, განსაჩივრების ნება გვაქვს, თანახმად მეოთხე მსოფლიო კრების დადგენილებისა, დურნოვოს პროექტით კი ჩვენი სურვილით ვუერთდებით რუსეთის ეკლესიას და სამუდამოდ უნდა გამოვეთხოვოთ ჩვენი ეკლესიის ავტოკეფალიას. თუ ჩვენი სამართალი მოსკოვის პატრიარქის ხელში იქნება, მაშინ ხომ ჩვენი საქმე საბოლოოთ დაიღუპა, რადგანაც კარგად გამოვიწვიეთ ამ ასი წლის განმავლობაში რა არის რუსეთის სასულიერო იერარქიის სამართალი. აპოკრისარი - ეგზარხოსი, ანუ უკეთ რომ ვსოქვათ მოსკოვის პატრიარქის ჯაშუში უფრო უარესი არ იქნება ეხლანდელ ეგზარხოსევ-

ბზედ?! ნ. ნ. დურნოვომ ამ ბოლო დროს გადუხვია. ჩვენც ისეთი საქმე მოგვივიდა, როგორიც საბრალო ქედანს. რუსეთს ჩავაბარეთ ჩვენი სვებედი და აღარაფერს გვიბრუნებენ. ჩვენს ქედანისავით ქვეყნის გაუტანლობაზედ მწუხარებით ვღუდუნებთ და ვღუდუნებთ.

იცი ქედანი რაზედ ღუდუნებს? აი რაზედ, უური დამიგდე უსსოვარ დროში ქედანს გაზაფხულის პირზედ თავის ჯიღა, თურმე, ოფოფისათვის მიუბარებია, ოფოფს ჯიღა თავზედ დაუდგამს და ძაან მოსწონებია. როდესაც ქედანს თავის ანაბარი მოუთხოვია, ოფოფს რუსული აშორო (ატკაზი) დაუკრამს, თუმცა ჯიღის მიბარებაში სანდო მოწამეც ჰყოლია საწყალ ქედანს, ამ დღიდან იგი თურმე მოთქმით ღუდუნებს:

„წმინდა თევდორეო”

შენ ხარ მოწამეო,

ოფოფს ჯიღა მივაბარე,

აღარ მომცა მეო.”

მომიკითხე ყველანი.

ე. კირიონი

PP.S ეს არის ეხლა მივიღე შენი წერილი. მაღალაშვილს დიდის სიამოვნებით მივსცემდი უფლებას, რომ სამსახურის თავის დანებება არ მედგას წინ. მაგ ფულის იმედიღა მაქვს, სანამ საქმე სხვანაირად დატრიალდება, — ეგ არის ჩემი პენსია. ზვრის დაბრუნებაც იმიტომ განვიზრახე, რომ ჩემთვის ცხოვრება გამეადვილებინა, რადგანაც სოფელში ყოველ შემთხვევაში უფრო იოლად შეიძლება კაცი გამოვიდეს. ას თუმნის რენტას და ახალ ნაყიდებს ნუდარ შეიტან ბანქში, ან ტარასის გამოატანე სოხრანაია როსპისკა და რენტები, ან შენ წამოიდე, თუ უთუოდ მოგიხდება წამოსვლა.

**ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი
კირიონ საძაგლიშვილის ფონდი №1291**

მივიღე 190710/X. დღესვე გავუგზავნე 1907 წ.10/X ოცდახუთი
მანეთი. ე. პ.

ქ. პეტერბურგი

ყოვლად-სამდგრელო მეუფეო!

როგორც ამას წინად გწერდით – ბ-მა კობეკომ დაგვრთო
საჯარო წიგნთასაცავში მუშაობა, მხოლოდდა საჭირო შეიქმნა
რექტორისაგან ნებართვის აღება. მეცადინეობა უკვე დავიწყეთ 24 სეკტემბერს და ვმუშაობთ 4 კაცი. პირველად ხელი
მივყავით იმისთანა ხელთნაწერების გადაწერას, რომლებიც
მარტოდ აქაურ წიგნთ-საცავშია.

სამუშაო ძნელი აღმოჩნდა: დიდად საძნელოა ხელთნაწერ-
ების გარკვევა და დიდ დროს და დაკვირვებას თხოულობს.
თითო თაბახის გადაწერას სწორ ორ საათ ნახევარს-სამს
უნდებით. უფრო კი გაგვიჭირა საქმე მეფე-დედოფლების და
მთავრების ავტოგრაფების ამოკითხვამ. ვმუშაობდი დილის 10
საათიდან ნაშუადლევის 2-მდი. სამს კი (ხელნაწერთა განყო-
ფილება) ბიბლიოთეკა იხურება. კვირა უქმე დღეებში მუშაო-
ბა არ სწარმოებს. აქაურ ხელთნაწერთა სია შევადგინე და ამ
დღეებში მინდა გავუგზავნო ტფილისში ბ-6 ჯანაშილს და
ვთხოვო მაცნობოს რომელი მათგანი თფილისის მუზეუმში არ
იმყოფება. ვფიქრობ, რომ ეს უკანასკნელი უნდა გადაიწეროს,
ხოლო ისინი კი, რომლების ასლი ანდა მეორე ეგზემპლიარი
თფილისშიც არის დაცული, გადაუწერელი დარჩებიან.

ყოვლად-სამდგრელო, სტუდენტების (გადამწერლების)
შრომის ფულს გამოგზავნით, რადგანაც ისინი დიდად საჭი-
როებენ და მთხოვეს ადრევე მომემართა თქვენთვის.

გამოვითხოვ რა თქვენი მეუფების ლოცვა-კურთხევას
უმორჩილესად დაგმობი მარად თქვენი ერთგული
სტუდენტ სამუილ ცომაია

ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი
კირიონ საძაგლიშვილის ფონდი №321
ქირიონის წერილი ს. ჩიჯავაძისადმი
†
მამაო წმინდაო!

რა საშრომი მასალებიც მქონდა წამოღებული პეტერბურგის აკადემიიდან, ვისარგებლე და ეხლა თითქმის უსაქმოთა ვზიგარ. დიდი საქმეა, რომ ერთი კვირა კიდევ გავძლო აქ და ისევ პეტერბურგს უნდა მივმართო, რომ ჩემი საქმე როგორმე მოვაწყო, თორემ თქვენ გძინამთ.

(ცდა თუმც.) თალიკოს უთხრი, რომ ხუთი წელიწადი უცდიდი, მაგრამ მაგან ავეჯის 180 მან არ გადაიხდა. ამდენი ხანი ცდა თუმცა კმაროდა, მაგრამ კიდევ ერთი თვის ვადა მივეცი; თუ ამ ვადის განმავლობაში არ გადაიხდოს ვალი, მუშები გაგზავნე და ჩემი სახლის ავეჯი წამოაღებინე. კანტორაში სოფრონს ჰკიოთხე სოხუმის ეპარხიაში ყოფნის დროს, მე რევიზიაზედ სიარულის პრაგონი მერგებოდა. ამის შესახებ ქადალდი მანდ იყო გამოგზავნილი სოხუმიდან და გამიგე რა მდგომარეობაშია ეს საქმე. პროკურორების და მდივნების სიაც სთხოვე, შეიძლება დამიჩქარონ. მინდა კანტორის ისტორია პირველსავე შემთხვევაში ე.ი როდესაც ამისთვის საკმარისი ფული მომიგროვდება-დავბეჭდო.

აქ დღეს საქმარისად თბილა, სადამოდან კი სიცივე საგრძნობლად იჩენს ხოლმე თაგს. პარტში ნარზანის გარშემო და ახლო მდინარის ნაპირებზედ გაცხარებული მუშაობაა. 61 ბურაო დასდგეს ნიადაგის გასაშინჯათ. მიწას ღრუნტიან 9-10 საჟინის სიღრმეზედ. სხვაგანაც ბევრგან უნდა გაშინჯონ ნიადაგი. მუშების სიტყვით, საშობაოთ გაათავებენყველა უწყობელ ადგილებში ნიადაგის გასინჯვას. გუშინ დათიკო მოვიდა და ქვემო ნიქოზიდან ვერა მოიტანა რა, რადგანაც კოვნოდან გაგზავნილი სამ ყუთიდან აქამდე შაქრის მარტო ერთი ყუთი მისვლია, რკინის გზები მეტად აგვიანებენ საქონელის გადატან-გადმოტანას. მანდიდან 23 ენკენისთვეს გამოგზნილი ღვინო ჯერაც არ მომსვლია.

მამაო! სწორედ გითხრა დიდი ყოფმანის შემდეგ გადავსწუ-
ვიტე მაგ რენტების გამეტება. ხათრი ვეღარ გაგიტეხე. ძალა
ვშიშობდი, რომ არ ჩავეთრიეთ და მართლაც ეგრე აღმოჩ-
ნდა. შაქროს დეპეშით შევატყობინე, რომ მანდ ნუღარ ჩამოვა,
რადგანაც საქმე სხვანაირად დატრიალდა მეოქი. ეგ რენტები,
სანამ ჩემი საქმისას არა გავიგებ, მანდა გქონდეს. დაწვრილე-
ბით შემატყობინე სამდვდელოების მოლაპარაკება რითი გათ-
ავდება, რა გზას დაადგებით. ეცადეთ კარგად გაითვალისწინ-
ოთ ჩვენი დაცემული ეკლესიის-მდგომარეობა. საჭიროა, რომ
თავად-აზნაურთა მხრიდან, წერა-კითხვის საზოგადოებისგან
და სხვა ქართული დაწესებულებათაგან წარმომადგენლები
მოიწვიოთ და იმათთან ერთად იქონიოთ თათბირი.

გუშინწინ სტუდენტ ს. ცომაიასგან წერილი მომივი-
და, რომელშიც მატყობინებს, რომ მუყაითად შესდგომიან
ხელთნაწერების გადმოღებას და ფულებს ოხოულობენო 17
მან. იქ იყო ჩემი ფული ამ საქმისათვის და ოცდახუთი მა-
ნეთიც იმ დღესვე გადავეცი ფოსტით. გადამწერ სტუდენ-
ტებს ალბათ ჰგონიათ, რომ მარტო ხელთნაწერების პირების
გადმოღება მაქვს სახეში, — ის კი არა ჩემი აზრი სულ სხვა
არის: მსურს იგინი შევაჩვიო საისტორიო შრომას და მით
ჩვენი წარსული შევაყვაროთ. ამ აზრის მისაღწევად ფულებს
როგორ დავზოგამ!!

მომიკითხე ყველანი

იფხიზლეთ, ვინაიდან მტერი კარს უკან გვიდგა.

ებ. კირიონი

1907 12/IX ქ. კისლოვოდსკი

**ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი
კირიონ სამაგლიშვილის ფონდი №739
ბერ-მონაზონ ილია ათონელის წერილი კირიონისადმი**

**თქვენო ყ“დ უსამღვდელოესობავ ყ“დ უსამღვდელოესო
წმიდაო მეუფეო კირიონ!
გვაპურთხე წმიდაო მეუფეო!**

უწინარეს ყოვლისა შენდობას და პურთხევას გამოვითხოვ
თქვენი წმინდა მეუფებისაგან, და მოწიწებით და სასოებით
ვეამბორები თქვენ წმიდა ფეხებს, და ყოვლის შემძლებელს
ღმერთს მამაზეციერს ვსთხოვ, და სასოსა ჩვენსა და მფარველ-
სა ქართველთასა, დედასა დვთისასა და შემწესა ჩვენსა ივერ-
იის დვთისმშობელისა, თქვენი მშვიდობით და დღეგრძელო-
ბით ცხოვრებას სასიქადულოდ და სანუგეშოდ ჩვენი საწყალი
და დაობლებული სამშობლოისა. მენება მრავალი ქება წარ-
მომეთქვა თქვენი სამშობლოსადმი დვაწლისათვის, მაგრამ ვი-
თარ შესაძლებელ არს ეგე ჩემგვარ ლიტონი და უნდოისა
კაცისაგან, რომელსა ფილოსოფოსი ვინმე და ენა ჭკევარი
ვერ შემძლებელ არს თქვენი დვაწლის ქება წარმოთქვას,
რამეთუ იოანე თქროპირზე და სხვათა ყოველთა აღმსარე-
ბელთა და მღვდელთ მოწამეთა აღმატებულ არს და უაღრეს
თქვენი სამშობლოსადმი მოღვაწეობა, ანუ რა სარგებელი არს
კაცთა მიერი ქება, ოდეს უფლისა ჩვენისა იქსო ქრისტეს მიერ
ინეტარებით, ნეტარ იყვნენ დევნულნი სიმართლისათვის რამე-
თუ მათი არს სასუფეველი ცათაო. და შემდგომი. აწ თუ ნე-
ბას მიბოძებთ და არ განმირისხდებით მოგახსენებთ ჩემ ვინა-
ობას, თუმცა თქვენიპირადი ცნობა მე არა მაქვს, მაგრამ
ფრიად დაწვრილებით უწყი თქვენი სამშობლოსადმი მოღ-
ვაწეობა და სიმართლისათვის ადგილით ადგილად დევნულე-
ბა, მენება და ფრიად მოსურნე ვიყავ თქვენი ნახვისა 1911
წელს ჩემი სამშობლოს ყოფნის დროს, მგზავრ გავიარე სე-
ბასტოპოლისი და ზღვის გემის ბილეთი იქამდის ავიდე იმ
მოსაზრებით თქვენ მენახეთ, მაგრამ ჩემმა ცოდვილმან და
მცონარებამან დირსი არ გამხადა თქვენი ნახვისა, ჩემდა
საუბედუროდ გემი ღამე მოადგა მაქ და ნივთების გადატანა

დამიმდიმდეს, და საზღვარ გარეთ გასასვლელი ბილეთსაც ვადა გაუდიოდა და ამ მიზეზმა დამაკლო თქვენი ნახვის და კურთხევის მიღებას, მე გახლავართ ივერიის მონასტრის წმიდა ილიას ეკლესიაში, დარწმუნებული ვარ თქვენცა გეცოდინებათ ეს ადგილი, აქ მოღვაწეობდა შემდეგ ივერიის მონასტრიდგან გაშორებისა წმინდა და ღირსი ბერი მამა ვენედიკტე ქიოტიშვილი, რომელიც მიცვლილ არს 1862 წელსა, და წმიდა ბერი ილარიონ ყანჩაშვილი სოლომონ იმერთა მეფის მოძღვარი, და ბერი ბესარიონი ე“დ სამდვდელო გაბრიელ ეპისკოპოსის ძმა, და სხვა ქართველი მამები რომელთა მოღვაწეობა მთელ ათონში განთქმულ არს აქამდის, და ახლა ჩვენი მარტო ორი სულიერი ძმანი დაშორმილ ვართ ბერი მაკარი და მე გლახაკი ილია რომელნიც მონასტრის ძმათ ვირიცხებით, მაგრამ ფრიად შეურაცხებასა და წვალებასა განვიცდით ამ უამად ივერიის მონასტრის ბერებისაგან, რამეთუ არა ბერები არიან ესენი, არამედ არცა წარმართი და ურიათაგან შესაძლებელ არს ეგე ვითარი უწყალოება და უკეთურება, რაც ესენი ქართველ ბერებს უშობიან და აჭირვებენ. შეუძლებელია მაგისი აღწერა და ენიოთ გამოთქმა, მე ჩემი სამშობლოს ყოფნის დროს ვისთანაც შეიძლებოდა ცრემლითა მხეურვალითა შევევედრე, რამე შემწეობის ხელი აღუპყრან ათონელ ქართველ ძმობას, ე“დ სამდვდელო უფალ ლეონიდმა თუმცა ჩვენი ბერების დავით გარეჯაში უსიამოვნებისა გამო გულკლებულია მაგრამ ასე მითხრა, თქვენ კაცი არა გყავთო იქაო, ვინმე ნახწავლი კაცი უნდა გყავდეთო და მაშინ შეიძლება თქვენი საქმე გაკეთდესო, ანუ ე“დ სამდვდელო კირიონი რომ წაბრძანდებოდესო, მაშინ კარგათ იქმნება საქმეო, და ამის გამო მენება თქვენი ნახვა რო რამე მეკითხნა თვენთვინაც, ე“დ სამდვდელო დავითმა დამპირდა იმ ჟამად მისი სოხუმში ყოფნის დროს ლეონიდსა და გიორგის გაუგლით თფილისში წასვლის დროსო, და პატრიარქს და მთა წმიდის 20 მონასტრის მართველებს ვთხოვთ რამე საშვალება მოგცენო, მაგრამ ე“დ სამდვდელო ლეონიდი და გიორგი არ დათანხმებულან როგორც გავიგვ, ამ მიზეზით, რომ ისინი ჩვენ თხოვნას უურადღებას არ მიაქცევენო, ბატონი ცაგარელიც ვნახე და იმას მუხლმოდრეკით ვსოთხოვე, ბატონი

მოსე ჯანაშვილის და მღვდელი მამა ვასილ კარბელაშვილის თან დასწრებით, მაგრამ მაგან უარი ბრძანა ჩვენ ეხლა ავტოკეფალიის დაბრუნების ცდაში ვართო, და ბერძნის პატრიარქები უნდა დავიხმაროთ, და ახლა ივერიის მონასტრის დავა რომ დავიწყოთ მაშინ ბერძნები არაფერს შეგვეწვაო, და კიდევაც დაიბარა უველა რედაკტორები, და ამცნო ბერძნების შესახებ არაფერი არ დასწეროთ, და როგორც მაგი ბრძანებდა ამ ერთი წლის განმავლობაში ჩვენი ავტოკეფალია დაგვიბრუნდებაო, და მაშინ ივერიის მონასტერსაც და სხვებსაც დავიბრუნებთო, მაგრამ ჯერეთ არაფერი კეთილი არა სხანს ეკლესიისა ჩვენისათვის როგორც ისმის, და მე მაშვინაც მოვახსენე ბატონი პროფესორს ჩვენ თუ ჩვენმა სიმართლემ რამე გვიშველა თორემ თქვა ბერძნის პატრიარქების შეწვნის იმედით ამაო არის ჩვენი ავტოკეფალიის ცდა თქა, და კიდეც ბ. პროფესორი წარსულის წლის ზაფხულში საზღვარგარეთ ყოფილა როგორც გავიგეთ, და კონსტანტინეპოლში გაუვლია და უნახავს მსოფლიო პატრიარქი იაკობი და უთხოვნია შეწვნა ჩვენი ავტოკეფალიისთვის, მაგრამ პატრიარქს უთქვამს, თქვენ მეფე არა გყავთო და ეს საიდგან მოხდებაო, ბ. პროფესორს უპასუხნია თქვენ 400 წელზე მეტი არისო მეფე არა გყავთო, და 4 პატრიარქი რომ ზისო ეს რადა არისო, და მერმეთ უთქვამს პატრიარქს მე თუ მკითხესო ვნახოთო მე არ დაგიშლითო. ამას თქვენც გაიგებდით, და ასე ყველამ თავთავის აზრი წარმოოქვეს ივერიის მონასტრის შესახებ, და სხვებმაც ბევრმა მოთხოვეს, ედ სამდგდელო კირიონ შინაგან მორიგებას უბნობდაო ბერძნებთანო, ეგ მაშინ ადარ მოხერხდებოდა ბერძნის ბერებთან, და აწ გნახოთ, რომლის შინაარსს ქვემოთ მოგახსენებთ. მხოლოდ 1911 წელს შემდგომ რომ სამშობლოდგან დაბრუნდი ოკეომბრის ოვეს რიცხვი არა მახსოვს თუმცა სახალხო გაზეთში იყო გამოცხადებული, ქმნეს კრება ათონის 20 მონასტრებმა და გადასწყვიტეს ათონიდგან გაეყარნათ ქართველი ბერები, და დაიბარეს მამა იონა ქართველთა ბერების წარმომადგენელი, და გამოუცხადეს ეს ამბავი, ანუ ველიას წესზე უნდა დაგვმორჩილდეთო, თუ არადა გადაგყრითო. 15 დღის ვადა მისცეს ეფიქრნათ, რომელს არჩევდენ, და როცა დარწმუნდენ ქართვე-

ლი ბერები მაგათი გადაწყვეტილებას აღარ ემორჩილებიან, პროტოკოლი დასწერე და 14 მონასტერმა ხელი მოაწერა ქართველი ბერების გადაყრაზე, მაგრამ ეს წმიდა ღვთისმშობელმა რომელი მარადის შემწე და მეოხი არს ნათესავისა ჩვენისა, ცუდყო უსამართლო განჩინება მათი, და აღმოგვიჩინა კაცი ნიკოლოზ არქიმანდრიტი, რომელიც სამშობლოისთვის ისჯების, და ერის კაცის სამოსლით იქცევის კონსტანტინეპოლში, თუთ მიმართ დიდი ვეზირს, და ხელათ დეპეშა გამოაფრინიეს თესალონიკის ვალი ფაშადგან, ერთს ქართველს ბერს ხელი არ შეახოთო თორემ რაც დაგემართებათ თქვენ იციოთ, და ამის გამო არა მცირედი ზარი დაეცა ათონის ბერძნის ბერებს, და ასე ცუდი იქმნა მათი უკეთური განზრახვა, ამ ნიკოლოზმა ბევრი ეცადა ჩვენი ათონის მონასტრის შესახებ. რაც იმან კონსტანტინეპოლში საბუთები გამოიტანა არხივებიდგან და ბიბლიოთეკებიდგან ივერიის მონასტრის, საქართველომ თუ გინდ ორასი ათასი მანათი დახარჯოს გაუჭირდება მაგის შოვნა, მაგრამ ჩვენდა საუბედუროდ უქმოდ ჩაიარა შრომამ, ის თათრის მთავრობის საშვალებით იღწვიდა ამ საქმეს, და ახლა ასე შეიცვალა პოლიტიკის ვითარება, და სათათოეთს ეს ქვეყნები ჩამოაცილეს, და ახლა არავინ არს ჩვენი შემწე თვინიერ ივერიის ღვთისმშობლისა და ჩვენი სამშობლოისა, შარშან იონას მეორე კაცი მღვდელ-მონაზონი სამპსონი, რომელიც თქვენი ხელდასხმულ არს მგონია იოანე ნათლისმცემლის უდაბნოში, გავაგზავნეთ სამშობლოში და ვაუწყეთ საქართველოს ერთგულ შვილებს ჩვენი ასეთი მღვდელვარება და ჭირი, და თანაც სხვა დავავალეთ, იქ საწყალი ჩვენი ბერი ვენედიკტე ისე ოხრათ რომ მოკვდა, იმის დარჩენილი მამულების საძიებელად, და როგორც იწერება იმედი აქვთ რამოდენიმე მაინც დაიბრუნონ, და გაზეთები იუწყებიან, ჩვენი თავად აზნაურობა შეუდგაო ივერიის მონასტრის გამოიებას და ცდილობენო რომ დაიბრუნონ, აგერ წელიწადზე მეტი იქმნება ეს ხმები დადის, და ჯერეთ ჩვენამდის არაფერს მოუწყევია მაგათი მეცადინოებას, და არცა ვიცი კარგათ რომელი საშვალებით და ძალით ცდილობენ, და დრო კი ახლა არის, ახლა თუ ვერ დავიბრუნეთ ივერიის მონასტერი მერმეთ კი ძალიან საეჭვო არის მისი დაბრუნება ქართველთათვის,

ლონდონში უკვე გადასწყვიტეს ათონი გამოყონ და ცალკე რესპუბლიკათ გახადონ, ესარის რუსის აზრი და ამ საშვალებით უნდა რუსეთს ათონის ხელში ჩაგდება, ბერძნებმა უკვე ეს იციან და დიდი აღმფოთებულები არიან და კიდევაც განაცხადეს ჩვენ რესპუბლიკა არ გვინდაო, ათონი მუდამ საბერძნეთს ეკუთვნოდა და საბერძნეთს უნდა შეუერთდესო, და კიდევაც ცხობა მიიღეს ამ დღეებში, ოქსალონიკით 20 მონასტრების წარმომადგენლებიდან ათონი ავტონომია არ იქმნებაო, და სად გადასწყდა ეს საქმე კი არ ვიცი, მაგრამ მე მგონია ჯერეთ ვინც ათონის ვითარებაზე რამეს იტყვის ძალა არ ექმნება, რადგანაც ომი ისევ არის და მშვიდობა არსად სჩანს, ასე წინა უკანა არის ათონის დღევანდელი პოლიტიკის ვითარება, და ამისთვის ძლიერ საჭიროა თქვენი მობრანება, და დიდი მნიშვნელობა ექმნება ეგებ რამე მოახერხეოთ ახლა, ამ ახალი მთავრობის საშვალებით, თუ ნებას დართავენ და შეიძლება თქვენი საზღვრის გარეთ წამობრანება, ეგებ თქვენი საშვალებით და მიხედვით ყურადღება მიაქციოს ბერძნის მეფემ ჩვენს თხოვნას, თორემ ისე ივერიის მონასტრის ბერებისაგან და პატრიარხისაგან არაფერი არ გამოდნება შინაური მორიგებით, თვინიერ ძალდატანებისა, ამაში ნურავინ შეცდება, ძლვდელ-მონაზონ სამპსონს დავავალეთ ჩვენში წასვლის დროს ძმობას თქვენთან გაევლოთ და ჩვენი გაჭირვება მოუსესენებია თქვენთვის, იყო თუ არა არ ვიციოთ, არაფერი მოუწერია მაგის შესახებ, ისე შესანიშნავი ჩვენი კაცი არავინ მოსულა აგერ ერთი ხანია, შარშან ვიდაცა მოსკოვიდგან ვიკარი ეპისკოპოსი მოვიდა, ტრიფონ თურქისტანიშვილი არის, და ხმა დააგდეს რუსებმა და ბერძნებმა, ქართველი ეპისკოპოსი მოდისო, და ჩვენს სიხარულს საზღვარი არ ჰქონდა ნამდვილათ ყ“დ სამდვდელო კირიონ იქმნებაო, მაგრამ იგი ყოფილ იყო, და მოვიდა ივერიის მონასტერშიც და სამი-ოთხი საათი დარჩა, და ვნახე მეცა და ცოტა რამე ვეზრახე, მაგრამ მაგი ქართველობისას არაფერს ამხელდა, ისე გადაგვარებული ყოფილა, და კიდევაც მითხვა რომელი ადგილიდგან ხარო იმურელი ხარო თუ კახელი თუ გურულიო, და ასე ჩამოთვალა მე მოვახსენე თქვენო ყ“დ უსამღვდელოესობავ მაგაში წინააღმდეგი ბრძანდებით თქვა, ჩვენ ყველა ნამდვილი კავკასი-

ის შვილთა ქართველები გვეწოდების თქვა, ათონში რათ მოსულხართ თქვენ ქვეყანაში ქრისტიანობა იკარგებაო და რათ იქ არ მიდიხართო და არ ეწევითო, ლევონიდი ოქროპირიძე ჩვენი რუსების წინააღმდეგი არისო, და სხვა მრავალი უსიამოვნო სიტყვები მითხვა, და ზოგიერთი რაც ეკადრებოდა მეც უთავაზე. ჩვენდა სამწუხაროდ ჩვენი ძვირფასი სამშობლოს შვილი ბატონი ხახანაშვილი ხანდისსან წერილს გვწერდა და გვანუგეშებდა ბარე 20-ოდე მისი წერილები ახლაც მაქვს თავმოყრილი, იგიც სიკვდილმა მოსტაცა ჩვენი საწყალი სამშობლოს ასე უდროვოდ რომელსაც მრავლისაგან მრავალი კეთილი შეეძლო გაეკეთებინა, და ასე გული მოგვიწამლა მისი ნუგეში მოკლებამ. მომეცეს ცრემლი იერემიასი რათა ვტიროდი და ვალოვობდი საწყალი ჩვენი სამშობლოსთვის, რა ყოფილა საქართველო და დღეს რა ვართ, იმ ერებს რომელთაც ხმის ამოღება არ შეეძლო, და არც იცნობდა კარგათ სხვა ევროპის ხალხები დღეს თავისუფლებას დებულობენ, სხვათა შორის აი ალბანელები დღეს როგორიც გაზეთები იუწყებიან გადაუწყვეტიათ აგზონომია უნდა გახდესო, და ჩვენ კი რომელი 100 წლით ქრისტეს წინათ ფარაოზ მეფემ განამშვენა და უმაღლეს ხარისხზე დააყენა, დღეს ხმის ამოღების ნებას არ გვაძლევენ ისე შეცვალა დროთა ვითარებამ. აბა თქვენ იცით ყ“დ სამღვდელო მეუფეო რა მხედველობაში იქონიებოთ ათონის ივერიის მონასტრის საქმეს, მე ნამდვილათ დარწმუნებული ვარ თქვენ თუ წამობრძანდებით აქეთ ნადვილად ივერიის მონასტრის საქმეს გაახერხებთ, და ესე არა მცირედი დიდება იქმნება ჩვენი სამშობლოისა, და თქვენთვისაც დიდი დიდება და სახელი იქმნება, ივერიის მონასტერი თავის უფლებით თუ საქართველომ დაიბრუნა, თუ გინდა მეფობა ქონდეს მისი მსგავსია, აქიდგან ბევრი რამე კეთილი საქმის გაკეთება შეიძლება, როგორც ძველათ აქიდგან გაუნათლებიათ ჩვენი სამშობლო ისე, რა ქართველის გულმა უნდა შეუძლოს ტირილი არ მოუვიდეს ამის შემხედავს, ცათა მომბაძავი მონასტერია დედამიწის პირზე ამისი ფასი მონასტერი არ მოიპოვება, თუმც ჩვენში ზოგიერთი პირები იძახიან რა საჭირო არისო ათონის მონასტერი ქართველებისთვისო, მაგრამ ვინც მაგას სჩივა ძალიან ცდება, და სრულიად ივერიის

მონასტრის ცნობას მოკლებულია, ამ ივერიის მონასტრის საქმეს რომ გაუძლვეს იმ გვარი კაცი ჩვენშიც არ მოიპოვება თორემ საზოგადოზე გვინდოდა თხოვნა, ნიკოლოზ არქიმან-დრიტი (არქიმანდრიტ ნიკოლოზ ნამორაძეს ბრალდებოდა ეგზარქოს ნიკონის მკვლელობა – ს. ვ.) თავისუფალი რომ იყოს აქ ჩვენთვის მილიონი ლირს, მაგრამ იმას სამწუხაროდ მთავრობასთან არ შეუძლია გამოჩენა, რასაც ცდილობს საიდუმლოდ შობა და თქვენთანაც საიდუმლოდ იყოს ეს ამბავი, და ჩემი სახელსაც ნუსაღა გაამხელო თორემ ივერიის მონასტრის ბერები ცეცხლში ჩამაგდებენ და მაგას ვინ ეძებს ეს ორი კაცის ადგილიც დაიკარგება ქართველთათვის, მე რასაც ვისმე ვწერ საიდუმლოდ ვშობი, თორემ თუ გამიგეს ბერძნებება ხელმწიფება აქვს ჩემზე ბოროტის ყოფად. ლირსი მამა მღვდელ-მონაზონმა დიმიტრიმ ანუ იგივე დომენებიმ ნათლისმცემლის მონასტრელმა რომელიც აქ დახშულად ცხოვრობს მოგიკითხათ სიმდაბლით, და ყველა ათონელი ქართველი მმობამ ნახვის სასოებით მოგიკითხათ, და ღმერთსა სთხოვენ თქვენი მშვიდობით ყოფნას, და ბოდიშს იხდიან წერილის მოუწერლობისათვის მაგრამ ერიდებათ ასე გაუგიათ ყ“დ სამდვდელო კირიონს წერილი და კაცის მიღება არ შეუძლიაო. მაპატივეთ ყ“დ სამდვდელო მეუფეო ასე ბევრი შეგაწუხეთ, იმედია თქვენი კურთხევის და წერილის ლირსს გამხდით.

თქვენი ყ“დ უსამდვდელოესობის და მეუფების და ლოცვის მსასოებელი მდაბალი და გლახაკი ღვთისადმი მღოცველი მდვდელ-მონაზონი ილია ათონელი

10 აპრილი. 1913 წელს.

**ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი
კირიონ საბაგდიშვილის ფონდი №1387
ტარასი მღვდელის წერილი კირიონისადმი
1908 წ. 7 ნოემბერი**

უოვლად უსამღვდელოესო მეუფეო მაგურთხეთ!

ბერ ბესარიონ ფავლენიშვილზედ ცნობებს ვკრეფავდი და
აი მე რა მიამბო მასზედ მღვდელმა ისაკ (ყარამან) მენთეშაშ-
ვილმა, რომელიც აღზრდილი იყო ეს ისაკ იოანნე ნათლისმ-
ცემლის უდაბნოში და მას ჰქონდა გაგებული იქაური ბერ-
ებისაგან: ბესარიონი როდესაც ცხოვრობდა ამ უდაბნოში
მის ხმას ვერავინ გაიგებდა ვერც ლოცვაში ვერც საქმეში
და ვერაფერში, ასე სიჩუმით ატარებდა თავის ცხოვრებას,
რომ არავის ვაწყეინო ჩემი ენიოო, ამისთვის პირში თურმე
ერთი მუჭა კენჭი ეყარა და ელანძღვათ თუ ეგინებინათ მაინც
ხმას ვერავის გასცემდა, რადგან პირი კენჭებით ჰქონდა სამსე
და ეს კი თურმე არავინ იცოდა. ამაზედ ძალიან ბრაზები
მოსდიოდათ ყველას და ერთხელ როდესაც, რომელილაც ეგ-
ზარქოსი მისულიყო რევიზიაზედ ეჩივლათ ბესარიონისათვის
არ ვიცი კრებულს თუ წინამდღვარს, რომ ხმას ვერ ვაღუ-
ბინებთ ვერაფერშიო. ეგზარქოსი თვითონ დაელაპარაკა რამ-
დენჯერმე, მაგრამ არც მას გასცა ხმა. გაბრაზებულმა მან
თავისი ჯოხი წაჲკრა კბილებში და სიმწრისაგან, რომ ვეღარ
მოითმინა კენჭები თურმე გადმოსცვინდა პირიდან საწყალს
და მაშინ თურმე მიხვდნენ თუ რა იყო მიზეზი მისი სიჩუმისა.

ამავე ბესარიონზედ ჩვენი სოფლის კავთისხევის მღვდელმა
სვიმონ ინდიეგმა მიამბო შემდეგ: ს. ერედვის (გორის მაზრა)
ცოტა მოშორებით მთაში არის წმ. ილია წინასწარმეტყვე-
ლის ეკლესია; აი ამ ეკლესიასთან ჰქონდა თურმე ბესარიონს
მოთხრილი ორმო, რომელშიც იჯდა ბესარიონი და განუ-
წყვეტლივ ლოცულობდა განდეგილი სოფლიდგან. ერთხელ
მივიდნენ მასთან ოსები და ფული მოსთხოვეს, ფული რომ არ
აღმოაჩნდა შიგ ორმოშივე ჩახეხეს ხანჯლებით და მოკლეს.
შემდეგ მისმა ნათესავებმა წამოასვენეს მისი გვამი და დაასა-
ფლავეს სოფლის შტატის წმ. გიორგის ეკლესიაში ამბიონის
წინ. ზედ საფლავის ქვა აძევს (წარწერა არ მახსომს) და

მასზედ აწყვია მისი რკინის კუნკულა რკინის სარტყელი და რკინის ქალამნები.

ამ ეკლესიის კარებში სდგას ერთი დიდი ქვის სვეტი, რომელზედაც არის აშენებული ეკლესია და ამ სვეტს წარწერა აქვს, რომელსაც ვერ კითხულობენო. გადმოცემით ამბობენ შიგ ქვაში უნდა იყოს რაიმე დაცულიო!!

1908 წ. 7 ნოემბერი.
მდგვდელმონაზონი ტარასი

ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი
კირიონ საძაგლიშვილის ფონდი №1323
ამბობს ხელაიას წერილი კირიონს

1910 წ. 19 ოქტომბერი

ერთ სამღვდელოვ?

ჩამოვდი და დავსახლდით ჩემს მონასტერში. მონასტერი გვარიანია, ვიყავი ნოვგოროდშიც. მონასტრების ბლადოჩინათ შენი ნაცნობი არქიმ. ანატოლი, რომელსაც ნოვგოროდში სასულიერო წრეებში დაუმსახურებია სახელი „გრუზინოფილისა“. კონსისტორიის მდივანმა მითხრა, რომ ანატოლი დიდი „გრუზინოფილია“ და ყვალვან ქართველების ქებაშიაო.

სხვათა შორის ანატოლიმ მითხრა, რომ ის დიდი პატივისმცემელია შენი, დიდად სწუხეს, რომ მტრებმა კირიონი მომამდურესო, მაგრამ იმედი მაქსო ჩემზე აზრს გამოიცვლისო. დიდი თანაგრძნობით და სიყვარულით მესაუბრა შენზე და მთხოვა მის მაგივრად ლოცვა-კურთხევა გამოვითხოვო შენგან და სიყვარულით მოგიკითხო.

შემატყობინე, როგორ მიდის შენი საჩივრების საქმე ვ-ვის (ვოსტორგოვის ე. ბ.) შესახებ, როდის დაგვინიშნავენ, გავემზავრები პეტრეს ქალაქიდან და საით? აქით გამოივლი, თუ

არა? მომიკითხე მალაქია და სამუილი ოოდესაც დროს იშვინიან, იმედი მაქვს მესტუმრებიან, მონატრულად დაუხვდები, დიდათ სასიამოვნო იქნება ჩემთვის, შენ თუ ინებებ, მოხარული ვიქნები, წერილს ველი ახალის ამბებით.

შენი ერთგული და მარად პატივისმცემელი ამბროსი
ადრესი: Г. Старая Русса, Новгор Губ

მინაწერი

ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი
კირიონ საძაგლიშვილის ფონდი №850
სოსიკო მერკვილაძის წერილი კირიონს

1910 წლის 1 მარტი
თბილისი

თქვენო ყოვლად უსამღვდელოესობაგ ჩვენო
სასო და იმედო მეუფეო კირიონ!

პირველად მოვითხოვ თქვენგან თქვენს ლოცვა-კურთხევას და გეამბორებით მადლიანს მარჯვენაზედ. ვთხოვ ყოვლად მოწყალე დმერთს, ჩვენს განმანათლებელს წმიდა ნინოს და ივერიის დთისმშობელს, თქვენს დღეგრძელობას, ჯანმრთელობას და ტანჯვა-წამებიდგან ბედნიერად გამოსვლას და განთავისუფლებას...

თქვენი ამბავი მეუფეო ადარა ვიცოდი რა გარდა თქვენი ტანჯვისა და წამებისა – გაზეთებისა და მნახველი ადამიანების საშუალებით, მაგრამ ჩვენ ბედშაგები ვერას გშველოდით და ვერაფრით ვერ გიმსუბუქებდით ტანჯვა-ვაებას. მხოლოდ მუხლმოდრეკილი ვევედრებოდით ჩვენთვის ტანჯულ მაცხოვარს, დაქმხო მას და გაენადგურებინა, თქვენი მტრები და მდევრები და თქვენ გამოეხსენით მაგ უსამართლო სატანჯველისაგან, მშვიდობით და ბედნიერად მობრძანებულიყავით თქვენს მოსიყვარულე თანამემამულეთა შორის.

ყოვლად სამღვდელო! თუ ინგბებთ დრო გექნებათ, გთხოვთ უმორჩილესად ორიოდე სიტყვით შეგვატყობინოთ თქვენი ამ-ბავი და ჯანმრთელობა.

ყოვლად სამღვდელო! უმდაბლესად თავს დაგიკრავენ, სალამს მოგიძლივიან და მარჯვენაზედ გეამბორებიან: ჩემი მეუღლე ანა, სიდედრი ივლიტა, ცოლის და ელიკო და სამი წლის ჩემი პატარა ვაჟი ბიძინა, რომელიც თითქმის ყოველ-დღე სასოებით ემთხვევა ხოლმე თქვენს სურათს, აგრეთვე ჩემი ბიძა ნოშრევანი და თქვენი უსამღვდელოებისაგან მრავ-ალჯერ დალოცვილი ჩემი პატარა ძმისწული გოგია. ყვე-ლანი მოგილოცავთ ამ წმინდა დიდ მარხვას და ღმერთს ვს-თხოვთ ჩქარა გვეღირსებოდეს თქვენი ნახვა, ჩვენს სამშობლო საქართველოში.

დაგჭირები მარად თქვენი ხილვის მონატრული და დღეგრ-ძელობის მსურველი სოსიკო მერკვილაძე.

ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი
კირიონ საძაგლიშვილის ფონდი №851
პეტრე მეტრეველის წერილი

1912 წ. 10 მაისი.

თქვენო უსამღვდელოესობაგ
ყოვლად სამღვდელო ეპისკოპოზო კირიონ!

გიგზავნით ფურცელს ალაგირის ქართული სკოლის შესახებ, რომელიც იმედია გეცოდინებათ და თქვენდამი დიდი სიკეთე ახსოვს ჩვენ სკოლას რაოდენი წელიწადი უფასოთ მოგვდიოდა უურნალი „ჯეჯილი“ თქვენი ხარჯით, რისთვისაც დიდი მადლობელი ვართ თქვენზე მთელი ალაგირელი. ქართველები ეხლამდის ნაქირავებ სახლში ვიყავით, ხოლო როცა იატაკი დაინგრა შენობის მეტი სიძველით და კინაღამ

ამოწყვიტა 120 მოწაფე თავისი მასწავლებლებით, მაშინ შევჭიდით და გადავწყვიტეთ საკუთარი სკოლის შეძენა, რაც უკვე ავაშენეთ და შიგ სწავლაც არის, ხოლო ვალი დაგვედვა ბევრი და ჯერ მოუთავრებელია კიდენ შენობაც.

სოფლის ოწმუნებული პეტრე მეტრეველი

1912 წ. 10 მაისი.

ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი
კირიონ სამაგლიშვილის ფონდი №169

კირიონის წერილი ტარასი კანდელაკისადმი რასპუტინის
შესახებ 1914წ 1/XI

†
ტარასი !

პროფ. ი. ე. ევსეევი დღეს ჩემთან საღამოზედ იყო და შემდეგი ამბები გადმომცა. რასპუტინს ალექსის საქმე რომ გაეჩარხნა ლივადიაში, იქიდან დამახსევისათვის ამ შინაარსის მოკლე დეპეშა ეფრინა: „Суслику- Тифлисъ, а намъ благодать”. Суслиკი მციყვია, რომელსაც ულვაშები ძირს დაშვებული აქვს და ალექსი ეგზარხოსსაც ციყვისავით პქონდა ულვაშები. დეპეშის სიტყვები „а намъ благодать“ პნიშნავს რომ მას მდგდლობას დაპირდებოდნენ და საზოგადოებაშიც გავრცელდა ეს ხმა.

რასპუტინის ხლისტობაზედ ტობოლსკის კონსისტორიაში ყოფილი საქმე და ეს გამოძიება სიხოდის კანცელარიიდან დამანსკის წაულია და როცა დამანსკის საქმე გაუჭირდებოდა, ამ დოკუმენტების გამოქვეყნების შიშით რასპუტინი ყოველნაირ ქომაგობას მას უწევსო. რასპუტინის ყოველ ფეხის გადადგმას, თურმე აგენტები საიდუმლო პოლიციის თვალ-ყურს ადგვნებენ. ყოველგვარ მის ნაბიჯს და ნალაპარაკევს ცალკე ნიშნამენ.

შენ დაწყობილ სიმფონიაზედ გწერდი და გირჩევდი რო-

გორ უნდა შეგედგინა სიმფონიისა. შენ ამაზედ ხმას არ იღებ, იქნებ ის წერილი არ მოგვლია. წერილებს გაუფრთხილდი. ჩემი წერილებიდან არაფრის გამომჟღავნება არ შეიძლება. ჯერ დრო არ არის და საზოგადოთ წერილებს სიკვდილის შემდეგ პბეჭდამენ; ამასთანავე უნდა მცოდნე კაცმა გადაშინ-ჯოს და გადასწყვიტოს: რომლები შეიძლება დაიბეჭდოს და რომლები არა.

დღესაც მომივიდა შენი წერილი ზაპასნი ბატალიონის შტემპელით. მეც გუშინ და დღეს წერილები გამოვაგზავნე ჩემებურ ყაიდაზედ.

ახალ სტატიას ვაცხობ. ამ ესკიზში რძე ნაწყენსაც ვეხები (იგულისხმება ეპისკოპოსი დიმიტრი აბაშიძე – ს. ვ.), სულ ბატიბუტისავით დაიწყებს ხტუნვას და წინათვე ვიცი, რომ მიტროპოლიტ ვლადიმირს მიჰმართავს საჩივრით. ამ მცირე სტატიას დავსტამბამ ჩემი დანიშვნის შემდეგვე: ნიშადური ბევრი აქვს ამოცხობილი რენეგატს.

პროფ. ი. კ. ევსეევისთვის ეთქვა ხელმწიფის მოდ-
ღვარს პროგოპრესვიტერს ვასილევს, რომელიც მისი აკადემი-
ური ამხანაგია, რომ ერთი ფრაცეზი სწერამს რასპეტინზედ
თხზულებასაო. ევსეევმა მეორე თავის ამხანგიც ახსენა ლაპა-
რაკის დროს, და არ ვიცი ზემოთ მოყვანილი აზრი რომელს
მათგანს ეკუთვნის. ყოველ შემთხვევაში შესანიშნავი ცნობაა.

ეპისკოპოსი კირიონი
1914წ 1/XI

ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი
კირიონ საძაგლიშვილის ფონდი №21
კირიონის თხოვნა, რათა იგი მივლინებულ იქნას 3 თვით
იერუსალიმსა და ათონში, შავი, ნაწყვეტი

სიმდაბლით ვსთხოვ თქვენს მაღალ დირსებას, რათა მიშუამ-
დგომელოთ მისს მაღალ ყოვლად უსამღვდელოესს ექნარხოს

ინოკუნტისთან, რომ ნება მომცეს და სამი თვით დამითხოვოს წმ. ადგილებში იერუსალიმს და ოთხში მოსალოცათ. აღთქმა მაქვს წინაშე დვთისა, რომ თაყვანი ვსცე წმ. ადგილებს და საფლავს უფლისას და ვითხოვ სიმდაბლით, რომ ჩემი აღთქმა შემასრულებინოთ ამ მოხუცებულობაში, რომ სიკვდილმა არ მისწოდოს, რომლის შემდეგ მოვიქცევი ისევ ჩემს ადგილზედ.

ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი კირიონ საძაგლიშვილის ფონდი №1279

მღვდელ სოსო ჩიჯავაძის წერილი კირიონისადმი
უთარიდო

ჩემო ეპისკოპოზო!

მივიღე შენი წერილი 8 თებერვლის თარიღით გამოგზავნილი. მიხარია, რომ დამშვიდებულხარ და გმირულათ დახვედრიხარ მომდგარ თავგადასავალს. მე ძალიან შევწუხდი, მინდოდა წამოვსულიყავი და შენთან ერთათ გამეზიარა შენი მწუხარება. მაგრამ, რას იზამ აქ ჯერჯერობით არაფერია ახალი ამბავი, იმის გარდა, რომ იკონს მისჩივიან ვიღაცა პირები, ჯაშუშებათ გაუხდია და უკელაფერი იცის, ვინ ვისთან დადის, ვისა ჰყვარობს, ვინ ითვრება და სხვა. წარმოიდგინე ჩემზედაც უთქვამს, რომ კნეინა ჰყამს საყვარლათაო. აბა შენ ხომ იცი ჩემი სისპეტაკე მაგ მხრივ. მგონი რუსის მდვდლები დაჯანჯალებენ და ისინივე უკელაფერს ჩაბარებენ. ამ უამათ აქ სემინარიაში მოძრაობაა. 15 თებერვალს პირველი და მეორე კლასი არ სწავლობდა, უქმობდა ანუ ზამასტოვება გამააცხადეს. ბოლო 3, 4, 5 დიას კი არ თანაუგრძნობდნენ მათ. ამ დღეს დაგიბარეს საჩქაროთ უკელა წევრები, ეგრეთვე ეპ. პეტრე და დავითე დარიგება. შაგირდებმა გამააცხადეს, ჩვენ ვდღესასწაულობთ ორი წლის წინათ წარმოდგომილ პეტი-

ციასაო, უნდა მოგიგონოთო ძველი მოთხოვნილებანიო, სხვათა შორის ემდურებიან ინსპექციას, მასწავლებელს რეაგენსკის, უსამართლოთ სტიპენდიების გაყოფას, დევნას ქართველებისას და რუსებისა და ბერძნების დაფარვას და სხვა. ზომიერება არაფრით დაარღვიეს, გარდა იმისა, რომ შაგირდებს და მასწავლებლებს ერეაქტოდნენ კლასებიდგან. წარმოიდგინე, ჩვენდა საუბედუროთ, შაგირდები სტუდნებ და ერთი-ორი აგიტატორის (გურულის, არუშანიძის და იმერლის ანიაძის მამაძალლობა იყო) თორემ ამ დროს მაგგვარი ზაბასტოვკები უჭკუობას უფრო წააგავს, ვიდრე რაიმე გაფიცვას. ისიც უნდა გითხვა, რომ თავისუფლება საკმარისაო აქვთ, ვერ ვიტყვი იქნება ინსპექცია, მეტადრე მედიანოვიჩია საძაგელი თანაშემწე ინსპექტორობს, რასმეს აშავებდეს, მაინც შაგირდი უფრო გარე აგიტაციას გაუტაცებია, ვიდრე შეპყრობის და შელახვის მიზეზს. ეპ. პეტრემ დაარიგა, აუხსნა გარემოება. ის კი არ იციან, რომ მთავრობას ეგ უნდა, დაკეტამს სემინარიას და გახსნის თავისთვის ახალ სემინარიას მარტო რუსებისათვის. ბევრი ვეცადეთ არავინ გაეგდოთ, მაინც ერთი მოთავე არონიშიძე დაითხოვეს, სხვებს ყოფაქცევა დაუკლეს 3. ხვალ ე. ი. 20 თებერვალს გვიბარებენ, რომ ჩვენ დასწრებით გამოეცხადოს შაგირდებს დადგენილება. ტარასისაგან მოვიდა ფული სანთლისა, გირავო მივიღე უკანვე-არაფერი ვიცი ტარასი მიგავს, თუ სტოვებ სოხუმში. ვენეციის გადავეცი მარკები, გეხვეწება შაატყობინო, ახალი თხოვნა უნდა შაიტანოს დიმიტრის სახელზე, თუ ძველიც საკმარისია. ეს დიმიტრი ის ხომ არ არის შენ რომ კვერი გაუგზავნე, მე რომ ბოგიავლენსკის ხელით გარდავეცი. გამოგზავნილი ფული გარდავეცი. ამ ერთი კვირის განმავლობაში ნინა თავისი შვილებით ჩამოვაჩვენთან, ლოლაა მოსკოვში. და თან მოჰყავს.- ვაგრძელებ დღესაც ე. ი. 20 თებერვალს წერილს. დღეს დილით ვიყავით ნიკონთან სამდვდელოების წარმომადგენელნი, ველაპარაკეთ და დავაჯერეთ, რომ არონიშიძე არ დაითხოვოს. იქითგან სემინარიაში ჩავედით უურნალისტთა რეზოლუციის ლოდინში. მოგვივიდა უურნალი და ჩვენმა ჯერ აზრმა და მერე თხოვნამ გასჭრა, გამოვუცხადეთ შაგირდებს მეორე კლასში ყაყანი ასტერეს, მერე როცა გამოველით ბევრი უკადრისი სიტყვები

გაგვაგონეს, მაგრამ რას იზამ, როგორც ეტყობა ავაცილეთ
სემინარიას აჯანყება და გაფიცვა. ეს არის ეხლა მივიღე
შენი წერილი. მაინც ვერა გავიგე რა, ვინ გიმტრო, ფეხი ვინ
წამოგიდო, რას აკეთებდა შენი მიტროპოლიტი ანტონი? მე კი
იმედი მაქვს, რომ სულ მოკლე ხანში საუკეთესო კათედრას
მოვცემენ. ვოსტორგოვი, მართალია დიდი მავნე პირია, მა-
გრამ შენ ვერ დაგძლევს და, მართალია დრო კი ცოტაა.

**ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი
მიხეილ მაჩაბელის პირადი არქივი
დოკ: №474**

ზაქათალის ოლქის სოფელ ყორდანის სამეველოს, ღვთისმ-
შობლის მიძინების ეპლესიის კრებულის განცხადება
საქართველოს კათალისკონის კირიონის სახელზე ადგილო-
ბრივ მაჟმადიანთაგან ქრისტიანული მოსახლეობის შევი-
წროების შესახებ
1917 წლის ნოემბრის 10

191716/XIIსაკათალიკოზო საბჭოს

ეცნობოს ამიერ-კავკასიის კომისარიატს
და ამიერ-კავკასიის შეიხ-ულისლამს მათი უწმინდესობის
სახელით და ეთხოვოს ზომების დაუყონებლივ ზომების
მიღება 17/XI 1917 წ.

მის უწმინდესობას მცხეთის მთავარეპისკოპოზს
და საქართველოს კათალიკოზს კირიონს.
ზაქათალის ოლქის სოფელ ყორდანის სამრევლოს,
ღვთისმშობლის მიძინების ეპლესიის კრებულის
გ ა ნ ც ხ ა დ ე ბ ა

გვაქვს პატივი და ჩვენ მოვალეობად ვრაცხამთ უმდაბლე-
სად მოვახენოთ თქვენ უწმინდესობას შევიწროება დაჩაგვრა
და შეურაცყოფა თათრებისგან, ადგილობრივი მახმადიანები-
საგან, ჩვენი ქრისტიანების მრევლისა და თვით ეკლესიისა
და მრევლისაცა ეს დევნა დაიწყეს მაჟმადიანებმა მაისშივე
ამა მიმდინარე წლისა, როდესაც ძალმომრეობით მიაღებინეს
მაჟმადიანობა რამდენიმე პირთა, ქრისტიანებისა, ამაზე თვის
დროზე იყო მოხსენებული, მაგრამ მთავრობამ ვერ დასაჯა
როგორც საჭირო იყო დამნაშავენი და გათამამებული ამის
გამო აქამდინ განაგრძობენ თავიანთ ფანატიკურ ქრისტიან-
ების გადარჯულებას. დასტაცეს მინდვრიდან ქრისტიანებს
ძროხები, კალოში პურის ხვავი გასანიავებელი გაანიავეს დამე
და წაიღეს, რაც მოძრავი ქონება პქონდათ აშკარად ართმევენ,
ერთ ქრისტიანს მოსტაცეს მეუღლე და ძალით მიაღებინეს
მახმადიანობა და ეხლაც იმათა ჰყავთ : ერთ გამოჩენილ კაცს,
ოჯახიშვილს, ამ ერთი კვირის წინ დღისით ესროლეს თოფი
თავის სახლის წინ და მძიმედ დასჭრეს, ერთ კაცს კიდევ
რომელსაც მაისში მიაღებინეს ძალით მახმადიანობა და ისევ
მობრუნდა ქრისტიანობაზე გადაემტერნენ : ხან რა მოჰკარეს
და რა წაართვეს, ბოლოს დაეცნენ დამე და ძალით ართმევდ-
ნენ კამეჩებს და ოოფის სროლით თუმცა ვედარ წაართვეს,
მაგრამ იქამდინ მიიყვანეს რო ეხლა აიყარა იქიდან და სხვა
სოფელში სცხოვრობს. ამ ნაირი შემთხვევები უფრო ხშირდ-
ება თან და თანა და ქრისტიანები ძალიან შეშინებულნი
არიან, ჩვენც დიდ განსაცდელში და შიშში ვართ და ჩვენი
აქ ყოფნა ძალიან სახიფათოა. ამისთვის გთხოვთ თქვენ უწ-
მინდესობას მიიღოთ რაიმე სასტიკი საშვალებანი ამაების
მოსასპობათ და ჩვენ კრებულს მოგვცეთ გზა.

მღვდელი მარკო ყულოშვილი
მედავითნე კონსტანტინე იაშვილი

1917წ. გიორგობისთვის 10სა დღესა
ს. ყორადანი

**სელნაწერთა ეროვნული ცენტრი
კირიონ სამაგლიშვილის ფონდი №852
კირიონს ალაგირელებმა სტამბურად ნაბეჭდი წერილით-
მიმართეს**

უთარილო

ყოვლად სამღვდელო ეპისკოპოზო კირიონ!

ჩვენი ცხოვრების სიდუხეჭირებმ, მიწის სივიწროებ და ნივთიერმა დაქვეითებამ ამ ოცდაათის წლის წინეთ გვაიძულა მიგვეტოვებინა სამშობლო კერა და ოერგის ოლქში სოფ. ალაგირში გადმოვხვეწილიყავით. მას მერე მოვდივართ და მოვსდევთ ცხოვრების სვლას. სამშობლო ძუძუმკერდს მოწყვეტილნი, ნათესავ მახლობელთ დაშორებულნი, აქ ბუნებრივის მოზიდულობით შევჯდუფდით, რათა გარეშე, ჩვენთვის უცხო პირობებში, შევინარჩუნეთ ჩვენი ეროვნული ელფერი, მაგრამ დრო მიდის და თანდათან მიაქვს ჩვენი მამაპაპეული ადათ-ზნე-ჩვეულებანი, ეს ერთი დამახასიათებელი თვისებათაგანი ეროვნული მაჯის ცემისა. დედაენაც უცხოთა შორის ძლიერს გავლენას განიცდის.

ამისთვის დანაკლისის შესავსებად და შესაჯგუფებლად განვიზრახეთ საკუთარი სკოლის დაარსება, რათა ჩვენი ნორჩი მოზარდი თაობა აწაფებოდეს სამშობლო ენაზე წარმოებულ სწავლა-განათლებას და ერთად თავმოყრით განიმტკიცოვნ საზოგადოებრივი ურთიერთობა. ამ სკოლის შემდექ ქ. შ. წ. კითხვის გამგეობას გადავსცემთ.

საქმეს შევუდექით კიდეც, კედლები ამოვიყვანეთ, საკმაო მასალაც შევიძინეთ, მაგრამ ნივთიერად წელი აღარ მოგვდევს, ადგილობრივის ძალდონით მოვათოათ შენობა.

ამისთვის მოგმართავთ, როგორც ქართველ მამულიშვილს, შეძლებისდაგვარი დახმარება გაგვიწიოთ ამ საქმეში.

შემოწირულება უნდა გამოიგზავნოს ერთ-ერთ ქვემოთ ხელის მომწერის სახელზე, ალაგირში (თერგის ოლქი).

**პეტრე მეტრეველი, მასწავლებელი გიორგი უტურაშვილი
რწმუნებული: პეტრე მეტრეველი, ილია ლობჯანიძე**

**ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი
კირიონ საძაგლიშვილის ფონდი №853
პეტრე მეტრეველი თხოვს მატერიალურ დახმარებას**

უთარილო

თქვენო მეუფებავ!

ამ ოცდა თორმეტ წელს ვცხოვრობთ სოფ. ალაგირში ქართველები. არა გვაქვს ჩვენს ენაზე არავითარი დაწესებულება ჩვენი, გარდა ერთი ქართული სკოლისა. ამის გარდა დიდი ვაი ვაგლახით და თხოვნით ნება გვაქვს. რუსების ადგილობრივ ტაძარში ნახევარი წირვა ქართულათ ვიგალობოთ ხოლმე და კიდევ ვასრულებთ. ხოლო ამჟამად აკეთებენ მაღალ ბალკონს მგალობელთათვის და ჩვენც გვთხოვენ 200 მანეთს, წინააღმდეგ შემთხვევაში გვისპობენ გალობას. ამისთვის გთხოვთ დაგვეხმაროთ და არ მოგვესპოს ჩვენს ენაზედ გალობა.

პატივისცემით პეტრე მეტრეველი.

უთარილო

**ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი
კირიონ საძაგლიშვილის ფონდი №1352
ანონიმური წერილი კირიონს. ადრესატი აფრთხილებს, რომ
განზრახულია მისი მოკვლა**

უთარილო

**Ваше превосвященство!
Покупление небе неблагородными людьми на днях убьють
 вас немедленно выезжайте в свою епархию.
Ваше доброжелател**

იერონიმე საძაგლიშვილი და პატარა გიორგი.
1860 წ.

იერონიმე საძაგლიშვილი და პატარა გიორგი.
1863 წ.

კიევის სასულიერო აკადემიის სტუდენტები,
გიორგი საძაგლიშვილი ქართული ჩოხით.
1878 წ.

გიორგი საძაგლიშვილი
1879 წ.

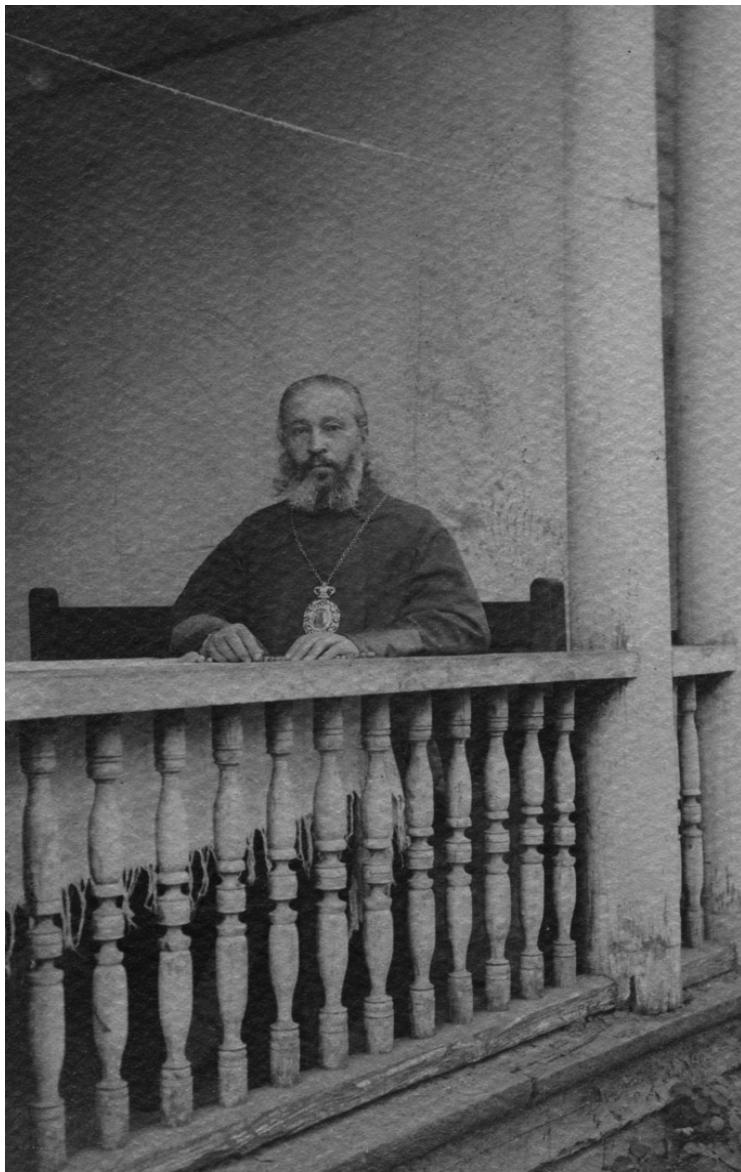
გიორგი საძაგლიშვილი
1880 წ.

ეპისკოპოსი გირიონი
1900 წ.

ეპისკოპოსი გირიონი
1903 წ.

ეპისკოპოსი გირიონი გურიაშის მონასტერში
1908 წ.

დეპანოზი იოსებ ჩიჭავაძე
1905 წ.

დეკანოზი ნიკიტა თალაგვაძე
1911 წ.

Епископъ Киріонъ.

Культурная роль Иверіи
въ исторіи Руси.

ТИФЛ
БОЗЛОВСКИЙ.
Типографія К. П. Ко 1910 саго. Головинскій пр., № 12.
1910.

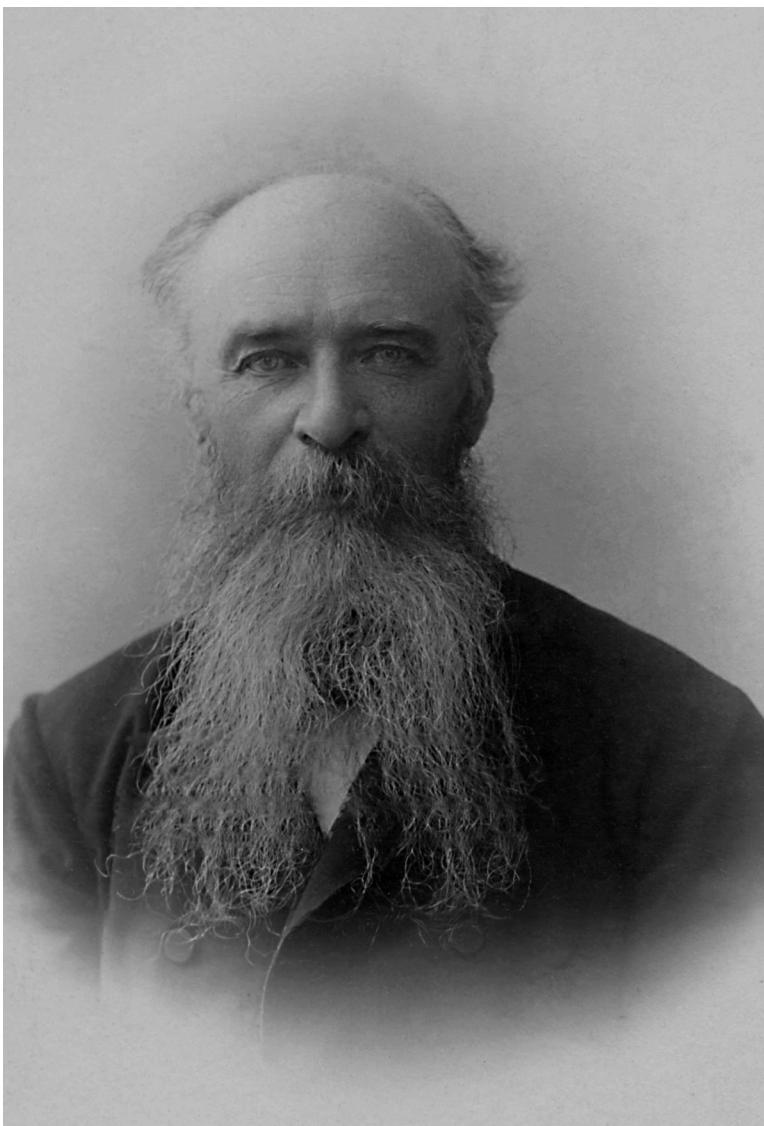
ექვთიმე თაყაიშვილი
1917 წ.

ალექსანდრე ხახანაშვილი
1907 წ.

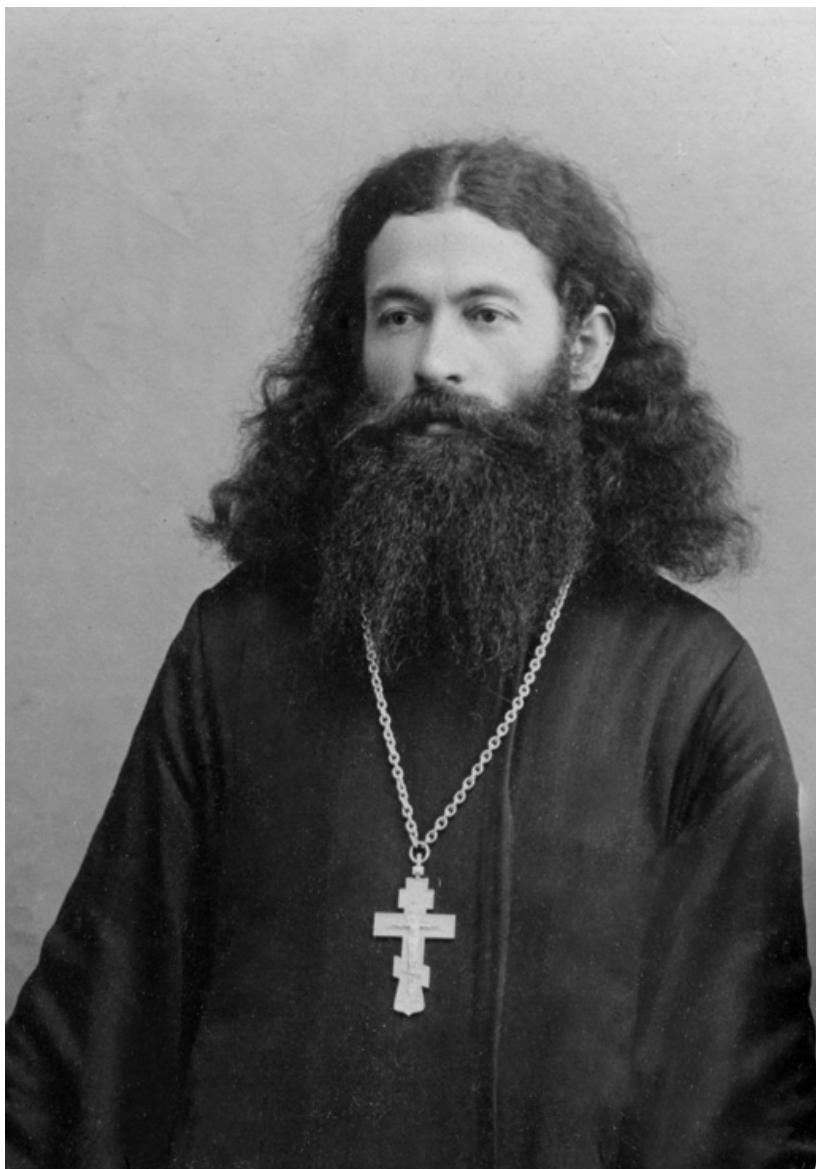
ეპისკოპოსი გირიონი
1916 წ.

ნიკოლოზ დურნოვო
1914 წ.

ეპისკოპოსი გირიონი
1916 წ.

მღვდელი ტარასი კანდელაკი
1906 წ.

ეპისკოპოსი გირიონი და
არქიმანდრიტი ამბროსი ხელაია
1906 წ.

ეპისკოპოსები კირიონი და ლეონიდე 1906 წ.

ილია ჭავჭავაძე

აბაკი წერეთელი

Художникъ
М. С. Софье
Санкт-Петербургъ
Невский 29.

ეპისკოპოსი გირიონი
1916 წ.

I საეკლესიო კრება
1917 წ.

სრულიად საქართველოს ქათოლიკოს-პატრიარქი
უწმიდესი და უნეტარესი
გირიონ II
1917 წ.

მცხეთა - სამთავრო
უწმიდესი და უნეტარესი კირილ II
მიტროპოლიტი ლეონიდე, არქიმანდრიტი ნაზარი,
მიტროპოლიტი ანტონი
1917 წ.

სრულიად საქართველოს
კათოლიკოს-პატრიარქი
უწმიდესი და უნეტარესი
ქირიონ II
1917 წ.

სრულიად საქართველოს
კათოლიკოს-პატრიარქი
უწმიდესი და უნეტარესი
კირიონ II
1918 წ.

ქათოლიკოს-პატრიარქის გირიონ ॥-ის დაკრძალვა
1918 წ. 7 ივლისი

კათოლიკოს-პატრიარქის კირიონ II-ის დაკრძალვა
1918 წ. 7 ივლისი

მარტყოფის საპატიოარქო რეზიდენციის ოთახი
სადაც მოკლეს ქათოლიკოს-პატიოარქი გირიონ II

წმ. მღვდელმოწამე პირიონი

დამოწმებული ლიტერატურა

1. გაზეთი „ივერია“, 1898 წ. №179;
2. გაზეთი „ივერია“, 1892 წ. №166;
3. სერგო ვარდოსანიძე. „კირიონ II სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი“, თბილისი, 1994 წ. გვ. 8-9;
4. გაზეთი „ივერია“, 1898 წ. №81;
5. ვახტანგ გურგენიძე. „კირიონ II“. იხ. „სრულიად საქართველოს საპატრიარქოს საღვთისმეტყველო კრებული“, №5, თბილისი, 1981 წ. გვ. 90;
6. სერგო ვარდოსანიძე. „კირიონ II სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი“, თბილისი, 1994 წ. გვ. 11;
7. გაზეთი „ივერია“, 1903 წ. №38;
8. ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი. „კირიონ საძაგლიშვილის ფონდი“ №1318;
9. ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი. „კირიონ საძაგლიშვილის ფონდი“ №248;
10. ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი. „კირიონ საძაგლიშვილის ფონდი“ №248;
11. გვანცა ბურდული. „საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის საკითხი რუსეთის საეკლესიო კრების წინარე თათბირზე“, თბილისი, 2012 წ. გვ. 392-395;
12. იქვე, გვ. 398-399;
13. იქვე, გვ. 399;
14. იქვე, გვ. 413-415;
15. იქვე, გვ. 416;
16. ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი. „კირიონ საძაგლიშვილის ფონდი“ №244;
17. ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი. „კირიონ საძაგლიშვილის ფონდი“ №264;
18. ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი. „კირიონ საძაგლიშვილის ფონდი“ №57;
19. გვანცა ბურდული. „საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის საკითხი რუსეთის საეკლესიო კრების წინარე თათბირზე“, თბილისი, 2012 წ. გვ. 310;
20. ჯემალ გამახარია. „წმიდა ამბროსი აღმსარებელი და

აფხაზეთი“, თბილისი, 2006 წ. გვ. 135;

21. კირიონ II. სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი, „წერილები, სტატიები“, თბილისი, 2006, გვ. 37;

22. გახტანგ გურგენიძე. „კირიონ II“. იხ. „სრულიად საქართველოს საპატრიარქოს საღვთისმეტყველო კრებული“, №5, თბილისი, 1981 წ. გვ. 110-111;

23. სერგო ვარდოსანიძე. „კირიონ II სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი“, თბილისი, 1994 წ. გვ. 15;

24. ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი. „კირიონ საძაგლიშვილის ფონდი“ №1533;

25. ელისო აბრამიშვილი. „კირიონის პირადი საარქივო ფონდი“, კრებული „მრავალთავი“, ტ. I, თბილისი, 1971 წ. გვ. 367;

26. საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფონდი №1458, საქმე №153;

27. სერგო ვარდოსანიძე. „საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესია 1917-1952 წწ.“ თბილისი, 2001, გვ. 13-14;

28. სერგო ვარდოსანიძე. „კირიონ II სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი“, თბილისი, 1994 წ. გვ. 19;

29. ნიკიტა თალაკვაძე. „მოქალაქე-მდგრდლის დღიურიდან“, თბილისი, 2013 წ. გვ. 46-47;

30. სერგო ვარდოსანიძე. „კირიონ II სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი“, თბილისი, 1994 წ. გვ. 28;

31. სერგო ვარდოსანიძე. „საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესია 1917-1952 წწ.“ თბილისი, 2001, გვ. 24-25;

32. ნიკიტა თალაკვაძე. „მოქალაქე-მდგრდლის დღიურიდან“, თბილისი, 2013 წ. გვ. 50-51;

33. ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი. „კირიონ საძაგლიშვილის ფონდი“ №57, საქმე №246;

34. ეპისკოპოსი კირიონი. „დირსი სტეფანე და მის მიერ დაარსებული მონასტერი“, თბილისი, 2008, გვ. 14-18;

35. ეპისკოპოსი კირიონი. „წმიდა მოწამე აბო ტფილელი“, თბილისი, 1899 წ. გვ. 7-12;

36. ეპისკოპოსი კირიონი. „წმიდა დავით II აღმაშენებელი მეფე ქართველთა“, თბილისი, 1898 წ.

37. ელისო აბრამიშვილი. „კირიონის პირადი საარქივო ფონდი“, კრებული „მრავალთავი“, ტ. I, თბილისი, 1971 წ. გვ. 361;
38. იქვე, გვ. 361;
39. იქვე, გვ. 369;
40. იქვე, გვ. 362;
41. ეპისკოპოსი კირიონი. „ივერიის კულტურული როლი რუსეთის ისტორიაში“, თბილისი, 2009 წ. გვ. 20;
42. იქვე, გვ. 25;
43. იქვე, გვ. 69;
44. საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფონდი №1458, საქმე №19, გვ. 1;
45. ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი. „კირიონ საძაგლიშვილის ფონდი №97;
46. იქვე, ფონდი №97;
47. გაზეთი „ივერია“, 1904 წ. №35;
48. გაზეთი „ივერია“, 1902 წ. №259;
49. ჟურნალი „მოამბე“, 1904 წ. №5;
50. ეპისკოპოსი კირიონი. გრიგოლ ყიფშიძე. „ქართული სიტყვიერების თეორიის სახელმძღვანელო“, თბილისი, 1918 წ. გვ. 2;
51. ეპისკოპოსი კირიონი. „ივერიის კულტურული როლი რუსეთის ისტორიაში“, თბილისი, 2009 წ. გვ. 293-310;
52. „წმიდა მღვდელმოწამე კირიონ II და აფხაზეთი“. კრებულის შემდგენელი ჯემალ გამახარია, თბილისი, 2006 წ. გვ. 184-189;
53. გიორგი ლეონიძის სახელობის ლიტერატურის მუზეუმი, ფონდი №2783;
54. სერგო ვარდოსანიძე. „კირიონ II სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი“, თბილისი, 1994 წ. გვ. 17;
55. დასახლებული ნაშრომი, გვ. 16;
56. გიორგი ლეონიძის სახელობის ლიტერატურის მუზეუმი, სერგო გიორგაძის ფონდი №27-830;
57. გიორგი ტიგინაშვილი. „უწმიდესი და უნეტარესი კირიონ II და ქართული საზოგადოება“, თბილისი, 2011, გვ. 68;
58. საქართველოს საპატრიარქოს საღვთისმეტყველო კრებული. 1987 წ. №5, გვ. 107;

59. გიორგი ტიგინაშვილი. „უწმიდესი და უნეტარესი კირი-ონ II და ქართული საზოგადოება“, თბილისი, 2011, გვ. 71;
60. იქვე, გვ. 64;
61. იქვე, გვ. 65;
62. იქვე, გვ. 66;
63. იქვე, გვ. 66;
64. იქვე, გვ. 66;
65. იქვე, გვ. 75-77;
66. ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი. საქმე №1535;
67. სერგო ვარდოსანიძე. „საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეპლესია 1917-1952 წწ.“ თბილისი, 2001, გვ. 219;
68. ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი. კირიონ საძაგლიშვილის ფონდი №1312;
69. სერგო ვარდოსანიძე. „XX საუკუნის საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეპლესის საჭეომპყრობელი და მათი ოპონენტები“, თბილისი, 2011 წ. გვ. 9;
70. იქვე, გვ. 11;
71. იქვე, გვ. 11;
72. იქვე, გვ. 12-13;
73. იქვე, გვ. 14;
74. სერგო ვარდოსანიძე. „სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი უწმიდესი და უნეტარესი ქრისტეფორე III“, თბილისი, 2009 წ. გვ. 33;
75. იქვე, გვ. 33;
76. იქვე, გვ. 16;
77. იქვე, გვ. 16;
78. იქვე, გვ. 17;
79. იქვე, გვ. 17;
80. იქვე, გვ. 18;
81. იქვე, გვ. 19;
82. იქვე, გვ. 21-23;
83. იქვე, გვ. 23;
84. იქვე, გვ. 24;
85. იქვე, გვ. 25;
86. სერგო ვარდოსანიძე. „კირიონ II სრულიად საქართვე-

- ლოს კათოლიკოს-პატრიარქი“, თბილისი, 1994 წ. გვ. 25-28;
87. სერგო ვარდოსანიძე. „XX საუკუნის საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის საჭეომპყრობელნი და მათი ოპონენტები“, თბილისი, 2011 წ. გვ. 29-30;
88. იქვე, გვ. 30;
89. სარგის კაკაბაძე. „ქართველი ხალხის ისტორია 1783-1921 წლები“, თბილისი, 1997 წ. გვ. 248;
90. სერგო ვარდოსანიძე. „სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი უწმიდესი და უნებარესი ქრისტეფორე III“, თბილისი, 2009 წ. გვ. 35-36;
91. სერგო ვარდოსანიძე. „XX საუკუნის საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის საჭეომპყრობელნი და მათი ოპონენტები“, თბილისი, 2011 წ. გვ. 35-37;
92. იქვე, გვ. 38;
93. იქვე, გვ. 39-41;
94. სერგო ვარდოსანიძე. „XX საუკუნის საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის საჭეომპყრობელნი და მათი ოპონენტები“, თბილისი, 2011 წ. გვ. 42-44;
95. იქვე, გვ. 44-45;

His Holiness and Beatitude Kirion II,
Catholicos –Patriarch of All Georgia

Among the helmsmen of XX century Orthodox Apostolic Church, His Holiness and Beatitude Kirion II is adorned with a special halo. To his name is connected organization from the second half of XIX century of great autocephalous movement that was directed against Alexander II, Russian Emperor's anti-canonical order with the help of which Russian civil government at one stroke abolished historical autocephaly of Orthodox Apostolic Church of Georgia. Bishop Kirion is justly mentioned in Georgian historiography as an organizer of autocephalous movement. He was a versatile figure, researching problems of Georgian history, Church history, source studies, early texts, numismatics, folklore. From churches and monasteries of different parts of Georgia Bishop Kirion brought to Tbilisi more than one unique Georgian manuscripts, historical documents, old coins and placed them in the church museum.

Kirion was a great philanthropist. With his financial support more than 300 students were educated in Russia and Europe.

Ivane Javakhishvili, Niko Marr, Ekvtimé Takaishvili, Korneli Kekelidze, Oliver and Marjory Wardrops, Gustav Berman, Aurelio Palmier, Alexander Shakhmatov, Nikoloz Durnovo, Victor Gorshkevich, Nikoloz Aslamov, Ilia Chavchavadze, Akaki Tsereteli, Vazha-Pshavela, Iakob Gogebashvili had scientific correspondence with Kirion.

On September 17, 1917 Bishop Kirion was elected Catholicos-Patriarch of All Georgia and 10 months later he was assassinated by a hired killer in Martkopi Monastery. His body was buried in Sioni Monastery in Tbilisi, on July 7, 1918.

On October 17, 2002 on the proposal of Catholicos-Patriarch of All Georgia, Archbishop of Mtskheta-Tbilisi Ilia II the Holy Synod of Georgian Orthodox Church canonized the tortured Catholicos Kirion II of tortured Georgia as a saint.

Kirion is a shining star of the Georgian Church.

